

T Ü R M O B

**TÜRKİYE SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER
VE YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER ODALARI BİRLİĞİ**
(UNION OF CHAMBERS OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS OF TURKEY)

EKONOMİK RAPOR

2005

TÜRMOB YAYINLARI - 296
ANKARA - 2006

EKONOMİK RAPOR

2 0 0 5

TÜRMOB YAYINLARI- 296
ANKARA - 2006

Dizgi - Düzenleme

TÜRMOB
Basın Yayın Servisi

Baskı

Fersa Matbaası
(0.312) 278 43 56

SUNUŞ

2005 yılı, önceki üç yıl gibi, 1999 ve 2001 yıllarında yaşanan derin ekonomik krizlerin ardından, ekonomik ve siyasi açıdan görece olarak istikrar içinde geçirilen bir yıl olmuştur. Ekonomik alanda sağlanan istikrar ortamına ve hızlı büyümeye; önemli yapısal düzenlemelerin hayata geçirilmiş olmasının, izlenen disiplinli maliye politikasının, güven ortamındaki ve geleceğe ilişkin beklentilerdeki iyileşmenin yanısıra, başta küresel finans piyasalarındaki likidite bolluğu ve hızlı büyüyen küresel ekonomi olmak üzere dış konjonktürün de göz ardı edilemeyecek katkısı olmuştur.

Gerçekten son dört yıllık dönemde enflasyonun hızla gerilediği bir ortamda hızlı bir ekonomik büyüme gerçekleştirilmiş, kamu mali yapısı daha sağlıklı bir yapıya kavuşmuş, nominal ve reel faizler hızlı bir şekilde düşmüş, başta özel kesim makine – teçhizat yatırımları olmak üzere yatırımlar tekrar canlılık kazanmış, istihdam hacmi genişlemiş ve ihracat hacminde dikkat çekici bir büyüme gerçekleşmiştir. Ekonomik görünümdeki bu olumlu gelişmeler, 2005 yılı Ekim ayında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım müzakerelerinin başlamasıyla, uluslararası ilişkilerde de tarihi önemde bir sonuca ulaşılmasında önemli katkıda bulunmuştur.

Yakın geçmiş dönemde ekonomik alanda yaşanan gelişmelere daha yakından bakıldığında dikkat çeken başlıca hususlar şu şekilde özetlenebilir;

- 2002 yılı ilk çeyreğinde başlayan ekonomik büyüme kesintiye uğramaksızın 2006 yılı ilk üç aylık dönemine kadar sürmüş ve GSMH büyüme hızı yıllık bazda, sırasıyla yüzde 7,8, yüzde 5,9, yüzde 8,9 ve 2005 yılında da yüzde 7,8 olarak gerçekleşmiştir,
- Yıllık ortalama olarak TÜFE 2001 yılındaki yüzde 54,4 düzeyinden tedrici bir biçimde gerileyerek, 2005 yılı itibarıyla yüzde 8,18'e düşmüştür,
- Kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya olan oranı 2001 yılındaki yüzde 16,4 oranından, 2005 yılında yüzde 0,9'a, kamu net faiz ödemelerinin

oranı ise, aynı yıllar itibariyle yüzde 26,4 oranından, yüzde 9,4'e gerilemiştir,

- Kamu iç borçlanma ihaleleri ortalama nominal bileşik faiz oranı 2001 yılındaki yüzde 99,1 oranından, 2005 yılı ortalaması olarak yüzde 16,9'a, söz konusu yıllar itibariyle reel faiz oranı ise yüzde 35,5'ten, yüzde 7,8'e gerilemiştir,
- Kamu kesimi net borç stokunun GSMH'ya olan oranı 2002 yılındaki yüzde 78.5 oranından yüzde 55,8'e düşmüştür,
- 2001 yılında 33.3 milyar Dolar olan toplam ihracat tutarı 2005 yılında dikkat çekici bir hızla artarak 73.4 milyar Dolara yükselmiştir.

Bir diğer önemli olumlu gelişme sabit sermaye yatırımları alanında yaşanmış ve reel anlamda enflasyondan arındırılmış olarak 2001, 2002 ve 2003 yıllarında sırasıyla yüzde 24,4, yüzde 1,4 ve yüzde 1,3 oranında daralan sabit sermaye yatırımları 2004 yılında yüzde 28,1 ve 2005 yılında da yüzde 18,9 oranında önemli bir büyüme sergilemiştir. Yatırım harcamalarındaki hızlı büyüme 2006 yılı ilk üç aylık döneminde de devam etmiş ve sabit sermaye yatırımları, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 10,3 oranında artmış olan 2005 yılı ilk çeyrek yatırım harcamaları toplamına göre yüzde 30,5 oranında yükselmiştir.

Şüphesiz yakın geçmiş dönemde ekonomik alanda alınmış olan bu dikkat çekici mesafe, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında yapılmakta olan katılım müzakereleri için gereken AB zirve kararının alınmasında da çok önemli bir rol oynamıştır.

2000 yılı başından buyana ülkemizde , yapılmış olan Stand-by anlaşmaları çerçevesinde doğrudan Uluslar arası Para Fonu'nun güdümünde, önemli yapısal düzenlemeleri de içeren, sıkı bir ekonomik istikrar, stabilizasyon programı uygulanmaktadır. Bu program başlangıçta benimsediği "döviz kuru çapası" politikasıyla ve Hükümetin gelişmeleri değerlendirip gerekli politika revizyonlarını zamanında yapmamış olması nedeniyle ülkeyi Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerine sürüklemiştir. Çok yoğun eleştiriler almış olsa dahi, içerdiği mali ve parasal

politika önlemleriyle ve yapısal düzenlemelerle IMF gözetimindeki bu ekonomik program, ülkemizin ekonomik açıdan daha güçlü ve şoklara karşı daha dayanıklı hale gelmesinde büyük bir katkı sağlamıştır. Programda öngörülen yapısal düzenlemelerin önemli bir bölümünün hayata geçirilmesi ve öngörülen mali ve parasal disipline uyum gösterilmesi sayesinde, izlenmekte olan program, ekonominin düşük enflasyon ortamında tekrar büyüme süreci içersine girmesini, faiz hadlerinin düşürülebilmesini ve kamu faiz ödemeleri ile borç yükünün kamu gelirlerine ve milli hasılaya olan oranlarında belirgin düşüş sağlanmasını, ayrıca bankacılık kesiminin daha sıhhatli bir yapıya kavuşturulmasını ve sonuçta ekonominin dışsal ve dahili şoklara daha dayanıklı hale gelmesini olanaklı kılmıştır.

Ancak bu yılın Mayıs ayında gelişmiş ülkelerin faiz oranlarında artırıma gitmeleri ve uluslararası piyasada risk algılamalarında meydana gelen değişiklik sonucu finansal piyasalarda meydana gelen sarsıntının Türkiye'yi diğer ülkelere göre çok daha derinden etkilemiş olması, yukarıda özetlenmiş olan olumlu ekonomik görüntünün aslında kırılabilirlik taşıdığı, şoklara karşı fazla dayanıklı, hatta sürdürülebilir olmadığı şeklindeki kaygılara haklılık kazandırmıştır.

Yakın geçmiş dönemde ekonomik alanda gözlemlenen gelişmeler daha yakından ve sorgulayıcı bir gözle incelendiğinde yukarıda çizilen ve istikrara kavuştuğu izlenimi veren bu ekonomik tablonun "sürdürülebilir" olmadığı anlaşılacaktır. Zira bu tablonun temel dayanaklarından birisi, düşük enflasyonun, hızlı büyümenin, artan yatırımların altında yatan temel olgu olan "yüksek faiz, düşük kur" politikası, diğeri ise, uluslararası finans piyasasında geçtiğimiz Mayıs ayında kısa süren bir daralma gösteren likidite bolluğudur. Yüksek faiz kısa vadeli yabancı sermayeyi çekip, döviz arzını arttırarak kurun düşük kalmasına neden olmaktadır. Zira döviz getirip, TL'ye çevirip Hazine kağıdına yatırım yapmak uluslararası ölçekte çok büyük gelir getirmektedir. Nitekim dalgalanmalar göstermekle beraber, Mayıs ve Haziran aylarında meydana gelen son düzeltme hareketine rağmen, Türk Lirası, 1995 baz yılına göre veya 2001 krizi ertesinde değerinin tabana vurduğu o yılın yaz aylarına göre yaklaşık yüzde 50 oranında daha değerli konuma gelmiş bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile satınalma gücü parite-

sine göre TL. iç-dış enflasyon farkı kadar değer yitirmediği gibi, 2001 kasım ayından itibaren, dalgalanmalar göstermekle beraber sürekli bir değer kazanımı göstermiştir.

Düşük kur enflasyonun düşürülmesine, nihai ithal malı ve girdi fiyatlarını görelilik olarak dondurmaya hatta geriletme suretiyle önemli katkıda bulunmuştur. Aşırı değerlendirilmiş Türk Lirası tüketim harcamalarını özendirilmekte, tasarruf eğilimini azaltmakta, düşük makine-ekipman maliyetleriyle yatırımları genişletmekte ve bu şekilde büyüme hızını yükseltmektedir. Nitekim 2004 ve 2005 yıllarında gerçekleştirilen ekonomik büyümeye katkı sağlayan unsurlar incelendiğinde tüketim ve yatırım talebinin ve ithalat vergilerinin en önemli katkı sağlayan unsurlar olduğu görülecektir.

Şüphesiz düşük kur ihracatı baltalamakta ve ithalatı özendirilmektedir. Son dört yıldır ithalat hacminin artış hızı ihracat hacminin artış hızının çok üstünde gerçekleşmiştir. 2001 yılı itibariyle yüzde 75.7 olan ihracat gelirinin ithalat harcamalarını karşılama oranı 2005 yılı itibariyle yüzde 63.0'e düşmüştür. Bu eğilim halen devam etmektedir. 2006 yılı Ocak-haziran döneminde geçen yılın aynı dönemine göre ihracat yüzde 11,5 oranında artarken, ithalat tutarı yüzde 18,3 oranında büyümüştür. 2005 yılında dış ticaret açığı 42.9 milyar Dolar (bavul ticareti dahil 32.7 milyar Dolar), cari işlemler hesabı açığı ise 23,1 milyar Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Borçlanma ve varlık satışı yoluyla finanse edilen cari işlemler açığının GSMH'ya olan oranı 2005 yılında yüzde 6.4'e çıkmıştır. Düşük kur düzeyi bu şekilde yerli üretim süreci ile sermaye ve istihdamın dışarıya kaymasına, ihracına neden olmakta ve dolayısıyla ekonomiye onarılmaz zararlar vermektedir.

“Finanse edilebildiği sürece cari açığın büyüklüğünün önemi yoktur” şeklindeki düşünceler doğru değildir. Düşük kur aşırı ithalata, tüketime ve kaynak israfına yol açmakta, ülke borçlanmakta ve ulusal varlıklar yabancılara satılmaktadır. Düşük kur yerli üretim süreci ile sermaye ve istihdamın dışarıya kaymasına, ihracına neden olmakta ve dolayısıyla ekonomiye onarılmaz zararlar vermektedir.

2005 yılı “Cari İşlemler Hesabı” açığı 23.1 milyar Doları ya da GSMH’nın yüzde 6.4’ünü bulmuştur. Bu boyutta sürececek cari açığın kısa vadeli yabancı sermaye akımlarıyla veya varlık satışıyla sürdürülebilmesi olanaklı değildir.

Ekonomik Rapor 2004’ün “Sunuş” bölümünde aynen ifade edildiği gibi “Dolarla TL. nin değerinde bir düzeltme hareketi olması ve düzeltme hareketinin, yine Eylül 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001’de yaşandığı gibi dövize ani atak şeklinde kendini göstermesi olasılığı büyüktür.” Nitekim Mayıs, Haziran 2006 aylarında bu durumla karşı, karşıya kalınmış, kurun daha da yükselmesini Merkez Bankasının yüksek miktarlı döviz satış müdahalesi ve faiz artırımı önlemiştir. Nominal ve reel faizler tekrar tırmanmış, ekonomide kapanmış olan bir yara tekrar deşilmiş ve kan kaybı tekrar başlamıştır.

İzlediği para politikasıyla geçmiş dönemde Türk Lirasının aşırı değerli hale gelmesine meydan vermiş olan Merkez Bankası, enflasyon haddinin düşmesinde aşırı değerlenmiş YTL.’nin ve artan petrol fiyatlarının genel fiyat düzeyi üzerine gelecek etkisini göz ardı ederek, enflasyon hedeflemesi rejimine zamanı gelmeden geçmiş ve hedefi tutturmak için yine döviz kurunu düşük düzeyde sürdürmeyi tercih etmiştir. Bu tutum, sonuç itibarıyla, dövize ani atakla başlayacak bir finansal ve reel kesim krizini, daha derinleşmiş şekilde yaşanması pahasına, ileriye atmak şeklinde değerlendirilebilir.

Türk Vergi Sisteminin daha iyi ve etkin hale getirilmesi, vergi tabanının genişletilmesi, vergi kayıp ve kaçaklarının azaltılması yönünde, gerek kurumsal yapının düzeltilmesi alanında gerek uygulamadaki eksikliklerin ve aksaklıkların giderilmesi alanında, TÜRMOB, kuruluşundan bugüne kadar, muhasebe ve denetim elemanları camiası olarak, her türlü katkının sağlanması için azami çaba göstermiştir. Herkesten gücüne göre vergi alınan ve kamu kesimini borçlanmaya muhtaç bırakmayan, ancak alınan vergilerin israf edilmeden etkin, verimli ve şeffaf bir şekilde kullanıldığı bir Türkiye; tüm vatandaşları için başta iş, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, adalet ve altyapı alanlarında olmak üzere en iyi olanakları sağlayabilecek bir ülke olma niteliğini hızla kazanabilecektir. Bu çerçevede TÜRMOB, yabancı sabit sermaye yatırımlarının ülkemize yönlendirilmesi açısından da büyük önem taşıyan ve başta Avrupa Birliği üyesi ülkeler olmak üzere

re çok sayıda ülke tarafından gerçekleştirildiği gibi, Türkiye’de Kurumlar Vergisi oranının indirilmiş olmasını bu alanda atılmış önemli olumlu bir adım olarak değerlendirmektedir.

TÜRMOB yasama faaliyetlerini de yakından izlemekte olup, bazı yönleri ile bugünün ihtiyaçlarına cevap vermekte zorlanır hale gelmiş olan Türk Ticaret Kanunu’nun olanaklar lsnde eksiksiz, karşıt çıkarlar arasında denge sağlayıcı, hukuki ihtilafları asgari düzeye indirici, iş hayatında hukukun üstünlüğünü güvence altına alacak şekilde karar alma mekanizmasını hızlandırıcı niteliklere sahip olacak şekilde yasalaşması için her türlü çabayı harcamış olup bu alanda katkıda bulunmaya devam edecektir.

2006 yılı Türk muhasebe meslek camiası açısından büyük önem taşımaktadır. Zira 17. Dünya Muhasebeciler Kongresi, Birliğimizin bu alanda gösterdiği etkin faaliyet sonucu, 13-16 Kasım tarihleri arasında İstanbul’da gerçekleştirilecektir. Ülkemizin uluslar arası alanda tanıtımına da önemli katkıda bulunacağını düşündüğümüz bu Kongrenin, lkemiz ve meslek camiamız açısından hayırlı olmasını ve başarı ile tamamlanmasını umuyor ve temenni ediyoruz.

Ekonomi alanında yakın geçmiş dönemde tanık olunan olayların akışının geniş bir perspektifle ortaya konulması, halen içinde bulunulan durumun daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesine katkıda bulunacaktır. Bu griş açısıyla Ekonomik Raporda 2005 yılı ile bu yılın ilk yarısındaki gelişmeler yansıtılırken, geride kalan ve iki derin krizi barındırmış olan yakın geçmiş dönemdeki gelişmelere de ana çizgileri ile yer verilmiştir.

Ekonomik raporun hazırlanmasındaki çalışmalarından dolayı Dr. Ahmet Fettaoğlu’na teşekkür ederim

2005 yılı Ekonomik Raporunun Odalarımıza, yelerimize ve ilgilenen herkese faydalı olmasını umuyorum.

Mehmet TİMUR
Genel Başkan

İÇİNDEKİLER

I. DÜNYA EKONOMİSİ	3
I.1. Genel	3
I.2. 2005 Yılı Gelişmeleri	3
I.2.1. Kuzey Amerika	16
I.2.2. Batı Avrupa Ülkeleri	19
I.2.3. Avrupa'nın Yeni Yükselen Ekonomileri, AB'ne Yeni Katılan ve Katılacak Olan Ülkeler	25
I.2.4. Japonya	28
I.2.5. Yeni Yükselen Asya Ekonomileri ve Pasifik Ülkeleri	30
I.2.6. Latin Amerika Ülkeleri	33
I.2.7. Bağımsız Devletler Topluluğu	35
I.2.8. Orta-Doğu Ülkeleri	37
I.2.9. Afrika Ülkeleri	39
I.2.10. 2006 Yılı İlk Yarısında Küresel Ekonominin Görünümü	41
I.3. Dünya Ticareti	44
I.4. Mal (Emtia) Piyasaları	49
I.5. Ekonomik Bütünleşme Hareketleri	54
I.5.1. Avrupa Birliği	54
I.5.2. Dünya Ticaret Örgütü	61
I.6. Avrupa Birliği - Türkiye İlişkileri	67
II. TÜRKİYE'DE GENEL EKONOMİK VE SOSYAL DURUM	77
II.1. Genel Ekonomik Durum	77
II.2. Sosyo-Ekonomik Yapı	94
II.2.1. Nüfus	94

II.2.2. İstihdam	99
II.2.3. Çalışma Hayatı	105
II.2.4. Sosyal Güvenlik	113
II.2.5. Gelir Dağılımı	116
II.3. Milli Hasıla ve Ekonomik Büyüme	127
II.4. Sektörel Gelişmeler	147
II.4.1. Tarım	147
II.4.2. Sanayi	150
II.4.2.1. Sanayi Sektöründe 2006 Yılı Gelişmeleri	157
II.4.2.2. Madencilik	160
II.4.2.3. İmalat Sanayii	161
II.4.2.4. Enerji	168
II.4.3. Hizmetler	170
II.4.3.1. Ticaret	170
II.4.3.2. Turizm	173
II.4.3.3. Ulaştırma	175
II.5. Kamu Maliyesi	176
II.5.1. Kamu Maliyesi Alanında 2006 Yılı Gelişmeleri	201
II.5.2. Kamu Borçlanması	206
II.5.2.1. İç Borçlanma	206
II.5.2.2. Dış Borçlanma	217
II.6. Özelleştirme	221
II.7. Yatırımlar	227
II.8. Dış Ticaret	237
II.8.1. 2005 Yılı İhracatı	242
II.8.2. 2005 Yılı İthalatı	247
II.8.3. Dış Ticaret Alanında 2006 Yılı Gelişmeleri	257

II.9. Ödemeler Dengesi	260
II.9.1. Ödemeler Dengesi Alanında 2006 Yılı Gelişmeleri	278
II.9.1.1. Cari İşlemler	278
II.9.1.2. Sermaye Finans Hesapları	279
III. PARA VE SERMAYE PİYASASI	287
III.1. Para Politikası	287
III.2. Kur Politikası ve Döviz Piyasasındaki Gelişmeler	297
III.3. Para Piyasasındaki Gelişmeler	304
III.3.1. Emisyon Hacmi	304
III.3.2. Para Arzı	308
III.3.2.1. Dar Tanımlı Para Arzı (M1)	308
III.3.2.2. Geniş Tanımlı Para Arzı	309
III.4. Mevduat ve Yatırım Bankaları Kredileri	313
III.5. Uluslararası Rezervler	316
III.6. Sermaye Piyasası	318
III.7. Fiyat Hareketleri	322

DÜNYA EKONOMİSİ

I. DÜNYA EKONOMİSİ

I.1. GENEL

Dünya ekonomisi 90'lı yılların ikinci yarısında görece olarak uzun süreli ve hızlı bir büyüme sergiledikten sonra 2000 yılının ortalarından itibaren bir yavaşlama süreci içersine girmiş ve bu durgun gelişme süreci 2001 ve 2002 yılları boyunca da sürmüştür. 2003 yılı ilk yarısında karşı, karşıya kalınan Irak Savaşının ve Uzak-Doğu Asya'daki SARS salgınının yarattığı endişelerin hafiflemesiyle dünya ekonomisi 2003 yılının ikinci yarısından itibaren, beklentilerden daha hızlı biçimde, tekrar toparlanma süreci içersine girmiş ve dünya gayrisafi hasılası 2003 yılı genelinde yüzde 4.0 oranında genişlemiştir.

Petrol ve temel mal fiyatlarında tanık olunan önemli oranlardaki artışlara rağmen küresel ekonomi 2004 yılında da canlılığını korumuş ve dünya hasılası, başta Çin ve Hindistan olmak üzere Asya'daki gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen hızlı ekonomik büyümenin katkısıyla yüzde 5.3 oranında büyüme ortaya koymuştur.

I.2. 2005 YILI GELİŞMELERİ

Talep baskısı karşısında hammadde kaynaklarında karşı, karşıya kalınan kapasite darboğazları, petrol ve temel mal fiyatlarında yaşanan çok hızlı yükselmeler ve OECD üyesi ülkelerde para politikalarının daha sıkı hale getirilmesi, 2004 yılında gerçekleşen rekor düzeydeki büyümenin ardından küresel ekonominin 2005 yılında bir parça yavaşlamasında etken olan başlıca unsurlar olmuşlardır. Bununla beraber 2005 yılında gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme canlı seyretmiş ve bu ülkelerde GSYİH ortalama yüzde 6.4 oranında büyürken, Hindistan ve Çin dışındaki petrol ithalatçısı gelişmekte olan ülkelerde büyüme hızı yüzde 4.3 düzeyinde gerçekleşmiş, buna karşılık yüksek gelir grubunda yer alan ülkelerde ortalama ekonomik büyüme hızı yüzde 2.8 düzeyinde kalmıştır.

Birim sınai üretim başına petrol tüketiminin görece olarak azalmış olması, emtia ve işgücü piyasalarının daha esnek hale gelmiş olması ve para politikalarının daha etkin bir biçimde kullanılmış olması petrol fiyatlarındaki aşırı yükselmenin reel sektör ve enflasyon üzerindeki olumsuz etkilerinin daha hafif bir şekilde hissedilmesine olanak vermiştir. Bu nedenle geçmiş dönemlerde petrol fiyatlarında aşırı yükselmelerin meydana geldiği dönemlerdekinin aksine, para politikaları daha gevşek tutulabilmiş ve dolayısıyla faiz hadleri düşük düzeylerde sürdürülebilmektedir. Yine 70'li ve 80'li yılların aksine petrol sevkiyatlarının bir kesintiye uğramaksızın artarak sürmüş olması hasıla üretiminin petrol fiyatı artışlarına rağmen güçlü biçimde sürdürülebil-

mesine olanak vermiştir. Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerde GSYİH içersindeki ihracat payının önemli ölçüde yükselmiş olması, bu ülkelerin döviz gelirlerinin artmasını ve bu şekilde artan petrol faturalarını daha kolaylıkla finanse edebilmelerini sağlamıştır.

Ayrıca gelişmekte olan ülkelerden petrol ithalatçısı olan çoğu ülke, yüksek petrol fiyatı dönemine cari işlemler hesabı fazlası verdikleri ve yüksek döviz rezervlerine sahip oldukları bir dönemde girmişlerdir. Bu durumun yanısıra temel mal fiyatlarındaki artış ve dünya ticaret hacminin hızlı bir genişleme göstermesi, aşırı şişen petrol faturalarının nispeten kolay bir şekilde ödenebilmesine imkan vermiştir.

Gelişmekte olan ülkeler hernekadar hasıla düzeylerini güçlü bir biçimde sürdürme başarısını göstermiş iseler de, gelir düzeylerinde önemli düşüşler yaşadılar. Ortalama olarak 2003-2005 döneminde petrol fiyatlarında meydana gelen artış petrol ithalatçısı ülkelerin gelirlerinin yüzde 3.6 oranında azalmasına neden olurken ,bazı düşük gelirli petrol ithalatçısı ülkelerin gelir kayıpları yüzde 10'a kadar yükseldi.⁽¹⁾

Petrol ithalatçısı gelişmekte olan ülkelerin artan petrol fiyatları nedeniyle katlandıkları ek harcama yükü yıllık 137 milyar Dolar a ulaştı ki bu tutar, 2005 yılında sağlanan 84 milyar Dolar tutarındaki resmi kalkınma yardımlarının (fakir ülkeler için yapılan borç silme işi çıktıktan sonra) çok üzerinde bulunuyor ve 234 milyar Dolar tutarındaki doğrudan yatırımla ilgili sermaye girişlerinin yaklaşık yarısı kadar tutan ağır bir meblağ oluşturuyor.

Yüksek petrol fiyatlarının gerekli kıldığı ekonomik düzenlemeleri yapmakta bazı ülkelerin başarısız olmaları sürpriz oluşturmamıştır. Dahili piyasaya satılan enerji fiyatlarını sübvans eden bazı ülkelerde mali açıklar çok endişe verici boyutlara yükselmiştir. Birçok Afrika ülkesinde biriken enerji faturalarını ödemekte acze düşen bazı kamu hizmeti firmaları enerji tedariki kesintileri yapma zorunluluğunda kalmışlardır. Buna ek olarak birkaç ülkenin, yüksek petrol faturalarını uzun süre sürdüremeyecek biçimde, uluslar arası rezervlerini hızlı biçimde eriterek finanse ettikleri gözlemlenmektedir. Ayrıca yükselen gıda ve ulaştırma fiyatları Afrika'daki ve Güney Asya'daki bazı ülkelerde enflasyonu kaygı verici boyutlara yükseltmiştir.

Enerji ve petrol fiyatlarındaki keskin tırmanışın küresel ekonomiye, özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerine olan olumsuz etkileri dikkate alındığında başlıcaları aşağıda sıralanan hususlar önem kazanmaktadır.

---

(1) World Bank, Global Development Finance, S.13.

TABLO I.2.1.
REEL GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILA (GSYİH) BÜYÜMESİ
VE İŞSİZLİK DÜZEYİ

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (Önceki Yıla Göre % Değişme)				İşsizlik Oranı (% Olarak)			
	2004	2005	2006*	2007*	2004	2005	2006*	2007*
Dünya Toplam hasılası	5.3	4.8	4.9	4.7				
Gelişmiş Ekonomiler	3.3	2.7	3.0	2.8	6.3	6.0	5.8	5.8
A.B.D.	4.2	3.5	3.4	3.3	5.5	5.1	4.9	5.1
Euro Bölgesi	2.1	1.3	2.0	1.9	8.9	8.6	8.3	8.1
Almanya	1.6	0.9	1.3	1.0	9.2	9.1	8.7	8.8
Fransa	2.1	1.4	2.0	2.1	9.5	9.6	9.6	9.1
İtalya	0.9	0.1	1.2	1.4	8.3	8.1	7.8	7.6
İspanya	3.1	3.4	3.3	3.2	11.0	9.2	8.6	8.5
Hollanda	1.7	1.1	2.5	2.4	4.6	4.9	4.5	4.3
Belçika	2.4	1.5	2.1	2.4	8.4	8.4	8.3	8.2
Avusturya	2.4	1.9	2.2	2.1	4.8	5.2	4.8	4.5
Finlandiya	3.6	2.1	3.5	2.7	8.8	8.4	7.9	7.8
Yunanistan	4.7	3.7	3.3	3.2	10.5	9.9	9.5	9.5
Portekiz	1.1	0.3	0.8	1.5	6.7	7.6	7.7	7.6
İrlanda	4.5	4.7	5.0	5.2	4.5	4.3	4.1	4.0
Lüksemburg	4.5	4.3	4.0	3.8	3.9	4.2	4.5	4.7
Japonya	2.3	2.7	2.8	2.1	4.7	4.4	4.1	4.0
İngiltere	3.1	1.8	2.5	2.7	4.8	4.8	4.9	4.8
Kanada	2.9	2.9	3.1	3.0	7.2	6.8	6.6	6.6
Kore	4.6	4.0	5.5	4.5	3.7	3.7	3.5	3.3
Avustralya	3.6	2.5	2.9	3.2	5.5	5.1	5.2	5.2
İsveç	3.7	2.7	3.5	2.4	5.5	5.6	4.5	4.2
Danimarka	1.9	3.4	2.7	2.3	6.4	5.7	5.1	5.3
Norveç	3.1	2.3	2.2	2.6	4.5	4.6	4.1	4.0
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler	3.1	2.6	2.8	2.6	6.3	6.0	5.9	5.8
Avrupa Birliği	2.5	1.8	2.4	2.3				
Yeni Sanayileşen Asya Ülkeleri	5.8	4.6	5.2	4.5	4.2	4.0	3.7	3.5
Piy.Döviz Kur.Day. Dünya Has.	4.0	3.4	3.6	3.4				

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2006, S.2, S.16

Değişen Koşullara Uyum Alanında Gelişmekte Olan Ülkeler Orta Vadede Yapmaları Gereken Daha Başka Düzenlemelerle Karşı Karşıya Bulunuyorlar

Hernekadar ekonomik faaliyet hacminin tırmanan enerji fiyatlarından olumsuz yönde fazlaca etkilenmemiş olması cesaret veriyor ise de, gelişmekte olan ülkelerden birçoğuna yüksek petrol fiyatlarına göğüs germe olanağını vermiş olan başlangıç dönemindeki elverişli cari işlemler hesabı ve rezerv olanakları artık tüketilmiş durumdadır. Ayrıca kısa vadede yüksek petrol fiyatlarının olumsuz etkilerini göğüslemekte yardımcı olan bir çok unsur, reel kesim alanında daha yapılması gereken çok fazla yapısal uyum işi olduğu hususuna işaret etmektedir.

Başta cari işlemler hesabı veya mali açık alanında sıkıntı ile karşılaşan ya da pahalı petrol faturalarını birikmiş döviz rezervlerini eriterek veya borçlanarak karşılayan ülkeler olmak üzere, kalıcı biçimde yüksek düzeyde seyretmesi beklenen petrol fiyatları, petrol ithalatçısı ülkeler için, çözümlenmesi gereken temel sorunlar ortaya koymaktadır. Bu ülkelerdeki politika belirleyicilerinin, genel enerji verimliliğinin artırılması, petrole olan bağımlılığın azaltılması ve uluslar arası piyasalarda rekabet gücünün iyileştirilmesi alanlarında vakit kaybetmeden gerekli önlemleri almaları gerekmektedir.

Yüksek Petrol Fiyatları Küresel Düzeyde Varolan Makroekonomik Dengesizlikleri Daha da Büyütmüştür

Petrol fiyatlarındaki hızlı tırmanma A.B.D.'nin 2002 yılından buyana olan dönemde cari işlemler hesabı açığında yaklaşık 125 milyar Dolar tutarında bir yükselmeye yol açmak suretiyle küresel denge eksikliğinin daha belirgin hale gelmesine önemli katkıda bulunmuştur. Bu gelişme aynı zamanda Amerika'nın cari işlemler hesabı açığı verdiği ülkelerin kapsamını ve bu açık içindeki paylarını da etkilemiş ve açığa taraf olan ülkeler petrol ithalatçılarından petrol ihracatçılarına kaymıştır. Petrol ihracatçısı ülkelerin ihraç gelirleri 2002 yılından buyana yaklaşık 400 milyar Dolar yükselmiştir. Bu gelirlerin yüzde 65'i artan ithalat için sarf ediliyorsa da kalan kısım finansal sermaye yatırımlarına dönüşmekte ,bu ise faiz hadlerini düşürerek A.B.D.'nin cari işlemler hesabı açığını daha kolaylıkla finanse edebilmesine olanak sağlamaktadır. Ancak hernekadar ABD bu yüksek boyutlu cari işlemler açığını kolaylıkla finanse edebiliyor olsa da, bu ülkenin dış yükümlülüklerinin bu şekilde devamlı genişlemesi sürdürülebilir bir durum değildir.

Gelişmekte Olan Ülkeler Hem İç Hem Dış Kökenli Risklerle Karşı Karşıyadır

Gelişmekte olan ülkelerin değişen şartlara tam uyum sağlamaları yumuşak bir şekilde gerçekleşebileceği gibi krize neden olacak sert ayarlamalarla da olabilir. Özellikle başta Avrupa ve Merkezi Asya'da olmak üzere bir çok ülkenin cari işlemler hesabı açığının GSYİH'ya olan oranı yüzde 5 – 6'yı aşmaktadır. Bazı ülkelerde bu açıklara, yüksek faiz hadleri, güçlü sermaye akımları ve değer kazanan ulusal para eşlik etmektedir. Bu ülkelerin halihazırdaki tüketim ve yatırım düzeylerini finanse edebilmeleri, yatırımcıların güven duygularına ve ilerde karşılaşılabilecekleri dış şoklara karşı önemli ölçüde duyarlı olacaktır.

Başka bazı ülkelerde ise hızla yükselen gelir düzeyleri bölgesel gayrimenkul piyasalarında ve borsalarda köpükler oluşmasına katkıda bulunuyor olabilir. Yine başka bazı ülkelerde değişik bölgelerin veya nüfus gruplarının ekonomik büyümenin nimetlerinden faydalanma düzeyindeki farklılıklarla birlikte mahalli emek piyasasında oluşabilecek işgücü darboğazı, bu ülkelerde ekonomik koşulların dengeye yumuşak bir biçimde değil de, sert hareketlerle gelmesine neden olabilir. Özellikle Güney Asya'daki bazı ülkelerle Latin Amerika'da ekonomik büyüme enflasyonist baskılar doğurmakta olup, bu durum eğer ilerde ekonomik durgunlukla karşılaşılacak istenmiyorsa, makroekonomik politikaların daha sıkı hale getirilmesini gerekli kılmaktadır.

2005 Yılında Sermaye Hareketleri

2005 yılı hem resmi hem özel sermaye açısından küresel kalkınma finansmanı alanında mihenk taşı olarak kabul edilebilecek önemli bir yıl olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere yönelik uluslararası özel sermaye akımları 2005 yılında rekor bir düzeye, net 491 milyar Dolara ulaşmıştır. Özel sermaye hareketlerindeki artış geniş kapsamlı bir içerikte gerçekleşmiş ve uzun vadeli bono ihraçları, banka kredileri ve portföy yatırımları dikkat çekici artış göstermiştir. Özelleştirmeler, sınır ötesi şirket birleşmeleri ve satınalmaları alanındaki hareketlilik önemli düzeyde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına olanak sağlamıştır. Asya ve Latin Amerika'daki bazı ülkelerde ulusal para cinsinden bono piyasaları, yüksek getiri düzeylerinden ve ulusal paranın değer kazanmasından olası kazanç sağlama peşindeki uluslararası yatırımcıları cezbederken, hükümetler ve özel firmalar borçlarını düşük maliyetli kredilerle yeniden finanse edebilmek ve gelecekteki parasal ihtiyaçlarını karşılamak için elverişli durumdaki para piyasası koşullarından istifade etmişlerdir.

TABO.I.2.2.
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE NET SERMAYE AKIMLARI
(Milyar Dolar olarak)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*
Cari İşlemler Hesabı	-89.4	-4.0	47.1	18.8	69.8	122.9	153.1	248.4
GSYİH'nın %'si Olarak	-1.6	-0.1	0.8	0.3	1.2	1.8	1.9	2.6
Sermaye Akımları								
Net Hisse Senedi Akımları	179.4	195.9	182.9	183.3	166.1	186.8	248.8	298.9
Net Doğrudan Ser. Akımları	172.4	183.3	168.8	176.9	160.3	161.6	211.5	237.5
Net Portföy Yatırımları	6.9	12.6	14.1	6.4	5.8	25.2	37.3	61.4
Net Borçlanma akışı	54.3	16.3	-1.0	-1.5	10.7	72.8	119.1	120.1
Resmi Kreditorler	34.3	13.9	-5.7	27.4	5.2	-12.3	-28.7	-71.4
Dünya Bankası	8.7	8.8	7.9	7.5	-0.2	-0.9	1.3	0.7
IMF	14.1	-2.2	*10.7	19.5	14.0	2.4	-14.7	-41.1
Diğerleri	11.5	7.3	-2.9	0.4	-8.6	-13.8	-15.4	-31.0
Özel Kreditorler	19.9	2.5	4.7	-28.9	5.5	85.1	147.8	191.6
Net orta-Uzun vadeli Borçlar	85.7	22.0	11.5	-6.2	1.2	30.2	77.8	12.3
Bonolar	40.6	30.6	20.5	11.0	10.8	26.4	43.0	61.7
Banka Kredileri	50.3	-7.1	-5.2	-10.8	-2.8	9.8	39.4	67.4
Diğerleri	-5.2	-1.5	-3.8	-6.3	-6.8	-3.9	-4.6	-6.7
Net Kısa Vadeli Borç Akımları	-65.8	-19.6	-6.8	-22.7	4.2	54.9	70.0	69.3
Denge Kalemi ⁽¹⁾	-127.8	-175.0	-183.6	-118.8	-74.7	-90.3	-116.2	-274.5
Rezerv Değişimi (- = Artış)	-16.4	-33.2	-45.4	-81.7	-171.9	-291.6	-404.8	-393.0
İki Taraflı Yardım Bağışları	26.7	28.5	28.7	27.9	32.5	43.7	50.3	52.6
Net Özel sermaye Akımları	199.3	198.4	187.6	154.4	171.5	271.9	396.6	490.5
Net Resmi sermaye Akımları	61.1	42.4	23.0	55.3	37.7	31.4	21.6	-18.8
İşçi Gelir Transferleri	73.1	77.0	85.2	96.4	113.2	141.2	161.1	166.8

(1) Hata, ihmal ve gelişmekte olan ülkeler özel teşebbüsü tarafından satın alınan yabancı menkul kıymetler

* Tahmin

Kaynak: World Bank, Global Development Finance, 2006, S. 3.

2005 yılında Euro Bölgesi, ABD ve diğer yerlerde uzun vadeli kredi faizleri düşük seyrettiği ve yükselen ekonomiler tarafından ihraç edilen bonolar üzerindeki spread'ler –faiz farkları – düşmeye devam ettiği için bir çok gelişmekte olan ülke için bono ihraç maliyetleri düşmüştür. Spread'ler Mayıs 2006'da rekor bir düzeye, 176 baz puana düşmüştür.

2005 yılında özel sermaye akımlarında tüm bölgeler bu artıştan istifade edecek şekilde genişleme olmuştur:

- Rusya ve Türkiye'ye olan sermaye akımlarındaki hızlı genişleme Avrupa ve Merkezi Asya'ya olan sermaye akışlarının, 2004 yılındaki 160 milyar Dolar düzeyinden 2005 yılında 192 milyar Dolara ulaşmasında katkı sağlamıştır.
- Bono ve hisse senedi sermaye akımlarındaki güçlülük, Latin Amerika ve Karayiplere olan özel sermaye akımlarının 2004 yılındaki 59 milyar dolar düzeyinden 2005 yılında 94 milyar Dolara yükselmesini sağlamıştır.
- Çin'e olan doğrudan yatırımlardaki yavaşlamaya rağmen Doğu Asya ve Pasifik bölgesine yönelik sermaye akımları 125 milyardan 2005 yılında 138 milyar Dolara yükselmiştir.

TABLO. I.2.3.
GELİŞMİŞ EKONOMİLERDE CARİ İŞLEMLER HESABI DURUMU
(GSYİH'nın %'si Olarak)

	2004	2005	2006*	2007*
Gelişmiş Ekonomiler	-0.9	-1.5	-1.7	-1.7
ABD	-5.7	-6.4	-6.5	-6.5
Euro Bölgesi	0.8	-	-0.2	-
Almanya	3.7	4.1	3.6	4.3
Fransa	-0.4	-1.3	-1.9	-2.1
İtalya	-0.9	*1.5	-1.1	-0.7
İspanya	-5.3	-7.6	-8.1	-8.5
Hollanda	8.9	6.4	6.9	7.9

	2004	2005	2006*	2007*
Belçika	3.3	4.5	4.8	4.8
Avusturya	0.2	0.7	0.9	0.9
Finlandiya	5.0	2.4	2.8	2.7
Yunanistan	-6.3	-7.9	-7.9	-7.9
Portekiz	-7.3	9.2	-9.5	9.4
İrlanda	-0.8	-1.9	-2.9	-3.9
Lüksemburg	11.1	7.9	7.3	7.3
Japonya	3.8	3.6	3.2	2.9
İngiltere	-2.0	-2.6	-2.7	-2.8
Kanada	2.2	2.2	3.1	2.9
Kore	4.1	2.1	1.8	1.7
Avustralya	-6.3	-6.0	-5.6	-5.5
İsveç	6.8	6.1	5.1	4.5
Danimarka	2.1	2.4	2.4	2.6
Norveç	13.6	16.8	18.6	19.9
Singapur	24.5	28.5	26.7	26.3
Başlıca gelişmiş Ekonomiler	-1.7	-2.3	-2.5	-2.5
Euro Bölgesi	0.6	-0.3	-	0.2
Yeni Sanayileşen Asya Ülkeleri	7.0	6.0	5.7	5.6

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2006, S.17.

Gelişmiş yada gelişmekte olsun hemen tüm ekonomilerde 2005 yılında, bir önceki yıla göre biraz yavaşlamış olsa da, hızlı bir ekonomik büyüme gerçekleştirilmiştir.

Yılın ikinci yarısında petrolün varil fiyatının 60 Dolara yükselmesine rağmen dünya ekonomisi 2005 yılında yüzde 4.8 oranında (piyasada geçerli döviz kurları bazında yüzde 3.4) büyümüştür.

Sanayileşmiş ülkeler genelinde ekonomik büyüme bir önceki yılda gerçekleşen yüzde 3.3 oranındaki büyümenin belirgin şekilde altında yüzde 2.8 olarak gerçekleşmiştir. Bu ülkelerde sınai üretim ve bu ülkelerin kendi aralarındaki emtia akımları belirgin şekilde kan kaybetmiştir.

Yüksek petrol fiyatları, yükselen kısa vadeli faiz hadleri ve olağan dışı şekilde ağır geçen tayfun olayları ABD’nde 2005 yılında büyüme hızının bir önceki yıla ilişkin yüzde 4.2 düzeyinden yüzde 3.5 düzeyine gerilemesinde etken olmuşlardır. Enerji ve gıda dışı ürünlere ilişkin temel enflasyon yüzde 2.1 düzeyinde seyretmiştir.

Avrupa ekonomilerinin petrole olan bağımlılığının daha düşük olması, önemli miktarda atıl kapasite bulunması ve daha gevşek tutulan makroekonomik politika Avrupa’da ekonomik yavaşlamanın daha yumuşak bir şekilde cereyan etmesinde etkili olan faktörler olmuşlardır. Yılın tamamı itibariyle bölgede ekonomik büyüme zayıf düzeyde gerçekleşmiş ve yüzde 1.5 olmuştur.

Japonya’da 2005 yılında ekonomik büyüme canlı seyretmiş ve sınai üretim yüzde 5.0 oranında genişlerken, işsizlik haddi yüzde 4.4’e gerilemiştir. Genel sonuca iç ve dış talep gelişmeleri yaklaşık aynı katkıda bulunacak şekilde GSYİH yüzde 2.8 oranında büyümüştür.

Yüksek petrol fiyatlarına rağmen gelişmekte olan hemen her bölgede ekonomiler 2005 yılında alışılmış büyüme hızlarının üzerinde bir büyüme hızı tutturmuşlardır. Genelde düşük ve orta gelir grubuna dahil ülkelerde GSYİH’nın yüzde 6.4 oranında büyümüş olduğu tahmin edilmektedir. Ekonomik genişleme Çin ve Hindistan’da özellikle güçlü seyretmiş ve bu ülkelerde 2005 yılında gerçekleşen büyüme hızı sırasıyla yüzde 9.9 ve yüzde 8.0 olmuştur.

TABLO I.2.4.
BAŞLICA GELİŞMİŞ ÜLKELER MALİ DENGE
VE BORÇLULUK DURUMU
(GSYİH'nın %'si olarak)

	1990-99	2002	2003	2004	2005	2006*	2007*	
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler								
Mali Denge	Fiili	- 3.4	-4.1	-4.9	-4.4	-3.9	-3.9	-3.7
	Yapısal ⁽¹⁾	- 3.4	-3.8	-4.2	-4.0	-3.6	-3.6	-3.4
Hasıla Açığı ⁽²⁾		- 0.3	-0.8	-1.5	-12.0	-0.9	-0.7	-0.6
A.B.D.								
Mali Denge	Fiili	- 3.0	-4.0	-5.0	-4.7	-4.1	-4.3	-4.0
	Yapısal	- 3.3	-3.7	-4.4	-4.4	-3.9	-4.0	-3.9
Net Kamu Borcu ⁽³⁾		53.7	41.0	43.8	45.3	46.0	47.	49.3
Gayrisafi Kamu Borcu		69.5	58.9	61.8	62.5	62.9	64.2	65.9
Hasıla Açığı		-0.6	-0.9	-1.5	-0.8	0.6	0.5	0.4
Japonya								
Mali Denge	Fiili	- 2.9	-8.2	-8.1	-6.6	-5.8	-5.7	-5.4
	Yapısal	- 2.9	-6.9	-7.0	-5.8	-5.4	-5.6	-5.5
Net Kamu Borcu		27.6	72.8	77.2	82.9	87.6	90.9	94.1
Gayrisafi Kamu Borcu		92.9	161.2	167.1	172.1	175.5	176.2	177.2
Hasıla Açığı		-	-3.0	-2.8	-2.1	-1.1	-	0.3
Euro Bölgesi								
Mali Denge	Fiili	...	-2.6	-3.0	-2.7	-2.-3	-2.3	-2.1
	Yapısal	...	-2.6	-2.5	-2.2	-1.8	-1.-7	-1.5
Net kamu borcu			57.4	59.1	59.8	60.7	60.5	60.1
Gayrisafi Kamu Borcu		...	68.5	69.8	70.2	71.2	70.8	70.1

	1990-99	2002	2003	2004	2005	2006*	2007*	
Hasıla Açığı		0.3	-1.1	-1.0	-1.5	-1.4	-1.3	
Almanya								
Mali Denge	Fiili	-2.6	-3.7	-4.0	-3.7	-3.3	-3.3	-24
	Yapısal	-2.5	-3.2	-3.0	-3.2	-2.6	-2.8	-1.6
Net Kamu Borcu		40.5	54.3	57.7	59.9	62.4	64.1	64.4
Gayrisafi Kamu Borcu		50.7	59.6	62.8	64.5	67.5	69.0	68.7
Hasıla Açığı		1.2	-0.2	-1.3	-1.0	-1.5	-1.5	-1.9
Fransa								
Mali Denge	Fiili	- 3.8	-3.1	-4.2	-3.7	-2.9	-2.9	-3.0
	Yapısal	-2.8	-3.1	-3.4	-2.7	-2.1	-1.6	-1.9
Net Kamu Borcu		39.7	48.5	53.0	55.3	57.7	57.3	57.3
Gayrisafi Kamu Borcu		48.9	58.1	62.7	65.0	67.3	67.0	67.0
Hasıla Açığı		1.3	-	-1.4	-1.4	-2.0	-1.8	-1.6
İtalya								
Mali Denge	Fiili	-7.6	-2.7	-3.4	-3.4	-4.1	-4.0	-4.3
	Yapısal	-7.5	-3.4	-2.9	-3.2	-3.3	-3.1	-3.3
Net Kamu Borcu		108.5	100.4	100.4	100.2	102.5	103.0	103.8
Gayrisafi Kamu Borcu		114.7	105.4	104.0	103.9	106.3	106.9	107.6
Hasıla Açığı		0.2	0.4	-0.8	-1.1	-2.2	-2.2	-2.2
İngiltere								
Mali Denge	Fiili	- 3.7	-1.5	-3.2	-3.2	-3.6	-3.1	-2.8
	Yapısal	- 3.3	-1.8	-3.2	-3.4	-3.7	-3.0	-2.6
Net Kamu Borcu		32.9	32.7	34.6	36.5	38.5	39.4	40.4
Gayrisafi Kamu Borcu		38.4	38.4	37.9	39.4	41.2	43.3	44.1

	1990-99	2002	2003	2004	2005	2006*	2007*
Hasıla Açığı	-0.7	-	-0.1	0.5	-0.3	-0.3	-0.1
Kanada							
Mali Denge							
Fiili	-4.5	-0.1	-	-0.7	1.7	1.3	1.1
Yapısal	- 4.0	-0.2	0.3	0.9	1.9	1.3	1.1
Net Kamu Borcu	80.5	57.9	51.4	46.8	41.9	38.2	35.4.
Gayrisafi Kamu Borcu	112.7	97.4	91.9	87.9	85.0	78.8	74.2
Hasıla Açığı	-0.6	0.3	-0.5	-0.4	-0.3	-0.1	-

* Beklenen

- (1) Yapısal Denge; varolan maliye politikası altında ekonominin tam istihdam durumunda elde edilecek bütçe açığını veya fazlasını ifade etmektedir.
- (2) Tam istihdam durumunda elde edilecek hasıla ile fiilen üretilen hasıla arasındaki oransal fark.
- (3) Net Kamu Borcu, gayrisafi borçtan sosyal sigorta sistemi tarafından tutulan varlıklar dahil genel hükümet birimlerince sahip olunan finansal varlıkların düşülmesi suretiyle bulunmaktadır.

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2006, Sh. 15

2005 yılında küresel ekonomide yaşanan gelişmelerde özellikle dikkat çeken özellikler şunlar olmuştur:

- Önde gelen petrol ihracatçısı ülkelerin, Çin ve Japonya'nın, çok sayıda küçük sınınaileşmiş ülkelerin ve Asya'nın yeni yükselen bazı ülkelerinin vermiş oldukları cari işlemler hesabı fazlalarıyla karşılanacak şekilde A.B.D.'nin cari işlemler hesabı açığı büyümeye devam etmiştir.
- Petrol fiyatındaki artışa rağmen enflasyon oranı beklenilmeyecek şekilde ılımlı seyretmiştir.
- Yeni yükselen piyasalar ve şirketler – oldukça olağan dışı olarak – alçak düzeydeki uzun vadeli faiz hadlerine katkıda bulunacak şekilde net tasarruf birimleri olarak durumlarını idame ettirmişlerdir.

İleriye doğru bakıldığında, küresel ekonominin beklentilerin üzerinde bir büyüme hızı sergilemekte olmasına rağmen önemli bazı belirsizlikler de göze çarpmaktadır. Global büyüme hızını yukarı çekebilecek bir unsur olarak şirketlerin varolan tasar-

rufalarını beklenenden daha hızlı bir şekilde değerlendirmeleri olasılığı bulunmaktadır. Bu, şirketlerin yatırım hacimlerini arttırmaları ya da çalışanlarının ücret düzeylerini veya temettüleri yükseltmeleri şeklinde olabilir. Mamafih bu yöndeki bir gelişmenin etkisi uzun vadeli faizlerdeki bir artışla bir parça zayıflayabilir.

Küresel ekonominin yakın gelecekte göstereceği gelişme açısından göze çarpan risk unsurları gözden geçirildiğinde, bu risklerin daha ziyade öngörülen gelişmeyi aşağı çekici yönde ağırlık taşıdıkları izlenimi edinilmektedir. Şirket bilançolarındaki iyileşme ve hanehalkı gelirlerindeki artışın sürmesi küresel toparlanmanın beklenenden daha güçlü olması sonucunu doğurabilir. İleride karşılaşılabilecek bir durgunluğun şiddetini arttırıcı etki doğursa da Çin’de ekonomik büyüme beklentilerin üstünde gerçekleşebilir. Küresel ekonomik gelişmeyi tehdit eden riskler ise aşağıda ana çizgileriyle sıralanmaktadır: Kaygı konusu bu dört riskten ikisi varolan küresel konjonktürle ilgili olup, son ikisinin gerçekleşme olasılığı düşük olmakla beraber, gerçekleştirmelerinin küresel ekonomi üzerindeki maliyeti yüksek olacaktır.

- ***Yüksek ve oynak petrol fiyatları.*** Bu güne kadar yüksek petrol fiyatlarının küresel ekonomi üzerindeki etkisi beklentilerin altında gerçekleşmiş olup, bunda enflasyonist beklentilerin disiplin altında tutulmuş olmasının ve sözkonusu şokun güçlü küresel talep sonucu ortaya çıkmasının etkisi büyük olmuştur. İleriye bakıldığında bu alanda üç kaygı unsuru göze çarpmaktadır. Özellikle üreticilerin ve tüketicilerin mevcut yüksek fiyatların kalıcı olmaktan ziyade geçici bir nitelik taşıdığını düşünüyor olmaları halinde petrol şokunun tüm etkilerinin halen tümüyle piyasalara yansımamış olduğu düşünülebilir. İkincisi bu sektörde ‘fazla kapasite’ halen çok sınırlı olduğu cihetle –Orta Doğu ve Afrika’daki jeopolitik riskler de dikkate alındığında – piyasa yeni şoklara karşı son derece duyarlı konumdadır. Üçüncüsü fiyatlar arz kaynaklı kaygılarla hareket ettiği cihetle petrol şokunun olumsuz etkisi yakın geçmişte yaşananlara göre daha şiddetli olabilir. Ki bu koşullarda yakıt dışı ürünlerin fiyatlarında mukabil bir artış olmayacağı cihetle şokun olumsuz etkisi, özellikle petrol ithal eden gelişmekte olan ülkeler için daha ağır olacaktır.
- ***Finansal Piyasa Koşullarında Bir Daralma, Sıkılaşma.*** Hernekadar hüküm süren olumlu finansal piyasa koşullarını destekleyen temel makroekonomik parametreler bulunmakta ise de, para piyasasındaki çok gevşek yapı ve bununla ilgili olarak yüksek getiri peşindeki sürekli parasal akım gibi geçici faktörler de, finansal piyasa koşullarına etkide bulunmaktadır. Önümüzdeki iki yıllık sürede kısa vadeli faiz hadleri daha da yükselecektir ve ABD’nde faiz hadleri yükseltilir, para piyasası sıkılaştırılırken ve Euro Böşgesi ile Japonya’da bu alanda yeni

adımlar atılırken kısa vadeli faiz farklılıklarında önemli değişimler meydana gelecektir. Dolayısıyla uzun vadeli faiz hadlerinin daha tırmanması ve piyasa oynaklığı ile risk primlerinin daha yükselmesi olasılığı bulunmaktadır. Bu alanda en büyük risk, özellikle konut fiyat artışlarındaki yavaşlamanın özel tüketim harcamalarında ve konut inşaatlarında hissedilir ölçüde daralmaya neden olmuş olması nedeniyle, başta konut piyasalarının çok yükseldiği ülkeler olmak üzere hanehalkı sektöründe hissedilmektedir.

- **Küresel Makroekonomik Denge Eksikliklerinde Artış.** A.B.D. cari işlemler açığının halen kolaylıkla finanse ediliyor olması ve kur hareketlerinin oldukça yumuşak seyretmesi bu sorunun çözümünün ertelenebileceği şeklinde bir kanının doğmasına yol açmamalıdır. Zira ABD'nin cari işlemler açığının eninde sonunda, bu ülkenin net yatırım pozisyonunun istikrara kavuşturulabilmesi için önemli şekilde düşürülmesi, belli başlı ticaret ortaklarının ise cari işlemler fazlasının düşürülmesi gerekmektedir. Ve Amerika'nın yüksek miktardaki petrol ithalatı nedeniyle petrol fiyatlarındaki yükselme bu sorunu daha da karmaşık hale getirmektedir. Küresel denge eksikliğinin giderilmesi her koşul altında ülkeler arasında efektif talep düzeylerinin ayarlanmasını, ABD Dolarının değer kaybetmesini ve diğer paraların değer kazanmasını gerekli kılmaktadır.
- **Kuş Gribi Salgını.** Hernekadar çıkması olasılığını ve muhtemel risklerini belirli bir doğrulukla tahmin etmek olanaksız ise de, en kötü durumun ele alındığı bir senaryoda başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere böyle bir salgının devasa boyutta insani ve ekonomik kayıplara yol açması beklenmelidir.

Aşağıdaki bölümlerde dünyanın başlıca ekonomik bölgeleri itibariyle 2005 yılı ile 2006 yılının ilk çeyreğinde ekonomi alanında meydana gelmiş olan gelişmeler ana çizgileriyle verilmektedir:

I.2.1. KUZEY AMERİKA

A.B.D.'nde ekonomi 2005 yılında beklentilerin üzerindeki büyümesini sürdürmüştür. Hasıla güçlü bir şekilde artmış, işsizlik oranı düşmüş ve gıda ve enerji fiyatlarını içermeyen temel enflasyon görelisi olarak istikrarını korumuştur. Yüksek petrol fiyatlarının temel enflasyonu yüzde 0.5 oranında arttırdığı tahmin edilmektedir. Ancak bu etki, nominal ücret artışlarının, fiyat artışlarının ve verimlilik yükselmelerinin altında seyretmesi sonucu büyük ölçüde yumuşamıştır. İşçi ücretlerinin toplam GSYİH içindeki payında uluslararası gelişmelere paralel olarak düşme meydana gelmiştir.

TABLO.I.2.5.
ABD TALEP, HASILA VE ENFLASYON

	Milyar \$	Bir önceki yıla göre % Değişme				
	2002	2003	2004	2005	2006*	2007*
Özel Tüketim	7 350.8	2.9	3.9	3.5	3.6	3.3
Kamu Tüketimi	1 606.9	3.0	2.1	1.5	1.8	1.0
G.safi Sabit Sermaye Yatırımı	1 914.5	3.3	8.4	7.2	5.4	3.9
Nihai Yurtiçi Talep	10 882.2	3.0	4.4	3.9	3.7	3.1
Stok Yenileme	11.9	0.0	0.3	-0.3	0.1	0.1
Toplam Yurtiçi Talep	10 894.0	3.0	4.7	3.6	3.8	3.2
Mal ve Hizmet İhracatı	1 005.9	1.8	8.4	6.9	7.7	8.3
Mal ve Hizmet İthalatı	1 430.3	4.6	10.7	6.3	7.3	6.7
Net İhracat	-424.4	-0.5	-0.7	-0.3	-0.4	-0.2
GSYİH (Piyasa Fiyatları ile)	10 469.6	2.7	4.2	3.5	3.6	3.1
Tüketici Enflasyonu		2.3	2.7	3.4	3.3	2.4

* Beklenen

Kaynak: OECD Economic Outlook, Mayıs 2006, S.89

2005 yılında A.B.D.'nde ekonomik büyüme, sağlanan verimlilik artışlarıyla desteklenmiştir. Özellikle konut fiyatlarındaki yükselme sonucu hanehalklarının servet düzeyi, tüketim harcamalarını canlandıracak şekilde, dikkat çekici bir artış göstermiştir. Hanehalkı servet düzeyindeki artış A.B.D.'nde özel tasarruf oranının, yakın geçmiş dönemde negatif olacak şekilde düşmesinde etkili olmuştur. Yeni konut fiyatlarındaki artışın, konut maliyetlerindeki artışın çok üstünde seyretmesi nedeniyle, yeni konut inşaatlarında büyük bir canlanma olmuştur.

Kaynak kullanımını artar durumda iken enflasyonun kontrol altında tutulması FED'i para politikasının daha az gevşek duruma getirilmesi doğrultusunda teşvik etmiştir. Emek piyasasının daha sıkı hale gelmesi ve petrol fiyatlarının enflasyonu yukarı iti-

ci etkisi nedeniyle ekonomiyi denge durumunda tutma politikası daha öncelikli bir konum kazanmıştır. Bu öngörünün etkisiyle uzun vadeli faiz hadleri yükselmiştir.

Federal bütçe açığı vergi gelirlerinde beklentilerin üzerinde bir artış meydana gelmesinin etkisiyle 2005 yılında önemli ölçüde daralarak GSYİH'nın yüzde 2.6'sına, genel hükümet açığı ise GSYİH'nın yüzde 3.6'sına gerilemiştir. Vergi gelirlerindeki artış eğiliminin 2006 yılında da sürmesi beklenilmektedir.

Kanada'da 2005 yılında şirket karlılık düzeylerinin yüksek olması, bunun yanısıra düşük ithal maliyetleri ve yüksek kapasite kullanım düzeyi makine ve teçhizat ithalatında hızlı bir genişlemeye yol açacak şekilde, konut dışı yatırım harcamalarının hızlı bir şekilde büyümesi sonucunu doğurmuştur. Yüksek temel mal fiyatları başta Alberta'daki petrol kumu yatakları olmak üzere üretim faaliyetlerinin genişlemesini sağlamıştır. Emek gelirlerindeki artış ve sosyal transferler, artan faiz hadlerinin etkisini bir parça yumuşatacak şekilde, özel tüketim harcamalarını desteklemiştir. Özel tüketim harcamaları, artan konut fiyatlarının hanehalklarının servet düzeyini yükseltmiş olmasının etkisiyle de genişlemiştir. Hanehalklarının tasarruf oranı halen çok düşük düzeyde bulunmaktadır. Emek piyasasındaki gelişmeler de olumlu seyretmiş, istihdam hacmi büyümüş ve işsizlik haddi son üç on yıllık dönemdeki en düşük düzeyine gerilemiştir. İmalat sanayiinde verimlilik belirgin şekilde yükselmiştir.

Temel enflasyon parasal politika ile belirlenen hedef sınırları içinde kalmıştır. Kanada Dolarının değer kazanması, enerji fiyatlarındaki artışın olumsuz etkisini yumuşatmıştır. Büyük boyuttaki cari işlemler fazlası genişlemesini 2005 yılında da sürdürmüştür.

TABLO.I.2.6.
KANADA. TALEP, HASILA, ENFLASYON

	Milyar Kanada \$	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2002	2003	2004	2005	2006*
Özel Tüketim	656.3	3.1	3.4	4.0	3.3	3.6
Kamu Tüketimi	229.9	2.9	2.7	2.8	3.5	2.9
Gayrisafi Sabit Yatırım	225.6	5.9	6.6	6.6	6.1	3.7
Nihai Yurtiçi Talep	1 105.8	3.6	3.9	4.3	3.9	3.5
Stok Yenileme	-2.0	0.9	0.0	0.2	0.1	0.0
Toplam Yurtiçi talep	1 103.8	4.6	3.9	4.5	4.0	3.4
Mal ve Hizmet İhracatı	478.1	-2.1	5.0	2.3	2.9	4.3
Mal ve Hizmet İthalatı	427.7	4.1	8.1	7.0	5.3	5.0
Net İhracat	50.4	-2.4	-0.9	-1.5	-0.7	0.0
GSYİH (Piyasa Fiyatlarıyla)	1 154.2	2.0	2.9	2.9	3.1	3.3
Tüketici Enflasyonu		2.8	1.8	2.2	2.0	2.3

* Beklenen

Kaynak: OECD Economic Outlook, No:77, Mayıs 2006, S.123

I.2.2. BATI AVRUPA ÜLKELERİ

Euro Bölgesinde ekonomik faaliyet hacmi 2005 yılının ikinci yarısında biraz daha güç kazanmış ve yılın tamamı itibariyle büyüme potansiyel büyüme hızına yakın şekilde, yüzde 2 düzeyinde seyretmiştir. Ağustos ayında biraz yavaşlamakla beraber ihrac siparişleri Kasımdan itibaren tekrar canlanmış ve dış talepteki güçlü görünüm 2006 yılı başlarında da etkisini sürdürmüştür. Bu durum iş hayatındaki güven duygusunu da pekiştirmiştir. Güven duygusundaki iyileşme özellikle son birkaç yıllık dönemde ihracat piyasalarında rekabet gücünü arttırabilmek için gerekli önlemlerin alınmış olduğu ülkelerdeki ihracat sanayilerinde belirgin olmuştur. Örneğin Almanya'da "ifo" endeksinin 1991 yılından buyana en yüksek düzeyde bulunması ekono-

mik faaliyet hacmindeki güçlü duruma işaret etmektedir. Ancak istihdam olanakları ve ekonomik reformların olası etkileri konularındaki belirsizlik tüketicileri daha tedbirli olmaya sürüklemiş, bu nedenle tüketim harcamaları durgunluğunu korumuştur. Büyüme destekleyen ana unsurlar dış talep ve yatırım harcamaları olmuştur.

Yüksek enerji fiyatları enflasyon oranının yüzde 2 düzeyinin üstünde seyretmesine yol açtı ise de, temel enflasyon oranı durgun seyreden ücret artışlarını ve iç talebi yansıtacak şekilde düşük düzeyde bulunmaktadır. Enflasyon oranının yüzde 2 düzeyinin üstünde seyretmesi ve varolan enflasyonu arttırıcı riskler nedeniyle Avrupa Merkez Bankası Aralık 2005 ve Mart 2006 aylarında baz faiz hadlerini 25'er baz puan yükseltmiştir.

Mali politika alanında 2005 yılında bölge genelinde yüksek düzeyde bulunan mali açıkların azaltılması alanında çok az bir ilerleme sağlanabilmiştir. Hernekadar Euro Bölgesi hükümetlerinden çoğu "İstikrar ve Büyüme Paketi" çerçevesinde üstlendikleri yükümlülükleri karşılayabilmek için çaba harcamış iseler de, 2005 yılında, özellikle İtalya ve Portekiz'de mali açık önemli bir büyüme göstermiştir. Pakt sınırları içinde kalmakla beraber Avusturya ve Lüksemburg'da da büyümüştür. Mali alanda gösterilen çabalara rağmen halen Bölge genelinde yüksek düzeyde bulunan 'kamu borcu / GSYİH' oranında bir düşme sağlanamamıştır.

Euro Bölgesi – Mali Göstergeler

	2003	2004	2005	2006	2007
Hanehalkı Tasarruf Oranı ⁽¹⁾	11.0	10.9	10.5	10.3	10.2
Genel Hükümet Mali Dengesi ⁽²⁾	-3.1	-2.8	-2.4	-2.3	-2.1
Cari İşlemler Dengesi ⁽²⁾	0.4	0.8	-0.2	-0.4	-0.3
Kısa vadeli Faiz Haddi ⁽³⁾	2.3	2.1	2.2	2.7	3.4
Uzun Vadeli faiz Haddi ⁽⁴⁾	4.1	4.1	3.4	4.0	4.3

- (1) Harcanabilir gelirin yüzdesi olarak
- (2) GSYİH'nın yüzdesi olarak
- (3) 3 aylık interbank faizi
- (4) 10 yıl vadeli hükümet bono faizi

Almanya’da ılımlı düzeyde de olsa 2005 yılı ekonomik büyümesinde en önemli katkıyı sağlayan dış talebin 2006 yılında da önemini koruması beklenmektedir. Fransa’da istihdam artışının zayıf ve atıl kapasitenin yüksek olduğu bir dönemde gerçekleştirilen yüksek düzeydeki yatırım harcamaları, firmaların artan talebi karşılamak için yeni işgücü istihdam etme konusunda isteksiz ya da güçsüz olduğu izlenimini vermekte olup, sermaye stokunu arttırmak suretiyle bunu gerçekleştirmek istiyor da olabilirler. Bu durumun bir nedeni, mevcut işgücü yasaları uyarınca, değişen koşullara göre firmaların kendi işgücü durumlarını ayarlamalarının güçlük arzemesi ve pahalıya malolması olabilir. Hollanda’da ekonomi toparlanmakta ise de halen önemli bir hasıla açığı sorunu bulunmaktadır ve bu nedenle 2005 yılında ücret artışları çok az olmuş ve kontrata dayalı işlerde yüzde 1’in altında gerçekleşmiştir. İsveç’te son iki yıllık dönemde büyüme hızının, uzun dönemli potansiyel büyüme hızının üzerinde gerçekleşmiş olması sonucu, hasıla açığı giderek düşmektedir.

TABLO.I.2.7.
EURO BÖLGESİ
TALEP, HASILA

	Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2002	2003	2004	2005	2006*
Özel Tüketim	4 140.1	1.1	1.4	1.3	1.5	1.7
Kamu Tüketimi	1 467.4	1.7	1.2	1.5	1.9	1.4
Gayrisafı Sabit Yatırım	1 466.4	0.8	1.9	2.5	3.5	3.7
Nihai Bölgeiçi Talep	7 074.0	1.2	1.5	1.6	2.0	2.1
Stok Yenileme	-14.6	0.2	0.4	0.1	0.2	0.0
Toplam Bölgeiçi Talep	7 059.4	1.4	1.9	1.7	2.2	2.1
Net İhracat	190.5	-0.6	0.0	-0.3	0.0	0.1
GSYİH (Piyasa Fiyatlarıyla)	7 249.9	0.7	1.8	1.4	2.2	2.1

* Beklenen

Kaynak: OECD Economic Outlook, No:79, Mayıs 2006, S.100

TABLO I.2.8.
AVRUPA ÜLKELERİ: TEMEL EKONOMİK VERİLER

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2002	2003	2004	2005*	2006*
Almanya						
GSYİH	2 148.5	-0.2	1.1	1.1	1.8	1.6
İşsizlik Haddi		8.7	.2	9.1	8.5	8.1
Tüketici Fiyat Endeksi		0.7	1.5	0.6	0.6	2.1
Mal ve Hizmet İhracatı	768.4	2.3	8.3	6.6	8.5	7.3
Mal ve Hizmet İthalatı	670.6	5.0	6.1	5.5	8.7	6.5
Fransa						
GSYİH	1 550.4	0.9	2.1	1.4	2.1	2.2
İşsizlik Haddi		9.8	10.0	9.9	9.5	9.2
Tüketici Fiyat Endeksi		2.2	2.3	1.9	1.7	1.4
Mal ve Hizmet İhracatı	420.9	-1.8	2.2	3.2	6.7	7.2
Mal ve Hizmet İthalatı	393.4	1.3	6.1	6.5	7.9	7.0
İtalya						
GSYİH	1 295.3	0.1	0.9	0.1	1.4	1.3
İşsizlik Haddi		8.6	8.1	7.8	7.7	7.6
Tüketici Fiyat Endeksi		2.8	2.3	2.2	2.4	2.1
Mal ve Hizmet İhracatı	333.3	-2.2	2.5	0.7	4.9	5.3
Mal ve Hizmet İthalatı	320.9	1.0	1.9	1.8	5.2	5.5
Hollanda						
GSYİH	465.2	-0.1	1.7	1.1	2.4	2.8

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2002	2003	2004	2005*	2006*
İşsizlik Haddi		4.1	4.9	5.0	4.1	3.4
Tüketici Fiyat Endeksi		2.2	1.4	1.5	1.7	1.8
Mal ve Hizmet İhracatı	298.5	2.0	8.5	5.9	7.3	7.5
Mal ve Hizmet İthalatı	268.1	2.0	7.8	5.1	6.6	6.7
Belçika						
GSYİH	267.6	0.9	2.4	1.5	2.5	2.4
İşsizlik Haddi		8.2	8.4	8.4	8.0	7.7
Tüketici Fiyat Endeksi		1.5	1.9	2.5	2.2	1.9
Mal ve Hizmet İhracatı	221.1	2.8	5.6	2.6	5.4	5.8
Mal ve Hizmet İthalatı	208.4	2.9	6.3	3.8	5.0	6.1
İspanya						
GSYİH	729.0	3.0	3.1	3.4	3.3	3.0
İşsizlik Haddi		11.0	10.5	9.2	8.7	8.6
Tüketici Fiyat Endeksi		3.1	3.1	3.4	3.6	2.7
Mal ve Hizmet İhracatı	199.0	3.6	3.3	1.0	3.6	4.8
Mal ve Hizmet İthalatı	213.9	6.0	9.3	7.1	7.4	7.3
Portekiz						
GSYİH	135.4	-1.1	1.1	0.3	0.7	1.5
İşsizlik Haddi		6.3	6.7	7.7	7.9	7.7
Tüketici Fiyat Endeksi		3.3	2.5	2.1	2.7	2.1
Mal ve Hizmet İhracatı	37.9	3.7	4.5	0.9	4.0	5.6
Mal ve Hizmet İthalatı	49.1	-0.4	6.8	1.8	2.7	5.0

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2002	2003	2004	2005*	2006*
Yunanistan						
GSYİH	142.4	4.6	4.7	3.7	3.7	3.6
İşsizlik Haddi		10.4	11.0	10.4	10.0	9.7
Tüketici Fiyat Endeksi		3.4	3.0	3.5	3.3	3.0
Mal ve Hizmet İhracatı	29.5	1.0	11.7	3.1	7.9	8.2
Mal ve Hizmet İthalatı	41.7	5.2	9.3	-1.2	5.9	6.3
Avusturya						
GSYİH	220.8	1.2	2.6	2.0	2.5	2.2
İşsizlik Haddi		5.6	5.7	5.9	5.8	5.9
Tüketici Fiyat Endeksi		1.3	2.0	2.1	1.8	1.7
Mal ve Hizmet İhracatı	107.3	2.8	8.6	4.1	6.3	6.7
Mal ve Hizmet İthalatı	97.5	4.5	6.4	2.8	5.3	6.9
Euro Dışı Bölge						
İngiltere (Milyar Pound)						
GSYİH	1 048.5	2.5	3.1	1.8	2.4	2.9
İşsizlik Haddi		5.0	4.7	4.8	5.3	5.2
Tüketici Fiyat Endeksi		1.4	1.3	2.0	2.2	1.7
Mal ve Hizmet İhracatı	274.9	1.2	4.6	5.6	7.3	7.8
Mal ve Hizmet İthalatı	306.5	1.8	6.7	5.3	6.7	6.9
İsveç (Milyar Kron)						
GSYİH	2 371.6	1.8	3.2	2.7	3.9	3.3
İşsizlik Haddi		4.9	5.5	5.8	4.8	4.2

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2002	2003	2004	2005*	2006*
Tüketici Fiyat Endeksi		1.8	1.3	1.0	1.7	2.3
Mal ve Hizmet İhracatı	1 043.0	4.4	10.7	6.6	8.9	7.7
Mal ve Hizmet İthalatı	883.9	5.1	6.9	6.8	8.6	6.8
Norveç (Milyar Kron)						
GSYİH	1 519.1	1.1	3.1	2.3	2.5	2.2
İşsizlik Haddi		4.5	4.5	4.6	4.0	3.8
Tüketici Fiyat Endeksi		2.5	0.5	1.5	2.2	2.6
Mal ve Hizmet İhracatı	624.4	0.2	0.6	0.5	1.6	2.0
Mal ve Hizmet İthalatı	416.9	1.1	8.9	6.7	6.6	3.1

* Beklenen

Kaynak: OECD, Economic Outlook, No: 79, Mayıs 2006

I.2.3. AVRUPA’NIN YENİ YÜKSELEN EKONOMİLERİ, AB’NE YENİ KATILAN VE KATILACAK OLAN ÜLKELER

Avrupa’nın yeni yükselen ekonomilerinde 2005 yılında ekonomik büyüme, bir önceki yıl gerçekleştirilen olağandışı yükseklikteki büyüme hızının ardından bir parça yavaşlayarak ortalama yüzde 5.4’e gerilemiştir. 2004 yılında olduğu gibi, ekonomik büyümenin ardında yatan temel unsurlar genelde güçlü iç talep ile dış ticaret ilişkisinde bulunan ülkelerden kaynaklanan sürekli ve canlı ithal talebi ile – ulusal paraların değer kazanmasına rağmen – beslenen güçlü dış talep olmuştur.

Petrol fiyatlarındaki artışın etkisi ulusal paraların değer kazanımıyla büyük ölçüde giderilebildiği cihetle enflasyon haddi makul düzeyde tutulabilmiştir. Ancak ekonominin fazla ısınmış olması Güney Avrupa ve Baltık ülkeleri için bir kaygı unsuru olma niteliği kazanmaktadır. İleriye doğru bakıldığında bölge için önemli risk faktörleri olarak Euro bölgesindeki iç talebin hızlı bir toparlanma süreci içinde olması,

yüksek cari işlemler hesabı açıkları ve bölgenin bazı ülkelerinde özellikle gayrimenkul alımları için yabancı güçlü paralar cinsinden sağlanan kredilerin hacmindeki hızlı genişleme sayılabilir.

Bölge genelinde cari işlemler hesabı açığının GSYİH'ya olan oranı 2005 yılında yüzde 5.2'ye gerilemiştir ve açığın 2006 yılında da yaklaşık bu düzeyde süreceği tahmin edilmektedir. Ancak bölge ülkeleri arasında birinden diğerine bu alandaki gelişmeler hayli farklılık göstermektedir. Güney-Doğu Avrupa'da, özellikle Bulgaristan ve bir ölçüde de Türkiye'de, özel iç talep ve kredi hacmindeki hızlı genişleme, yüksek petrol fiyatları ve genelde değer kazanan ulusal paraya eşlik eden bol yabancı sermaye girişleri nedeniyle cari işlemler açıkları daha da büyümüştür. Özellikle Çek Cumhuriyeti ve Polonya olmak üzere bölgenin diğer taraflarında cari açıklar azalan bir eğilim göstermektedirler. Ancak yine de, Baltık ülkelerinde, Macaristan'da ve yakın zamanlarda da Slovak Cumhuriyeti'nde halen yüksekliğini korumaktadır. Cari açığın finansmanına gelince, borçlanma yoluyla finansman (özellikle kısa vadeli) giderek daha da artmaktadır ve 2006 yılında bölgesel cari işlemler açığının yarısının bu şekilde finanse edilmesi beklenmektedir – bu durum Türkiye, Macaristan ve Baltık ülkeleri için özellikle önem taşımaktadır -(1)

Bu açıkların niteliği ve getirdikleri riskler ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Merkezi Avrupa'da bu dış açıklar mali sektör açıkları ile yakından ilişkili iken Baltık ülkelerinde ve Güney – Doğu Avrupa'da özel kesimin davranış biçimini yansıtmaktadırlar.

---

(1) IMF, World Economic Outlook, Nisan 2006, S.44

TABLO I.2.9.
AVRUPA BİRLİĞİNE YENİ KATILAN VE
KATILMAYA ADAY ÜLKELER
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2004	2005	2006*	2007*	2004	2005	2004	2005
Yeni Yükselen Avrupa Eko.	6.6	5.4	5.3	4.8	6.2	4.9	-5.7	-5.2
Türkiye	8.9	7.4	6.0	5.0	8.6	8.2	-5.2	-6.3
Türkiye hariç	5.7	4.5	5.0	4.7	5.3	3.5	--6.0	-4.7
Baltık Ülkeleri	7.6	8.7	7.5	6.5	3.1	4.1	-10.4	-9.7
Estonya	7.8	9.8	7.9	7.1	3.0	4.1	-12.7	10.5
Letonya	8.5	10.2	9.0	7.0	6.3	6.7	12.5	-12.8
Litvanya	7.0	7.3	6.5	6.0	1.2	2.6	-7.7	-7.5
Merkezi Avrupa	5.0	4.1	4.6	4.3	4.3	2.4	-5.2	-3.2
Çek Cumhuriyeti	4.7	6.0	5.5	4.5	2.8	1.8	-6.0	-2.1
Macaristan	4.6	4.1	4.4	4.2	6.7	3.5	-8.8	-7.9
Polonya	5.3	3.2	4.2	3.8	3.5	2.1	-4.1	-1.6
Slovak Cumhuriyeti	5.5	6.0	6.3	6.7	7.5	2.8	-3.5	-7.2
Slovenya	4.2	3.9	4.0	4.0	3.6	2.5	-2.1	-0.9
Güney ve Güney-Doğu Avrupa	6.9	4.3	5.0	5.4	8.7	7.0	-7.3	-8.5
Bulgaristan	5.7	5.5	5.6	5.8	6.1	5.0	-5.8	-11.8
Hırvatistan	3.8	4.1	4.1	4.5	2.1	3.3	-5.6	-6.0
Malta	1.0	1.0	1.3	1.5	2.7	3.1	-10.4	-6.7
Romanya	8.4	4.1	5.2	5.6	11.9	9.0	-8.4	-8.7

(1) Yıllık ortalamalara göre

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2006, S.43

Ülkeler bazına inildiğinde; Polonya’da iç talepteki gerilemenin, zayıf işgücü piyasası koşullarının ve petrol fiyatı artışının etkisiyle ekonomik büyüme 2005 yılında, potansiyel büyüme hızının hayli altına, yüzde 3.2’ye gerilemiştir. Macaristan’da GSYİH büyümesi, güç kazanan ihracatın, Batı Avrupa’daki ekonomik toparlanmanın ve otoyol inşaatıyla canlanan yatırımların etkisiyle potansiyel büyüme hızına yakın bir düzeyde seyretmektedir. Çok yüksek düzeydeki dış cari açık ve mali açık – 2005 yılında GSYİH’nın yüzde 7 ¹/₂’ i düzeyinde – önemli birer risk unsuru oluşturmaktadır.

Çek Cumhuriyetinde, iç talebin yavaşlamasına rağmen yakın geçmiş dönemde gerçekleşen yabancı sermaye sabit yatırımlarının devreye alınmasıyla hızlı artış gösteren net ihracatın etkisiyle ekonomik büyüme hızı 2005 yılında yüzde 6’ya yükselmiştir.

Bulgaristan ve Romanya’da kredi hacmindeki hızlı genişleme, yüksek çaplı ücret artışları, Romanya’da 2005 yılı Ocak ayındaki vergi indirimi ve Bulgaristan’da devam eden hızlı yatırım harcaması genişlemesi gibi nedenlerle iç talep beklentileri aşmıştır. Dolayısıyla – Romanya’da leu’nun değer kazanmasına rağmen - enflasyonist baskılar artmış ve dış cari açık çok yükselmiştir – Bulgaristan’da GSYİH’nın yüzde 11.8’ine -.

I.2.4. JAPONYA

Japonya’da uzun yıllar süren deflasyon ve durgunluk döneminin ardından 2005 yılının ilk yarısında olağandışı bir düzeyde, yüzde 5 oranında büyüme sergileyen ekonomi, yılın ikinci yarısında beklenildiği gibi yavaşlamış ve yılın tamamı itibariyle ekonomik büyüme yüzde 2.7 oranında gerçekleşmiştir. Özellikle A.B.D. ve Çin kaynaklı güçlü dış talep ve Yendeki devalüasyon (Yen 2004 yılı sonundan Nisan 2006’ya kadar olan dönemde ticaret ağırlıklı bazda yüzde 11 değer kaybetmiştir.) ihracat hacminin büyümesini desteklerken, ekonomik büyüme giderek artan bir biçimde, yükselen istihdam düzeyi, artan şirket karlılıkları ve banka kredi hacimlerindeki genişlemenin etkisiyle canlanan nihai iç talebe dayanmış ve güç kazanmıştır. Ekonomideki bu olumlu görünüm etkisini, Japon borsası üzerinde de hissettirmiş ve Nikkei Endeksi 2005 yılı ortalarından 2006 yılı Nisan ayına kadar olan dönemde yaklaşık yüzde 40 oranında yükselmiştir ki, bu oran G - 7 ülkeleri arasında en hızlı borsa değer yükselmesini oluşturmuştur. 2005 yılında yatırımlar üst, üste üçüncü yıldır canlılığını korumuştur. Yükselen karlılık düzeyleri ve kapasite kullanım oranları işverenleri yeni işgücü istihdamına yöneltmiş ve istihdam hacmi son on yıllık dönemde ilk kez yükselme göstermiş ve ücret düzeyleri artmıştır. 2006 yılı başında işsizlik oranı yüzde 4’e düşmüş ve son on yıllık dönemde ilk kez açık iş sayısının, iş başvurularına olan oranı 1’i geçmiştir.

Hanehalklarının ve iş kesiminin güven duyguları 2006 yılı başında 1991 yılından bu yana en yüksek düzeyine çıkmıştır.

Japonya – Mali Göstergeler

	2003	2004	2005	2006	2007
Hanehalkı Tasarruf Oranı ⁽¹⁾	3.9	3.1	2.4	2.4	2.4
Genel Hükümet Mali Dengesi ⁽²⁾	-8.0	-6.3	-5.2	-5.2	-4.7
Cari İşlemler Dengesi ⁽²⁾	3.2	3.7	3.6	4.3	5.5
Kısa vadeli Faiz Haddi ⁽³⁾	0.0	0.0	0.0	0.1	0.7
Uzun Vadeli faiz Haddi ⁽⁴⁾	1.0	1.5	1.4	1.8	2.3

- (1) Harcanabilir gelirin yüzdesi olarak
(2) GSYİH'nın yüzdesi olarak
(3) 3 aylık interbank faizi
(4) 10 yıl vadeli hükümet bono faizi

TABLO.I.2.10. JAPONYA TALEP, HASILA

	Cari Fiyat Trilyon Yen	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2002	2003	2004	2005	2006*
Özel Tüketim	282.4	0.6	1.9	2.2	1.7	1.6
Kamu Tüketimi	88.2	2.3	2.0	1.7	0.8	0.9
Gayrisafi Sabit Yatırım	114.0	0.3	1.1	3.3	2.3	1.3
Nihai İç Talep	484.6	0.8	1.8	2.4	1.7	1.4
Stok Yenileme	-1.4	0.3	-0.2	0.2	0.0	0.0
Toplam İç Talep	483.2	1.2	1.5	2.6	1.7	1.4
Mal ve Hizmet İhracatı	55.8	9.0	13.9	6.9	12.3	9.0
Mal ve Hizmet İthalatı	49.4	3.9	8.5	6.2	4.9	4.2
Net İhracat	6.4	0.6	0.8	0.2	1.1	0.9
GSYİH (Piyasa Fiyatlarıyla)	489.6	1.8	2.3	2.7	2.8	2.2

* Beklenen

Mart 2006'da yıllık bazda enflasyon oranının uzun bir aradan sonra yeniden pozitif hale gelmesi ile birlikte, Japon Merkez Bankası 2001 yılında uygulamaya konulmuş olan "yüksek hacimli parasal gevşetme politikası"na – quantitative easing policy – son vermiş ve para politikasını faiz haddine dayalı olacak biçimde değiştirmiştir. Yüksek hacimli parasal gevşetme politikası uygulaması sürecinde 2001 yılında yüzde 11 olan para tabanının GSYİH'ya olan oranı 2005 yılında yüzde 25'e yükselmişti. Parasal politikada yüksek hacimli gevşetme uygulamasına son verilmesi üzerine 10 yıl vadeli hükümet bonolarının faizi yüzde 1.6'dan, yüzde 2.0'ye yükselmiştir.

Japonya'da mali politikanın da biraz sıkılaştırılarak yüzde 5.2 düzeyinde olan bütçe açığının GSYİH'ya olan oranının 2007 yılında yüzde 4.7'ye düşürülmesi beklenmektedir.

1.2.5. YENİ YÜKSELEN ASYA EKONOMİLERİ VE PASİFİK ÜLKELERİ

Asya'nın yeni yükselen ekonomileri 2005 yılında da yine olağan dışı bir ekonomik büyüme gerçekleştirdiler. Bölgede ekonomik büyüme hızı bir önceki yıla göre hafif bir yavaşlama gösterdi ve 2004 yılındaki yüzde 8.4 oranından 2005 yılında yüzde 8.2'ye geriledi. Bununla beraber büyüme hızındaki bu yavaşlama daha ziyade yılın ilk yarısı için söz konusu oldu ve sınırlanmış ülkelerdeki yatırımların canlanmasıyla güç kazanan ihracat talebi, bu yeni yükselen ülkelerde dahili yatırımlarda ortaya çıkan yavaşlamanın etkisini giderecek şekilde ikinci yarıda büyümeyi hızlandırdı.

Bölgedeki bir çok ülkede 2005 yılında enerji fiyatlarındaki yükselmenin etkisiyle enflasyon haddi tırmandı, bunun yanı sıra baz enflasyon oranı da Endonezya, Filipinler'de belirgin şekilde, Tayland'da ise daha yumuşak biçimde yükseldi. Bölge ülkelerinde varlık fiyatları güçlü yükselişini sürdürürken ve hisse senedi fiyatları rekor düzeylere tırmanırken emlak fiyatları da hızlı artışını sürdürdü. Reel faiz hadlerinin düşük düzeylerde kalmasına karşılık Merkez bankalarından çoğu faiz hadlerini yükseltme girişiminde bulundular.

Asya'nın yeni yükselen ekonomilerinde varolan cari işlemler hesabı fazlalıkları petrol fiyatlarındaki artışa rağmen sürdürülebildi. Petrol faturasında meydana gelen ve GSYİH'nın yüzde 2 1/2'si kadar olan ağırlaşmaya rağmen, 2005 yılında GSYİH'nın yüzde 4.5'i düzeyinde gerçekleşen cari işlemler hesabı fazlası, 2002 yılındakinden daha yüksek düzeyde oluştu. Çin'in cari işlemler fazlası 2002 yılından buyana hızlı bir yükselme gösterdi ve GSYİH'sının yüzde 7.1'ine çıktı. Malezya, Hong Kong ve Singapur'da ve bir ölçüye kadar Kore'de cari işlem fazlası artarken, Hindistan, Pakistan ve Tayland'da kötüleşti ve bu ülkeler cari işlemler hesabı açığı verir hale geldiler.

Önde gelen bölge ülkelerine göz atıldığında, Çin’de yatırım hacminin yüksek hacmini koruması ve net ihracatın katkısının önemli bir şekilde yükselmesi ile reel GSYİH büyümesinin, yakın yıllarda, geçmiş yıllarda gerçekleştirilen büyümeden de hızlı biçimde güçlü bir şekilde sürdüğü gözlemlenmektedir. Büyüme hızının 2006 yılında, yüzde 9.9 olarak gerçekleşen 2005 yılı büyüme hızına göre biraz yavaşlayarak yüzde 9.5 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Enflasyon baskısı, bazı sektörlerde oluşan kapasite fazlasının fiyatlar üzerindeki baskılayıcı etkisi nedeniyle sınırlı şekilde hissedilmiştir. Dışticaret durumu daha da güçlenmiş olup, 2005 yılında döviz rezervleri 200 milyar Doların üzerinde artış göstermiştir.

Hindistan’da ekonomik büyüme imalat ve hizmetler sektörlerindeki canlılığın önemli katkısıyla hızını korumaktadır. İhracat hızlı büyümesini sürdürmüştür, ancak güçlü iç talep ve yüksek petrol fiyatlarının ithalat hacmini şişirmesi sonucu cari işlemler hesabı açık verme durumuna geçmiştir ve Merkez Bankası para politikasını sıkılaştırmıştır.

Pakistan ve Bengaldeş’te yüksek petrol fiyatlarına, maruz kalınan doğal afetler ve uluslar arası tekstil ticareti kotalarının kaldırılmış olmasına rağmen ekonomik büyüme gücünü korumuştur. Her iki ülkede de enflasyon bir parça yükselmiştir.

2005 yılının başlarında zayıf bir başlangıç döneminin ardından, ihracatın, küresel bilişim teknolojisi sektöründeki canlanmanın etkisiyle güç kazanmasıyla Asya’nın yeni sınırlanmış ekonomilerinde ekonomik büyüme tekrar hızlanmıştır. ASEAN – 4 ülkelerinde ise tsunami afetinin ardından Tayland’da büyüme tekrar güç kazanmış, Filipinler ekonomisi ise yükselen işçi dövizleri ile desteklenmiştir. Malezya ve Endonezya’da ise ekonomik büyüme beklentilerin biraz altında kalmıştır.

TABLO I.2.11.
YENİ YÜKSELEN ASYA EKONOMİLERİ
(Yıllık % değişim)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2004	2005	2006*	2007*	2004	2005	2004	2005
Yeni Yükselen Asya Ekonomileri	8.4	8.2	7.9	7.6	4.0	3.5	3.9	4.5
Çin	10.1	9.9	9.5	9.0	3.9	1.8	3.6	7.1
Güney Asya⁽²⁾	7.7	7.9	7.1	6.9	4.3	5.0	0.1	-2.3
Hindistan	8.1	8.3	7.3	7.0	3.8	4.2	0.2	-2.5
Pakistan	7.1	7.0	6.4	6.3	7.4	9.1	0.2	-2.4
Bengaldeş	5.9	5.8	6.0	6.3	6.1	7.0	-0.3	-0.9
ASEAN-4	5.8	5.2	5.1	5.7	4.6	7.5	4.4	3.3
Endonezya	5.1	5.6	5.0	6.0	6.1	10.5	1.2	1.1
Tayland	6.2	4.4	5.0	5.4	2.8	4.5	4.2	-2.3
Filipinler	6.0	5.1	5.0	5.6	6.0	7.6	2.7	3.0
Malezya	7.1	5.3	5.5	5.8	1.4	30	12.6	15.6
Sanayileşen Asya Ekonomileri	5.8	4.6	5.2	4.5	2.4	2.2	7.0	6.0
Kore	4.6	4.0	5.5	4.5	3.6	2.7	4.1	2.1
Tayvan	6.1	4.1	4.5	4.5	1.6	2.3	5.7	4.7
Hong Kong	8.6	7.3	5.5	4.5	-0.4	1.1	9.6	10.7
Singapur	8.7	6.4	5.5	4.5	1.7	0.5	24.5	28.5

(1) Yıllık ortalamalara göre

(2) Bengaldeş, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka'yı içermektedir.

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2006, S. 35

1.2.6. LATİN AMERİKA ÜLKELERİ

2005 yılında Latin Amerika’da güçlü ekonomik büyüme sürmüş ve kıta genelinde yüzde 4.3 oranında büyüme gerçekleştirilmiştir. Bu hızlı büyümede bölgenin birçok ülkesinin, temel mallar için küresel düzeyde yaşanan talep artışından istifade etmesi etkili olmuştur – özellikle Şili ve And bölgesinin petrol ve metal fiyatlarındaki, Arjantin ve Uruguay’ın ise tarımsal ürün fiyatlarındaki artışlardan. Buna mukabil Brezilya’da özellikle yatırım talebi olmak üzere iç talepteki zayıflık ve Meksika’da da tarım ve imalat sektörlerindeki durgunluk nedeniyle ekonomik büyüme yavaşlamıştır.

Ticaret hadlerindeki iyileşmeden güç alarak hızla büyüyen ihracat gelirleri bölgede üçüncü yıldır üstüste cari işlemler hesabının fazla vermesini sağlamış ,buna yüksek düzeydeki özel sermaye girişlerinin eklenmesiyle döviz rezervlerinde önemli artışlar sağlanmıştır. Bu gelişmeler bölgedeki ülkelerin ulusal paralarının değer kazanmasına yol açmışsa da, halen ülkeler, uluslar arası piyasada rekabet güçlerini büyük ölçüde korumaktadırlar. Döviz gelir-gider hesabındaki rahatlatma sonucu Brezilya ve Arjantin IMF’ye olan tüm borçlarını defaten ödeme olanağına kavuşmuşlardır. (sırasıyla 15.5 milyar Dolar ve 9.6 milyar Dolar)

Ekonomik alanda bölgede gerçekleştirilen bir makroekonomik iyileşme, özenle takip edilen bütçe disiplini ve ekonomik büyüme sayesinde, kamu borç yükünün azaltılması olmuştur.

Ülke bazına inildiğinde şu hususlar dikkat çekmektedir. Güçlü iç talep ve ihracat talebine dayalı biçimde Arjantin’de güçlü ekonomik büyüme devam etmektedir. Kamu gelirlerindeki hızlı artışın hükümet harcamalarındaki genişlemeyi tümüyle karşılaması sonucu mali politika beklenenden daha iyi sonuç vermiştir. Brezilya’da geçen yıl ekonomik faaliyet hacminde belirgin bir yavaşlama gözlemlenmiştir. Bunda stok ayarlamalarının yanısıra, parasal politikanın biraz erken sıkılaştırılması sonucu yatırım harcamalarının biraz yavaşlaması etkili olmuştur. Artan istihdam hacmi ve reel gelirler özel tüketimin canlı seyretmesini sağlamıştır. Şili’de harcanabilir gelirlerdeki yükselme ve tüketici güven duygusunun pekişmesi, ekonomik büyümenin canlı bir şekilde sürmesinde başlıca etkenler olmuştur.

And dağları bölgesinde 2005 yılında reel GSYİH yüzde 6.3 oranında büyümüştür. Yüksek petrol fiyatlarının kamu harcamalarında önemli artışlar yapabileceğine olanak sağlması Venezüella’da ekonomik büyümenin güçlü seyretmesine imkan verirken, Kolombiya ve Peru’da tutarlı makroekonomik politikalar enflasyonun düşük düzeyde seyretmesini sağlamıştır. Kolombiya ve Peru’da canlı iç talep ihracatın yanısıra

büyümei desteklemiştir. Ekvator'da petrol üretimi durgun bir seyir izlerken, kamu harcamalarındaki ve banka kredilerindeki genişleme enflasyonu hızlandırıcı bir etki doğurmuştur. Bolivya ekonomisi elverişli yakıt fiyatlarından istifade etmiştir. Meksika'da 2005 yılında tarım sektöründeki zayıf üretim hacminin ve küresel imalat sanayiinde yılın ilk yarısında tanık olunan yavaşlamanın etkisiyle büyüme hızı yüzde 3'e gerilemiştir.

TABLO I.2.12.
MERKEZİ VE GÜNEY AMERİKA ÜLKELERİ VE KARAYİPLER
(Yıllık % Değişim)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın%'si)	
	2004	2005	2006*	2007*	2004	2005	2004	2005
Batı Yarımküresi	5.6	4.3	4.3	3.6	6.5	6.3	0.9	1.2
Mercosur üye.⁽²⁾	6.0	4.2	4.5	3.6	5.6	7.1	1.9	1.5
Arjantin	9.0	9.2	7.3	4.0	4.4	9.6	2.2	1.8
Brezilya	4.9	2.3	3.5	3.5	6.6	6.9	1.9	1.8
Uruguay	12.3	6.0	4.0	3.5	7.6	5.9	-0.7	-2.4
Şili	6.1	6.3	5.5	5.2	1.1	3.1	1.5	-0.4
And Dağ. Böl.	7.8	6.3	4.8	3.8	8.4	6.4	4.1	6.5
Kolombiya	4.8	5.1	4.5	4.0	5.9	5.0	-1.0	-1.7
Ekvator	6.9	3.3	3.0	2.2	2.7	2.4	-1.1	-0.9
Peru	4.8	6.7	5.0	4.5	3.7	1.6	-	1.3
Venezuela	17.9	9.3	6.0	3.0	21.7	15.9	12.5	19.1

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın% 'si)	
	2004	2005	2006*	2007*	2004	2005	2004	2005
Meksika, Merkezi Amerika ve Karayipler	4.0	3.4	3.7	3.3	7.1	4.9	-1.4	-1.2
Meksika	4.2	3.0	3.5	3.1	4.7	4.0	-1.1	-0.7
Merkezi Amerika(3)	3.9	3.8	3.9	3.8	7.4	8.6	-5.7	-4.9
Karayipler	2.3	5.9	5.3	4.5	27.2	6.9	1.3	-1.1

* Beklenen

(1) Yıllık ortalamalara göre

(2) Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay ile ortak üye konumundaki Bolivya ve Şili'yi de içermektedir.

(3) Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua ve Panama'yı içermektedir

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2006, S. 39

1.2.7. BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU

Bağımsız Devletler Topluluğunda 2005 yılında reel GSYİH büyüme oranı, bir önceki yıla ait yüzde 8.4 oranından yüzde 6.5'e gerilemiştir. Hernekadar diğer ülkelerdeki büyüme oranları da biraz zayıflamış ise de ekonomik büyüme hızındaki bu düşmede Ukrayna'nın büyüme hızındaki keskin düşüş etkili olmuştur. Enerji sektöründeki düşük hasıla artışı (Rusya, Kazakistan), yatırım harcamalarını olumsuz biçimde etkileyen siyasi ve ekonomik belirsizlikler (Ukrayna, Kırgızistan), ve dış sektörün giderek artan olumsuz katkısı ülkeler genelinde düşen ekonomik büyüme hızında topluca etkili olmuşlardır. Büyüme yavaşlarken talebin yapısı da daha dengesiz bir görünüm kazanmış ve büyümenin sürdürülebilirliğini sorgulama ihtiyacını doğurmuştur. Yatırım harcamaları ortalama yüzde 21 oranıyla yeni yükselen ekonomiler arasında en düşük oranı oluştururken, başta Rusya, Ukrayna ve Kazakistan'da olmak üzere tüketim harcamaları yüksek boyutlu ücret, emekli maaşı artışları ve kredi olanaklarındaki genişlemenin etkisiyle, çok hızlı bir genişleme göstermiştir.

Güçlü tüketim hacmi büyümesi buna mukabil yetersiz yatırım harcamaları bazı ülkeler ve sektörlerde, daha yüksek gıda ve enerji fiyatlarına yol açacak şekilde kapasite darboğazları ile karşılaşılmasına neden olmuş ve enflasyonist baskı yaratmıştır.

Ülkeler arasında bu alandaki farklılık giderek büyümekte ise de , bölgede cari işlemler hesabı büyük çaplı fazla vermektedir. Petrol ve doğalgaz ihracatçısı olan ülkelerde cari fazla daha büyürken, enerji ithalatçısı ülkelerde cari fazla, yüksek enerji fiyatları ve artan ithalat hacimleri nedeniyle azalmaya yüz tutmuştur.

2005 yılı başlarında Rusya’da yavaş olan GSYİH büyümesi daha sonraları hızlanmış olup, ekonominin 2006 yılında yüzde 6 oranında büyümesi beklenmektedir. İhracat büyümesi yavaşlarken özel tüketimdeki genişleme büyümeyi desteklemiş ancak yatırım harcamaları görece olarak zayıf seyretmiştir. Dış ortamdaki daha elverişsiz koşullar ve yatırımları olumsuz biçimde etkileyen belirsizlikler sonucu Ukrayna’da 2005 yılında büyüme hızı düşmüştür.

Aralarında hayli farklılıklar bulunsa da düşük gelir grubunda yer alan bölge ülkelerinde ekonomik büyüme gücünü korumaktadır. Azerbaycan’da (petrol üretimi), Ermenistan’da (dış ülkede bulunan soydaşlarının gönderdiği yardımlar ve iyi hasat) ve Gürcistan’da (bol hasat) büyüme hızlanırken, Kırgız Cumhuriyetinde ve Tacikistan’da zayıflamıştır.

TABLO I.2.13.
BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2004	2005	2006*	2007*	2004	2005	2004	2005
Bağımsız Devletler Toplu.	8.4	6.5	6.4	6.1	10.3	12.3	8.1	9.1
Rusya	7.2	6.4	6.0	5.8	10.9	12.6	9.9	11.3
Ukrayna	12.1	2.6	2.3	4.3	9.0	13.5	10.5	2.7
Kazakistan	9.6	9.4	8.0	8.3	6.9	7.6	1.2	1.8
Belarus	11.4	9.2	5.5	4.0	18.1	10.3	-5.3	1.2
Türkmenistan	17.2	9.6	6.5	6.0	5.9	10.8	0.6	2.8
BDT Düşük Gelir Grubu	8.4	11.7	12.7	11.4	7.5	11.9	-7.1	-1.0
Ermenistan	10.1	13.9	7.5	6.0	7.0	0.6	-4.5	-3.3

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2004	2005	2006*	2007*	2004	2005	2004	2005
Azerbaycan	10.2	24.3	26.2	22.9	6.7	9.7	-30.0	-5.2
Gürcistan	6.2	7.7	6.4	5.0	5.7	8.3	-8.3	-7.4
Kırgız Cumhuriyeti	7.0	-0.5	5.0	5.5	4.1	4.3	-3.4	-8.1
Moldova	7.3	7.0	6.0	6.0	7.1	7.1	-4.0	-3.4
Tacikistan	10.6	6.7	8.0	6.0	7.1	7.1	-4.0	-3.4
Özbekistan	7.4	7.0	7.2	5.0	8.8	21.0	10.0	10.8
Net Enerji İhracatçıları⁽²⁾	7.6	7.1	6.7	6.5	10.4	12.3	8.6	10.3
Net Enerji İthalatçıları⁽³⁾	11.5	4.2	3.3	4.4	10.2	12.1	4.6	1.2

(1) Yıllık ortalamalara göre

(2) Azerbaycan, Kazakistan, Rusya ve Türkmenistan ve Özbekistan'ı içermektedir.

(3) Ermenistan, Belarus, Gürcistan, Kırgız Cumhuriyeti, Moldova, Tacikistan, ve Ukrayna'yı kapsamaktadır.

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2006, S. 46.

I.2.8. ORTA – DOĞU ÜLKELERİ

Orta Doğunun petrol ihraç eden ülkeleri üst üste üçüncü yıldır çok yüksek ihraç gelirleri elde ediyorlar ve bu olanak bölgede ortalama ekonomik büyüme hızını yüzde 5.9'a çıkarırken cari işlemler hesabı fazlasının GSYİH'ya olan oranını nda yüzde 19'a yükselmesini sağladı. Petrol ihraç eden ülkelerin çoğunda petrol gelirlerindeki artışın önemli bir tutarı tasarruf edilirken, talepteki büyüme hızı arttı ancak enflasyon oranı oldukça düşük seviyede kaldı. Petrol ihraç etmeyen bölge ülkelerindeki ekonomik büyümeye ise petrol ihracatçısı ülkelerdeki ekonomik faaliyet hacmi genişlemesi ve bazı ülkelerde gerçekleştirilen reformlar fayda sağladı

Petrol gelirlerindeki artışa para ve kredi hacmindeki önemli genişleme eşlik etti, bu durum emlak ve hisse senedi fiyatlarının dikkat çekici biçimde fırlamasında etkili oldu. Bununla beraber bölgedeki borsaların bir bölümünde 2006 yılı ilk çeyreği içinde düzeltme hareketlerine tanık olundu.

İran’da yüksek petrol fiyatlarından, tarım sektöründeki toparlanmadan ve imalat sektöründeki güçlü durumdaki destek alan ekonomi iyi bir durum sergiliyor. Suudi Arabistan’da ekonomik faaliyet hacmi petrol ve petrol dışı sektörlerden destek alarak 2005 yılında yüzde 6.5 oranında genişleme göstermiştir. Ülke, cari fazla, bütçe fazlası vermekte olup, enflasyon ılımlı düzeydedir. Önemli güvenlik ve siyasi sorunlara rağmen Irak makroekonomik istikrar temin edebilmiştir. Mısır’da ekonomik faaliyet hacmi 2005 yılında güç kazanmıştır. Mısır Lirasının 2005 başında değer kazanmasıyla enflasyon yüzde 5’in altına düşmüştür. Ürdün yüksek petrol fiyatlarına ve azalan dış yardımlara karşı, yakıt sübvansiyonlarını azaltarak ve harcamaları kısarak iyi bir uyum gösterme başarısını yakalamıştır.

TABLO I.2.14.
ORTA-DOĞU ÜLKELERİ
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nin %'si)	
	2004	2005	2006*	2007*	2004	2005	2004	2005
Orta-Doğu Ülkeleri	5.4	5.9	5.7	5.4	8.4	8.4	12.4	19.1
Petrol İhracatçıları	5.7	6.2	5.8	5.5	8.2	8.1	14.4	22.1
İran	5.6	5.9	5.3	5.0	15.2	13.0	2.5	7.5
Suudi Arabistan	5.2	6.5	6.3	6.4	0.3	0.4	20.5	28.3
Kuveyt	6.2	8.5	6.2	4.7	1.3	3.9	31.1	43.3
Maşrek Ülkeleri	4.2	4.7	4.8	4.8	8.4	9.5	-0.8	-2.5
Mısır	4.1	5.0	5.2	5.2	10.3	11.4	4.3	2.8
Suriye	2.5	3.5	3.6	3.6	4.6	7.2	-2.0	-5.5
Ürdün	7.7	7.2	5.0	5.0	3.0	0.3	-0.2	-17.8
Lübnan	6.0	1.0	3.0	3.4	3.0	0.3	-18.2	-12.7
Bilgi notu								
İsrail	4.4	5.2	4.2	4.2	-0.4	1.3	1.6	1.9

(1) Yıllık ortalamalara göre

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2006, S. 52

I.2.9. AFRİKA ÜLKELERİ

Sahra güneyi Afrika'sında ekonomik büyüme 2005 yılında canlılığını korudu ve ortalama yüzde 5.5 oranında büyüme gerçekleştirildi. Petrol ihracatçısı ülkeler arasında, Nijerya'da ekonomik büyüme biraz daha ivme kazanırken, bu gruptaki diğer ülkelerde, özellikle Çad ve Ekvator Ginesi'nde önceki iki yıl boyunca gerçekleşen güçlü büyümelerin ardından bir parça yavaşladı. Yüksek metal fiyatları Güney Afrika ve Zambiya gibi ülkelerde ekonomik büyümeyi desteklerken, Etiyopya, Mozambik ve Sierra Leone gibi ülkelerde daha evvelce gerçekleştirilmiş olan reformlar, yüzde 7'nin üzerine çıkan büyüme oranlarına yansdı. Gıda ve tarımsal ürün fiyatlarındaki durgunluk ve iklim koşulları nedeniyle tarımsal üretimde meydana gelen düşüşler doğu ve güney Afrika'nın bazı bölümlerinde ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilerken, pamuk piyasasındaki zayıflama Kamerun ve Fildişi Sahili gibi CFA ülkelerine zarar verdi. Uluslar arası tekstil ticaretindeki kotaların kaldırılması çok sayıda Afrika ülkesini olumsuz yönde etkiledi. Uluslar arası piyasada petrol fiyatlarının artışının önceki yıllara göre 2005 yılında dahili fiyatlara daha az yansıtılması nedeniyle kıta genelinde enflasyonist baskılar genelde kontrol altında tutuldu. Bu durum kıtanın petrol ithal etmekte olan bir çok ülkesinde mali durumun ve cari işlemler hesabının olumsuz yönde etkilenmesine yol açtı.

Sahra güneyi Afrika'sında bu yıl için tahmin edilen yüzde 5.8 oranındaki büyüme hızıyla ekonomik durum pozitif bir görünüm sergilemektedir – 30 yıldan uzun bir sürede en yüksek büyüme hızı - Bu olumlu sonuçta yüksek emtia fiyatları, iyileştirilen makroekonomik politikalar ve bazı ülkelerde gerçekleştirilen yapısal reformlar katkı sağlamıştır.

Petrol üreticisi olmayan ülkelerde de ekonomik büyümenin biraz daha toparlanması beklenmektedir. Ekonomik durum petrol ihracatçıları ülkelerde petrol fiyatlarına sıkı, sıkıya bağlı iken, petrol ithalatçısı olan ülkeler için en büyük riskleri, yakıt dışı emtia için küresel talepteki zayıflama, yüksek enerji fiyatları ve olumsuz iklim koşulları oluşturmaktadır.

TABLO I.2.15.
AFRİKA ÜLKELERİ
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın%'si)	
	2004	2005	2006*	2007*	2004	2005	2004	2005
Afrika	5.5	5.2	5.7	5.5	8.1	8.5	0.1	1.9
Magrib Ülkeleri	5.1	4.1	5.2	5.0	2.9	1.5	7.1	11.8
Cezayir	5.2	5.3	4.9	5.0	1.5	1.6	13.1	21.3
Fas	4.2	1.6	5.4	4.4	1.5	1.0	2.2	0.9
Tunus	6.0	4.2	5.8	6.0	3.5	2.0	-2.0	-1.3
Sahra Altı Ülkeleri	5.6	5.5	5.8	5.7	9.7	10.5	-2.1	-1.1
Afrika Boynuzu Ülkeleri	8.1	8.3	9.9	8.5	8.4	7.8	-5.8	-10.1
Göller Bölgesi Ülkeleri	5.6	5.6	5.4	6.1	6.9	11.6	-2.7	-4.7
Kenya	4.3	4.7	3.3	4.9	11.6	10.3	-2.5	-7.6
Güney Afrika Ülkeleri	4.8	5.2	9.2	8.2	47.6	32.2	0.3	0.3
Batı ve Merkezi Afrika Ülk.	6.6	5.4	5.1	5.3	7.9	11.6	-0.4	4.6
Nijerya	6.0	6.9	6.2	5.2	15.0	17.9	4.6	12.6
CFA Frank Bölgesi	7.7	4.1	3.4	4.8	0.2	4.2	-3.4	-1.3
Güney Afrika Cumhuriyeti	4.5	4.9	4.3	4.1	1.4	3.4	-3.4	-4.2
Petrol İthal Edenler	4.8	4.4	4.6	4.7	7.5	8.3	-2.5	-3.7
Petrol İhraç Edenler	7.2	7.0	8.2	7.5	9.7	9.1	5.8	12.0

* Beklenen

(1) Yıllık ortalamalara göre

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2006, S. 49.

I.2.10. 2006 YILI İLK YARISINDA KÜRESEL EKONOMİNİN GÖRÜNÜMÜ

Dünya Bankası ve OECD tarafından yapılan tahminler ve yılın ilk iki üç aylık dönemine ilişkin olarak elde edilen veriler 2006 yılında da küresel ekonominin yüksek bir hızla büyümesini sürdüreceği şeklindedir. Dünya Bankası Mayıs ayı sonunda yayınlamış olduğu Raporla 2006 yılına ilişkin olarak daha önce yapmış olduğu küresel büyüme tahminini yükseltmiştir. Dünya Bankasına göre izlenmekte olan tutarlı ve sağlıklı makroekonomik politikalar, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere birçok ülkeyi yüksek petrol fiyatlarına karşı daha güçlü bir konuma getirmiştir. Banka 2005 yılı Kasım ayında yüzde 3.2 olarak öngördüğü 2006 yılı küresel büyüme hızını yukarı yönde revize etmiş olup, küresel ekonominin bu yıl yüzde 3.7 oranında büyüyeceği tahmininde bulunmaktadır.

Geçen yıl küresel ekonominin büyümesinde sürükleyici bir rol oynayan yeni yükselen ekonomilerin bu yıl ortalama yüzde 6.3 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. Banka, Avrupa Birliği ülkelerinin daha önce tahmin edilen yüzde 1.4 oranının dikkat çekici oranda üstünde, yüzde 2.1 oranında ekonomik büyüme gerçekleştireceği tahmininde bulunmaktadır.

Çin ve Güney-Doğu Asya'nda içinde bulunduğu Doğu Asya ve Pasifik Bölgesinin büyüme hızının yüzde 8.8 olarak gerçekleşen 2005 yılı büyüme hızına göre bir parça zayıflayarak, yüzde 8.3 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Buna karşılık tüketici ve iş aleminin güven duygusunda gözlemlenen iyileşme nedeniyle 2006 yılı ile ilgili olarak Japonya için öngörülen büyüme oranı yüzde 1.8'den, yüzde 2.8'e revize edilmiştir. Banka ABD için yüzde 3.5 olarak öngördüğü 2006 yılı büyüme tahminini değiştirmemiştir.

OECD tarafından, yılın ilk iki çeyreğine ilişkin olarak elde edilen bilgilere göre yapılan çalışmaya göre 7 sanayileşmiş ülke söz konusu altı aylık sürede ortalama yıllık bazda yüzde 3.0 oranında büyüme gerçekleştirmişlerdir.

**Dönemler İtibariyle 2005 Yılı ve 2006 Yılı
İlk İki Çeyrek Dönemi Büyüme Hızı
(Çeyrekten çeyreğe reel büyüme hızı)⁽¹⁾**

	2005	2005	2005	2005	2006	2006
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.
A.B.D	0.9	0.8	1.0	0.4	1.2	0.9 (+/- 0.5)
Japonya	1.4	1.3	0.2	1.1	0.5	0.6 (+/- 0.5)
Euro Bölgesi	0.3	0.4	0.7	0.3	0.6	0.7 (+/- 0.3)
Almanya	0.6	0.4	0.6	0.0	0.4	0.5 (+/- 0.5)
Fransa	0.1	0.0	0.6	0.3	0.5	0.7 (+/- 0.4)
İtalya	-0.4	0.6	0.3	0.0	0.6	0.6 (+/- 0.4)
İngiltere	0.2	0.5	0.6	0.6	0.6	0.6 (+/- 0.3)
Kanada	0.5	0.9	0.9	0.6	0.8 (+/- 0.1)	0.9 (+/- 0.4)
7 Sanayileşmiş Ülke	0.7	0.8	0.7	0.5	0.8 (+/- 0.01)	0.7 (+/- 0.3)

(1) 19 Mayıs 2006 tarihi itibariyle elde edilen verilere göre mevsimsel ve iş günü sayısına göre düzeltilmiş

Kaynak : OECD Economic Outlook, No: 79, Mayıs 2006, S. 31.

Elde edilen veriler özellikle Euro Bölgesinde 2005 yılının son çeyrek dönemine göre büyümede bir hızlanma olduğu izlenimini vermektedir. A.B.D.'nde yılın ikinci çeyreğinde büyümede yavaşlama gözlemlenmiştir. Ekonomik büyümenin 2006 yılının ilk iki üç aylık dönemi itibariyle Almanya ve Fransa'da güçlendiği gözlemlenmektedir. Japonya ekonomisi 2005 yılının son çeyreğinde hızlı bir büyüme gerçekleştirdikten sonra bu yılın ilk yarısında bir parça yavaşlamıştır. Bununla beraber Japonya'nın 2006 yılı ilk yarısında yüzde 2'nin üstünde bir büyüme hızı yakalamış olduğu tahmin edilmektedir.

2006 yılı ortası itibariyle dünyada ekonomik görünüm ana hatlarıyla şu şekilde özetlenebilir:

ABD ekonomisi yılın ikinci çeyreğinde, beklentilerin altında olan bir hızda, yüzde 2.9 oranında büyüme kaydetmiştir. Ekonomide belirgin durgunluk belirtileri gözlemlenmektedir. İstihdam hacmi genişlemesi 2004 yılı başlarından buyana son dört

aydır ortalama değerin yüzde 35 altında seyretmektedir. Konut inşaatları yavaşlamış ve satışa hazır konut stoku çok yükselmiştir. Konut fiyat düzeyinde oluşan şişkinliğin azalması ve bunun servet etkisi yoluyla tüketim talebini kısıması beklenmektedir. Girdi maliyetlerindeki artışlardan kaynaklanan bir enflasyon baskısı bulunmakla beraber FED Ağustos ayı başında yaptığı toplantıda son iki yıllık sürede ilk kez baz faiz hadlerini artırmayarak yüzde 5.25 seviyesinde sabit tutmuştur. FED tarafından yapılan açıklamada, halen enflasyon riskinin devam ettiği ve faiz hadlerinin ileriki dönemlerde arttırılabileceği uyarısında bulunulmuştur.

Canlı iç talebin etkisiyle 2005 yılında GSYİH'nın yüzde 6.4'üne ulaşan cari işlemler açığının 2006 yılında daha da genişleyerek, küresel makroekonomik denge eksikliğini daha riskli bir duruma getirecek şekilde, yüzde 7.0'ye yükselmesi beklenmektedir.

2006 yılının ikinci çeyreğinde Fransa ve Almanya'da beklentilerin çok üzerinde gerçekleşen güçlü ekonomik büyüme, son altı yıllık dönemde Euro Bölgesinde en yüksek büyüme hızının gerçekleşmesini sağlamıştır. AB'nin istatistik birimi olan Eurostat 12 üyeli Euro Bölgesinde yılın ikinci çeyreğinde GSYİH'nın yüzde 0.9 oranında büyüme gösterdiğini açıklamıştır. Söz konusu dönem itibariyle ekonomik büyüme, ABD'nde yüzde 0.6'ya ve İngiltere'de yüzde 0.8 oranına gerilemiş durumda bulunuyor.

Avrupa Merkez Bankası 6 Temmuz tarihinde yapmış olduğu toplantıda faiz hadlerini artırmayarak yüzde 2.75 düzeyinde tutmuştur. Yaklaşık beş yıl süren bir durgunluk döneminin ardından bu yılın ilk yarısında gerçekleşen hızlı büyüme, özellikle enflasyon haddinin yüksek seyretmeye devam etmesi durumunda Avrupa Merkez Bankasını, para politikasını daha da sıkılaştırarak faiz hadlerini yükseltmeye yöneltebilir.

Petrol fiyatlarındaki artışla beraber ithal maliyetlerinin yükselmesiyle 2005 yılı başından itibaren negatif bakiye veren cari işlemler hesabının 2006 yılında GSYİH'nın yüzde 0.5'i oranında açıkla sonuçlanması beklenmektedir. Bölgede Haziran ayında yüzde yıllık 2.5 düzeyinde seyreden Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi (HICP) artış oranının 2006 yılı boyunca ve 2007 yılında, yüzde 2.0'nin üstünde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Japonya Merkez Bankası (BOJ) 13-14 Temmuz tarihlerinde yapmış olduğu toplantıda 'sınırsız para arzı' politikasına son vererek, sifıra yakın tuttuğu faiz hadlerini 25 baz puan artırmıştır. Yaklaşık altı yıllık bir aradan sonra faiz hadlerini ilk kez arttıran BOJ, yayınladığı raporda ekonomideki ılımlı büyümenin devam etmesinin beklendi-

ğini belirtmiş, iç ve dış talepteki yükselme ve canlılık arzeden özel yatırımlar nedeniyle ekonomide arz fazlasının ortadan kalktığı ifade etmiştir. Haziran ayında çekirdek enflasyonun yıllık yüzde 0.6 düzeyinde gerçekleşmesi ve bu surette kesintisiz sekiz aydır pozitif sonuçlanması, Japonya'nın uzun yıllar süren deflasyonist süreci geride bıraktığı yönündeki izlenimi güçlendirmektedir.

Çin ekonomisi olağandışı büyümesini 2006 yılının ikinci çeyreğinde de sürdürmüş ve yıllık bazda yüzde 11.3 oranında genişlemiştir. Ekonomideki hızlı büyümeyi kontrol altına alarak soğutmak isteyen Çin Merkez Bankası kredi hacmini ve yatırımları kontrol altına alabilmek amacıyla ticari bankaların munzam karşılıklarını son beş haftalık dönemde ikinci kez yükseltmiştir.

1.3. DÜNYA TİCARETİ

1987-96 döneminde yıllık ortalama yüzde 6.5, 1997 yılında da yüzde 10.4 oranında yüksek düzeylerde büyüme göstermiş olan dünya mal ve hizmetler ticaret hacmi, 1997 yılı ikinci yarısında Uzak-Doğu Asya'da başlayarak, süratle bölgeyi etkisi altına alan ve daha sonra 1998 yılı Ağustos ayında Rusya ve 1999 yılı başında Brezilya'da başgösteren ekonomik bunalımlara yol açan krizden önemli biçimde olumsuz yönde etkilenmiştir. 1997 yılında, olumsuz etkileri yılın sonuna doğru hissedilmeye başlayan krize rağmen yüzde 10.5 oranında büyüme gösteren dünya mal ve hizmetler ticaret hacminde 1998 yılında genişleme oranı, keskin bir düşüşle yüzde 4.6 olarak gerçekleşmiş, küresel krizin dünya ticareti üzerindeki etkileri 1999 yılında da belirgin bir şekilde hissedilmiştir. 1998 yılında yüzde 4.6 ve 1999 yılında da 5.8 oranında büyüme gösteren dünya emtia ve hizmetler ticareti hacmi, 2000 yılında dünya genelinde yaşanan olağanüstü ekonomik büyümenin etkisiyle çok hızlı bir genişleme ortaya koymuş ve yüzde 12.1 gibi rekor bir düzeyde büyümüştür.

TABLO I.3.1.
DÜNYA TİCARETİ
(Yıllık % Değişme)

	2004	2005	2006*	2007*
Mal ve Hizmetler Ticaret Hacmi				
Dünya Ticareti⁽¹⁾	10.4	7.5	9.3	9.1
OECD geneli	8.5	5.8	7.4	7.2
NAFTA geneli	9.4	6.4	7.1	6.9
OECD Asya-Pasifik	12.8	6.8	8.3	8.3
OECD Avrupa	6.9	5.1	7.3	7.0
OECD dışı Asya	16.8	12.4	14.2	13.7
OECD dışı diğer	12.2	9.8	11.9	12.0
OECD Ülkeleri İhracatı	8.1	5.5	7.6	7.6
OECD Ülkeleri İthalatı	8.8	6.0	7.2	6.8
Ticaret Fiyatları⁽²⁾				
OECD İhracatı	9.0	3.5	3.1	2.1
OECD İthalatı	9.0	4.8	3.8	2.5
OECD dışı ihracat	10.9	9.5	7.2	3.9
OECD dışı ithalat	8.6	6.1	4.5	3.2

* Beklenen

(1) Dünya ithalat ve ihracat hacimlerinin aritmetik ortalamalarının büyüme hızları

(2) Dolar cinsinden ortalama birim değerler

Kaynak: OECD Economic Outlook, No: 79, Mayıs 2006, S. 32.

2000 yılında yaşanan canlı bir ekonomik faaliyet hacminin ardından küresel ekonomi 2001 yılında bir yavaşlama süreci içine girmiş ve yılın tamamı itibariyle dünya mal ve hizmetler ticaret hacmi bir önceki yıla ilişkin yüzde 12.1 oranındaki büyümenin ardından keskin şekilde yavaşlamış ve anılan yılda sadece 0.3 oranında büyümüştür. Salt emtia ticareti ele alındığında, aşağıda verilen ve daha uzun dönemi kapsayan tablodan açıklıkla görüleceği üzere, 10 yıllık ortalamalar itibariyle 1988-97 döneminde yıllık ortalama yüzde 7.0 ve 1998-2007 döneminde yıllık ortalama (bek-

lenen) yüzde 6.4 oranında bir büyüme göstermiş olan dünya mal ve hizmetler ticareti hacmi, uzun bir dönemin ardından 2001 yılında ilk kez reel bir daralma (Yüzde -0.3) göstermiştir.

TABLO I.3.2.
DÜNYA TİCARETİ
(% Değişme)

	On Yıllık Ortalamalar		2000	2001	2002	2003	2004	2005
	1988-97	1998-2007						
Mal ve Hizmet Ticareti								
Dünya ticareti								
Hacim	7.0	6.4	12.1	0.3	3.4	5.4	10.4	7.3
Fiyat Deflatörü (\$)	1.4	1.5	-0.4	-3.5	1.2	10.4	9.7	5.2
Ticaret hacmi								
İhracat								
Gelişmiş ülkeler	7.1	5.2	11.7	-0.6	2.2	3.3	8.5	5.3
Gelişmekte olanlar	7.6	9.0	13.3	3.1	7.0	10.6	14.6	11.5
İthalat								
Gelişmiş ülkeler	6.7	5.8	11.6	-0.5	2.5	4.1	8.9	5.8
Gelişmekte olanlar	7.3	8.6	14.5	3.4	6.3	10.3	15.8	12.4
Ticaret Hadleri								
Gelişmiş ülkeler	-0.1	-0.1	-2.6	0.5	0.8	1.1	-0.1	-1.3
Gelişmekte olanlar	-0.8	1.1	6.9	-2.7	0.7	0.6	2.2	5.0
Mal Ticareti								
Dünya Mal Ticareti hacmi	7.2	6.5	12.9	-0.3	3.7	6.0	10.7	7.2
İhracat								
Gelişmiş Ülkeler	7.2	5.2	12.6	-1.3	2.3	3.4	8.5	5.1
Gelişmekte olanlar	7.6	8.9	14.2	2.8	7.4	11.4	14.4	10.8
İthalat								
Gelişmiş ülkeler	7.0	5.9	12.3	-1.5	2.9	4.7	9.4	5.9
Gelişmekte olanlar	7.4	8.9	14.9	3.5	6.6	11.5	18.6	12.1
Fiyat Deflatörü (\$)	4.0	-0.1	-6.2	-1.5	-	-3.5	0.9	11.6
Dünya ticaret fiyatları (\$ cinsinden)								
Mamul ürünler	1.4	1.3	-5.9	-3.7	2.4	14.4	9.6	4.5
Petrol	0.6	12.6	57.0	-13.8	2.5	15.8	30.7	41.3
Yakıt dışı temel mallar	1.3	1.6	4.8	-4.9	1.7	6.9	18.5	10.3
Dünya toplam ihracatı (Milyar \$)								
Mal ve hizmetler	5 039	9 884	7 835	7 572	7 944	9 254	11 196	12 641
Mallar	4 026	7 919	6 295	6 031	6 304	7 375	8 952	10 171

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2006, S. 205-206.

Küresel ekonomik durgunluk nedeniyle zaten şiddetli bir yavaşlama dönemine girmiş olan dünya ticareti 11 Eylül olaylarının ardından daha da sarsılmış ve toparlanma süreci bir süre daha ertelenmiştir. 2001 yılında mamul ürün ticaretinde yaşanan rekor düzeydeki daralmada, ileri teknoloji sektörlerindeki çöküş ve sanayileşmiş ülkelerde imalat sektörlerinde maruz kalınan durgunluk etkili olmuştur.

Dünya ticaretinde 2001 yılında yaşanan daralmadan olumsuz yönde en çok etkilenen bölgeler Uzak-Doğu Asya ülkeleri ve Latin Amerika olurken , Merkezi Avrupa ülkeleri biraz yavaşlamış olmakla beraber yine de dış ticaret hacimlerinde artış eğilimini koruyabilmişler, buna karşılık Afrika ülkeleri ticaret hacmi daralmasından ziyade ihraç malları fiyatlarındaki gerilemelerden zarar görmüşlerdir. 2001 yılında dünya ticaretinde gözlemlenen daralmanın ardından küresel ekonomik toparlanmaya paralel bir şekilde Dünya mal ve hizmet ticaret hacmi tekrar büyüme süreci içerisine girmişse de, bu büyüme geçmiş dönemlerle kıyaslandığında çok sınırlı kalmıştır. OECD ve IMF tarafından yapılan çalışmalara göre dünya mal ve hizmet ticareti hacmi 2002 yılında yüzde 3.4 oranında bir büyüme göstermiştir. Dünyada mal ve hizmet ticareti hacmi küresel ekonomik toparlanmaya paralel olarak 2002 yılındaki yüzde 3.4 düzeyinden 2003 yılında yüzde 5.4'e yükselmiştir. Ticaret hacmindeki bu genişleme de, yukarıda verilen Tablodan açık biçimde görüleceği üzere, özellikle Asya'da olanlar olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin ve geçiş halindeki ekonomilerin artan ithalat talepleri etkili olmuştur.

2004 yılında küresel ekonomide son on yılı aşkın süredeki en hızlı büyümeye tanık olunmuş ve buna paralel olarak da, dünya mal ve hizmetler ticareti yüzde 10.4 ve mal ticareti ise yüzde 10.7 oranları ile 2000 yılından sonraki en hızlı büyümeyi göstermişlerdir. Ekonomik büyümenin yanısıra fiyat, döviz kuru ve talep unsurlarındaki gelişmelerde 2004 yılında ticaret hacminin dikkat çekici şekilde büyüme göstermiş olmasında etkili olmuşlardır.

2005 yılı dünya ticareti

Dünya emtia ticareti yüzde 10.4 oranında büyümenin gerçekleştiği 2004 yılına göre 2005 yılında biraz yavaşlamış olmakla beraber yine yüksek bir oranda, yüzde 8.9 oranında genişleme göstermiştir. Yavaşlama yılın ilk yarısında ve daha ziyade yüksek gelir grubu içinde yer alan ülkeler arasındaki ticarete meydana gelmiştir. 2005 yılının geneli itibariyle bu grupta yer alan ülkelerin ihracat hacmi bir önceki yıla ilişkin yüzde 8.5 oranından, yüzde 5.3 'e gerilemiştir. Ancak yılın sonlarına doğru ve 2006 yılında Avrupa ülkelerinin Orta Doğu ülkelerine olan ihracatlarındaki tırmanma sonucu ticaret hacmi yeniden yükselmeye başlamıştır.

Buna karşılık Çin'in ihracat hacmi 2005 yılında yaklaşık bir önceki yıl ile aynı hız-

da, yüzde 27.8 oranında genişlemiştir. Çin'in ihracat hacmindeki büyüme hızı yılın sonlarına doğru biraz yavaşlamaya yüz tutmuşsa da, tekrar ivme kazanmış ve bu ülkenin ihracat hacmi 2006 yılının ilk ik aylık döneminde bir önceki yıla göre yüzde 25 oranında büyümüştür. Diğer gelişmekte olan ülkelerin ihracat hacimleri de 2005 yılı içerisinde hızlı büyümesini sürdürmüş ve bu ülkelerin toplam dünya ticareti açısından piyasa payları yükselmiştir.

Yakın geçmiş dönemde düşük ve orta gelir grubundaki ülkelerin sergilemiş oldukları başarılı ekonomik performans, onların toplam ihracat hacimlerinde önemli bir artış sağlarken (1995'ten buyana yüzde 90), gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaretindeki piyasa paylarında yüzde 50 oranında bir genişleme meydana gelmesine de olanak vermiştir. Bu ülkelerin piyasa payı 1995 yılındaki yüzde 20.0 düzeyinden 2005 yılında yaklaşık yüzde 30'a yükselmiştir. Mamafih bu artışın önemli bir bölümü Çin'in ihracat hacmindeki hızlı büyümeden kaynaklanmıştır.

BÖLGELER İTİBARIYLA DÜNYA EMTİA TİCARETİ (Yıllık % Değişme)

	İhracat					İthalat				
	Değer Milyar \$	Yıllık % Değişme				Değer Milyar \$	Yıllık % Değişme			
		2005	2000-2005	2003	2004		2005	2005	2000-2005	2003
Dünya	10 121	10	17	21	13	10 481	10	17	22	13
Kuzey Amerika	1 478	4	5	14	12	2 285	6	8	16	14
ABD	904	3	5	13	10	1 733	7	9	17	14
Gün.ve Mrkz. Amerika	351	13	15	29	25	294	7	6	28	22
Avrupa	4 353	11	19	20	8	4 521	10	20	20	9
Avrupa Birliği (25)	3 988	10	19	19	7	4 120	10	20	20	8
BDT	342	19	27	36	29	216	21	27	31	25
Afrika	296	15	26	30	29	248	14	21	29	16
Orta-Doğu	529	15	20	30	36	318	15	15	26	19
Asya	2 773	11	19	25	15	2 599	12	20	27	16
Çin	762	25	35	35	28	660	24	40	36	18
Japonya	596	4	13	20	5	516	6	14	19	14
Hindistan	90	16	16	33	19	132	21	26	37	35

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü (WTO), World Trade Report 2006, S. 11.

I.4. MAL (EMTİA) PİYASALARI

Dünyada uluslar arası piyasalarda emtia fiyatları 2002 yılı sonlarından itibaren güçlü bir tırmanma eğilimi içine girmiştir. 2004 yılı başlarında biraz yavaşlama eğilimi gösteren temel mal fiyatları artış hızı yılın ortalarından itibaren tekrar güç kazanmış ve Temmuz 2004-Mart 2005 arasında temel mallar genel fiyat endeksi, Dolar cinsinden yüzde 11 oranında yükselmiştir. Enerji fiyatlarında kaydedilen önemli artışlar sözkonusu endeksin yükselmesinde başta gelen bir rol oynamıştır. Yakıtta olan yüksek talep, kuzey yarımkürede kış şartlarının ağır geçmesi ve OPEC'in petrol üretimi planları konusundaki belirsizlik nedeniyle 2004 yılı başlarından itibaren hızlı yükselmeye başlayan petrol fiyatları daha sonraki dönemlerde oynamalar göstermiş, ancak genelde yüksek düzeyini korumuştur.

Yakın geçmiş dönemde petrol fiyatlarında tanık olunan hızlı yükselmeye tarımsal ürünler, metal ve mineral fiyatlarında gözlemlenen dikkat çekici yükselmeler eşlik etmiştir. Aşağıda yakıt ve yakıt dışı emtia fiyatlarında meydana gelen gelişmeler ana çizgileriyle verilmektedir.

Petrol Piyasası

Küresel ekonomideki yavaşlamayı takiben 2001 yılı sonlarında 20 Dolar/varilin altına gerileyen petrol fiyatları 2002 yılında sürekli bir artış eğilimi sergilemiş, bu artış eğilimi 2003 yılının ilk çeyreğinde Irak savaşının getirdiği belirsizlik ve gelişmiş ülkelerin stratejik stoklarının düşük düzeyde bulunması nedeniyle hızlanmış ve Mart 2003 ayı itibariyle 34 Dolar/varile yükselmiştir. Ancak daha sonra petrol talebinin yumuşaması ve stokların artmasıyla petrol fiyatları gevşemiş ve Mayıs ayında, Irak'taki durumun sakinleşmesiyle, OPEC'in saptadığı 22-28 Dolar aralığında kalacak şekilde, yılın en düşük düzeyine gerilemiştir. İkinci çeyrekteki mevsimlik zayıflamanın ardından başta Çin olmak üzere A.B.D. ve Japon ekonomilerinin canlanması petrole olan talebi tekrar yükseltmiştir.

Petrol fiyatlarındaki artış 2004 yılında da sürmüştür ve Nisan 2004'te petrol fiyatı 34 Dolara, Ağustos ayı başlarında da 43-45 Dolara kadar yükselmiştir. Yılın son çeyreğinde biraz gevşeyerek düşen petrol fiyatları, 2004 yılı Aralık ayından başlayarak çok hızlı bir tırmanma dönemi içine girmiş ve ortalama petrol spot fiyatı uluslararası piyasada, 2004 yılı başına göre yüzde 73 oranında bir artış göstererek Mart 2005'te 54.30 Dolar/varil düzeyine çıkmıştır. Kuzey yarımkürede havaların ısınmasıyla yakıt talebinin düşmesine rağmen petrol fiyatı oynamalar göstermekle beraber yükselme eğilimini sürdürmüştür ve Eylül ayı başında Katrina kasırgası sonrası 66 Dolar/varil düzeyine kadar yükselmiştir.

Daha sonraları petrol piyasası biraz sakinleşmiş ve fiyatlar Kasım ayında tekrar Katrina öncesi düzeyine çekilmiştir. Bununla beraber Ocak 2006 ayıyla birlikte fiyatlar yeniden yükselmeye yüz tutmuş ve genelde 60 – 66 Dolar/varil seviyesinde seyretmiştir.

2005 yılında “ortalama petrol spot fiyatı (APSP) yüzde 41 oranında yükselme göstermiştir.

Petrol fiyatlarında bu beklenilmeyen ölçüdeki artışın ardında yatan temel faktörler, petrole olan küresel talepteki yükselme, geçici arz kısıntıları, jeopolitik belirsizliklerdeki artış ve OPEC üreticilerinde atıl durumda kapasite bulunmayışıdır.

TABLO.I.4.1.
BÖLGELER İTİBARIYLA KÜRESEL PETROL TALEBİ
(milyon varil/gün) (mvg)

	Talep 2004	Talep 2005	Yıllık Değişim %
Kuzey Amerika	25.34	25.43	0.4
Avrupa	16.33	16.30	-0.2
OECD Pasifik	8.53	8.63	1.2
Çin	6.43	6.59	2.5
Asya'nın Geri Kalan Kısmı	8.56	8.72	1.9
Bağımsız Devl.Topluluğu (BDT)	3.76	3.80	1.1
Orta-Doğu	5.62	5.91	5.2
Afrika	2.81	2.90	3.2
Latin Amerika	4.88	4.99	2.7
Dünya Toplamı	82.23	83.25	1.2

Kaynak. International Energy Agency, Oil Market Report, Mart 2006.

Uluslararası Enerji Ajansı 2006 yılında küresel petrol tüketiminde 1.5 mvg artış olacağı projeksiyonunda bulunmaktadır. Çin'in tüketiminin 0.4 mvg artışla 7 mvg'e yükselmesi beklenmektedir. "futures" piyasaları verilerinden hareketle yapılan tahminlere göre petrol fiyatının 2006 yılı genelinde ortalama 61.25 Dolar/varil düzeyinde seyredeceği ve 2007 yılında ise tecrübe bir şekilde 63 Dolar/varil seviyesine yükseleceği tahmininde bulunmaktadır.

Enerji Dışı Temel Mal Fiyatları

Küresel hasıla üretim hacmindeki hızlı büyümeyi yansıtacak şekilde metal ve mineral fiyatları 2005 yılında ortalama yüzde 27 oranında yükselmiş ve bu hızlı yükselme eğilimi 2006 yılı başlarında da devam etmiş ve bu malların ortalama fiyatları 2006 yılının ilk dört aylık bölümünde ilave olarak yüzde 24 oranında artmıştır. Fiyat artışları endüstride kullanılan metallere yoğunlaşmıştır. Örneğin demir fiyatı yüzde 72 oranında, çinko fiyatı yüzde 38 oranında ve bakır fiyatı da yüzde 21 oranında yükselmiştir. 2005 yılında diğer metal ve minerallerin fiyatları da değişen oranlarda yükselmiştir, sadece fiyatı yüzde 13 oranında düşme göstermiş olan kalay bir istisna oluşturmuştur.

Küresel düzeyde tarımsal ürün fiyatları görece olarak istikrarlı seyretmiş ve Nisan 2006'da sona eren bir yıllık dönemde yüzde 9.3 oranında artmıştır. Güney Doğu Asya'da muson yağışlarının yetersizliği ve Sahra güneyi Afrika'daki kuraklık nedeniyle yılın başında hızlı bir artış gösteren tarımsal ürün fiyatları daha sonraları, diğer bölgelerde gerçekleştirilen yüksek üretim düzeylerinin etkisiyle dengelenmiş, bu gruptaki ürünlerin fiyatlarında 2006 yılı başlarında tekrar ılımlı bir yükselme meydana gelmiştir.

Yakıt dışı ürünlerin fiyatlarında meydana gelen bu artışların temelinde, yakın yıllarda bu ürünlere olan talebin yükselmesi (özellikle Çin kaynaklı) ve bu ürünlerin fiyatlarının 90'lı yıllarda düşük seyretmiş olması yüzünden yedek üretim kapasitelerinin yetersiz kalması yatmaktadır. Fiyatlar yüksek enerji fiyatlarından da olumsuz yönde etkilenmiştir. Bazı emtiaların (özellikle alüminyum) üretimleri yoğun enerji tüketimi gerektirirken, bazı emtialar önemli yakıt ikame malı niteliği taşımaktadırlar (etanolün üretiminde kauçuk ve şeker kullanılmaktadır).

Genelde enerji dışı emtiaların fiyatlarında 2002 ve 2005 yıllarında meydana gelen fiyat artışlarının üçte birinin yüksek petrol fiyatlarından kaynaklanmış olduğu hesap edilmektedir.

TABLO I.4.2.
EMTİA FİYATLARI
(Yıllık % Değişme, \$ Fiyatı Üzerinden)

	On Yıllık Ortalamalar		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	1988-97	1998-2007							
Yakıtdışı Temel Mallar	1.3	1.6	-7.2	4.8	-4.9	1.7	6.9	18.5	10.3
Yiyecek	0.7	-0.1	-12.6	2.5	0.2	3.4	5.2	14.3	-0.3
İçecekler	1.8	-3.2	-21.3	-15.1	-16.1	16.5	4.9	3.0	21.0
Tarım Ham Mad.	2.6	-0.4	1.2	4.4	-4.9	1.8	3.7	5.5	1.6
Metaller	1.3	5.5	-1.1	12.2	-9.8	-2.7	12.2	36.1	26.4
Ort. Petrol Spot Pi. Fi.	0.6	12.6	37.5	57.0	-13.8	2.5	15.8	30.7	41.3
Petrol Fiyatı Dolar/varil	18.36	35.28	17.98	28.24	24.33	24.95	28.89	37.76	53.35

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2006, S.207.

IMF'nin yakıt dışı emtia fiyat endeksi 2005 yılında yüzde 10 oranında yükselmiş ve Aralık ayında nominal olarak ve reel anlamda da 1997 yılından sonraki en yüksek düzeyine ulaşmıştır. IMF hesaplamalarına göre 2005 yılında enerji dışı emtia fiyatlarında meydana gelen artışa, gıda fiyatları artışı yüzde 32.8, içecek fiyatları artışı yüzde 10.8, tarımsal ham madde fiyatları artışı yüzde 7.7 ve metal fiyatları artışı ise yüzde 48.7 oranında katkıda bulunmuşlardır.

Yakıt-dışı Temel Mal Fiyatları
(2005 Yılı İçin % Değişiklik Olarak)

	Dolar Cinsi	Endekse Katkı ⁽¹⁾	SDR Cinsi
Yiyecek	-0.3	32.8	-0.2
İçecekler	21.0	10.8	21.3
Tarımsal ham Maddeler	1.8	7.7	2.00
Metaller	26.4	48.7	26.9
Yakıt-dışı Mallar Geneli	10.3	100.0	10.6

1) Mal gruplarının Dolar cinsinden, yakıt-dışı mallar genel fiyat endeksi artışına yüzde katkıları

Kıymetli metal (altın, platin vb.) fiyatlarında yakın geçmiş dönemde tanık olunan hızlı yükselme ise değer kaybı riski taşıyan Dolar ile küresel makroekonomik parametrelerde süregelen dengesizlikler nedeniyle yatırımcıları çevreleyen belirsizlik ortamını yansıtmaktadır.

Londra Metal Borsası Gelişmeleri

Dolar/ton	2006 Yılı				Yüzde Değişim (%)		
	I.	II.	Mayıs	Haziran	06-II/05-II	06-II/06-1	Mayıs/ Haziran
Alüminyum	2443,5	2681,1	2881,4	2520,6	49,3	9,7	-12,5
Bakır	4855,7	7142,3	7905,2	7097,3	122,2	47,1	-10,2
Kurşun	1222,3	1121,0	1195,5	993,5	17,9	-8,3	-16,9
Nikel	14915,9	19625,5	20685,0	19991,4	23,3	31,6	-3,4
Kalay	7623,4	8551,9	8892,4	7945,0	8,2	12,2	-10,7
Çinko	2260,5	3248,2	3490,7	3182,2	152,3	43,7	-8,8

Kaynak : Londra Metal Borsası

I.5. EKONOMİK BÜTÜNLEŞME HAREKETLERİ

I.5.1. AVRUPA BİRLİĞİ

2005 yılına kadar olan gelişmeler

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması (1951), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) kuran Roma Antlaşmaları (1957), Avrupa Tek Pazarı Senedi (1986) ve Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması (1992), üye devletleri, egemen devletler arasındaki geleneksel antlaşmalardan daha sıkı bir biçimde birbirine bağlayan Avrupa Birliği'nin (AB) hukuki temellerini meydana getirmektedir.

Topluluğun çalışmaları, başlangıçta altı kurucu üyesi (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) arasında bir kömür ve çelik ortak pazarı kurulması ile sınırlı idi. Altılar 1957 yılında işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar verdiler. Mamul mallarda gümrük vergileri 1 Temmuz 1968 tarihinde kaldırıldı, özellikle tarım ve ticaret politikaları olmak üzere ortak politikaları 60'lı yılları sonuna doğru etkin bir şekilde uygulamaya konulmuştu.

Fransa'nın 1961 ve 1967 yılında iki kez veto yetkisini kullandığı çetin bir pazarlık döneminin ardından Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda 1972 yılında üyeliğe kabul edildiler. Topluluk, 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılmalarıyla güneye doğru genişledi. Bu genişlemeler, oniki ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıkların azaltılmasına yönelik yapısal programlar uygulanmasını kaçınılmaz kıldı.

Jacques Delors Başkanlığındaki Komisyonun 1984 yılında hazırlamış olduğu Beyaz Kitaba dayanılarak, topluluk 1 Ocak 1993'e kadar "Tek Pazar" oluşturmayı kendisine hedef edindi. Avrupa Tek Senedi 17 ve 28 Şubat 1986'da imzalandı ve 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girdi.

Üye Devletler aralarındaki bağları daha da güçlendirme kararlılığıyla temel özellikleri 9-10 aralık 1991'de Maastricht'de toplanan Avrupa Zirvesinde kararlaştırılan yeni bir Antlaşmanın müzakerelerine başladılar. 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması, başta 1999 yılına kadar "Ekonomik ve Parasal Birlik" in sağlanması olmak üzere, kapsamlı bir program içermekte idi.

1 Ocak 1999'dan itibaren son aşamasına geçilmiş olan Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) süreci; 1988 yılında, yine o tarihteki Avrupa Komisyonu Başkanı Delors baş-

kanlığında oluşturulan bir komite tarafından Ekonomik ve Parasal Birliğin kurulmasına ilişkin bir raporun hazırlanması ve anılan raporun , 1989 yılı Haziran ayında yapılan Madrid Zirvesinde tüm üye ülkelerce kabul edilerek, her bir aşamada atılacak adımların tespit edilmesi ile başlamıştır.

EPB'nin üç aşamada gerçekleştirilmesini öngören Delors Planı çerçevesinde birinci aşama 1 Temmuz 1990 tarihinde başlamıştır. Bu aşamanın en önemli unsuru sermaye hareketlerinde tam liberalizasyonun sağlanması ve üye ülkeler ekonomi ve maliye politikalarının birbirine yaklaştırılması olmuştur. EPB'in ikinci ve üçüncü aşamalar için öngördüğü hükümler, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren ve Avrupa Birliği'ni kuran Maastricht Anlaşması içine yasal hükümler olarak yerleştirilmiştir.

1994 yılında başlayan ikinci aşamada, bir Avrupa Para Enstitüsü kurulması ve parasal birliğin kurulması ile birlikte bu kurumun Avrupa Merkez Bankası'na dönüştürülerek, özerk bir biçimde Topluluk para politikasını yönlendirmesi öngörülmüştür. Bu aşama ile birlikte kamu açıklarının ulusal merkez bankalarınca finanse edilmesi engellenmiş ve parasal politikaların daha yakından izlenebilmesi olanağı elde edilmiştir.

Aralık 1995'te Madrid'de yapılan ve AB devlet ve hükümet başkanları zirvesinde, tek bir para birimine ve ortak para politikasına aşamalı geçişi içeren üçüncü aşamanın başlangıç tarihinin 1 Ocak 1999 olmasına ve ulusal para birimlerinin tedavülden kaldırılarak, AB çapında tek bir para biriminin kullanımına en geç 1 Temmuz 2002 tarihinde geçilmesi kararlaştırılmıştır. 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren 1/1 ölçütünde 1 ECU, 1 Euro'ya çevrilmiş, Euro ile EPB'in nihai aşamasına katılan ülkelerin para birimleri arasındaki kurlar sabitleştirilmiştir. Euro bu tarihten itibaren EPB üyesi ülkelerin para birimi olarak benimsenmiştir.

Üçüncü aşamanın başlaması ile birlikte bağımsız Avrupa Merkez Bankası (AMB) kurulmuş, daha önce Temmuz 1994'te kurulmuş olan Avrupa Para Enstitüsü görevlerini, 1 Haziran 1998 tarihinden itibaren AMB'na devretmiştir. Diğer taraftan Maastricht Anlaşması çerçevesinde Ekonomi ve Parasal Birliğe katılabilme koşulu olarak üye ülkelerce sağlanması gereken makro ekonomik değişken kriterleri ve bu kriterlere uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir.

Buna göre;

- İlgili üye ülke enflasyon oranı, en düşük enflasyona sahip üç üye ülkenin enflasyon ortalamasından en fazla 1.5 puan fazla olabilir,

- Üye ülke devlet borçlarının GSYİH'ya oranı yüzde 60'ı geçmemelidir,
- Üye ülke bütçe açığının GSYİH'ya oranı yüzde 3'ü aşmamalıdır,
- Üye devlet ulusal parası, Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasının izin verdiği dalgalanma marjı içinde kalmalıdır.

1 Ocak 1995 tarihinde Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın Birliğe katılmasının ardından, EPB alanındaki gelişmelerin yanısıra AB'nin beşinci genişleme perspektifi ilk olarak yine, Aralık 1995'te yapılan Madrid zirvesinde gündeme gelmiştir. Bu zirvede Malta ve Güney Kıbrıs ile katılma müzakerelerinin belirli bir program çerçevesinde başlatılmasına karar verilmiş ayrıca Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin (MDAÜ) Topluluğa katılmalarına yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi gereği üzerinde durulmuştur.

Maastricht kriterleri AB'ne üye ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birliğe katılabilmeleri için sahip olmaları, sağlamaları gereken şartları belirlerken, Kopenhag kriterleri AB'ne tam üyelik koşullarının esaslarını belirlemektedir. Avrupa Konseyi'nin 1993 yılı Haziran ayında yaptığı Kopenhag zirvesinde belirlenmiş olan AB'ne tam üyelik koşulları üç ana bölümden oluşmaktadır;

Politik Kriterler

AB'ne aday ülkeler;

- İstikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin varlığı,
- Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü,
- İnsan haklarına saygı ve,
- Azınlık haklarının korunması

açılarından değerlendirmeye alınacaklardır.

Ekonomik Kriterler

- Piyasa güçlerinin bağımsız, karşılıklı etkileşimi ile kurulmuş, liberal, piyasaya giriş ve çıkışlarda engellerin bulunmadığı, mülkiyet haklarının (fikri ve sınai mülkiyet) yasal olarak düzenlenmiş olduğu, gelişmiş bir mali sektörün ve fiyat istikrarının olduğu etkin bir piyasa ekonomisinin,

- AB içinde rekabet edebilme gücünü sağlayabilecek makro ekonomik istikrarın, fiziki ve beşeri sermayenin ve teknolojiye uyum sağlayacak yeteneğe sahip firmaların

bulunması gerekmektedir.

Topluluk Müktesebatına Uyum

- AB'nin siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerinin kabulü ve,
- AB'nin aldığı kararlara ve yasalara uyum sağlanması.

gerekmektedir.

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Lüksemburg zirvesi, AB'nin genişleme sürecine ilişkin hayati kararların alınmış olması nedeniyle hem AB hem Avrupa'nın geleceği açısından büyük önem taşımıştır. Zirve toplantısında 11 aday ülkenin (MDAÜ ve Güney Kıbrıs) durumu değerlendirilerek bu ülkelerin Topluluğa katılma süreçlerinin başlatılmasına karar verilmiştir.

Yine zirvede alınan karar ile Türkiye'nin tam üyelik konusunda ehil olduğu teyit edilmiş, diğer aday ülkeler ile aynı kriterlere göre muamele göreceği belirtilmiş ancak katılma müzakerelerinin başlatılması için gerekli politik ve ekonomik koşulların henüz sağlanmamış olduğu gerekçesi ile AB'nin genişleme sürecine katılacak ülkelerle başlatılacak müzakerelere Türkiye dahil edilmemiş ve Türkiye'nin adaylığı özel siyasi koşullara bağlanmıştır.

Bu gelişme üzerine Türkiye-AB ilişkileri askıya alınmış, uzun bir aradan sonra 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan AB Helsinki Zirvesi, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Zirve sonuç bildirisinde, Türkiye'nin AB'ne, diğer tüm adaylarla aynı statüde ve eşit temelde aday olduğu hususu teyit edilmiştir.

Genişleme süreci geniş kapsamlı bir biçimde 7-9 Aralık 2000 tarihinde Nice'de yapılan Zirve Toplantısında da görüşülmüş ve sonuçta AB'nin geleceğine yön verecek olan Nice Anlaşması kabul edilmiştir. Üye ülkelerce onaylanma işleminin 18 ay içinde tamamlanması ile Anlaşmanın 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla uygulamaya konulması kararlaştırılmıştır. Nice Anlaşması ile üzerinde mutabık kalınan konular arasında, genişleme sürecine ilişkin olarak kurumsal yapıda değişiklik, karar alma sürecinde nitelikli oy çoğunluğu prosedürü kapsamının genişletilmesi, ayrıca temel haklar, güvenlik ve savunma, yargı alanında işbirliği ve sosyal güvenlik gibi hususlara yer verilmiştir.

Avrupa Birliği'nin İsveç'te Göteborg'da 15-16 Haziran 2001 tarihlerinde gerçekleştirilen Zirve Toplantısında, Avrupa'nın geleceği, genişleme, sürdürülebilir kalkınma stratejisi, rekabetçi bir ortamda nitelikli istihdam, barış ve güvenlik için işbirliği, çevre ve üçüncü ülkelerle ilişkiler konuları gündemin ana maddelerini oluşturmuş ve bu hususlarla ilgili olarak gelecek dönemler için yönlendirici ilkeler benimsenmiştir.

Avrupa Birliği'nin 14-15 Aralık 2001 tarihlerinde yapılan Laeken Zirvesinde genişleme sürecindeki gelişmeler ele alınmış ve AB, 2002 yılı sonuna kadar, hazır olan aday ülkelerin, üye ülke olarak 2004 yılında yapılacak Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılımını sağlayacak şekilde, müzakerelerin sonuçlandırılması yönündeki kararlılığını belirtmiştir.

26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Anlaşması 1 şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Nice anlaşması, birliğe aday 12 ülkenin katılımı öngörüsü ile hazırlanırken Türkiye henüz müzakerelere başlamamış olması nedeniyle bu yapılmaya dahil edilmemiştir. Nice anlaşması Komisyonun yapısında değişiklikler öngörüyor, bu çerçevede 1 Kasım 2004'ten itibaren her üye devlet bir tek komisyon üyesi atayacaktır. Komisyon üyelerinin sayısı 27'nci AB üyesinin katılım anlaşmasının imzalanması ile birlikte Konsey tarafından yeniden belirlenecektir. Diğer önemli bir reform, karar alma süreci ile ilgilidir. Konseyde nitelikli çoğunluk ile karar alınan alanlarda, tarım ve ticaret politikası hariç olmak üzere ortak karar prosedürü benimsenmiş ve Parlamentosunun sorumluluğu da ortak karar alma yönteminin genişletilen çerçevesi ile arttırılmıştır. Ayrıca toplam 27 konu nitelikli çoğunluk ile karar alınacak konular arasına alınmıştır.

Yeni karar alma sisteminde, Konseyde nitelikli çoğunluk 258 (yüzde 74, 78) oy haline getirilmiştir, buna göre Anlaşma çerçevesinde, Komisyon önerisi ile gerçekleştirilen bir oylamada üye ülkelerin çoğunluğunun olumlu görüşünü kazanmış bir karar tasarısı en az, toplam 345 oydan 258'inin olumlu oyuyla kabul edilebiliyor. Diğer durumlarda ise kararın 258 oyla kabul edilebilmesi için üye ülkelerin en az üçte ikisinin olumlu görüşünün alınması gerekiyor. Romanya ve Bulgaristan Birliğe katılana kadar Konseydeki toplam oy sayısı 321, nitelikli çoğunluk için gerekli oy sayısı ise 232 olarak belirlenmiştir.

Nice Anlaşması ile hukuk sisteminde yapılan değişiklikler, Adalet Divanı'nın giderek artan iş yükünü azaltmak üzere İlk Derece Mahkemesi'nin sorumluluklarının arttırılmasını öngörüyor. Aşamalı bir biçimdeki kuruluşunun başlangıcından bu güne kadar AB'de üyeler arasındaki çıkar çatışmaları hiç eksik olmamıştır. Ortak Tarım Politikası ve bütçe açığına ilişkin Maastricht kriteri (GSYİH'nın % 3'ü) ekono-

mik alanda çıkar çatışmalarının gündeme geldiği ve yoğun tartışmaların yaşandığı iki alan olmuştur. Ortak Tarım Politikası ile ilgili olarak; Fransa'nın çiftçilerini korumak amacıyla sürdürdüğü olumsuz tutum nedeniyle uzun süredir bir sonuca ulaşamayan AB Tarımsal Sübvansiyon Politikasının reforma tabi tutulması üzerindeki görüşmeler nihayet 26 Haziran 2003 tarihinde bir anlaşma ile sonuçlanmıştır. Anlaşma, yaklaşık 40 yıldır uygulanmakta olan ve AB Bütçesine yıllık parasal maliyeti 50 milyar Euroyu bulan Ortak Tarım Politikasında önemli değişiklikler getiriyor. (Ancak tarımsal sübvansiyon konusu haziran 2005 ortasında Brüksel'de yapılan Zirve Toplantısında özellikle Fransa ve İngiltere arasında yoğun tartışmalra neden olmuş ve Bütçe müzakerelerini kilitlemiştir.)

İstikrar ve Büyüme Paktının bütçe açıklarına ilişkin sınırlaması ve öngördüğü yaptırımlar üzerindeki tartışmalar ise, geçtiğimiz Mart ayında yapılan Ecofin Toplantısında varılan anlaşma ile durulmuş gözüküyor. Bütçe açıklarının büyüklüğü yüzünden AB'nin "İstikrar ve Büyüme Pakti" ile öngörülen cezai yaptırımları ile karşı, karşıya kalan Almanya ve Fransa'nın yoğun baskıları sonucu, Avrupa Birliği Maliye Bakanlarının 21-22 Mart 2005 tarihlerinde Brüksel'de yapmış oldukları toplantıda alınan kararlarla, halen Euro Bölgesine girmemiş olanlar da dahil, Birlik üye ülkelerinin bütçe açıklarının gayrisafi yurtiçi hasıllarına olan oranının yüzde yüzde 3'ü geçmeyeceğine ilişkin "İstikrar ve Büyüme Pakti" kuralı ve bu alandaki mevcut yaptırımlar önemli ölçüde yumuşatılmış bulunuyor. Bilindiği üzere bu bütçe açığı sınırı, 6 yıl önce Euro tedavüle çıkarıldığında, herbiri egemen bir ülke olan üye devletlerin maliye politikaları arasında bir eşgüdüm sağlanması amacıyla konulmuştu.1 Mayıs 2004 tarihinde 10 yeni üye ülkenin (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta ve G.Kıbrıs R. Cumhuriyeti) Avrupa Birliği'ne resmen katılması ile AB, tarihinin en kapsamlı genişlemesini tamamlamıştır. Toplam 378 milyon nüfusa sahip olan AB 15'in nüfusu, son genişleme ile birlikte 454 milyona ulaşmıştır.

Bulgaristan ve Romanya'nın üyeliğinin ise 2007 yılında gerçekleşmesi öngörülmektedir. Hırvatistan'ın yapmış olduğu üyelik başvurusu da Birliğin Haziran 2004'te yapılan Brüksel Zirvesinde kabul edilmiş ve aday ülke ilan edilen Hırvatistan ile 2005 yılı içerisinde müzakerelere başlanmasına karar verilmiştir.

Hernekadar Nice Anlaşması ile birtakım önemli kurumsal düzenlemeler yapılmışsa da, bunların yeterli olmayacağı, gerek politika alanları ve yetkileri bakımından derinleşen gerek coğrafi olarak genişleyen AB'ni etkin ve şeffaf olarak çalışabilen ve sadece yasal değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik meşruiyete sahip bir yapıya kavuşturmanın gerekli olduğu düşünülmüş ve bu geniş kapsamlı anayasal nitelik ta-

şıyan kurumsal reformlara ilişkin çalışmaların bir “Konvansiyon” vasıtasıyla yürütülmesi kararlaştırılmıştır. 2002 yılı başında faaliyete geçen ve başkanlığını eski Fransa Cumhurbaşkanı Valery Giscard d’Estaing’in yürüttüğü Konvansiyon’ca hazırlanan ve ‘İkinci Roma Anlaşması’ olarak nitelenen AB Anayasası taslağı 19-20 Haziran 2003 tarihlerinde Selanik’te yapılan AB Zirve Toplantısında görüşülmüştür. Toplantıda Taslak anayasal anlaşmayla ilgili bir karar alınmamış ancak Hükümetler arası Konferans için iyi bir başlangıç noktası olduğuna karar verilmiştir.

Yaklaşık iki yıl süren ve yoğun tartışmalara sahne olan görüşmelerin ve verilen karşılıklı ödünlere ardından AB liderleri, 20 Haziran 2004 tarihinde, halen 25 üyesi bulunan ve en az 3 ülkeyi daha üye olarak benimsemeyi kabul eden Birliğin yeni anayasası üzerinde anlaşmaya varmışlardır. 29 Ekim 2004 tarihinde Roma’da yapılan Zirve toplantısında imzalanan 300 sayfalık AB Anayasası son 50 yıllık süreç içinde kabul edilen 7 anlaşmanın yerini alacak ve AB üyesi ülke vatandaşları, AB’de faaliyet gösteren şirketler ve Hükümetler için kapsamlı yükümlülükler getirecektir. Üye ülkelerce onaylanması gereken anayasa Birlik’te halen mevcut bir çok karmaşık kurumsal işleyişi ve usulleri basitleştirecek, suçlar ve terörist faaliyetler alanında Birliğe yeni yetkiler kazandıracak ve Birliğin karar alma mekanizmasını daha şeffaf hale getirecektir.

Anayasa, karar alma için yeterli çoğunlukla ilgili olarak getirdiği yeni düzenleme ile çoğunluk oluşumunu kolaylaştırıcı önlemler getirmektedir. Bir ‘haklar bildirgesi’ yayınlanmasını öngören anayasa, Birliğin icrai organı olan Komisyonun Başkanına ilaveten, dış olaylarda Birliği temsil edecek olan bir Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanı öngörmesiyle Birlik için dünya sahnesinde daha güçlü bir konum sağlayacaktır.

Anayasanın Birliğin yapısında ve işleyişinde getirdiği değişiklikler aşağıda ana başlıklar halinde verilmektedir:

- **Cumhurbaşkanlığı:** Münavebe usulü yerine, AB liderleri yabancı ülkelerin liderleriyle temas kurulduğunda Birliği temsil etmek üzere, görev süresi ancak bir defa daha uzatılabilecek şekilde, görev süresi 2 ? yıl olan bir Cumhurbaşkanı seçeceklerdir.
- **Dışişleri Bakanı:** AB liderleri, Birlik ölçeğindeki siyasi konuları sürükleyecek ve destek sağlayacak ve diplomatik heyetlerce desteklenen bir Avrupa dışişleri bakanı seçeceklerdir.
- **Toplantı Karar Çoğunluğu:** Tek bir üye ülkenin bölgesel sübvansiyonlar, sınır

kontrolleri, siyasi sığınma ve göç politikaları gibi alanlarda sahip olduğu veto hakkının kaldırılması ancak vergi politikası, sosyal güvenlik ve savunma gibi bazı sınırlı alanlarda korunması.

- **Parlamentar Demokrasî:** Avrupa Parlamentosu'na, tüm Avrupa'yı ilgilendiren tarım politikası, bölgesel sübvansiyonlar ve sınır kontrolü, siyasi sığınma ve göç politikalarında ulusal hükümetlerle birlikte "ortak karar alma" yetkisi verilmesi.
- **Oy Verme:** Çoğunluk oyuna tabi AB karar tasarıları, birliğin nüfusunun yüzde 65'ini oluşturan birlik üye ülkelerinin yüzde 55'inin desteğini alıyor olması halinde, Bakanlar Konseyince kabul edilmiş olacak. Böyle bir kararı bloke etmek için en az dört üye ülkenin bir araya gelmesi gerekecek.
- **Şeffaflık:** Kapalı kapılar ardında tartışan bakanlar oylarını kamuoyuna açık şekilde kullanacaklar.

2005 Yılı ve Sonrası

Avrupa Birliği anayasası 2 Ocak 2005 tarihinde Avrupa Parlamentosunca da onaylanmıştır.

Ancak İtalya, Yunanistan, Slovakya, Belçika, Avusturya ve Almanya parlamentolarının Avrupa Anayasasını onaylamalarının ardından 29 Mayıs 2005 ve 1 Haziran 2005 tarihlerinde sırasıyla Fransa ve Hollanda da yapılan referandumlarda Anayasanın reddedilmesi, anayasanın kabul ve yürürlüğe girme sürecine büyük bir darbe indirmiştir. Birliğin ve bütünleşme hareketinin geleceği üzerinde karamsarlık yaratan bu referandum sonuçlarının alınması üzerine üye Devlet liderleri 15 Haziran 2005 tarihinde yaptıkları Zirve Toplantısında Anayasanın, daha evvelce Kasım 2006 da tamamlanması öngörülmüş olan onaylanma sürecine ilişkin çalışmaların, en az bir yıl süre ile rafa kaldırılmasına karar vererek, olayı bugünkü haliyle dondurmuşlardır.

1.5.2. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

30 Ekim 1947 tarihinde Cenevre'de imzalanmış olan "Ticaret ve İstihdam Alanında Birleşmiş Milletler Nihai Senedi"nin bir ekini oluşturan Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), çok taraflı Uruguay dönemi görüşmelerinin ardından, katılımcı ülkeler arasında görüş birliğine varılması sonucu Marakeş'te 15 Nisan 1994 tarihinde imzalanan anlaşma ile kurumsal bir yapı kazanmış ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kurulmuştur. Üye ülkeler arasında yapılan çok taraflı ticaret anlaşmalarının işletilmesini, ticaretin belirli kurallar çerçevesinde daha serbest hale getirilmesini

sağlamak üzere 1 Ocak 1995 tarihinde faaliyete geçen Dünya Ticaret Örgütü, sorumluluk alanı kapsamına malların (GATT) yanısıra hizmetleri (GATS) ve ticaretle ilgili fikri mülkiyet haklarını (TRIPS) da almıştır. Dünya Ticaret Örgütü sistemi, kurallarını ortaya koyduğu ve uygulanmalarını izlediği iki mekanizmaya sahiptir; “Anlaşmazlıkların Çözümü Mekanizması” (DSM) ve “Ticaret Politikalarının Gözden Geçirilmesi Mekanizması” (TPRM). DSM bir üye ülkenin, bir diğer ülkenin WTO kurallarını ihlal etmesi durumunda yaptığı şikayetin sonuçlandırılması ile ilgili, tekrarlamalara ve savaştırmaya yer vermeyen, işlerliği olan bir sistem getirmiştir. TPRM'nin amacı ise konulan kurullarla ilgili olmasa dahi üyelerin ticaret politikalarının izlenmesidir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün temel amacı üye ülkelerin ticaret politikalarının ayırıcı olmamasını ve şeffaf olmasını sağlamaktır.

Dünyada hizmet ticaretinin serbestleştirilmesini sağlamak amacıyla Dünya Ticaret Örgütü üyelerinin, hizmetlerin yabancı uyruklularca temin edilmesinde varolan engelleri azaltmalarını veya tamamıyla kaldırmalarını güvence altına alacak bir çerçeve tesis etmeyi amaçlayan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) da 1 Ocak 1995 tarihinde, WTO'nun kurulması ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Ancak bu çerçevede sonuçsuz kalan mali hizmetlere ilişkin ticaret müzakereleri Aralık 1997 ayı içerisinde sonuçlandırılabilmiş ve 12 Aralık tarihinde Cenevre'de imzalanmıştır. Bu anlaşma ile bankacılık ile sigorta ve mali piyasalardaki aracı kurumların uluslar arası alandaki faaliyetleri 1999 yılı başından itibaren rekabete açılmıştır. Bununla beraber GATT'ın aksine GATS'da nicel kısıtlamalara bir engel konulması söz konusu değildir ve GATS'ın hizmet ticaretine engel olan kısıtlamaları kaldırma doğrultusunda herhangi bir bağlayıcı hükmü, yaptırım mekanizması bulunmamaktadır. Diğer taraftan temel iletişim ile ilgili GATS'a ait dördüncü protokol 5 Şubat 1998 tarihinde işlerlik kazanmış, mali hizmetlerle ilgili GATS'ın beşinci protokolü de 27 Şubat 1998 tarihinde üyelerin kabulüne sunulmuştur.

Birincisi 9-13 Aralık 1996 tarihlerinde Singapur'da gerçekleştirilen WTO Bakanlar Konferansının ikincisi 18-19 Mayıs 1998 tarihlerinde Cenevre'de ve üçüncüsü Kasım 1999'da Seattle'da yapılmıştır. Yoğun küreselleşme karşıtı gösteriler altında yapılmış olan WTO Seattle Bakanlar Konferansında bir çoktarafli yeni “dönem” müzakereleri yapılması konusunda anlaşmaya varılamamıştır. 1999 yılı boyunca sürdürülmüş olan yoğun hazırlık çalışmalarına rağmen, yeni bir müzakere süreci konusunda anlaşmaya varılamamasının başlıca nedeni üyeler arasındaki görüş ayrılıkları olmuştur.

Tarım ve hizmetler sektörleri ile ilgili müzakerelere programa uygun şekilde 2000

yılı başlarında geçilmiştir Hizmetlerle ilgili görüşmelerin temel amacını, GATS Anlaşmasının XIX. Maddesi uyarınca, daha ileri düzeyde bir liberalizasyon sağlanması konusu oluşturmuştur.

WTO 1995 yılında kurulduğunda “Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması” (TRIPS) kabul edilmiş ve bu çerçevede, fikri mülkiyet haklarının korunması yolunda Anlaşma hükümlerine uyulması için gelişmiş ülkelere bir yıllık bir süre tanınırken gelişmekte ve geçiş halinde olan ülkelere 5 yıllık, çok az gelişmiş ülkelere de 11 yıllık bir süre tanınmış idi.

Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlıkların Halli Konusunda Mutabakat Sağlanması Sistemi (DSU) çerçevesinde yapılan şikayetler esas itibariyle anti-damping ve telafi edici vergiler gibi ticaretin korunmasına yönelik vergiler, sübvansiyonlar, patent ve telif hakları korumaları, ürün nitelikleri kuralları ile ilgili olarak yapılmaktadır. Şikayetlerin yaklaşık dörtte üçü panel safhasına intikal etmeden istişareler yoluyla çözümlenmekte ancak panel safhasında hakkında rapor hazırlanan şikayet konularının önemli bir bölümü aynen 1947 tarihli GATT Anlaşması uygulamasında olduğu gibi temyiz edilmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Dördüncü Bakanlar konferansı 9-14 Kasım 2001 tarihlerinde Doha- Katar’da gerçekleştirilmiş ve yedi yıllık uzun bir bekleyişin ardından, 142 ülkenin ticaret bakanları, küresel düzeyde ticaretin serbestleştirilmesine dönük yeni adımların atılabilmesi için yeni bir müzakere sürecinin başlatılması yolunda karar almışlardır.

Bu Konferanstan iki yıl evvel Seattle’da yapılan ve yoğun küreselleşme karşıtı gösterilere sahne olduktan sonra başarısızlıkla sonuçlanan bir önceki Bakanlar Konferansına göre, Doha’da alınan neticeler gerçekten, Örgütün bugüne kadar göstermiş olduğu gelişmede önemli bir aşama oluşturmaktadır.

Konferans çok çetin müzakerelere, ve tarafların sahip oldukları pazarlık gücünü sonuna kadar kullanmaya çalıştıkları sıkı pazarlıklara, siyasi manevralara ve sert, kırıcı tartışmalara sahne olmuştur. Bununla beraber birisi fikri mülkiyet hakları ve sağlık üzerinde olmak üzere Konferans sonunda yayınlanan iki Deklarasyon ile gelişmekte olan ülkelerin mevcut WTO anlaşmalarını uygulamakta karşılaştıkları sorunlarla ilgili bir Karar üzerinde anlaşmaya varılması ve bunun üç yıllık bir Çalışma Programı çerçevesinde ifade edilmesi, Doha Konferansının somut ve önemli bir başarısı olarak kabul edilebilir.

Konferansta elde edilen en somut kazanım şüphesiz, tüm tarımsal sübvansiyonların

kaldırılması yolunda müzakerelerin başlatılması yönündeki karar idi. Bu gelişmekte olan ülkelerin uzun zamandan beri arzu ettikleri bir sonuçtu.

2003 yılı içinde yapılan ticaret müzakerelerinde herhangi bir gelişme sağlanamamıştır. 2001 yılında Doha'da yapılan Konferansta, WTO'nun Eylül 2003'te Meksika-Cancun'da yapılacak Beşinci Bakanlar Konferansında, yürütülmekte olan ticaret görüşmelerinin orta vadeli bir gözden geçirmesinin yapılması programlanmıştır. Ancak Cancun Toplantısı, Doha'da öngörülen çalışma programında yer alan konuların hemen çoğunda bir ilerleme sağlanması açısından, başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Cancun Konferansında belirli konularla ilgili olarak gelişmekte olan ülkeler arasında ittifaklar oluşmuş, müzakerelerin yürütülmesinde ve bir sonuç alınmadan Konferansın kapanmasında bu ittifaklar önemli bir rol oynamıştır.

Cancun Konferansında esas güçlükler ile, tarım, pamuk, tarım dışı alanlarda piyasaya giriş (NAMA) ve Singapur meseleleri olarak bilinen dört konuda karşılaşmıştır.

Konferansta ortaya çıkan olumsuz durumu hafifletmek için Konferansta, Dünya Ticaret Örgütü Genel Kurulunun, müzakerelerin başarılı ve zaman çizelgesine uygun şekilde yürütülmesini sağlayacak önlemleri alması için en geç 15 Aralık 2003 tarihine kadar toplanması kararlaştırılmıştır. Genel Kurul toplantısı 15 Aralık 2003 tarihinde gerçekleştirilmiş, tarım, NAMA, pamuk ve Singapur sorunları üzerinde durulmuş, ancak bir anlaşmaya varmakta güçlükle karşılaşmış ve somut bir sonuç alınamamıştır.

Ancak daha sonra Temmuz 2004 ayı sonunda toplanan WTO Genel Kurulunda, Doha müzakerelerinin başarıyla tamamlanmasına olanak sağlayacak önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar aşağıda ana çizgileri ile verilmektedir;

- Tarımsal ürünler ihracatında sağlanmakta olan tüm sübvansiyonlar belirli bir tarihe kadar kaldırılacak, tarımsal ürünlerde ticareti bozucu, saptırıcı nitelik taşıyan dahili desteklerde önemli indirimler yapılacaktır, bu gelişme başta Batı Afrika olmak üzere gelişmekte olan ülkelerdeki pamuk çiftçileri için önemli fayda sağlayacaktır,
- Ticari işlemleri ve gümrük kurallarını basitleştirecek yeni kuralların getirilmesi yolunda çalışmalar yapılacaktır,
- Gümrük vergisi hadlerinde yeni indirimlere gidilecektir, gelişmiş ülkelerle, durumu bu olanağı sağlamaya elverişli gelişmekte olan ülkeler, çok az gelişmiş

ülkelerden gelen mallara, gümrük vergilerini ve kotaları kaldırmak suretiyle piyasalarını açacaklardır.

- Tarım dışı ürünlerde de yine gelişmekte ve çok az gelişmiş ülkelere bazı ayrıcalıklar sağlayacak şekilde piyasaya girişi kolaylaştırıcı önlemler (vergilerin indirilmesi, gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması vb.) alınacaktır.

“Doha Kalkınma Gündemi” –Doha Development Agenda- DDA- olarak adlandırılan yukarıdaki alanlarda 2004 yılı içerisinde olumlu ilerlemeler sağlanmıştır. Ticari Müzakereler Komitesi ve onun alt birimleri 2004 yılı içinde tekrar işler hale getirilmiştir.

2004 yılı daha önce imzalanmış bulunan WTO Tekstil ve Giyecek Anlaşmasının (ATC) uygulamaya konulması için öngörülen son yıldır. Bilindiği gibi ATC 1994 yılında Uruguay görüşmeleri sırasında müzakere edilmiş ve 1995 yılında Marakeş’te imza edilerek yürürlüğe konulmuştu. Anlaşmaya göre tekstil ve giyecek üzerindeki kota uygulamaları 2005 yılı başından itibaren kaldırılacaktı. Yılın son çeyreğinde Tekstil İzleme Birimi tarafından hazırlanmış olan ayrıntılı bir rapora ve üyelere sunulan dokümanlara dayalı olarak Mal Ticaret Konseyi, Anlaşmanın tamamlanması ile ilgili üçüncü kademenin uygulamaya konulmasını gözden geçirdi. Gözden geçirme 9 aralık 2004 tarihinde tamamlandı.

Kota uygulamalarının kaldırılması üzerine pazarlarında Çin’in yoğun ve yıkıcı bir rekabeti ile karşı karşıya kalan İçinde Türkiye, ABD ve AB’nin de bulunduğu ülkeler kota uygulamasına tekrar başlamayı, telafi edici vergi koymayı veya Çin’in bu malların ihracatı üzerine vergi koymasını içeren bir dizi ciddi önlem üzerinde önemle durdular ve bazı tedbirler aldılar.

Diğer taraftan Doha Kalkınma Gündemi müzakereleri kapsamında tarım başlığı altındaki çalışmalar da sürdürülmektedir. 4 Mayıs 2005 tarihinde Paris’te gerçekleştirilen toplantıda tarım ürünlerinin piyasaya erişimi konusundaki görüşmelerde Avrupa Birliği tarafından AVE -ad valorem equivalent- hesaplanması için yeni bir formül önerilmiştir. Görüşmelerin tıkanmasını önlemek için gündeme getirilen bu formül, WTO üyesi 30 ülkenin tarım bakanları tarafından da desteklenmiştir.

WTO 2005 yılı içerisinde üyelere teknik yardım sağlama çalışmalarını da yoğun biçimde sürdürmüştür.

WTO’nun Genel Direktörü Supachai Panitchpakdi’nin görev süresi Ağustos 2005 itibarıyla sona ermiş olup, yerine Avrupa Komisyonu’nun ticaretten sorumlu eski komiseri Pascal Lamy seçilmiştir.

Dünya Ticaret Örgütü'nün en yüksek karar organı olan Bakanlar Konferansı 13 – 18 Aralık 2005 tarihlerinde Hong Kong'da toplanmıştır. Konferans sonrası yayımlanan deklarasyonda katılımcıların;

- Doha Konferansında benimsenen kararlara ve 1 Temmuz 2004'te yapılan Genel Kurul Toplantısında alınan kararlara sadık kalınarak, bunların hayata geçirilmesine çalışılacağı,
- Doha Çalışma Programında yer alan hususlarla ilgili olarak gelişme konusuna temel bir önem verileceği

vurgulamıştır.

Hong Kong'da yapılan yoğun görüşmeler sonunda sınırlı bir ticaret anlaşması sağlanabilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler AB'nin tarım ürünleri ihracat teşviklerini 2013 yılına kadar kaldırma yönündeki önerisini kabul etmişlerdir. Ancak gündemde yer alan en önemli anlaşmazlık konuları üzerinde bir ilerleme sağlanamamıştır.

2006 yılı içerisinde yapılan WTO ticaret müzakerelerinde somut hiçbir sonuç alınamamıştır. 30 Haziran tarihinde Cenevre'de toplanan 50 ülkenin ticaret bakanları sanayi ve tarım ürünlerinin ithalatında uygulanan gümrük vergilerinin indirilmesi üzerinde bir uzlaşmaya varmaya çalışmışlar, ancak olumlu bir gelişme elde edememişlerdir. Ticaret bakanlarının katılımıyla haziran ayı içinde yapılan müzakereler de bir anlaşmaya varılmadan sonuçlanmıştır. Yine G 6 yada Altılar Grubu olarak bilinen dünya ticaretinin önde gelen ülkeleri arasında Cenevre'de Temmuz ayı içinde yapılan görüşmelerde de bir sonuç alınamamıştır. Görüşmeler esas itibarıyla A.B.D. ile AB arasındaki görüş farklılıkları yüzünden tıkanmıştır. Görüşmelerde A.B.D. tarım ürünleri ticaretine verilen sübvansiyonların azaltılması konusunda bir uzlaşmaya yanaşmamış ve AB ülkeleri ile Japonya ve Hindistan'ı bu alanda yeteri kadar adım atmamakla suçlamıştır.

Bu gelişmeler üzerine Dünya Ticaret Örgütü Başkanı Pascal Lamy Doha müzakere sürecinin askıya alınması önerisinde bulunmuş ve bu öneri WTO'nun 27 –28 Temmuz 2006 tarihlerinde yapılan Genel Kurul Toplantısında kabul edilmiştir.

Temmuz ayı başlarında da Cenevre'de aynı amaçla görüşmeler yapılmış ancak yine sonuçsuz kalmıştı. DTÖ Başkanı Pascal Lamy o görüşmelerden sonra yine kriz uyarısı yapmıştı. Ancak daha sonra sanayileşmiş ülkeler liderlerini biraraya getiren G8 grubunun Rusya'da yaptığı görüşmelerde, tarım ve sanayi alanlarındaki temel anlaşmazlıklara Ağustos ayı ortalarına kadar bir çözüm bulunması hedefi belirlenmişti.

Takvim, bu görüşmelerde çok büyük önem taşıyor. Bu anlaşmanın aslında 2004 yılında imzalanması hedeflenirken, hali hazırda iki yıl icikmiş durumda. Eğer 2007 yılına kadar bir anlaşma sağlanamaz ise, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George Bush'a, Amerikan Kongresi tarafından verilen görüşme yetkisinin süresi doluyor. Bu tarihten sonra Bush'un Kongre'den yeni bir yetki alması zor olabilir. Bu durumda da ABD ticaret görüşmecileri varılan anlaşmaları uygulama gücüne sahip olmazsa, diğer ülkeler de, anlaşmaya varılsa dahi hayata geçirmekte isteksiz olacaktır.

I.6. AVRUPA BİRLİĞİ - TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Başlangıcından 2005 yılına kadar

Türkiye'nin 31 Temmuz 1959 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma yolundaki başvurusundan sonra, taraflar arasında bir gümrük birliğini ve ileride tam üyeliği öngören Ankara Anlaşması 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ortaklık Anlaşmasının amacı 2.Maddede "Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış bir biçimde kalkınmasını ve Türk halkının istihdam seviyesinin ve yaşam şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile gözönünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari, ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir" şeklinde ortaya konulmuştur.

Söz konusu Anlaşma ile ortaklık ilişkisinin amaçları, gümrük birliğinin esasları, mal, kişi, sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, tarım, rekabet politikaları, mevzuat ile ekonomik ve ticari politikaların uyumlaştırılması, ortaklık organları, Türkiye'nin tam üyelik imkanları, ortaklık ilişkilerinde çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümü gibi konular hükme bağlanmıştır.

Anlaşma uyarınca Türkiye'nin tam üyeliğe hazırlanabilmesi için üç aşama öngörülmüştür;

Hazırlık Dönemi: En az 5 en çok 10 yıl sürmesi öngörülen bu dönemde Türkiye, AET ile ilişkilerin geliştirilmesi açısından bir yükümlülük üstlenmemiştir. Bu dönem boyunca Topluluğun yardımı ile Türkiye ekonomisinin, ileri dönemlerde üstleneceği yükümlülükleri yerine getirebilecek bir yapıya kavuşturulması, güçlendirilmesi öngörülmüştür.

Geçiş Dönemi: Hazırlık dönemi içinde, bir sonraki dönemin koşullarını, süre ve sıralarını belirlemek üzere 23 Kasım 1970 tarihinde "Katma Protokol" imzalanmış ve

geçiş dönemi 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren bu protokol ile başlamıştır. Geçiş döneminin amacı Gümrük Birliği'nin aşamalı olarak gerçekleştirilmesini sağlamak ve ortaklığın iyi işlenmesini teminen tarafların ekonomik politikalarını uyumlaştırmaktır. Bu dönemin en fazla 12 yıl sürmesi öngörülmüştür.

Katma protokol hükümlerine göre Topluluk bazı istisnalar dışında Türkiye'den yapılan ithalatta uyguladığı gümrük vergileri ile miktar kısıtlamalarını tamamen kaldırmıştır. Türkiye de kendi yükümlülükleri çerçevesinde 1 Ocak 1973 ve 1 Ocak 1976 tarihlerinde, gümrük vergileri 10 yıllık sürede kaldırılacak ürünlerde % 10'arlık ve 22 yıllık listede yer alan ürünlerde % 5'erlik gümrük vergisi indirimlerini uygulamaya koymuş, ancak daha sonra Avrupa Topluluğu ile olan ilişkilerin askıya alınması nedeniyle, 1978 yılında yapması gereken indirimleri yapmaktan kaçınmıştır. Türkiye ancak 1988 yılından itibaren, ertelemiş olduğu gümrük vergisi indirimlerini yeniden uygulamaya başlamıştır.

12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye'de demokratik rejimin işlenmesine ara verilmesi sonucunu getiren yönetime elkoyma olayı üzerine Topluluk, Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı almış, mali işbirliğine son verilmiş ve Türkiye ile AET arasında, o güne kadar esas itibarıyla ekonomik nitelikli olan sorunlar, Yunanistan'ın 1980 yılında Topluluğa üye olmasıyla siyasi boyut kazanmaya da başlamıştır. İlişkilerin dondurulmuş olduğu bu durum, 16 Eylül 1986 tarihinde Türkiye-AET Ortaklık Konseyi'nin tekrar toplanmasına kadar sürmüştür.

Türkiye, - Yunanistan'ın ardından 11 yıllık bir gecikme ile - 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Anlaşmasından bağımsız olarak ve sözü edilen Anlaşmada öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden, bir Avrupalı devlet olarak, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Anlaşmanın 98. Maddesine göre AKÇT'na, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Anlaşmanın 237. Maddesi uyarınca AET'na ve Avrupa Atom Topluluğu'nu (EURATOM) kuran Anlaşmanın 205. Maddesine göre EURATOM'a tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Lüksemburg'ta 27 Nisan 1987 tarihinde toplanan Avrupa Konseyi, başvurunun, incelenmek üzere Komisyona gönderilmesi kararını almış ve Komisyon, 18 Aralık 1989 tarihinde Görüş Raporunu açıklamıştır.

Komisyonun, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım başvurusu konusundaki olumsuz görüşünün 5 Aralık 1990 tarihinde Konsey tarafından da benimsenmesi ile, Türkiye'nin tam üyelik başvurusunun değerlendirilmesi, belirsiz ileri bir tarihe ertelenmiştir.

Türkiye – AB ilişkilerinde önemli bir aşama; Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihinde yaptığı 36'ncı Dönem toplantısında kabul edilen 1/95 ve 2/95 Sayılı Kararların, 13 Aralık 1995 tarihinde Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanması suretiyle Türkiye-AB arasında tesis edilen “Gümrük Birliği”nin oluşturulması ile gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde Türkiye, AB ile entegrasyonunda 22 yıl süren “Geçiş Dönemi”ni 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla “Son Dönem”e, sanayi ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan gümrük birliği ile girmiştir. Ancak Gümrük Birliğinin işleyişinde sorunlar da eksik olmamıştır. AB Gümrük Birliği ile ülkemize karşı üstlendiği bazı yükümlülükleri yerine getirmemiştir. AB, Gümrük Birliği kararının kabul edildiği Ortaklık Konseyi toplantısında üstlendiği ve ülkemize 4-5 yıllık bir dönem içinde 2.5 milyar Euro'ya varan mali yardım yapma yükümlülüğünü yerine getirememiş, aynı şekilde kurumsal alanda entegrasyonu kolaylaştırmak amacıyla öngörülen bazı tedbirleri alamamıştır.

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Avrupa Birliği'nin Lüksemburg'da gerçekleştirdiği devlet ve hükümet başkanları zirvesi sonucunda, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya, Polonya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi, tam üyelik için aday ülkeler olarak belirlenmiştir. Türkiye ise aday ülkeler arasında yer alamamış, ancak tam üyeliğe ehil olduğu hususu teyit edilmiş, uygun bir katılma stratejisi ile desteklenmesi ve Avrupa Daimi Konferansına diğer adaylarla eşit statüde katılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye'nin , Avrupa Birliği'nin genişleme süreci dışında bırakılması yolunda karar alınan Lüksemburg Zirvesi sonrasında Türkiye-AB ilişkileri tekrar askıya alınmıştır.

16 Haziran 1998'de yapılmış olan Cardiff Zirvesinde Avrupa Komisyonu, diğer aday ülkeler bakımından izlenmekte olan yönetime paralel olarak, Türkiye tarafından AB'ne üyelik amacıyla sürdürülmekte olan çalışmaları izlemekle ve bu konu üzerinde Zirveye düzenli rapor vermekle görevlendirilmiştir. Ayrıca Komisyon tarafından yayınlanmış olan 4 Mart 1998 tarihli “Türkiye için Avrupa Stratejisi” başlıklı belgenin, Türkiye'nin görüşleri alınarak genişletilmesi önerilmiştir. Bu Zirvede Türkiye'nin “üyelik adayı” olduğu belirtilerek genişleme sürecine dahil edilmesi yolunda hernekadar bir adım daha atılmış ise de, siyasi nitelikli özel koşullar tekrar vurgulanmıştır.

3-4 Haziran 1999 tarihlerinde Köln'de yapılan AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesinde Almanya tarafından hazırlanan ve Türkiye'nin beklentilerini karşılayabilecek nitelikteki taslak metin, İngiltere ve Fransa'nın desteğine rağmen, Yunanistan'ın ve diğer bazı üye ülkelerin olumsuz tutumları neticesinde kabul edilmemiştir.

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Helsinki Zirvesi, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Avrupa Birliği, Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin AB'ne, diğer tüm adaylarla aynı statüde ve eşit temelde aday olduğu hususunu teyit etmiştir.

Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirisi ayrıca, önceki AB Konseyi kararları çerçevesinde bir katılım ortaklığı belgesi hazırlanmasını da öngörmüştür.

Ortaklık Konseyi toplantısı 3 yıllık bir aradan sonra 11 Nisan 2000 tarihinde Lüksemburg'da yapılmış ve gelecek dönemle ilgili, hizmetlerin ve kamu alımlarının serbestleştirilmesi yolunda müzakerelere başlanmasını da içeren önemli kararlar alınmıştır.

2000 yılı Haziran ayında, AB işlerinden sorumlu Başbakan Yardımcısına bağlı olarak görev yapacak olan AB Genel Sekreterliği kurulmuştur.

AB Komisyonu tarafından ülkemiz için hazırlanarak 8 Kasım 2000 tarihinde açıklanan "Katılım Ortaklığı Belgesi" 4 Aralık 2000 tarihinde Brüksel'de toplanan AB Genel İşler Konseyinde ele alınmıştır. Belge, adaylık sürecinde Türkiye'nin AB müktesebatına uyum sağlamak amacıyla her alanda neler yapması gerektiğini, orta ve kısa vade hedefler olarak belirleyen bir strateji olarak ortaya koymaktadır. Katılım Ortaklığı Belgesi ile bu Belgenin hukuki zeminini oluşturacak Yönetmelik 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyince onaylanarak yayınlanmıştır.

Diğer taraftan Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesinde belirtilen hususları dikkate alarak, AB müktesebatına uyum için bir Ulusal Program hazırlamıştır. Ulusal Program Bakanlar Kurulu'nda 19 Mart 2001 tarihinde onaylanmış ve 26 Mart tarihinde AB Komisyonu'na sunulmuştur.

15-16 Haziran tarihlerinde gerçekleştirilen Göteborg Zirvesi sonuç bildirisinde Türkiye'nin AB müktesebatını benimsemesi yolunda açıklamış olduğu Ulusal Programın memnun edici bir gelişme olduğu hususuna yer verilmiş ve Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan öncelikleri uygulamaya çağırılmıştır.

1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesinden buyana geçen dönemde özellikle 2002 yılı ve 2003 yılı Türkiye'nin Birliğe kabulü alanında atılması gereken adımların gerçekleştirilmesi açısından önemli ilerlemelerin sağlandığı yıllar olmuştur. Aşağıdaki bölümlerde söz konusu bu ilerlemeler ana çizgileriyle verilmektedir.

Birlik üyeliği kriterlerinin yerine getirilmesi için, 2000 ve 2001 yıllarındaki hazırlık ve gelişme safhalarından sonra 2002 yılı ile birlikte özellikle siyasi kriterlerle ilgili olarak yoğun bir çalışma dönemi başlatılmıştır.

Hernekadar ülkemiz açısından Helsinki zirvesi kadar önem taşıyan ve 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde yapılan Kopenhag Zirvesi sonuçları ülkemiz açısından beklentilerin altında kalmışsa da, üyelik sürecine hız kazandıracak çalışmalar yoğun biçimde sürdürülmüştür.

AB'ne üyelik sürecinin hızlandırılması alanında 2003 yılı da yoğun çabalarla dolu olarak geçmiştir. Uyum Yasalarının, AB Komisyonu'nun Türkiye İlerleme ve Strateji Belgesi'ni yayınlacağı tarihe kadar yürürlüğe konulması alanında çok önemli mesafe alınmış ve yıl içinde 4 Uyum Paketi TBMM tarafından onaylanarak yürürlüğe konulmuştur.

Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi 12 Haziran 2003 tarihinde AB Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır.

Diğer taraftan Nisan 2003 ayında Lüksemburg'da yapılan Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısında, AB, katılım Ortaklığı Belgesini (KOB) Türk tarafına sunmuştur. İlk AB konseyi tarafından 8 Mart 2001 tarihinde sunulan Katılım Ortaklığı Belgesi, Avrupa Birliği'nin Türkiye'den beklentilerini yansıtır. KOB'da uluslar arası sözleşmelere uyulması konusuna özel vurgu yapılırken Kıbrıs ve sınır anlaşmazlıkları konularına da değinilir. KOB'da siyasi alanda ve insan hakları ve fikir hürriyeti alanında yapılması gereken hususlar da önemli bir yer tutuyor.

Ekonomik kriterlere ilişkin olarak enflasyonla mücadele , IMF ve Dünya Bankası ile uzlaşmaya varılan anlaşmalar çerçevesinde yürütülen reformların sürdürülmesi, kamu kurumlarının özelleştirmesinin hızlandırılması, yabancı yatırımların kolaylaştırılması ve sosyal güvenlik sistemlerinin işlevlerinin sağlanması gibi konular vurgulanmaktadır.

Türkiye 2004 yılında da AB ile müzakerelere başlanabilmesi için sağlanması gereken siyasi kriterler konusunda da önemli adımlar atmış ve bunların tümünü yerine getirmiştir.

Aşağıda 2004 yılı boyunca Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde meydana gelen önemli gelişmeler kronolojik bir sırayla verilmektedir.

- İdam cezasının kaldırılmasını öngören Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi'nin 13. protokolü Türkiye tarafından 9 Ocak 2004 tarihinde Strazburg'da imzalanmıştır.
- Annan planı çerçevesinde görüşme konusunda uzlaşmaya varan taraflar, 19 Şubat 2004 tarihinde müzakerelere başlamıştır.

- 1 Nisan 2004 tarihinde Avrupa parlamentosu, Arie Osstlander'in Türkiye hakkındaki raporunu onaylamıştır.
- 24 Nisan 2004 tarihinde Kıbrıs'ta referandum yapılmış, Kıbrıs Türk halkı Annan planını onaylarken Rum kesimi reddetmiştir.
- Avrupa Birliği 29 Nisan 2004 tarihinde mevcut duruma ve malların serbest dolaşımına ilişkin önlemler içeren Kıbrıs Tüzüğü'nü onaylamıştır.
- Anayasa Reform Paketi 7 Mayıs 2004 tarihinde TBMM'nde kabul edilmiştir.
- 22 Haziran 2004 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Türkiye üzerindeki denetim sürecini sona erdirmiştir.
- 2 Temmuz 2004 tarihinde Avrupa Komisyonu Kıbrıslı Türklerin izolasyonunu sona erdirmek için kapsamlı öneriler açıklamıştır.
- 6 Ekim 2004 tarihinde Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'ye yönelik, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli düzeyde karşıladığını belirten ve katılım müzakerelerinin açılmasını öneren İlerleme ve Etki Raporları'yla tavsiye Metni'ni açıklamıştır.
- Komisyonun İlerleme Raporu ve Tavsiyesine ilişkin olarak hazırlanan Avrupa Parlamentosu Türkiye taslak Raporu, 30 Kasım 2004 tarihinde Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi'nce kabul edilmiştir.
- 1 Aralık 2004 tarihinde Türkiye'nin Katılım Öncesi Ekonomik Programı AB Komisyonu'na sunulmuştur.
- AB devlet ve hükümet başkanlarının 16-17 Aralık 2004 tarihlerinde yapmış oldukları Zirve Toplantısında, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiği belirtilmiş ve katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararlaştırılmıştır.

AB – Türkiye İlişkilerinde 2005 yılı ve sonrası gelişmeleri

- 1 Ocak 2005'te Lüksemburg dönem başkanı olmuştur.
- Türk ceza sisteminde köklü değişiklikler getiren Yeni Türk Ceza kanunu 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bu şekilde AB uyum sürecine ilişkin bir önemli adım daha atılmıştır.
- 12 Haziran 2005 tarihinde Lüksemburg'da toplanan AB Dışişleri bakanları, An-

kara Anlaşması'nı, G.Kıbrıs'ı da kapsayacak şekilde genişleten Protokolü onaylamıştır.

- 16-17 Haziran tarihlerinde yapılan AB Hükümet ve Devlet Başkanları sonuç bildirgesinde Türkiye'ye ilişkin doğrudan bir ifade yer almamakla birlikte, önceki zirve kararlarına atıfta bulunularak, bu kararların tam olarak uygulanması gerektiği vurgulanmıştır.
- 29 Haziranda Avrupa Komisyonu, 2005 yılı içinde Türkiye'ye yönelik olarak hazırlanması öngörülen belgelerden, "Türkiye İçin katılım Müzakereleri Çerçevesi Taslağı"nı açıklamıştır.
- 1 Temmuz'da İngiltere dönem başkanı olmuştur.
- 18 Temmuz tarihinde AB Dışişleri Bakanları Konseyi Brüksel'de toplanmıştır. Genişlemeden sorumlu Komisyon üyesi Olli Rehn Türkiye'nin üyelik müzakerelerine yönelik çerçeveyi belirleyen Komisyon önerisini Konseye sunmuştur. Ancak Türkiye'nin katma Protokolü 10 yeni üyeyi kapsayacak şekilde genişletecek olan protokolü henüz imzalamamış olması nedeniyle çerçevenin tartışılması 1-2 Eylülde yapılacak olan gayri resmi Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyine bırakılmıştır.
- 30 Temmuz tarihinde Türkiye, AB ile ilişkilerinin hukuki temelini oluşturan 1963 tarihli Ankara Anlaşması'nı, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olan 10 lkeyi kapsayacak şekilde genişleten "Ek Protokol"ü imzalamıştır. Türkiye bu imzayı takiben, "Ek Protokol"ü imzalamasının, Protokol'de "Kıbrıs Cumhuriyeti" adıyla ifade edilen Rum kesimini tanıdığı anlamına gelmeyeceğine yönelik deklarasyon yayınlamıştır.
- AB 21 Eylül tarihinde yayınladığı karşı deklarasyon ile Kıbrıs'ta sadece tek bir yasal hükümetin tanındığını, Türkiye'nin, Kıbrıs'ı üye olmadan değil müzakere sürecinde tanınması, liman ve havaalanlarını Rumlara açması gerektiğini vurgulamıştır.
- 3 Ekim tarihinde Lüksemburg'ta toplanan AB Genel İşler ve Dışilişkiler Konseyi, Aralık 2004 tarihinde AB Devlet ve Hükümet başkanları Toplantısı Sonuç Bildirgesinden aldığı yetki ile Türkiye ile AB'ye üyelik müzakereleri çerçeve belgesini onaylamıştır.
- Tarama süreci, Bilim ve Araştırma konusunda, 20 Ekim 2005 tarihinde Brüksel'de yapılan toplantı ile başlamıştır.

- Kültür 2000 Programına Türkiye'nin katılımı konulu Mutabakat Zabıtı 25 Ekim 2005 tarihinde imzalanmıştır.
- 28 Ekim tarihinde Eğitim ve Kültür, 2 Kasım tarihinde Kamu Alımları, 8-9 Kasım tarihlerinde Rekabet Politikası, 14 Kasım tarihinde Bilim ve Araştırma (Ayrıntılı), 16 Kasım tarihinde Eğitim ve Kültür (Ayrıntılı) 21-22 Kasım tarihlerinde İş Kurma Hakkı ve Hizmetlerin Dolaşımı, 25 Kasım tarihinde Sermayenin Serbest Dolaşımı, 28 Kasım tarihinde Kamu Alımları (Ayrıntılı), 01-02 Aralık tarihlerinde Rekabet Politikası (Ayrıntılı), 05-08 Aralık tarihlerinde Tarım ve Kırsal Kalkınma, 19-20 Aralık tarihlerinde İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu (Ayrıntılı), 23 Aralık tarihinde Sermayenin Serbest Dolaşımı (Ayrıntılı) konularındaki Tarama Toplantıları Brüksel'de yapılmıştır.
- 1 Ocak 2006'da Avusturya dönem başkanı olmuştur.
- Tarama Toplantıları 2006 yılında da devam etmiştir.
- Türkiye'nin katılım sürecinde kaydettiği ilerlemeye ilişkin Avrupa Parlamentosu Kararı için Raportör Camiel Eurlings tarafından hazırlanan "Taslak Rapor" 6 Haziran tarihinde yayınlanmıştır. Rapor 21 Haziran tarihinde Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komisyonu'nda görüşülmüştür.

TÜRKİYE EKONOMİSİ

II. TÜRKİYE'DE GENEL EKONOMİK VE SOSYAL DURUM

II.1. GENEL EKONOMİK DURUM

Türkiye ekonomisi son iki – üç yıllık döneme kadar, 20 yılı aşkın bir süre boyunca, dalgalanmalar göstermekle beraber ısrarla süren kronik yüksek enflasyon ortamında bulunmuş ve bu uzun dönemde ekonomik büyüme, üç kez şiddetli daralmayı da içerecek şekilde yüksek salınımlı iniş - çıkışlar sergilemiştir. Enflasyonla mücadeleye yönelik olarak çok sayıda istikrar programları devreye konulmuş, ancak bu istikrar programlarının uygulanma safhasında, genelde siyasi nedenlerle, sonuç alınma aşamasına kadar yeterli sebat, kararlılık gösterilememiş, programlardan birkaçı, bu programların öngördüğü talep ve hasıla daraltıcı önlemlerin yarattığı sosyal gerilimlerin siyasi otorite üzerinde oluşturduğu baskı yüzünden gereken titizlikle yürütülememiş, hedeflerden sapılmış ve sonuçta yüksek ve ısrarlı enflasyon Türkiye ekonomisinin kalıcı niteliklerinden birisi haline gelmiştir.

Yüksek enflasyon ve istikrarsız ekonomik konjonktör orta ve uzun vadeli ortalama ekonomik büyüme hızının da belirgin şekilde yavaşlaması sonucunu doğurmuştur. II. Dünya Savaşını izleyen dönemde, kişi başına GSYİH düzeyi düşük OECD üyesi ülkelerdeki büyüme hızının, genelde kişi başına gelir düzeyi yüksek olan üye ülkelerin ortalama büyüme hızından daha yüksek gerçekleşmiş olmasına karşılık, 80'li ve 90'lı yıllar boyunca Türkiye bu genel kuralın dışında kalmış ve ekonomik büyüme performansı düşük düzeyde ve gelişmiş OECD üyesi ülkelerin altında seyretmiştir. Hatta bu nedenle 90'lı yıllar Türkiye ekonomisi için “kayıp yıllar” olarak mütalaa edilmiştir.⁽¹⁾ Bu dönemde işgücü katılım oranı gerilemiş ve işgücü verimliliği artış oranı düşmüştür. Türkiye'deki kişi başına gelir düzeyi OECD ülkelerindeki kişi başına gelir düzeylerine yaklaşacak yerde aradaki fark bu iki on yıllık dönem boyunca büyümüştür.

Esas itibarıyla yüksek boyutlu kamu finansman açığından kaynaklanan ısrarlı, dalgalanma gösteren yüksek enflasyon, yatırımcıların ve tasarruf sahiplerinin ileriye dönük planlamalar yapabilmesi olanağını ortadan kaldırmış, ekonomi ve toplum üzerinde ağır bir yük oluşturmuştur. Sözkonusu bu uzun dönem boyunca ülke ekonomisi sürekli olarak istikrar eksikliği ile yüzyüze olmuş, belirsizlik ortamının ve yüksek enflasyon düzeyinin neden olduğu aşırı yüksek reel faizler yerli ve yabancı sabit sermaye yatırımlarını ürkütmüş, sermaye birikim hızı önemli ölçüde yavaşlamış, yüksek reel faizler ve bu faizlerin özendirdiği kısa vadeli ve oynak yabancı fort-

---

(1) OECD, Economic Surveys, Turkey, Ekim 2004, S.20.

föy yatırımları nedeniyle ekonomi kan kaybederken, ani ve yüksek boyutlu sermaye hareketleri ekonomik krizlere yol açmıştır.

İstikrar programlarının uygulamasında gösterilen kararlılığa ve dışsal koşullardaki değişimlere bağlı olarak salınımlar göstermiş olsa da, yüksek düzeyde ısrarlı bir kalıcılık kazanan enflasyon sürecinin altında yatan temel neden büyük boyutlu kamu açıkları olmuştur. Bu açıkların finansmanı parasal tabanın büyüme hızını yükseltmiş ve kamunun finansman piyasalarının hemen, hemen tek müşterisi haline gelmesiyle reel faiz hadlerinin çok yüksek düzeylere tırmanması sonucunu yaratmıştır. Ağır hükümet borçlanması, tırmandırdığı enflasyon beklentisi yoluyla sürekli olarak faiz düzeylerini yukarı iten bir etki doğurmuştur. Kamu kesiminde maaş ve ücret düzeyleri ile tarımsal destekleme fiyatlarının geçmiş enflasyona endekslenmesi uygulaması enflasyonun tırmanmasına katkıda bulunan bir diğer önemli etken olmuştur.

Söz konusu edilen bu son iki onyıllı aşkın sürede ekonominin istikrara kavuşturulması amacıyla Uluslar arası Para Fonu ile dört Stand-by anlaşması yapılmıştır. Aşağıda verilen ve Uluslar arası Para Fonu (IMF) ile Türkiye arasında, ekonominin düzluğeye çıkarılmasına yönelik olarak yapılan Stand-by anlaşmalarının uzun tarihi ve kapsamı, Türkiye'nin yakın geçmiş döneme kadar sonu gelmeyen ekonomik istikrar arayışlarını ve bu alandaki çabalarını veya başarısızlıklarını açık şekilde göstermektedir.

TABLO. II.1.1.
IMF İLE TÜRKİYE ARASINDA YAPILAN STAND-BY
ANLAŞMALARI⁽¹⁾

Tarih	Özel Çekme Hakkı (Milyon)	Tarih	Özel Çekme Hakkı (Milyon)
1 Ocak 1961	37.5	17 Ağustos 1970	90.0
30 Mart 1962	31.0	24 Nisan 1978	300.0
15 Şubat 1963	21.5	19 Temmuz 1979	250.0
15 Şubat 1964	21.5	18 Haziran 1980	1 250.0
1 Şubat 1965	21.5	24 Haziran 1983	225.0
1 Şubat 1966	21.5	4 Nisan 1984	225.0
1 Şubat 1967	27.0	8 Temmuz 1994	610.5
1 Nisan 1968	27.0	22 Aralık 1999	15 038.4
1 Temmuz 1969	27.0	4 Şubat 2002	12 821.2
		5 Mayıs 2005	6.662
Toplam			37.707.6

(1) OECD Ekonomik Gözlemleri, Türkiye, Ekim 2002, S.137 ve 5 Mayıs 2005 tarihli 19. stand-by Anlaşması.

Türkiye 90'lı yıllarda ilk ciddi krizle 1994 yılında karşı karşıya kalmıştır.

Yüzde 8.1 oranında yüksek oranlı bir ekonomik büyümenin gerçekleşmiş olduğu 1993 yılı sonlarında hükümetin, yüksek monetizasyon sağlayarak faiz hadlerini düşürme ve borç stoku büyümesini bu şekilde yavaşlatma politikası izlemeye başlaması, yüksek bütçe açığının azaltılması yönünde etkin bir çabanın ortaya konulmadığı ve Türk Lirasının aşırı değerlenmiş olduğu bir ortamda, varolan likiditenin dövizle yönlendirilmesi sonucunu doğurmuş, bu durum 1994 başından itibaren mali ve döviz piyasalarında krize yol açmıştır.

Ocak 1994'te TL.'nin döviz kurunda meydana gelen erimenin sadece yüzde 13'te kalmasına rağmen, bu gelişme bankaların bilançolarını bozmuş, bazı bankaların iflasına yol açmıştır. Nisan 1994 ayında Hükümet IMF ile bir istikrar anlaşması imzalamış, Türk Lirasını ek yüzde 65 oranında devalüe etmiş ve bankacılık kesiminin açık pozisyonlarını kapatıktan sonra (ilerde yaşanacak bankacılık kesimi krizlerinin

önemli nedenlerinden birisi olacak olan) mevduatlara yüzde 100 güvence getirmiştir. Aşırı değerli TL. ve devalüasyon beklentisi yüzünden yabancı sermayenin kaçması reel faiz hadlerinin aşırı tırmanması sonucunu getirmiş, -yıl ortalaması olarak yüzde 140- bunu şiddetli bir ekonomik daralma süreci izlemiş ve bankacılık kesimi büyük boyutlu zararlarla, geri dönüşsüz kredilerle ve likidite sorunlarıyla karşılaşmıştır. Kamu bankaları net varlıklarının yaklaşık yüzde 90'ını yitirmişler ve bu tarihten itibaren sürekli bir zayıflama dönemi içine girmişlerdir.

Enflasyon oranında artışa yol açacağı bilinmekle beraber 1994 yılı sonbaharından itibaren alınan genişletici ekonomik politikalar - accommodation - ekonomik durgunluğun sona ermesini çabuklaştırmış ve ekonomi 1995 yılının ikinci yarısından itibaren, esas itibarıyla iç talepteki canlanmadan kaynaklanan istikrarlı ve hızlı bir büyüme dönemi içine girmiştir. Devalüasyonun etkisiyle canlanan dışsattım ekonomik toparlanmaya katkıda bulunan bir diğer önemli etken olmuş ve istikrar programı gevşetilmiştir..

Türkiye ekonomisi 1994 yılında karşı karşıya kaldığı şiddetli daralmanın ertesinde 1995 yılında kazandığı canlılığı 1996 ve 1997 yıllarında da sürdürmüştür.

1997 yılında gerçekleşen yüksek oranlı GSYİH büyümesi esas itibarıyla özel tüketim harcamalarındaki canlılık ile genişletici maliye ve para politikaları ile arttırılan kamu cari ve yatırım harcamalarından kaynaklanmıştır. Yüksek reel faizlerin oluşumuna yol açan yüksek hacimli kamu borçlanması, arttırılan kamu cari ve yatırım harcamaları ile yüksek reel faizlerin gelir arttırıcı etkisi, 1997 yılında iç talepteki canlılığı yaratan başlıca etkenler olmuşlardır.

1997 yılında kamu cari ve yatırım harcamalarındaki artış oranı, 1994-96 döneminden farklı olarak, faiz ödemelerindeki artıştan yüksek olmuş ve daha önceleri yavaşlamakla beraber artış gösteren faiz dışı bütçe dengesi, nominal bazda dahi anılan yıl içinde daralma göstermiştir.

Türkiye, varolan makro ekonomik sorunlara doğrudan yönelik, kararlı bir ekonomik politika demetinin oluşturulduğu bir ortamda 1998 yılına girmiş ve enflasyonda kalıcı bir düşüşün sağlanması temel makroekonomik hedef olarak alınmıştır. Bu çerçevede; Konsolide Bütçe faiz dışı fazlasının arttırılması, kamu kesimi maaş ve ücretleri ile tarımsal destekleme fiyatlarının belirlenmesinde "Hedeflenen Enflasyon"un dikkate alınması, para politikasının, enflasyonda öngörülen düşmeyi destekleyici bir biçimde ve koordineli olarak uygulanması, kamu finansmanını güçlendirecek yapısal reformların gerçekleştirilmesi ile iç borçlanma ihtiyacının düşürülmesi ve eko-

nomide etkinliğin arttırılması amacıyla özelleştirmenin hızlandırılması, temel politikalar olarak alınmıştır.

1998 yılı Haziran ayı sonunda IMF ile bir “İzleme Anlaşması” -Staff Monitored Program- yapılarak, hükümetin IMF’ye karşı taahhütlerini ortaya koyan bir Ekonomik Politikalar Bildirgesi -Memorandum of Economic Policies- verilmiştir.

1998 yılının ilk yarısında belirlenen ve daha sonra üzerinde IMF ile mutabakata varılan ekonomik politikanın uygulamaya konulmasında gösterilen kararlı tutum ve alınan sonuçlar ekonominin geleceğine yönelik beklentileri olumlu biçimde etkilemiştir. Ne var ki, 1997 yılı ortalarında Tayland’da başlayıp sermaye ve mal hareketleri yoluyla dalga, dalga Güneydoğu Asya’yı etkisi altına alan ve 1998 yılında Rusya’nın moratoryum ilan etmesiyle hemen tüm dünya ekonomilerini sarsma boyutuna ulaşan kriz, gecikme ile de olsa Türkiye’yi de etkilemiş ve piyasalarda oluşmuş olan iyimser havanın kaybolmasına, belirsizlik ortamının derinleşmesine, sermaye çıkışlarına ve faiz hadlerinde sıçramalara neden olmuştur.

Türkiye ekonomisinde 1995-97 döneminde gerçekleşen ve büyük ölçüde hızlı iç talep genişlemesine dayalı yüksek büyüme hızı; 1998 yılı başında enflasyonu yüzde 50’ye düşürme hedefi çerçevesinde alınan, daraltıcı olmasa da genişletici olmayan para ve maliye politikasının iç talepte ortaya çıkardığı daralma ve buna ek olarak dünyada yaşanan ekonomik krizin dış talepte meydana getirdiği azalma nedeniyle, 1998 yılının ikinci üç aylık döneminden itibaren yavaşlama süreci içine girmiştir.

Türkiye 1999 yılına, hafiflemeye başlamakla beraber Uzak-Doğu Asya krizinin etkilerinin sürmekte olduğu, Rusya’daki krizin derinleştiği, global krizin özellikle Latin Amerika’dan kaynaklanan kaygılar nedeniyle yaygınlık kazanması beklentisinin bulunduğu ve erken seçim kararının getirdiği belirsizliğin hakim olduğu bir ortamda girmiştir.

Bu olumsuz iç ve dış konjonktürde, 1998 yılının ikinci yarısından itibaren yavaşlama eğilimi içersine giren ekonomik büyüme 1998 yılının son çeyreğinde sadece yüzde 0.7 (yılın tümü için GSYİH büyüme oranı yüzde 3.1) olarak gerçekleştiğinden sonra, 1999 yılının ilk çeyreği ile birlikte daralmaya dönüşmüş ve ekonomi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin o güne kadar ki en şiddetli daralmasını yaşamış ve GSYİH bu dönemde, bir önceki yılın aynı dönemine göre, yüzde 9.1 oranında daralmıştır.

Yüksek reel faizlerin ve yılın ilk çeyreğindeki belirsizliğin olumsuz etkilerine yılın ikinci yarısında yaşanan iki şiddetli depremin maddi ve manevi yıkıntıları eklenmiş-

tir. Yurtiçi talep yılın tamamı itibariyle yüzde 4.0 oranında düşmüş, 1999 yılında yurtdışı talep de benzer bir seyir izlemiş, mal ve hizmet ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 1.4 oranında bir gerileme gösterirken, turizm gelirleri ve bavul ticareti olarak adlandırılan yolcu beraberli mal ihracatında da önemli daralma meydana gelmiştir. İç ve dış koşullardaki bu olumsuz gelişmeler 1999 yılında, sabit fiyatlar üzerinden GSYİH'nın yüzde 5.0, Gayrisafi Milli Hasılanın ise yüzde 6.4 oranında daralması sonucunu doğurmuştur.

Nisan ayında yapılan Genel seçimlerin ertesinde kurulan Hükümetçe Haziran 1999 ayında IMF ile yapılan görüşmelerde, daha önce, 26 Haziran 1998 tarihinde yine IMF ile yapılmış olan "Yakın İzleme Anlaşması"nın, süreli programlara bağlı ve mali destek içeren bir "Stand-by" anlaşması yolunda köprü görevi görmesi yolunda mutabakata varılmıştır.

Türkiye temel amacı enflasyonun indirilmesi olan bir yeni ekonomik istikrar programına, 1999 yılı sonunda IMF ile yapılan üç yıl süreli Stand-by Anlaşmasının yürürlüğe konulmasıyla başlamıştır. Yeni istikrar programı esas itibariyle döviz çapası sistemine dayalı bir dezenflasyon ve Merkez Bankası bilançosunun Net Varlıklar kalemine tavan getiren bir parasal kontrol sürecine dayanmıştır. İstikrar programı ayrıntılı bir mali önlemler paketi içermekte ayrıca faiz dışı bütçe dengesi ile ilgili olarak performans kriterleri saptamakta idi. Ayrıca istikrar programı kapsamında önemli yapısal reform düzenlemelerinin uygulamaya konulması da Hükümetçe taahhüt edilmiştir.

Öngörülen mali hedeflere ulaşılabilmesi için 2000 yılı programı, üçte ikisinden fazlası gelir arttırıcı ve kalanı harcama kısıtlamalarından oluşan ve toplam tutarı GSYİH'nın yüzde 7.5'i kadar tutan mali önlemler paketi öngörmüştür.

Para ve kur politikası çerçevesinde; kur politikasının, istikrar programı boyunca yalnızca enflasyon hedefine göre belirlenmesi, döviz kurları tespitinin, 2000 Ocak-2001 Haziran döneminde "enflasyon hedefine yönelik kur sepeti", izleyen dönemde ise "kademeli olarak genişleyen band" sistemine göre yapılması kararlaştırılmıştır. Para politikası ise, Merkez Bankası bilançosunun temel büyüklüklerinden olan "Net İç Varlıklar" kalemine getirilen "tavan" ve "Net Uluslar arası Rezervler" kalemine getirilen minimum seviye ile şekillendirilmiştir. Bu kapsamda kısa dönemli dalgalanmalar hariç, para tabanının genişlemesinin ödemeler dengesi hareketleriyle sağlanması, ulusal faiz hadlerinin serbest piyasa tarafından oluşturulması öngörülmüştür.

Gelirler politikası kapsamında program süresince maaş ve ücret artışlarının hedefle-

nen enflasyon oranına göre belirlenmesi öngörölmüş ve istikrar programı geniş kapsamli bir dizi yapısal reformla desteklenmiştir.

2000 yılında enflasyon düzeyinin düşürölmesi alanında başarılı olunmuş, yurt içi talepteki canlanma hernekadar ithal talebinin hızla yükselmesi sonucunu doğurmuşsa da üretim artışına yol açmış, istihdam seviyesi yükselmiştir. Gelirler ve maliye politikası kapsamında belirlenmiş olan hedeflere ulaşılmış, kamu açıklarının azaltılması ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi alanlarında önemli gelişmeler sağlanmıştır. Öngörölen para ve kur politikası çerçevesinde kur hadlerinin hedeflenen enflasyona göre belirlenmesi, gerçekleşen enflasyonun, hedeflenen enflasyonun üzerinde tahakkuk etmesi sonucu, Türk Lirası yıl içinde giderek reel değer kazanmaya başlamıştır.

IMF ile yapılan 17 nci Stand-by anlaşması ile omurgası şekillendirilen enflasyonu düşürme programının uygulanması sürecinde kamu açıklarının azaltılması ve yapısal reformlar alanında önemli adımlar atılmış, faiz oranları hızla düşmüş ve enflasyon haddinde, petrol fiyatlarındaki artışın olumsuz etkisine rağmen, 10 puanlık bir düşme gerçekleştirilmiştir.

Faiz hadlerindeki hızlı ve çarpıcı gerileme ile TL.'nin aşırı değerli hale gelmiş olması nedenleriyle 2000 yılında gerçekleştirilen GSMH büyümesi esas itibariyle iç talep genişlemesinden kaynaklanmıştır.

Sonuçta 2000 yılında reel anlamda yüzde 6.3 oranında genişleme gösteren Gayrisafi Milli Hasıla, yine de sabit fiyatlar üzerinden 1998 yılı seviyesinin altında kalmıştır.

2000 yılında ekonomik büyümeyi destekleyen tüketim harcamaları genişlemesi kısa vadeli dış borçlanmaya dayalı olurken, dış satım yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korumuş, ithalat tutarında ise yüzde 37.0 oranında önemli bir yükselme meydana gelmiştir. TL.nin giderek değer kazanması ile genişleyen ve doğrudan yatırımlarla değil de portföy yatırımları ve kısa vadeli sermaye hareketleri ile finanse edilen cari işlemler açığı, istikrar politikasının sürdürülebilirliği önündeki en önemli engel konumuna gelmiş diğer taraftan, bankacılık kesiminin henüz algılayamamış olduğu, "döviz kuru çapası"nın yeniden özendirdiği döviz açık pozisyonu riski ile vade uyumsuzluğu nedeniyle artan faiz riski - uzun vadeli plasmanların kısa vadeli fonlarla finanse edilmesi – istikrar programının başarısı üzerindeki iki önemli tehdidi oluşturmuştur.

2000 yılında Türk Lirasının beklenenin üzerinde reel değer kazanması, yılın ilk yarı-

sında faiz oranlarının beklentilerin üzerinde düşmesiyle ve aşırı değerli TL.'nin ithal talebini arttırmasıyla birlikte iç talebin hızla artması, uluslar arası petrol ve buna bağlı olarak enerji fiyatlarındaki artış ve Euro/Dolar paritesindeki gelişmeler cari işlemler açığının giderek yükselmesine ve sonbaharda sözkonusu açığın GSMH'ya olan oranının yüzde 5 mertebesine kadar çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler iç ve dış piyasalarda, uygulanmakta olan kur politikasının sürdürülebilirliği ve cari açığın dış finansmanı konusundaki endişeleri arttırmıştır. Uluslar arası piyasalarda istikrar programına olan güven azalmış, Ağustos ayından sonra faiz oranlarının artış eğilimine girmiş olmasına rağmen yeterli sermaye girişi olmamış, ve ciddi bir likidite sorunu ile karşı, karşıya kalınmıştır. Giderek etkisi derinleşen bu süreç Kasım ayının ikinci yarısında, bir şok halinde, kısa vadeli faizlerde hızlı bir yükselmeye ve menkul kıymet fiyatlarında düşmeye yol açmıştır. Yurt dışına önemli miktarda sermaye çıkışı olurken, döviz rezervleri azalmış, bu gelişmeler döviz kuru üzerinde baskı oluşturmuştur.

Ancak bankacılık kesiminin yapısının zayıflığı ve Kasım krizinin bankaların özvarlığında meydana getirdiği erime, kur çapası politikasının korunması ile TL.nin aşırı değerli konumunu sürdürme konusundaki ısrar ve yıllar boyu kamu bankalarının bilançolarına gizlenmiş olan yüksek hacimli kamu finansman açığı, Şubat 2001 krizini kaçınılmaz kılan başlıca nedenler olmuşlardır.

Her iki krizin çıkmasında bankacılık kesiminin güçsüzlüğü ve taşıdığı döviz kuru, faiz ve geri dönmeyen kredi riski birinci derecede rol oynarken, birincisinde yabancıları, ikincisinde yerli bankaları dövize yönlendiren olgu, aşırı değerli duruma gelmiş TL.nin zihinlere yerleştirdiği devalüasyon olasılığı olmuştur.

Yine önemli boyuttaki bir sermaye kaçışının ardından Hükümet “döviz çapası” sisteminden vazgeçilerek dalgalı kur sistemine geçilmiş olduğunu deklare etmiş ve hızlı bir süreç çerçesinde, makroekonomik dengelerin tekrar tesis edilmesi amacıyla yeni bir istikrar programının uygulamasına geçilmiş ve 15 Mart 2001 tarihinde Hükümet tarafından “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” (GEGP) yayınlanmıştır.

Programın (GEGP) genel stratejisi üç aşamadan oluşturulmuştur. Birinci aşamada, bankacılık sektörüne ilişkin tedbirlerin süratle alınması, mali piyasalardaki belirsizliklerin azaltılması ve kriz ortamından süratle çıkılması, ikinci aşamada, faiz ve döviz kurunun belirli bir istikrar kazanmasının sağlanması, üçüncü aşamada ise makroekonomik dengelerin tesisi ile yılın ikinci yarısından itibaren istikrarlı bir büyüme ortamının sağlanması amaçlanmıştır. .

IMF ile yapılan ayrıntılı görüşme ve değerlendirmelerin ardından hazırlanarak 3 ma-

yıs 2001 tarihinde sunulan Niyet Mektubunun IMF tarafından onaylandığı 15 Mayıs 2001 tarihinde, Merkez Bankası'nca 2001 Yılı Para Programı yayınlanmıştır.

Çok geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir Yapısal Politikalar Listesini de içeren Niyet Mektubunda “Dalgalı Döviz Kuru” esas alınmış ve “Konsolide Kamu Sektörü Kümülatif Temel Dengesi”, “Kümülatif Faiz Dışı Harcamalar”, “Merkez Bankası Net İç Varlıkları”, “MB Net Uluslar arası Rezerv Değişiklikleri”, “Kısa Vadeli Dış Borç Stoku”, “Sözleşme ve Garanti Verme Bazında Yeni Dış Borçlanma” için performans kriterleri belirlenmiştir.

Yeni Stand-by düzenlemesi çerçevesinde IMF, Türkiye’ye ilave yaklaşık 8 milyar Dolar kredi sağlamış ve öncelik, daha önce uygulanan programın aksine, enflasyonla mücadelede değil, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına ve iç borç stokunun çevrilebilmesine verilmiştir.

Hazine Müsteşarlığı Haziran 2001 ayı ortasında iç borçlanmanın vadesini uygun maliyetlerle uzatmak ve bankacılık kesiminin döviz riskini azaltmak amacıyla bir borç takası operasyonu gerçekleştirmiştir.

Hükümet Temmuz ve Kasım 2001 aylarında IMF’ye yeni Niyet Mektupları sunmuştur.

Finansal piyasalarda olduğu gibi reel ekonomide de 2001 yılı, ülkemizde o yıla kadar yaşanmamış derinlikte bir kriz dönemi olmuştur.

Faiz hadlerindeki hızlı yükselme, kredi olanaklarındaki daralma, piyasalara hakim olan güvensizlik nedeniyle tüketim ve yatırım kararlarının ertelenmesi, üretim, istihdam ve reel ücretlerde meydana gelen küçülme, toplam yurtiçi talepte önemli bir daralmaya neden olmuş ve GSMH’daki daralma tahminlerin üzerine çıkarak yüzde – 9.4 olarak gerçekleşmiş ve Türkiye, 2001 yılında II. Dünya Savaşından sonraki en büyük ekonomik küçülmeyi yaşamıştır.

2001 yılında sabit fiyatlar üzerinden, özel tüketim harcamaları yüzde 9.0, devletin nihai tüketim harcamaları yüzde 8.6 ve mal ve hizmet ithalatı yüzde 24.8 oranında daralma göstermiştir. 2001 yılında en dramatik talep daralması yatırım harcamalarında görülmüş ve kamu sektörü yatırımları yüzde 22.0, özel sektör gayrisafi sabit sermaye oluşumu yüzde 35.1 oranında gerilerken toplam yatırım harcamalarındaki daralma yüzde 31.7 olmuştur. Dalgalı kur rejimine geçilmiş olmasının etkisiyle de 2001 yılında mal ve hizmetlere olan dış talep (ihracat) sabit fiyatlar üzerinden yüzde 7.4 oranında bir büyüme göstermiştir.

2000 yılında belirgin bir gerileme süreci içine giren enflasyon 2001 yılında tekrar önemli bir şekilde yükselmiştir.

2002 yılında güçlendirilmiş orta vadeli bir programı uygulamaya koymak amacıyla IMF'ye 18 Ocak 2002 tarihinde yeni bir Niyet mektubu sunulmuştur. IMF İcra Direktörleri Kurulu'nun 4 şubat 2002 tarihinde Niyet Mektubunu onaylaması ile 3 yıllık bir dönemi kapsayan Stand-by düzenlemesi yürürlüğe girmiştir.

Ancak yaşanan siyasi belirsizlik nedeniyle ve erken seçim sürecinde enflasyonla mücadelenin güçlendirilmesi amacıyla 30 Temmuz 2002 tarihinde IMF'ye verilmiş olan Ek Niyet Mektubunda; GSMH'nin yüzde 6.5'i oranında faiz dışı fazla sağlanması hedefine özenle sadık kalınacağı özellikle vurgulanmış, para politikasının, 2002 yılı için öngörülen yüzde 35 oranındaki enflasyon hedefinin tutturulması üzerine odaklanacağı belirtilmiş, vergi, bankacılık ve mali sektörle ilgili olarak başlatılmış olan düzenlemelere devam edileceği, ayrıca özelleştirme çabalarının destekleneceği taahhüdünde bulunulmuştur.

18 Ocak ve 30 Temmuz 2002 tarihlerinde IMF'ye verilmiş olan Niyet Mektuplarında performans kriteri olarak belirlenen para tabanı ve net uluslar arası rezervler ile gösterge niteliğinde hedef olarak belirlenmiş olan net iç varlıklara ilişkin parasal hedeflere, dönemler ve yıl sonu itibariyle ulaşılmıştır.

Stand-by düzenlemesi doğrultusunda hazırlanmış olan 2002 yılı Bütçesi borçların döndürülebilirliğinin sağlanmasını temel hedef olarak almış ve bu nedenle yüksek boyutta bir faiz dışı fazlanın sağlanmasını öngörmüş, bu amaçla sıkı bir maliye politikası uygulaması gözetilerek hazırlanmıştır. Bütçe hedefine ulaşılabilmesini sağlamak amacıyla yıl içinde bazı önemli gelir artırıcı önlemler alınmıştır. 2002 yılı Para Politikası parasal hedefleme çerçevesine dayandırılırken, Kur politikası 'Dalgalı Kur Rejimi'nin sürdürülmesi esasına dayalı olmuştur.

Seçim öncesi ve sonrası dönemde meydana gelen harcama artışlarının kamu mali dengesini olumsuz yönde etkilemiş olmasına rağmen, 2002 yılında ekonomik programın kararlılıkla uygulanması sonucu makroekonomik göstergelerde iyileşme süreci başlamıştır. Ekonominin büyüme sürecine girmesinde, uygulanmakta olan ekonomik politikalara duyulan güvenin artması ve iç talep canlanmasına ilişkin iyimser beklentiler etkili olmuştur. Ayrıca 2001 yılında iç pazar daralması ve TL'nin reel değerinde meydana gelen erime nedeniyle canlanma eğilimi içine giren ihracatın 2002 yılında artışını daha da hızlanarak sürdürmesi, sanayi üretimini olumlu etkilemiş ve ekonominin büyümesine katkıda bulunmuştur.

Uygulanan ekonomik program mali piyasalarda istikrarın yeniden sağlanmasını olanaklı kılarken, iç borcun sürdürülebilirliğine ilişkin endişelerin azalması ekonomiye duyulan güvenin büyük ölçüde tesisine yardımcı olmuş, faiz hadleri bir önceki yıla göre düşmüş, ayrıca özel firmalar yurt dışı mali kaynaklardan daha uzun vadeli ve daha uygun koşullarla yararlanmaya başlamışlardır.

Diğer taraftan 2002 yılında ekonomik alanda meydana gelen hızlı büyümede, bir önceki yıl yaşanmış olan şiddetli daralmanın yarattığı ve GSMH'nın sabit fiyatlar üzerinden yaklaşık 1996 yılı düzeyine gerilemiş olduğu düşük baz değerinin de etkisi olmuştur. 2001 yılının son çeyreğinde yaşanan yüzde 12.3 oranındaki daralmadan sonra tekrar büyümeye başlayan GSMH, yılın tümü itibariyle, öngörülen başlangıç ve revize hedefleri aşarak yüzde 7.9 oranında büyüme sergilemiştir. Diğer taraftan gerçekleşen enflasyon da hedeflenen değerlerin altında kalmıştır. Yıl sonuna göre 12 aylık yüzde değişme TÜFE'de yüzde 29.7, TEFE'de ise yüzde 30.8 olmuştur.

Uygulanagelmekte olan istikrar programı doğrultusunda 2003 ılı Bütçesi de mali disiplinin sağlanmasını ve kamu borçlarının döndürülebilirliğini temel hedef olarak almış ve sıkı bir disiplin ile alınan uygulama sonuçları bu temel hedefler ile uyum içerisinde olmuştur.

2003 yılında konsolide bütçe gelirleri bir önceki yıla göre GSMH Deflatörünün (yüzde 22.5) önemli ölçüde üzerinde bir hızla yüzde 32.6 oranında artış göstermiş, buna karşılık konsolide bütçe harcamaları yaklaşık GSMH Deflatörü düzeyinde yüzde 21.8 oranında yükselmiştir. Bu şekilde, gerek izlenen sıkı maliye politikası ve gerek faiz hadlerindeki belirgin düşüş sonucu 2003 yılında konsolide bütçe dengesindeki açık., cüzi bir azalışla, yaklaşık bir önceki yıl düzeyini (40.1 katrilyon TL.) korumuş ve reel anlamda yüzde 18.4 oranında önemli bir daralma göstermiştir.

2003 yılında faiz oranlarındaki gerilemenin etkisiyle faiz harcamalarının konsolide bütçe harcamalarına oranı bir önceki yıla ilişkin yüzde 44.8 düzeyinden yüzde 41.6'ya gerilemiştir.

T.C. Merkez Bankası'nca 2003 yılında para politikası fiyat istikrarı sağlanması çerçevesinde oluşturulmuş, temel para politikası aracı olan kısa vadeli faiz hadleri enflasyon hedefine ulaşılabilmesi için etkin şekilde kullanılmış ve örtük enflasyon hedeflemesi stratejisine devam edilmiştir.

Fiyat artışlarındaki yavaşlama eğilimi 2003 yılında da sürmüştür. 2003 yılında toptan eşya fiyatları endeksi bir önceki yıla göre 16.9 puan düşerek yüzde 13.9'a gerilerken, öngörülen hedefin 2.6 puan altında gerçekleşmiştir. 2003 yılında tüketici fi-

yatlarındaki artış oranı ise bir önceki yıldaki yüzde 29.7 oranından yüzde 18.4'e gerilemiştir. Yıllık ortalama yüzde değişme ise 2003 yılında bir önceki yıla göre TEFE'de yüzde 50.1'den yüzde 25.6'ya, TÜFE'de ise yüzde 45.0'ten yüzde 25.3'e düşmüştür.

2001 yılında yaşanan derin ekonomik krizin ve daralmanın ardından 2002 yılının başından itibaren gözlemlenen ve giderek hızlanan ekonomik toparlanma ve büyüme eğilimi etkisini biraz yavaşlamış olmakla beraber 2003 yılı boyunca da kesintisiz bir biçimde sürdürmüştür. 2002 yılı sonbaharında başlayarak 2003 yılı ilk yarısında doruk noktasına ulaşan Irak krizi ekonomik büyümenin 2003 yılının birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde biraz düşük düzeyde gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

2003 yılında GSMH büyüme hızının bir önceki yıla göre 2 puan düşüşle yüzde 5.9 olarak gerçekleşmesinde yılın geneli itibariyle tarım sektörü katma değerinin yüzde 2.5 oranında daralması, inşaat sektöründeki daralmanın hızlanarak yüzde 9.0 düzeyinde gerçekleşmesi ve mali kuruluşlar sektöründeki daralmanın yavaşlamış olmakla beraber (yüzde 6.3) 2003 yılında da devam etmesi başta gelen unsurlar olmuştur. Buna karşılık 2003 yılında, sanayi sektöründe yüzde 7.8, ticaret sektöründe yüzde 8.1, ulaştırma ve haberleşme sektöründe ise yüzde 8.4 oranında dikkate değer büyümeler gerçekleştirilmiştir.

2004 yılı Bütçesi makroekonomik değişkenlerde bir değişiklik yapılmaksızın IMF ile yapılmış olan Stand – by Anlaşmasında öngörülen ekonomik programa uyumlu şekilde hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur.

2004 yılı Bütçesinde, enflasyonun yıl sonu itibariyle TEFE ve TÜFE'de yüzde 12'ye, yıllık ortalamalar olarak da sırasıyla yüzde 10.0 ve yüzde 13.7'ye çekilmesi amaçlanmış, büyüme oranının yüzde 5.0 düzeyinde gerçekleşmesi öngörülmüştür.

Hükümetçe 2004 yılı başından geçerli olmak üzere SSK ve Bağ-Kur emeklilerine yapılmasına karar verilen ek zam için gerekli ödeneğin temini amacıyla Mart ayı başında TBMM'ne Ek Bütçe Yasası tasarısı sunulmuş ve kabul edilmiştir

2004 yılında konsolide bütçe kapsamındaki kuruluşların tamamında, "Analitik Bütçe Sınıflandırması" (ABS) olarak adlandırılan yeni bütçe sınıflandırmasına geçilmiştir.

Diğer taraftan Stand-by düzenlemesi kapsamında yürütülen 7. gözden geçirme çalışmaları çerçevesinde IMF'ye 2 Nisan 2004 tarihinde sunulan Niyet Mektubunda kamu maliyesi alanında aşağıda verilen hususlara yer verilmiştir;

- GSMH'nın yüzde 6.5'i tutarındaki kamu sektörü faiz dışı fazla hedefi programın temel taşı olmaya devam etmektedir,
- Temel sosyal harcama programları korunurken, TBMM'ne sunulan Ek Bütçe ile ihtiyari harcamalarda yüzde 13 oranında kesinti yapılmış, yatırım teşvikleri azaltılmış ve böylece 3.9 katrilyon TL. tutarında tasarruf sağlanmış, ayrıca yıl içerisinde özel gelirlerden 0.5 katrilyon TL.nın Bütçeye gelir kaydedilmesi cihetine gidilmesi kararlaştırılmıştır,
- Petrol, tütün, alkol ve gazdan (LPG) alınan maktu vergiler 2.4 katrilyon TL. gelir yaratacak şekilde arttırılmıştır.
- Kamu maliyesi alanında iyileşen performansın sürdürülebilirliğini desteklemek amacıyla öngörülen kapsamlı yapısal reform programına bağlı kalınacaktır.

İzlenmekte olan istikrar programı doğrultusunda 2004 yılında da sıkı maliye politikası izlenmiş ve konsolide bütçe harcamaları 2003 yılına göre 2004 yılında nominal yüzde 7.8 oranında bir artışla, reel anlamda yüzde 2.5 oranında bir küçülme sergilemiştir. Harcamalarda meydana gelen reel daralma esas itibariyle faiz hadlerindeki dramatik düşmenin etkisiyle faiz giderlerinde oluşan 2.1 katrilyon TL. tutarındaki azalma ile yatırım harcamalarının yüzde 4.9 oranında bir nominal artışla reel yüzde 5.1 oranında küçülme göstermesinden kaynaklanmıştır.

Faiz oranlarındaki gerileme kamu maliyesi üzerindeki olumlu etkisini 2004 yılında da belirgin şekilde hissettirmiştir. 2004 yılında faiz oranlarındaki gerilemenin etkisiyle faiz harcamaları hedeflenen 66.050 trilyon TL.'nin belirgin şekilde altında kalmış ve 56.488 trilyon TL. olarak gerçekleşmiş ve faiz harcamalarının konsolide bütçe harcamalarına oranı bir önceki yıla ilişkin yüzde 41.6 düzeyinden yüzde 40.6'ya gerilemiştir.

2004 yılında Bütçe gelir - gider kalemlerinin gerçekleştirmelerine analitik bütçe sınıflandırması yöntemi açısından bakıldığında, 2004 yılında Bütçe gelirlerinin programa göre yüzde 106.3 oranında bir gerçekleşme ile 110 katrilyon 720 trilyon TL. düzeyinde Bütçe giderlerinin ise 149.9 katrilyon TL. tutarındaki program değerine göre yüzde 94.0 oranında bir gerçekleşmeyle, programlanan değer altında, 141.0 katrilyon TL. düzeyinde olduğu gözlemlenmiştir.

IMF ile imzalanmış olan Stand-by Anlaşması çerçevesinde yürütülen istikrar programında önemli bir performans kriteri olarak değerlendirilen Konsolide Bütçe faiz dışı fazlası, bir önceki yıla göre yüzde 42.2 oranında önemli bir artış göstermiş ve

Bütçe ile öngörölmüş olan 20 katrilyon 214 trilyon hedefinin de önemli ölçüde üstünde 26 katrilyon 188 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

IMF ile imzalanmış olan Stand-by Anlaşması çerçevesinde yürütölen istikrar programında önemli bir performans kriteri olarak değeriendirilen Konsolide Bütçe faiz dışı fazlasının GSMH'ya olan oranı 2004 yılında yüzde 6.1 olmuş ve Bütçe ile öngörölmüş olan yüzde 5.0 hedefinin belirgin ölçüde üstünde gerçekleşmiştir.

T.C. Merkez Bankası'nca 2004 yılında para politikası fiyat istikrarı sağlanması çerçevesinde oluşturulmuş, temel para politikası aracı olan kısa vadeli faiz hadleri enflasyon hedefine ulaşılabilmesi için etkin şekilde kullanılmış ve örtük enflasyon hedeflemesi stratejisine devam edilmiştir.

Fiyat artışlarındaki yavaşlama eğilimi 2004 yılında da sürmüştür. 2004 yılında toptan eşya fiyatları endeksi bir önceki yıla göre 0.1 puan düşerek yüzde 13.8'e gerilerken, öngörölen hedefin 1.8 puan üstünde gerçekleşmiş, ancak yıllık ortalama olarak programlanan hedefin 2.6 puan altında kalınmıştır. 2004 yılında tüketici fiyatlarındaki artış oranı ise bir önceki yıldaki yüzde 18.4 oranından yüzde 9.3'e gerilemiş ve yüzde 12.0 olan hedefin belirgin şekilde altında gerçekleşmiştir. Yıllık ortalama yüzde değişme ise 2004 yılında bir önceki yıla göre TEFEE'de yüzde 25.6'dan yüzde 11.1'e, TÜFE'de ise yüzde 25.3'ten yüzde 10.6'ya düşmüştür.

Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) 2004 yılında bir önceki yıla göre, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 9.9 oranında reel bir büyüme gösterirken, cari fiyatlar üzerinden yüzde 20.3 oranında büyümüş ve cari fiyatlarla 428 katrilyon 932 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

Başlıca sektörler itibariyle 2004 yılında büyüme hızı, bir önceki yıla göre, tarımda yüzde 2.0, sanayide yüzde 9.4, inşaatta yüzde 4.6, ticarete yüzde 12.8, ulaştırma ve haberleşmede yüzde 6.8 ve ithalat vergisinde yüzde 26.2 olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılı birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde, sırasıyla 11.8 ve 14.4 oranında büyüyen GSYİH, 2004 yılı mayıs ayından itibaren talebi kısıtlayıcı yönde alınan önlemlerin etkisiyle, üçüncü ve dördüncü üç aylık dönemlerde biraz yavaşlayarak, sırasıyla yüzde 5.3 ve yüzde 6.3 oranında büyümesini sürdürmüştür. Bu gelişmelerin sonucu olarak, yıllık bazda GSYİH büyümesi 2004 yılında yüzde 8.9 olarak (Harcamalar Yoluyla Yüzde 9.0) gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu büyüme hızı, 1990 yılında gerçekleşen yüzde 9.3 oranındaki büyüme hızından sonra, 1988-2004 döneminde tanık olunmuş olan ikinci en büyük büyüme hızı olmuştur.

2005 yılında ve 2006 yılı ilk yarısında ekonomik alanda meydana gelen gelişmelere Ekonomik Raporun ileriki bölümlerinde ayrıntılı olarak yer verilmektedir.

Diğer taraftan Hükümet, kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu doğrultusunda ilk “Orta Vadeli Programı” 2005 yılı içerisinde belirlemiştir. Resmi Gazetenin 31 Mayıs 2005 tarihli mükerrer sayısında yayınlanan Program 2006 – 2008 dönemini kapsamaktadır.

Orta vadeli Programla öngörülen başlıca makroekonomik politika ve değişkenler aşağıda ana çizgileriyle verilmektedir.

- Söz konusu dönemde, yıllık GSYİH büyüme oranının yüzde 5.0 olması, 1.6 milyon yeni istihdam olanağı yaratılması, program dönemi sonunda kişi başına gelirin 5 621 Dolara çıkarılması öngörülmektedir,
- Programa göre kamu harcamalarında önceliğini yitirmiş faaliyetler ve projeler tasfiye edilecek, kamu kesiminde maaş ve ücretler enflasyon oranında arttırılacak, sosyal harcamalar elde edilen faydayı azami düzeye çıkaracak şekilde öngörülen hedeflere ve önceliklere dönük olarak yeniden düzenlenecek ve sosyal harcamaların toplam kamu harcamaları içindeki payı arttırılacaktır.
- Tek bir emeklilik rejimi kurulacak ve emeklilik sistemi mali açığının milli gelire olan oranı düşürülecektir,
- Vergi politikası alanında, vergi kanunlarında yer alan istisna, muafiyet ve vergi indirimleri yeniden düzenlenecek, vergi mevzuatı sadeleştirilecek, gelir vergisinde vergi dışı ücret unsurları vergi kapsamına alınacak, Banka ve sigorta muameleleri vergisi ile Kurumlar vergisinde indirim gidilecek ve yerel yönetimlerin öz gelirlerinin arttırılmasına ilişkin düzenlemeler yapılacaktır.
- 2006 yılı başından itibaren açık enflasyon hedeflemesi sistemine geçilecek ve dalgalı kur sistemi sürdürülecektir.
- Sürdürülebilir ihracat artışını sağlayacak ihracat yapısını oluşturmak amacıyla, kaliteli ve katma değeri yüksek ürünlerin payını arttıracak yeterli ve etkin destek mekanizmaları geliştirilecek ve ihracatın yılda reel yüzde 12.2 oranında büyümesi için gerekli önlemler alınacaktır.
- Cari işlemler hesabı açığının GSYİH’ya olan oranının 2008 yılında yüzde 3.1’e düşürülmesi öngörülmektedir.

Aşağıda Orta Vadeli Program ile öngörölmüş olan Temel Ekonomik Büyüklükler' verilmektedir:

	2006	2007	2008
BÜYÜME VE İSTİHDAM			
Toplam Tüketim ⁽¹⁾	3.5	3.6	3.7
Kamu	0.6	0.7	0.5
Özel	4.0	4.1	4.2
Toplam sabit sermaye yatırımı ⁽¹⁾	9.8	10.1	8.3
Kamu	2.8	0.8	3.4
Özel	12.4	13.2	9.8
Stok Değişimi ⁽²⁾	-0.1	0.0	0.0
Toplam Mal ve hizmet İhracatı ⁽¹⁾	11.0	10.6	10.4
Toplam Mal ve Hizmet ithalatı ⁽¹⁾	9.3	9.8	8.9
GSYİH Büyümesi ⁽¹⁾	5.0	5.0	5.0
GSYİH (Milyon YTL., Cari Fiyat)	536.259	588.155	642.266
GSYİH (Milyar Dolar, Cari Fiyat)	364.9	392.5	422.4
Kişi Başına Milli Gelir (GSYİH, \$)	4.981	5.289	5.621
Kişi Başına Milli Gel. (SAGP, GSYİH,\$)	8.880	9.476	10.129
Nüfus (Bin Kişi)	73.254	74.208	75.154
İş Gücüne Katılma Oranı (%)	48.7	48.7	48.7
İstihdam Düzeyi (Bin Kişi)	22.670	23.131	23.590
İşsizlik Oranı (%)	10.0	9.8	9.6
Toplam Faktör Verimlilik Artışı (%)	1.6	1.6	1.5
DIŞ TİCARET			
İhracat (FOB) (Milyar Dolar)	84.1	93.7	105.8

	2006	2007	2008
İthalat (CIF) (Milyar Dolar)	122.6	133.7	146.8
Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	-38.5	-40.0	-41.0
Cari İşlemler Hesabı/GSYİH (%)	-4.0	-3.5	-3.1
Dış Ticaret Hacmi/GSYİH (%)	56.7	57.9	59.8
KAMU FİNANSMANI (Yüzde)			
Genel Devlet Gelirleri ⁽³⁾⁽⁴⁾ /GSYİH	44.0	42.7	42.0
Genel Devlet Harcama ⁽³⁾⁽⁴⁾ /GSYİH	46.8	44.2	42.3
Gen. Devlet Borçlanma Gereks. ⁽³⁾⁽⁴⁾ /GSYİH	-2.7	-1.5	-0.3
Genel Devlet Faiz Harcamaları ⁽³⁾⁽⁴⁾ /GSYİH	9.3	7.7	6.6
Kamu Kesimi Borçlanma Gereks. ⁽⁵⁾ /GSYİH	-2.6	-1.4	-0.1
Kamu Brüt Borç Stoku/GSYİH	71.5	68.2	63.5
Kamu Net Borç Stoku/GSYİH	56.5	52.8	47.8
FİYATLAR (Yüzde Değişim)			
GSYİH Deflatörü	6.0	4.5	4.0
TÜFE Yıl Sonu	5.0	4.0	4.0

- (1) Reel fiyatlarla yüzde değişimi göstermektedir.
- (2) Büyümeye katkı olarak verilmektedir.
- (3) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri, özel bütçe kapsamındaki idareleri, düzenleyici ve denetleyici kurumları, sosyal güvenlik kurumlarını, mahalli idareleri, döner sermayeleri ve fonları kapsamaktadır.
- (4) 5018 Sayılı Kanun kapsamındaki ilk uygulama yılı olması nedeniyle özel bütçeli kuruluşlar tam olarak yansıtılmamaktadır.
- (5) Genel Devlet ve KİTleri kapsamaktadır.

II.2. SOSYO-EKONOMİK YAPI

II.2.1.NÜFUS

Ülkemizde son nüfus sayımı 22 Ekim 2000 tarihinde yapılmıştır. Kesin sonuçları 2002 yılı Ağustos ayından itibaren yayınlanmaya başlanılmış olan bu nüfus sayımı ile tespit edilen başlıca bulgular (sayım tarihi itibariyle) aşağıda ana çizgileri ile verilmektedir;

Nüfus Büyüklüğü

- Türkiye'nin toplam nüfusu 67 803 927, şehirlerin (il ve ilçe merkezleri) nüfusu 44 006 274, köylerin nüfusu 23 797 653 tür. Toplam nüfusun 33 457 192'sini kadın, 34 346 735'ini erkek nüfus oluşturmaktadır.

Nüfus Artış Hızı

- Yıllık nüfus artış hızı 1940-1945 döneminde binde 10.6 ile en düşük düzeyde iken, 1955-1960 döneminde binde 28.5 ile en yüksek düzeye ulaşmıştır,
- Nüfus artış hızı 1960-1985 döneminde önemli bir değişim göstermemiş ancak 1985 yılından sonra hızlı bir yavaşlama süreci içine girmiştir,
- Yıllık nüfus artış hızı , 1980-1985 döneminde binde 24.9, 1985-1990 döneminde binde 21.7 iken,
1995-2000 döneminde binde 18.3'e düşmüştür.

Nüfusun Yerleşim Yerleri İtibariyle Dağılımı

- Ülkemizde şehirlerde bulunan nüfus, köylerde yerleşik nüfusa göre çok daha büyük bir hızla artmaktadır, şehirlerde bulunan nüfusun oranı son on yılda önemli bir artış göstererek 1990 yılında yüzde 59.0 iken 2000 yılında yüzde 64.9'a yükselmiştir,
- 1995-2000 döneminde, şehirlerde yerleşik nüfus artış oranı binde 26.81 iken, köylerde yaşayan nüfusun artış hızı sadece binde 4.21 olarak gerçekleşmiştir, bu dönemde toplam nüfusun yıllık artış oranı binde 18.28 olarak belirlenmiştir.

Bölgesel Dağılım

- 1990-2000 dönemi itibariyle yedi coğrafi bölgenin tamamının nüfusu artmaktadır, bölgeler arasında en yüksek artış hızı Marmara bölgesinde, en düşük artış hızı ise Karadeniz Bölgesinde gerçekleşmiştir,
- 1990-2000 döneminde Marmara Bölgesinin yıllık nüfus artış hızı binde 26.7, Karadeniz Bölgesinin yıllık nüfus artış hızı binde 3.6 olmuştur,
- Ülke genelinde toplam nüfusun yüzde 26'sının bulunduğu Marmara Bölgesi en fazla nüfusa sahip iken, nüfusun yüzde 9'unun bulunduğu Doğu Anadolu Bölgesi en az nüfusa sahiptir,
- Bölgeler arasında şehirli nüfus oranı en yüksek olan bölge Marmara Bölgesi iken, en az olan bölge Karadeniz bölgesidir. Marmara Bölgesinde nüfusun yüzde 79'u, Karadeniz Bölgesinde ise yüzde 49'u şehirlerde yaşamaktadır.

Ülkemiz genç bir nüfus yapısına sahip olup, 2000 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre, 0-14 yaş grubu çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki payı yüzde 29.99'dur. Nüfus sayım sonuçlarına göre 65+ yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı yüzde 5.4'e yükselmiş bulunmaktadır.

Nüfusun beklenen ortalama yaş süresi ile okur-yazarlık ve okullaşma oranlarında da kayda değer iyileşmeler sağlanmıştır. 1950-55 döneminde sadece 44 olan doğuştan beklenen yaşam (hayatta kalma) süresi ümidi, 2000 yılı itibariyle 70.4'e yükselmiştir. Bu süre erkek için 68.1, kadın nüfus için 72.8 yıldır. 1950-90 döneminde okur-yazarlık oranı yüzde 33.6'dan yüzde 90.0'a yükselirken, okullaşma oranları 2004-2005 öğretim yılı itibariyle, okul öncesi eğitiminde yüzde 15.2'ye , ilköğretimde yüzde 95.7'ye, yüzde 22.0'si mesleki teknik eğitim ve yüzde 38.8'i genel lise eğitiminde olmak üzere ortaöğretimde yüzde 60.8'e, yüksek öğretimde yüzde 26.5'i örgün eğitimde olmak üzere toplam yüzde 39.9'a ulaşmıştır.

TABLO II.2.1.
KENTSEL ALAN-KIRSAL ALAN NÜFUS DAĞILIMI VE ARTIŞ HIZI

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Yıllık Art.Or. (%)	Kentsel Alan			Kırsal Alan		
			Nüfus	Nüf.Or. (%)	Yıllık Art.Or. (%)	Nüfus	Nüf. Or (%)	Yıllık Art.Or. (%)
1950	20.947.188	2.17	5.244.337	25.0	2.2	15.702.851	75.0	-
1955	24.064.763	2.77	6.927.343	28.8	5.6	17.137.420	71.2	1.7
1960	27.754.820	2.85	8.859.731	31.9	4.9	18.895.089	68.1	2.0
1965	31.391.421	2.46	10.805.817	34.4	4.0	20.585.604	65.6	1.7
1970	35.605.176	2.52	13.691.101	38.5	4.7	21.914.075	61.5	1.3
1975	40.347.719	2.50	16.869.068	41.8	4.2	23.478.651	58.2	1.4
1980	44.736.957	2.07	19.645.007	43.9	3.0	25.091.950	56.1	1.3
1985	50.664.458	2.49	26.865.757	53.0	6.3	23.798.701	47.0	-1.1
1990	56.473.035	2.17	33.439.347	59.0	4.3	23.033.683	41.0	-0.6
1997	62.865.574	1.53	40.882.357	65.0	2.9	21.983.217	35.0	(-) 0.7
2000	67.803.927	1.83	44.006.274	64.9	2.7	23.797.653	35.1	0.4

Kaynak : DİE, Genel Nüfus Sayımları

2003 yılında yapılmış olan “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması”nın (TNSA) sonuçları, ülke genelinde demografik ve üreme sağlığı göstergelerinde olumlu gelişmeler meydana geldiğini ortaya koymaktadır. 2003 yılı TNSA sonuçlarına dayanarak, Türkiye’nin demografik geçiş sürecini tamamlayarak hızlı nüfus artış dönemi geride bırakmakta olduğu, buna karşılık yerleşim yeri ve bölgeler arası önemli farklılıkların sürdüğü ileri sürülebilir.

1998 TNSA ile Türkiye geneli için 2.61 olarak belirlenen toplam doğurganlık hızının 2.23’e düştüğü 2003 TNSA’da tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, Türkiye’de toplam doğurganlık hızının, yenilenme düzeyi doğurganlığı olan 2.1 seviyesine yaklaşmış olduğu gözlemlenmektedir.

Aşağıda 2003 yılında yapılan TNSA sonuçlarına dayanarak yapılan demografik göstergelerdeki gelişmelere ilişkin projeksiyonlar verilmektedir:

TABLO II.2.2.
DEMOGRAFİK GÖSTERGELERDEKİ GELİŞMELER
(Yıl Ortası Değerleri Olarak)

Demografik Gelişmeler ⁽¹⁾	Birim	2002	2003	2004	2005
Toplam Nüfus (Yıl Ortası)	Bin Kişi	69 302	70 231	71 315	72 065
Toplam Nüfus (Yıl Sonu)	Bin Kişi	69 875	70 847	71 813	72 774
Yıllık Doğal Nüfus Artış Hızı ⁽²⁾	Yüzde	1.35	1.32	1.29	1.26
Kaba Doğum Hızı	Binde	19.6	19.4	19.1	18.9
Kaba Ölüm Hızı	Binde	6.2	6.2	6.2	6.2
Toplam Doğurganlık Hızı	Çocuk Sayısı	2.25	2.23	2.22	2.20
Bebek Ölüm Hızı	Binde	28.5	27.7	26.9	26.2
Doğuşta Hayatta Kalma Ümidi					
Toplam	Yıl	70.7	70.9	71.1	71.3
Erkek	Yıl	68.4	68.6	68.8	68.9
Kadın	Yıl	73.2	73.4	73.6	73.8

Kaynak: DİE, DPT

(1) 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nın (TNSA) ilk sonuçlarına göre DİE, DPT ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü tarafından hazırlanan geçici projeksiyonlar.

(2) Göçleri kapsamamaktadır.

2002 yılında yüzde 1.34 olarak tahmin edilen yıllık doğal nüfus artış hızının, 2005 yılı itibariyle 1.26'ya gerileyeceği, 2002 yılında 2.25 olan toplam doğurganlık hızının (çocuk sayısı) ise 2005 yılında 2.20'ye düşeceği tahmin edilmektedir. 2002 yılında 70.7 yıl olarak tahmin edilen doğuşta hayatta kalma ümidinin 2005 yılında 71.3 yılıla çıkması beklenmektedir.

22 Ekim 2000 tarihinde yapılmış olan Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, 1990 yılında 73 olan nüfus yoğunluğu 2000 yılında 88'e yükselmiştir.

2004 yılı itibariyle Ülkemizde 716 kişiye bir hekim, 378 kişiye bir hasta yatağı düşmektedir. yatak kullanım oranı ise ortalama yüzde 62'dir. Bu oran il merkezlerinde

yüzde 75'in üzerinde, ilçe merkezlerinde ise yüzde 25'in altında kalmaktadır. Hastayataklarının yüzde 39'u hekimlerin yüzde 47'si üç büyük ilde bulunmaktadır.

1990 yılında ülkemizde yüzde 3.6 olan toplam sağlık harcamalarının GSYİH'ya olan oranı 2002 yılı itibariyle yüzde 6.5'e yükselmiştir.

Yeşil kart verilmek suretiyle ücretsiz tedavi olanağı sağlanan kişi sayısı yaklaşık 13.4 milyona ulaşmıştır.

Sağlık Göstergelerindeki Gelişmeler

	2001	2002	2003	2003
Fiziki Mekan Göstergeleri				
Yatak Sayısı	175.190	179.109	180.797	187.788
Yatak Başına Düşen Nüfus	392	392	389	378
Yatak Kullanım Oranı (%)	60.0	61.5	61.0	64.9
Sağlık İnsan Gücü Göstergeleri				
Hekim Sayısı	90.757	95.190	97.763	99.304
Bir Hekime Düşen Nüfus Sayısı	753	728	718	716
Hemşire Sayısı	75.000	75.879	80.900	84.400
Bir Hemşireye Düşen Nüfus Sayısı	915	925	881	850

Kaynak : 2006 Yılı Programı, S. 148

II.2.2. İSTİHDAM

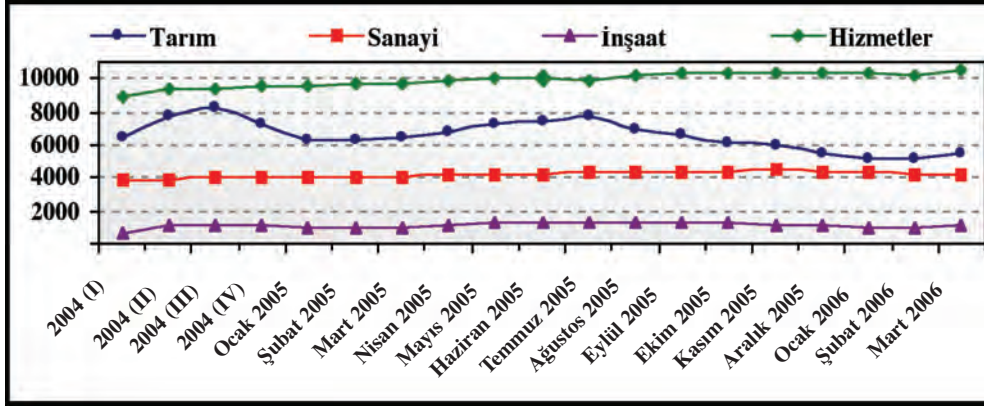
Türkiye’de sivil işgücü arzı ve istihdam konularındaki verilerin elde edildiği “Hanehalkı İşgücü Araştırması” 1988 yılından bu yana düzenli olarak uygulanmakta olup, bu tarihten itibaren, Uluslar arası Çalışma Örgütü’nce (ILO) benimsenen temel tanım ve kavramların kullanıldığı araştırma, 1988 – 1999 yılları arasında yılda iki kez, her yılın Nisan ve Ekim aylarının son haftaları itibariyle yapılagelmiştir. 2000 yılında hanehalkı işgücü araştırmasının uygulama sıklığı, örnek büyüklüğü, tahmin boyutu ve soru kağıdı kapsamı gibi özelliklerinde değişikliğe gidilmiştir. 2000 yılında itibaren araştırma aylık olarak uygulanmakta olup, dönemsel (üç aylık) örnek büyüklüğü 23 000’e çıkarılmış ve her hanehalkının toplam 18 aylık bir süreçte dört dönem boyunca takip edilmesi esasına dayalı yarı-panel sistemine geçilmiştir.

2004 yılından itibaren Avrupa Birliği İstatistik Ofisi’nin (Eurostat) talep ettiği ve tüm değişkenlerin kapsandığı daha ayrıntılı bir soru kağıdı uygulamaya konulmuş ayrıca Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarından, istatistiksel amaçlı bölge sınıflaması Düzey 1 (12 bölge) için kent ve kırsal ayrımında; Düzey 2 (26 bölge) için ise toplam bazda genel tahminler vermek üzere, anketin yıllık örnek hacmi yaklaşık 148 bin hanehalkına çıkarılmıştır.

Hanehalkı İşgücü Araştırması sonuçları 2005 yılı başından itibaren hareketli üçer aylık dönemler esas alınarak her ay açıklanmaktadır.

Belirgin bir düşme eğilimi göstermekte ise de halen ülkemizde tarım sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdam içerisindeki payı gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında dikkat çekici oranda yüksektir ve düşük bir işgücü verimliliğine işaret etmektedir. Özellikle tarımsal istihdam açısından mevsimsel dalgalanmalar gösteriyorsa da, değişik sektörlerin toplam istihdam içerisindeki paylarında meydana gelen gelişmeler incelendiğinde, genelde tarım sektörü payında sürekli bir azalmanın, buna karşılık sanayi sektörü ve özellikle hizmetler sektörü payında belirgin bir yükselmenin olduğu görülmektedir. 2001 yılı itibariyle yüzde 37.6 olan, toplam sivil istihdam içindeki tarım sektörü payının, önceki yılın aynı ayına göre 4.3 puan azalışla, 2006 yılı Mart ayı itibariyle yüzde 26’ya kadar gerilediği, buna karşılık yine 2001 yılı itibariyle sırasıyla yüzde 17.5 ve yüzde 44.9 olan sanayi sektörü ve hizmetler sektörü paylarının yine 2006 yılı ilk dönemi itibariyle 19.8’e ve yüzde 49.2’ye yükseldiği gözlemlenmektedir. İstihdam edilenlerin yüzde 5’i ise inşaat sektöründe çalışmaktadır.

İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

Kaynak. Türkiye İstatistik Kurumu

Ülkemizde Mart 2006 ayı itibariyle sivil nüfus bir önceki yılın aynı dönemine göre 1 milyon 29 bin kişi artışla 72 milyon 323 bin kişiye ulaşırken, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus 878 bin kişi artarak 51 milyon 408 bin kişiye ulaşmıştır. Aşağıdaki tabloda Mart 2006 itibariyle ülkemizdeki işgücü piyasasına ilişkin veriler yer almaktadır:

TABLO:II.2.3.
İŞGÜCÜ PİYASASI
(Mart ayı itibariyle bin kişi Olarak)

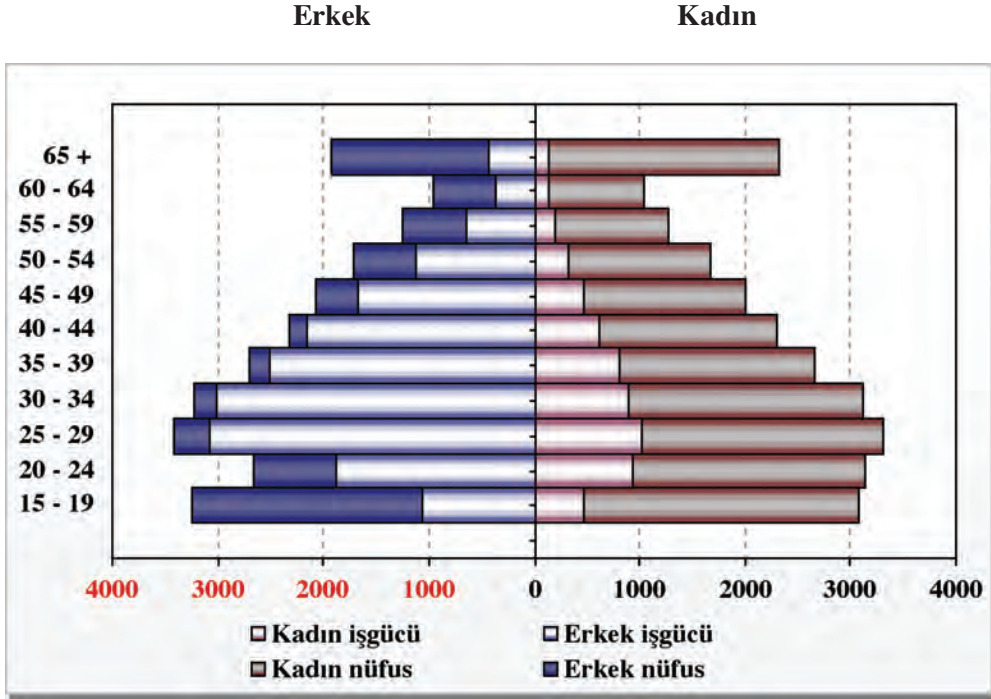
	Türkiye		Kent		Kır	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Kurumsal olmayan sivil nüfus	71 294	72 323	43 983	45 077	27 311	27 246
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	50 530	51 408	31 261	32 408	19 269	19 000
İşgücü	23 784	23 883	13 840	14 554	9 944	9 329
İstihdam	21 190	21 272	11 993	12 652	9 197	8 620
İşsiz	2 594	2 611	1 847	1 902	747	709
İşgücüne katılma oranı (%)	47.1	46.5	44.3	44.9	51.6	49.1
İstihdam oranı (%)	41.9	41.4	38.4	39.0	47.7	45.4
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	14.5	13.7	13.7	13.3	17.1	14.9
Genç nüfus işsizlik oranı (%) ⁽¹⁾	20.5	19.2	23.7	21.2	15.9	15.8
Eksik istihdam oranı (%)	3.3	3.9	2.9	3.4	3.9	4.6
Genç nüfus eksik istih. Or. (%)	4.3	4.4	3.0	3.6	6.2	5.7
İşgücüne dahil olmayanlar	26 746	27 526	17 421	17 854	9 325	9 671

(1) 15 – 24 yaş grubundaki nüfus

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi

Artan verimlilik, yoğunlaşan dış rekabet ve tarımsal sübvansiyonların azaltılması sonucu bazı endüstriyel tarım ürünlerinin üretiminde meydana gelen düşme tarım kesiminde işgücüne katılım oranının giderek gerilemesine yol açmaktadır. Bu gelişme kentsel alanda işgücüne katılma oranının son bir yıllık dönemde yükselmesine rağmen ülke genelinde bu oranın bir önceki yıla ilişkin yüzde 47.1 düzeyinden Mart 2006'da yüzde 46.5'e gerilemesine yol açmıştır.

Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus ve İşgücünün Yaş Piramidi (Mart 2006 itibariyle)

2006 Mart ayı dönemi “Hanehalkı İşgücü Araştırması” ile elde edilen istihdam, işsizlik ve işgücü hareketlerine ilişkin olarak elde edilen veriler aşağıda ana çizgileri ile verilmektedir.

İstihdam:

İstihdam edilenlerin;

- % 74.9’u erkek, % 25.1’i kadın nüfustur,
- % 61’ i lise altı eğitimlidir,
- % 56.4’ü ücretli, maaşlı ve yevmiyeli, %30.1’i kendi hesabına ve işveren, % 13.5’i ücretsiz aile işçisidir,
- Ücretli olarak çalışanların % 89.3’ü sürekli bir işte çalışmaktadır.

İşsizlik:

Türkiye genelinde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 17 bin kişi artarak 2 milyon 611 bin kişiye ulaşmıştır. İşsizlik oranı önceki yılın aynı dönemine göre değişmeyerek yüzde 10.9 düzeyinde oluşmuştur. İşsizlik oranı kentsel yerlerde azalırken kırsal kesimde artış göstermiştir.

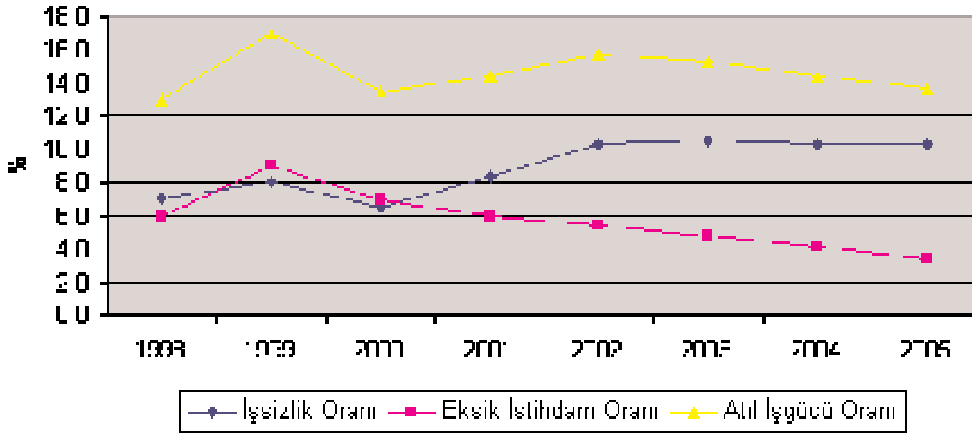
İşsizleri;

- % 75.2'si erkek nüfustur,
- % 61.4'ü lise altı eğitilidir,
- % 35.4'ü bir yıl ve daha uzun süredir iş aramaktadır.

Kayıt Dışı İstihdam:

Kayıt dışı istihdam edilenlerin oranı 2005 yılı Mart dönemine göre 2.8 puanlık azalışla % 46.8 olarak gerçekleşmiştir. Tarım sektöründe kayıtdışılık oranı % 87.7'den % 85.3'e düşerken, tarım dışı sektörde %33.1'den, % 33.3'e yükselmiştir.

Yıllar İtibariyle İşsizlik Oranları

İşgücüne Katılım:

Tarım sektöründeki daralmanın da etkisiyle 2006 Mart döneminde ülke genelinde işgücüne katılım oranı geçen yılın aynı dönemine göre 0.6 puanlık düşüşle % 46.5 olarak gerçekleşmiştir.

- Toplam işgücünün % 18.1'ini 15 – 24 yaş grubundakiler oluşturmaktadır,
- Erkeklerin işgücüne katılım oranının en yüksek olduğu yaş grubu 30 – 34 iken, kadınların işgücüne katılımının en yüksek olduğu yaş grubu 25 – 29 dur,

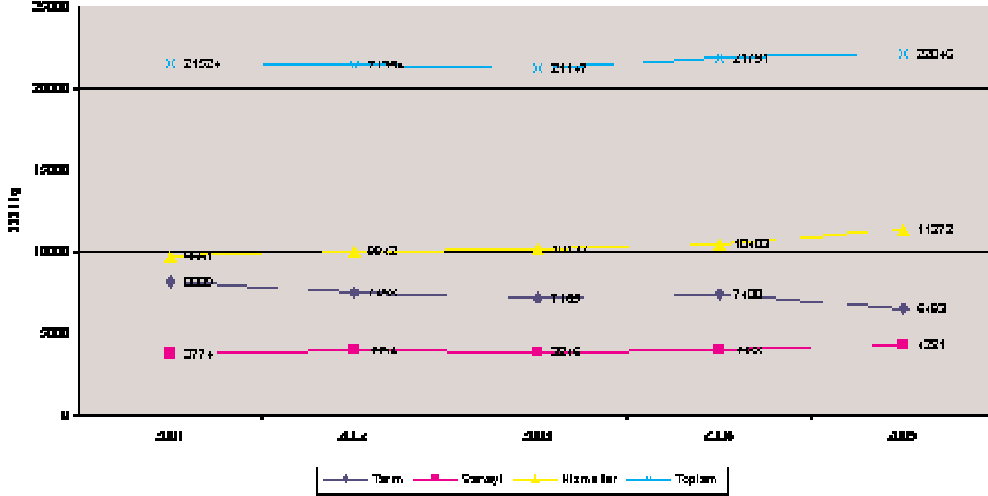
Eğitim düzeyi yükseldikçe işgücüne katılım oranı büyümektedir.

Aşağıda 2002 – 2005 yılları için sivil istihdamın sektörler itibariyle dağılımı verilmekte olup, hizmetler sektörünün toplam istihdam içerisindeki payı 2005 yılında yüzde 50'yi geçmiş bulunmaktadır.

TABLO II.2.4.
SİVİL İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Bin Kişi Olarak)

	2002		2003		2004		2005	
	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
Tarım	7.458	34.9	7.165	33.9	7.400	34.0	6.493	29.5
Sanayi	3.954	18.5	3.846	18.2	3.988	18.3	4.281	19.4
Hizmetler	9.942	46.6	10.135	47.9	10.403	47.7	11.272	51.1
Toplam	21.354	100.0	21.147	100.0	21 791	100.0	22.046	100.0

İstihdamın Sektörel Dağılımı

I.2.3. ÇALIŞMA HAYATI

Türkiye’de çalışma mevzuatının Uluslar arası Çalışma Teşkilatı (ILO) ve AB normlarına uyumunun sağlanması doğrultusunda sürdürülen çalışmalara 2004 yılında da devam edilmiş, bu çerçevede 4857 sayılı İş Kanunu başta olmak üzere uygulamaya dönük alt mevzuat tamamlanma aşamasına gelmiştir.

Ülkemizde katılımcı sosyal diyalog temelinde oluşturulan ve 12 yıl aradan sonra toplanan Çalışma Meclisi, 9. toplantısını 15-16 Eylül 2004 tarihlerinde, istihdamın artırılması, kayıt dışı istihdamın önlenmesi ve kıdem tazminatı gündem maddeleriyle yapmıştır.

İş Kanunu ile getirilen doğum izinlerinin 657 sayılı Kanuna tabi olarak çalışanları da kapsayacak şekilde düzenlenmesini amaçlayan Devlet Memurları Kanununun Bazı maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, 21 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 8 haziran 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Çalışma hayatının düzenlenmesine, özellikle emekliliğe hak kazanma ile ilgili yükümlülüklerin ve yaş hadlerinin, değişim süreci içinde olan demografik verilere uyumlu hale getirilmesine yönelik yasama faaliyetleri 2005 yılında ve 2006 yılının ilk yarısında da yoğun biçimde sürmüştür. Bu kapsamda ‘Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu’ 20.05.2006 tarihinde, ‘Sosyal Sigortalar ve Genel sağlık Sigortası Kanunu’ da 16.06 2006 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

2006 yılı I. Dönemi itibariyle ülkemizde istihdam edilenlerin toplam sayısı 20 milyon 604 bin kişi olup bunlardan 2 milyon 988 bin birey kamu kesiminde çalışırken, kalan 17 milyon 616 bin kişi ise özel kesimde çalışmaktadır. Toplam istihdamın 12 milyon 433 bini kentlerde, 8 milyon 171 bini ise kırsal alanlarda çalışmaktadır.

Ocak 2005 ayı itibariyle istihdam edilen 20 milyon 814 bin çalışan ile Şubat 2006 ayı itibariyle istihdam edilen 20 milyon 604 bin kişinin meslek grupları itibariyle dağılımı (ISCO 88) tanımlamasına göre şu şekildedir: (000 kişi olarak)

	Ocak 2005	Şubat 2006
Kanun yapıcı, üst düzey yönetici ve müdürler	2 004	2 011
Profesyonel meslek mensupları	1 367	1 464
Yardımcı profesyonel meslek mensupları	1 129	1 295
Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar	1 161	1 244
Hizmet ve satış elemanları	2 141	2 417
Nitelikli tarım, hayv., avcılık, orman. su ürün. çalış.	5 811	4 634
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	2 870	2 935
Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	2 152	2 190
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	2 180	2 413
Toplam	20 814	20 604

İstihdam edilenlerin meslek grupları itibariyle dağılımına ilişkin olarak yukarıda verilen bilgiler, 2005 yılı içinde tarım kesiminde çalışanların sayısında yaklaşık 1.2 milyon kişi düzeyinde önemli bir düşme yaşandığını, buna karşılık hizmet sektöründe çalışanların sayısında belirgin bir artış olduğunu, daha önce verilmiş olan bilgileri doğrulayacak şekilde, ortaya koymaktadır.

TABLO II.2.5.
ÇALIŞAN TOPLAM İŞÇİ SAYISI VE SENDİKALAŞMA DURUMU

Yıl	Toplam İşçi Sayısı	Sendikali İşçi Sayısı	Sendikalaşma Oranı (%)	
2000	Ocak	4.508.529	3.086.302	68.5
	Temmuz	4.521.081	2.468.591	54.6
2001	Ocak	4.537.544	2.580.927	56.9
	Temmuz	4.562.454	2.609.672	57.2
2002	Ocak	4.564.164	2.648.847	58.0
	Temmuz	4.572.841	2.680.966	58.6
2003	Ocak	4.686.618	2.717.326	58.0
	Temmuz	4.781.958	2.751.670	57.5
2004	Ocak	4.857.792	2.806.927	57.8
	Temmuz	4.916.421	2.854.059	58.1
2005	Ocak	4.970.784	2.901.943	58.4
	Temmuz	5.022.584	2.945.929	58.7

Tablodan da görüleceği üzere 2000 yılında sendikalaşma oranında meydana gelen dikkat çekici daralmanın, biraz hafiflemekle beraber, kalıcılık kazandığı görülmektedir.

2005 yılında 14.388 işyerinde toplam 587.456 işçiyi kapsayan 3.977 toplu iş sözleşmesi yapılmıştır. Toplu iş sözleşmelerinin kapsadığı toplam 587.456 işçinin 382.992'si kamu kesiminde, 204.464'ü özel sektörde çalışmaktadır.

TABLO II.2.6.
TOPLU İŞ SÖZLEŞMELERİ

Yıl	Yapılan Sözleşme Sayısı	İşyeri Sayısı	Kapsanılan İşçi Sayısı		
			Kamu	Özel	Toplam
2000	1.646	6.844	103.124	105.471	208.595
2001	4 454	14 211	473 845	301 633	775 478
2002	1.773	7.453	131.852	123.207	255.059
2003	1.607	7.806	391.526	237.714	629.240
2004	1.479	7.913	121.828	203.361	325.189
2005	3.977	14.388	382.992	204.464	587.467

Kaynak : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Diğer taraftan 2005 yılında 3 529 işçinin katıldığı 34 grev uygulaması olmuş, bu grevlerde 874'ü kamu kesiminde ve 175,950'si de özel kesimde olmak üzere toplam 176.824 iş günü kaybedilmiştir. 2005 yılı içerisinde kamu sektöründe herhangi bir lokavt uygulaması olmazken, özel sektörde uygulanan lokavt sayısı 1, lokavta maruz kalan işçi sayısı 118 ve kaybedilen işgünü sayısı 590 olmuştur. Toplam 34 grev uygulamasından 1'i kamu sektöründe ve kalan 33'ü özel sektörde olmuştur.

Aşağıdaki Tabloda ülkemizde 1997-2005 döneminde ve 2006 yılı ilk çeyreğinde imalat sanayiinde, birim ücret endeksinde meydana gelen gelişmeler verilmektedir.

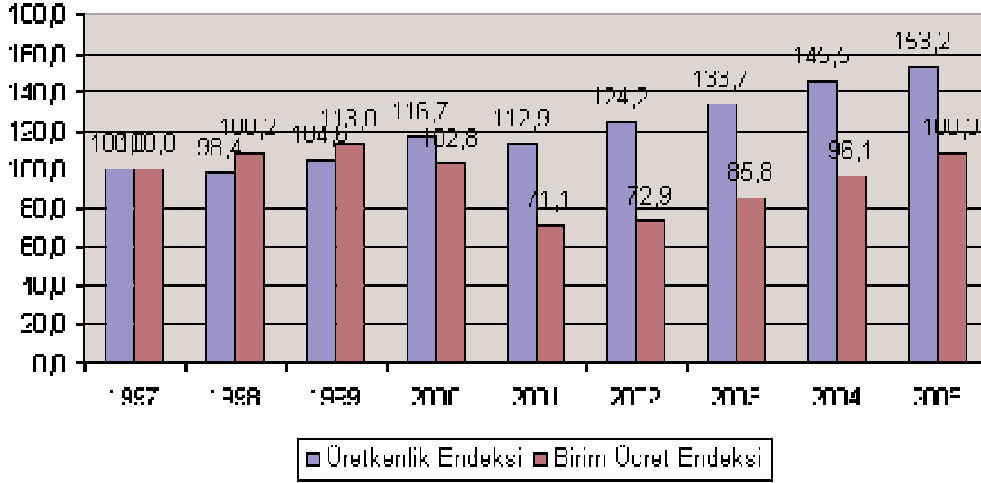
TABLO.II.2.7
ÖZEL İMALAT SANAYİNDE BİRİM ÜCRET ENDEKSİ
(1997 = 100)

	İstihdam Endeksi ¹	Üretim Endeksi ²	Üretkenlik Prodük. ³	Nominal Ücret Endeksi ⁴	Nominal Birim Ücr. Endek.TL. ⁵	Dolar Kuru End. ⁶	Birim Ücr. End. (\$) ⁷
1997	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1998	101.6	100.0	98.4	182.9	185.9	171.8	108.2
1999	91.7	95.9	104.6	326.3	311.8	275.8	113.0
2000	90.3	105.3	116.7	494.4	423.8	412.2	102.8
2001	82.6	93.3	113.0	647.8	573.9	807.0	71.1
2002	84.4	104.8	124.2	900.9	725.1	994.2	72.9
2003	87.0	116.3	133.7	1134.9	848.8	989.3	85.8
2004	90.1	131.2	145.5	1315.2	903.5	940.3	96.1
2005 I. Dönem	91.6	136.7	149.3	1398.9	936.7	874.0	107.2
II. Dönem	89.4	136.2	152.4	1457.6	956.7	897.8	106.6
III. Dönem	89.6	137.9	153.9	1495.3	971.7	882.5	110.1
IV. Dönem	90.2	142.0	157.4	1533.2	974.2	892.8	109.1
2005	90.2	138.2	153.2	1471.4	960.3	886.8	108.3
2006 I. Dönem	90.1	142.2	157.8	1564.7	991.6	876.6	113.1

- (1) TÜİK Özel İmalat Üretiminde Çalışanlar Endeksi (mevsimsel düzeltilmiş)
(2) TÜİK Özel İmalat Sanayi Üç Aylık Sanayi Üretim Endeksi (mevsimsel düzeltilmiş)
(3) (2)/(1)
(4) TÜİK Dönemler İtibariyle Özel İmal.San.Üret.çalış.Saat.Baş.Ücrt.End. 1997=100
(5) (4)/(3)
(6) TCMB Alış Kuru (1997=100)
(7) (5)/(6)

Kaynak : DPT Temel Ekonomik Göstergeler

**Özel İmalat Sanayiinde üretkenlik ve Birim Ücret Endeksleri
(1997 = 100)**

Yukarıdaki Grafikten açık biçimde görülebileceği gibi özel imalat sanayiinde Dolar bazında birim ücret endeksi 1998 ve 1999 yıllarında üretkenlik artışının üstünde bir artış göstermiş ancak üretkenlik artışının 2001 yılından itibaren hızlanarak sürmesine rağmen, yaşanan ekonomik krizin ve globalleşmenin etkisiyle giderek yoğunlaşan uluslararası rekabetin etkisiyle, birim ücret endeksi 2001 yılında 71.1 değeriyle dibe vurmuş ancak daha sonra ekonomik büyümenin ve artan istihdam olanaklarının katkısıyla tedrici bir yükselme süreci içine girmiştir. Daha açık bir deyişle 1997 – 2004 döneminde Dolar bazında reel ücretler (Doların TL. cinsinden değer kaybına rağmen) yüzde 3.9 oranında gerilerken, üretkenlik endeksi yüzde 45.6 oranında yükselmiş, bu şekilde birim üretim başına işçilik maliyeti yaklaşık üçte bir oranında düşmüştür. Ancak 2005 yılında birim ücret endeksindeki artış yüzde 12.7 ile, yüzde 5.3 oranındaki üretkenlik artışının üstünde gerçekleşmiştir. Yakın geçmiş dönemde Türkiye ihracat hacminin hızlı bir büyüme göstermesinde ve son iki yıllık dönemde TL.'nin önemli ölçüde değer kazanmasına rağmen ihracat değerinin büyümesini sürdürebilmesinde, reel ücret artışlarının üretkenlik artışının altında kalması suretiyle, birim mamul başına düşen işçilik giderinin belirgin şekilde azalmış olmasının büyük katkısı olmuştur. Bu eğilim 2005 yılına kadar sürmüştür ancak, yukarıda verilen grafikten görüleceği üzere geçtiğimiz yıl birim ücret endeksindeki artış daha hızlı gerçekleşmiş ve birim başına işçilik maliyetleri artmıştır.

Kamu kesiminde ve özel kesimde toplu iş sözleşmesi kapsamında çalışan işçi ortalama ücretinde, asgari ücret düzeyinde ve memur maaşlarında, geçmiş yakın dönemde yaşanan gelişmeler, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (TOBB) 'Ekonomik Rapor 2005' yayınından alınmak suretiyle aşağıda verilmektedir:

TABLO II.2.8.
TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDAKİ İŞÇİ ÜCRETİ
GELİŞMELERİ

(YTL/Ay)

Yıllar	Net Ele Geçen	Nominal Artış (%)	Reel Artış ⁽¹⁾ (%)	İşgücü Maliyeti	Naminal Artış (%)	Reel Artış ⁽¹⁾ (%)
KAMU KESİMİ⁽²⁾						
1999	339.75	134,3	42,1	522.54	108,4	36,1
2000	562.82	65,7	6,9	955.61	82,9	20,8
2001	768.67	36,6	-11,5	1.373.37	43,7	-11,1
2002	1.012.40	31,7	-9,2	1.773.21	29,1	-14,0
2003	1.234.21	21,9	-2,7	2.287.87	29,0	2,7
2004	1.387.97	12,5	1,7	2.620.67	14,5	3,1
2005	1.572.56	13,3	4,7	2.944.66	12,4	6,1
ÖZEL KESİM						
1999	250,35	84,0	11,6	406,59	76,4	15,2
2000	391,92	56,5	1,1	698,36	71,8	13,4
2001	482,68	23,2	-20,2	929,30	33,1	-17,7
2002	692,67	43,5	-1,0	1.309,76	40,9	-6,1
2003	864,55	24,8	-0,4	1.607,12	22,7	-2,3
2004	989,05	14,4	3,5	1.865,32	16,1	4,5

(1) Net ele geçen ücrette meydana gelen reel artışın hesaplanmasında, 1999 – 2004 yılları için TÜİK'in 1994 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi, 2005 yılı için 2003 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır. İşgücü maliyetindeki reel artışların hesap edilmesinde ise, 1999 – 2004 yılları için TÜİK'in 1994 temel yıllık Toptan Eşya Fiyatları Endeksi, 2005 yılı için 2003 temel yıllık Üretici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.

(2) Belediyeler hariçtir.

Günlük ve aylık asgari ücretlerde son dokuz yıllık dönemde meydana gelen gelişmeler ise aşağıdaki Tabloda verilmektedir.

TABLO II.2.9.
GÜNLÜK VE AYLIK BRÜT ASGARİ ÜCRETLER
(16 Yaşını Dolduranlar İçin)

Yürürlük tarihi	Günlük (YTL)	Aylık (YTL)
01.01.1998 – 31.12.1998	1.49	47.83
01.01.1999 – 30.06.1999	2.60	78.07
01.07.1999 – 31.12.1999	3.12	93.60
01.01.2000 – 30.06.2000	3.66	108.80
01.07.2000 – 31.12.2000	3.96	118.80
01.01.2001 – 30.06.2001	4.66	139.95
01.07.2001 – 31.12.2001	5.60	167.94
01.01.2002 – 30.06.2002	7.40	222.00
01.07.2002 – 31.12.2002	8.36	250.87
01.01.2003 – 31.12.2003	10.20	306.00
01.01.2004 – 30.06.2004	14.10	444.15
01.07.2004 – 31.12.2004	14.80	44.150
01.01.2005 - 31.12.2005	16.29	488.70
01.01.2006 - 31.12.2006	17.70	531.00

Kaynak : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

TABLO II.2.10.
MEMUR MAAŞLARINDAKİ GELİŞMELER

(YTL/Ay)

Yıllar	Net Maaş			Maaş Maaliyeti		
	Ortalama Maaş	Nominal Artış (%)	Reel Artış ⁽²⁾ (%)	Ortalama Maaş Maliyeti	Nominal Artış (%)	Reel Artış ⁽³⁾ (%)
1999	159,43	72,4	4,6	229,71	69,5	10,7
2000	218,52	37,1	-11,5	307,08	33,7	-11,7
2001	324,74	48,6	-3,8	447,95	45,9	-9,7
2002	497,85	53,3	5,7	691,16	54,3	2,8
2003	618,32	24,2	-0,9	884,72	28,0	1,9
2004	701,48	13,4	2,6	1.024,72	15,8	4,3
2005	778,86	11,0	2,6	1.141,79	11,4	5,2

(1) Alie yardımı, olağanüstü tazminat, kalkınmada öncelikli yörelerde ödenen ek tazminat, en yüksek devlet memuru aylığı üzerinden maktu fazla çalışma ücretleri ve Gelir İdaresi Geliştirme Fonu'ndan yapılan ödemeler hariç, lojman tazminatı dahildi. Tüm sınıfların ağırlıklı ortalaması alınmıştır.

(2) Bir önceki yıla göre reel gelişimi göstermektedir. Reel artışların hesaplanmasında 1999-2004 yılları için TÜİK'in 1994 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi 2005 yılı için 2003 temel yıllık Tüketici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.

(3) Bir önceki yıla göre reel gelişimi göstermektedir. Reel artışların hesaplanmasında 1999-2004 yılları için TÜİK'in 1994 temel yıllık Toptan Eşya Fiyatları Endeksi, 2005 yılı için 2003 temel yıllık Üretici Fiyatları Endeksi kullanılmıştır.

Kaynak : MB, TÜİK, DPT

II.2.4. SOSYAL GÜVENLİK

2005 yılı itibariyle ülkemizde sosyal sigorta programları tarafından kapsanan nüfus 66.6 milyon kişiye ve bu nüfus grubunun toplam nüfusa oranı da yüzde 91.4'e ulaşmıştır. 2005 yılı itibariyle aktif sigortalı sayısı 13 375 bin kişidir. 2005 yılı itibariyle toplam sivil istihdamın yüzde 63.1'i aktif sigortalı olarak sosyal sigorta programları kapsamında bulunmaktadır.

Ülkemizde aktif sigortalılar ile pasif sigortalılar arasındaki denge olumsuz yöndeki gelişmesini 2005 yılında da sürdürmüştür. Sosyal güvenlik sistemine prim ödeyen aktif sigortalı sayısı 2005 yılında bir önceki yıla göre yüzde 3.85 oranında artarken, pasif sigortalı sayısı yüzde 4.59 oranında artmıştır. 2005 yılı verilerine göre ortalama

1.76 aktif sigortalıya bir pasif sigortalı düşmektedir. TABLO II.2.13'den görüleceği üzere 2005 yılı itibariyle, pasif sigortalı başına düşen aktif sigortalı sayısı Emekli Sandığı'nda 1.51, Sosyal Sigortalar Kurumu'nda (SSK) 1.75 ve Bağ-Kur'da 2.10'a gerilemiştir.

Sosyal sigorta sisteminde yapılmış olan önemli reformlara rağmen kuruluşların finansman açıkları devam etmekte ve önemini korumaktadır. SSK ve Bağ-Kur'da aktüeryal dengelerin kötüleşmesinde, yaşanmış olan ekonomik krizlerin de önemli etkisi olmuş, prim tahakkuk ve tahsilatlarının düşmesi ve hızlanan emeklilik işlemleri dolayısıyla pasif sigortalı sayısının tırmanışa geçmesi, özellikle SSK olmak üzere düzelleme eğilimi içine girmiş olan kurumların finansal yapılarının tekrar bozulması sonucunu getirmiştir.

TABLO.II.2.11.
SOSYAL SİGORTA PROGRAMLARI

Kuruluşlar	2002	2003	2004	2005
Emekli Sandığı	8 974 414	9 169 493	9 269 916	9 283 886
1. Aktif Sigortalılar	2 373 777	2 408 148	2 404 091	2 402 409
2. Aylık Alanlar	1 408 941	1 467 000	1 534 576	1 595 973
3. Bağlımlılar	5 192 696	5 294 345	5 331 249	5 285 504
4. Aktif Sigortalı/pasif Sigortalı(1/2)	1.68	1.64	1.57	1.51
5. Bağlımlılık Oranı (2+3/1)	2.78	2.81	2.86	2.86
Sosyal Sigortalar Kurumu	33 304 490	35 296 680	37 845 477	40 975 777
1. Aktif sigortalılar	6 563 187	6 750 460	6 952 848	7 544 167
2. Aylık Alanlar	3 747 573	3 935 523	4 120 866	4 308 186
3. Bağlımlılar	22 993 730	24 610 697	26 771 763	29 123 424
4. Aktif sigortalı/Pasif Sigortalı (1/2)	1.75	1.72	1.69	1.75
5. Bağlımlılık Oranı (2+3/1)	4.07	4.23	4.44	4.43
BAĞ - KUR	15 547 991	15 881 624	16 233 984	16 036 392
1. Aktif Sigortalılar	3 321 332	3 383 849	3 448 549	3 354 372

Kuruluşlar	2002	2003	2004	2005
2. Aylık Alanlar	1 393 670	1 445 820	1 519 190	1 600 294
3. Bağlımlılar	10 832 989	11 051 955	11 266 245	11 081 726
4. Aktif sigortalı/Pasif Sigortalı (1/2)	2.38	2.34	2.27	2.10
5. Bağlımlılık Oranı (2+3/1)	3.68	3.69	3.71	3.78
Özel Sandıklar	324 302	295 653	301 441	308 282
1. Aktif Sigortalılar	71 641	70 925	73 412	74 434
2. Aylık Alanlar	77 738	71 715	74 367	77 102
3. Bağlımlılar	174 943	153 013	153 662	156 746
4. Aktif sigortalı/Pasif Sigortalı (1/2)	0.92	0.99	0.99	0.97
5. Bağlımlılık Oranı (2+3/1)	3.53	3.17	3.11	3.14
Genel Toplam	58 151 197	60 643 450	63 650 818	66 604 337
1. Aktif Sigortalılar	12 328 937	12 613 382	12 878 900	13 375 382
2. Aylık Alanlar	6 627 922	6 920 058	7 248 999	7 581 555
3. Bağlımlılar	39 194 338	41 110 010	43 522 919	45 647 400
4. Aktif sigortalı/Pasif Sigortalı (1/2)	1.86	1.82	1.78	1.76
5. Bağlımlılık Oranı (2+3/1)	3.72	3.81	3.94	3.98
Genel Nüfus Toplamı	69 626 000	70 712 000	71 789 000	72 844 000
Sigortalı Nüfus Oranı (%)	83.5	85.8	88.7	91.4

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

1999 yılında başlatılan sosyal güvenlik reformu ile düşme eğilimi içine giren ancak daha sonraki yıllarda tekrar artmaya başlayan sosyal güvenlik kuruluşlarına bütçe transferlerinin GSMH'ya olan oranı bir önceki yıla ilişkin yüzde 4.2 düzeyinden, 2005 yılında yüzde 4.8'e yükselmiştir. Bu oranın yükselmesinde, Bağ – Kur'da prim tahsilat oranının, prim borçlarının yeniden yapılandırılacağı beklentisiyle düşmesi ve 19 Şubat 2005 tarihi itibarıyla SSK hastanelerinin de içinde olduğu bazı kamu sağ-

lık birimlerinin Sağlık Bakanlığı'na devredilmesi sonucu, sağlık harcamalarında meydana gelen artış, başlıca etkenler olmuştur.

Aktüeryal dengeleri bozulan sosyal sigorta kuruluşlarına 2005 yılı içerisinde Bütçeden yapılan transferler, Emekli Sandığı'nda 8 milyar 947 milyon YTL. ('görev zararları' başlığı altında verilen 3 milyar 398 milyon YTL. dahil), SSK'nda 7 milyar 507 milyon YTL. ve Bağ-Kur'da 6 milyar 863 milyon YTL. olmak üzere toplam 23 milyar 317 milyon YTL. na ulaşmış ve bu kurumlara yapılan toplam transferlerin GSMH'ya olan oranı yüzde 4.8 olarak gerçekleşmiştir.

SSK ve bağ-Kur emeklilerinin aylıklarında 2005 yılı Ocak ve temmuz aylarında gelir düzeyi ve basamaklarına göre değişen oranlarda yüzde 6 – 8 oranında artış yapılmıştır.

Asgari ücret 1 Ocak 2005 – 31 Aralık 2005 dönemi için geçerli olmak üzere yüzde 10 oranında arttırılarak brüt 444 YTL.'den 488.7 YTL.'na yükseltilmiştir. Bağ – Kur gelir basamakları da 1 Ocak 2005 tarihinden geçerli olmak üzere yüzde 10 oranında arttırılmıştır.

Sağlık hizmetlerine erişimde hakkaniyet sağlanması ve sağlık ve ilaç harcamalarının kontrol altına alınabilmesi amacıyla 2005 yılı içerisinde aşağıda verilen düzenlemeler yapılmıştır:

2005 yılı başından geçerli olmak üzere tedavi fiyatlarından yüzde 18 KDV oranı indirilmiş, tedavi fiyatlarında 2004 yılına göre herhangi bir artış yapılmamıştır. Yine 2005 yılı başından itibaren yeşil kart sahiplerinin ilaçlarını bedelsiz olarak eczanelerden temin olanağı sağlanmış, ancak gözlemlenen bazı suiistimallerin engellenmesi amacıyla Mayıs 2005'ten itibaren yeşil kartlı hastalardan yüzde 20 oranında katılım payı alınması uygulamasına geçilmiştir.

II.2.5. GELİR DAĞILIMI

Türkiye İstatistik Kurumu 2002 yılında yapmış olduğu Hanehalkı Bütçe Anketi'nden sonra 2003 ve 2004 yıllarında da aynı çalışmayı yenilemiştir. TÜİK tarafından Hane Halkı Bütçe Anketi sonuçlarına göre, Türkiye'de 2002 yılında gözlemlenen gelir dağılımı daha önceki anket yılı olan 1994 yılına göre az da olsa bir iyileşme ortaya koyarken, bu iyileşme süreci 2002-2003-2004 döneminde de etkisini sürdürmüştür. Daha açık bir ifade ile hernekadar ülkemizde gelir dağılımı ABD dışında gelişmiş ülkelere, özellikle Kuzey Avrupa ve İskandinav ülkelerine göre belirgin şekilde bozuk, daha adaletsiz ise de, zaman içerisinde yavaş ta olsa bir düzelme eğilimi sergilemektedir. Örneğin hanelerin en fakir yüzde 20'lik diliminin yıllık kulla-

nılabilir gelirinin toplam Türkiye geliri içindeki payı 1994 yılındaki yüzde 4.9 düzeyinden, 2002 yılında yüzde 5.3'e ve 2003 yılında da yüzde 6.0'ya yükselmiş ve 2004 yılında bu düzeyini korumuştur. Diğer taraftan hanelerin en zengin yüzde 20'lik diliminin yıllık kullanılabilir gelirinin toplam Türkiye geliri içindeki payı 1994 yılında yüzde 54.9 iken bu oran 2002 yılında yüzde 50.0'ye, 2003 yılında yüzde 48.3'e ve 2004 yılında da yüzde 46.2'ye gerilemiştir. Bu şekilde, en fakir yüzde 20'lik nüfus dilimi ile en zengin yüzde 20'lik nüfus dilimlerinin ulusal gelirden aldıkları paylar kıyaslandığında, 1994 yılında beşinci yüzde 20'lik dilimde (en zengin) yer alan hane halkları, birinci yüzde 20'lik dilimde (en fakir) yer alan hanehalklarının yaklaşık 11.2 katı gelir elde ederken, bu oran 2002 yılında 9.4, 2003 yılında 8.05 ve 2004 yılında da 7.7 kata gerilemiştir.

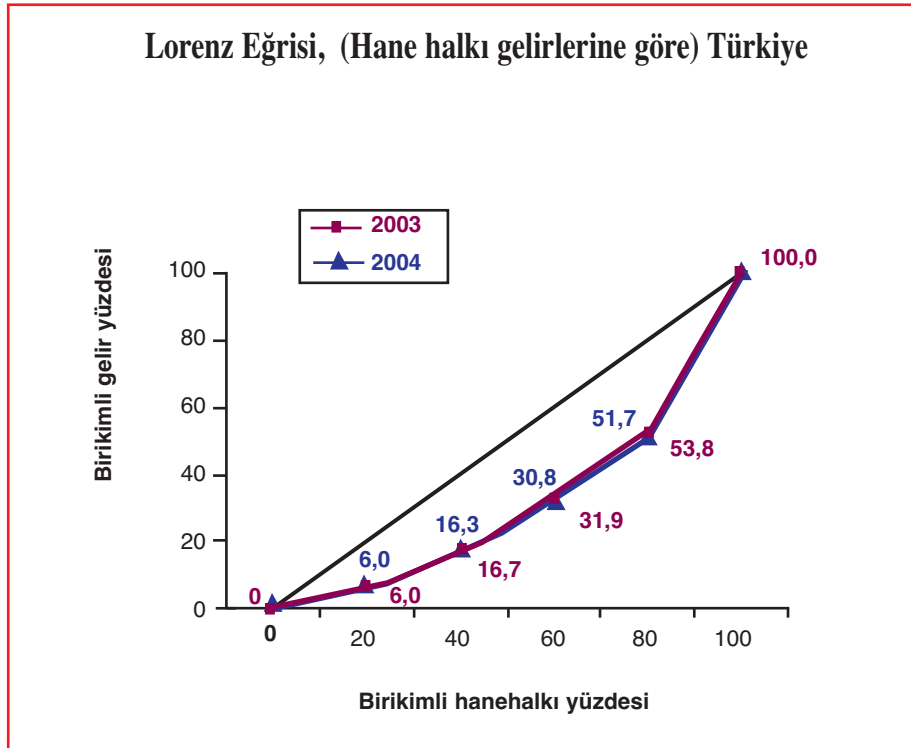
Türkiye'de gelir dağılımı alanında dağılımın daha az adaletsiz hale gelmesi yönünde gözlemlenen bu olumlu sürece, gelir dağılımına yüzde 10'luk gelir dilimlerinin toplam ülke gelirden aldıkları paylar açısından yaklaşıldığında da tanık olduğu görülmektedir. Nitekim hanelerin en fakir yüzde 10'luk diliminin yıllık kullanılabilir gelirinin toplam Türkiye geliri içindeki payı 1994 yılındaki yüzde 1.8 düzeyinden, 2002 yılında yüzde 1.9'a ve 2003 yılında da yüzde 2.3'e yükselmiş ve 2004 yılında bu düzeyini korumuştur. Diğer taraftan hanelerin en zengin yüzde 10'luk diliminin yıllık kullanılabilir gelirinin toplam Türkiye geliri içindeki payı 1994 yılında yüzde 40.5 iken bu oran 2002 yılında yüzde 34.6'ya, 2003 yılında yüzde 33.2'ye ve 2004 yılında da yüzde 30.9'a gerilemiştir. Daha açık bir deyişle en fakir yüzde 10'luk nüfus dilimi ile en zengin yüzde 10'luk nüfus dilimlerinin ulusal gelirden aldıkları paylar kıyaslandığında, 1994 yılında onuncu yüzde 10'luk dilimde (en zengin) yer alan hane halkları, birinci yüzde 10'luk dilimde (en fakir) yer alan hanehalklarının yaklaşık 22.5 katı gelir elde ederken, bu oran 2002 yılında 18.2, 2003 yılında 14.4 ve 2004 yılında da 13.4 kata gerilemiştir.

Son yapılan Hanehalkı Gelir Anketi sonuçları, aşağıda verilen Tablodan görüleceği üzere, ülkemizde gelir dağılımının, adaletsiz yapısını sürdürmekle beraber, belirgin bir iyileşme süreci içinde olduğunu ve gelir dağılımının giderek daha az adaletsiz hale gelmekte olduğunu ortaya koymaktadır:

TABLO II.2.12.
GELİR DAĞILIMI

	1994	2002	2003	2004
Yüzde 20'lik Dilimler				
Birinci % 20 (En Fakir)	4.9	5.3	6.0	6.0
İkinci % 20 (Fakir)	8.6	9.8	10.3	10.7
Üçüncü % 20 (Orta Halli)	12.6	14.0	14.5	15.2
Dördüncü % 20 (Zengin)	19.0	20.8	20.9	21.9
Beşinci % 20 (En Zengin)	54.9	50.0	48.3	46.2
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0
Gini Katsayısı		0.44	0.42	0.40
Yüzde 10'luk Dilimler				
Birinci % 10 (En Fakir)	1.8	1.9	2.3	2.3
İkinci % 10 (Çok Fakir)	3.0	3.4	3.7	3.8
Üçüncü % 10 (Fakir)	3.9	4.4	4.7	4.9
Dördüncü % 10 (Az Fakir)	4.8	5.4	5.6	5.8
Beşinci % 10 (Alt Orta Halli)	5.7	6.4	6.6	7.0
Altıncı % 10 (Üst Orta Halli)	6.9	7.6	7.8	8.3
Yedinci % 10 (Az Zengin)	8.4	9.3	9.4	9.9
Sekizinci % 10 (Zengin)	10.6	11.5	11.5	12.0
Dokuzuncu % 10 (Çok Zengin)	14.4	15.5	15.1	15.3
Onuncu % 10 (En Zengin)	40.5	34.6	33.2	30.9

DİE anketi sonuçları aralarında farklılıklar olan üç değişik yöntemle sunulmuştur. 2002 ve 2003 yıllarında yapılmış olan anketler itibarıyla Gini Katsayısı (1), “toplam hanehalkı geliri ölçeği”ne göre 0.44’ten 0.42’ye, “ulusal eşdeğer fert ölçeği”ne göre 0.44’ten 0.43’e ve “OECD yenilenmiş eşdeğer fert ölçeği”ne göre 0.46’dan 0.44’e düşmüştür. Gini katsayısı “toplam hanehalkı geliri ölçeği”ne göre 2004 yılında 0.40’a gerilemiştir.

(1) Lorenz eğrisi ile köşegen arasında kalan alanın, köşegen altında kalan alana olan oranıdır. Oranın (Gini Katsayısının) büyümesi artan gelir adaletsizliğini yansıtmaktadır.

Son yapılan üç anketin sonuçları ile ilgili olarak başlıca aşağıda verilen tespitler yapılabilir:

1. Türkiye’de (ileriki bölümde verilen uluslar arası karşılaştırmadan da açık biçimde görüleceği üzere) gelir dağılımı bozuk ve adaletsizdir, gelişmiş ülkelerde genelde yüzde 20-30 aralığında seyreden Gini Katsayısı 0.40 düzeyi ile çok yüksektir,
2. Gelir dağılımında zaman içerisinde düzelme eğilimi gözlemlenmektedir, zira en üst gelirli yüzde 20’lik dilim dışında, diğer tüm gelir dilimlerinin ulusal gelirden aldıkları payda son on yıllık dönemde artış meydana gelmiştir. En zengin yüzde 20’lik nüfus grubunda yer alanların toplam ulusal gelirden aldıkları payın oranı 1994 yılında yüzde 54.9 iken bu pay 2004 yılında yüzde 46.2’ye gerilemiş buna karşılık en fakir yüzde 20’lik nüfus grubunun payı yüzde 4.9’dan yüzde 6.0’ya yükselmiştir. Diğer bir ifade ile, 1994 yılında beşinci yüzde 20’lik dilimde (en zengin) yer alan hane halkları, birinci yüzde 20’lik dilimde (en fakir) yer alan hanehalklarının yaklaşık 11.2 katı gelir elde ederken, bu oran 2002 yılında 9.4, 2003 yılında 8.05 ve 2004 yılında da 7.7 kate gerilemiştir. Gini katsayılarındaki gelişme de bu gözlemi doğrulamaktadır.
3. DİE anket sonuçlarının sadece yanıltıcı sonuçlar verme olasılığı olan “hane halkı toplam geliri” ölçeğine göre değil, aynı zamanda “ulusal eşdeğer fert başına gelir ölçeği” ve “OECD yenilenmiş eşdeğer fert ölçeği” kavramlarına göre de düzelme yönündeki aynı sonucu vermesi gelir dağılımında, halen bozuk yapısını koruyor olmakla beraber, zaman içerisinde bir düzelme meydana geldiği şeklindeki izlenimi güçlendirmektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü 2002, 2003 ve 2004 yıllarında yapmış olduğu Hanehalkı Bütçe Anketi sonuçlarından hareketle “Yoksulluk Çalışması” da yürütmüştür. 2004 yılı Anket sonuçlarına göre Türkiye’de fertlerin yüzde 1.29’u sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, yüzde 25.6’sı ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

TABLO II.2.13.
YOKSULLUK SINIRI YÖNTEMLERİNE GÖRE
FERT YOKSULLUK ORANLARI

Yöntemler	Türkiye			Kent			Kır		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004	2002	2003	2004
Gıda Yoksulluğu (açlık)	1.35	1.29	1.29	0.92	0.74	0.62	2.01	2.15	2.36
Yoksulluk (gıda + gıda dışı)	26.96	28.12	25.60	21.95	22.30	16.57	34.48	37.13	39.97
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı*	0.20	0.01	0.02	0.03	0.01	0.01	0.46	0.01	0.02
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı*	3.04	2.39	2.49	2.37	1.54	1.23	4.06	3.71	4.51
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı*	30.30	23.75	20.89	24.62	18.31	13.51	38.82	32.18	32.62
Görelî yoksulluk	14.74	15.51	14.18	11.33	11.26	8.34	19.86	22.08	23.48

* 1 \$ 'ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 818 281 TL., 2003 yılı için 732 480 TL. ve 2004 yılı için ise 780 121 TL. kullanılmıştır.

2004 yılı araştırma sonuçlarına göre ülkemizde 909 bin kişi açlığı gidermeye yetmeyen gelir elde ediyor, bunların üçte ikisinden fazlası kırsal kesimde, geri kalanı kent- sel yerlerde yaşıyor. Daha açık bir ifade ile Türkiye nüfusunun yüzde 1.29'u açlık sınırının altında yaşamını sürdürüyor. Yaklaşık 18 milyon kişi ise daha geniş tanımlı gıda + gıda dışı yoksulluk sınırı altında yaşıyor. Diğer bir ifade ile yaklaşık her 3.5 kişiden biri geniş tanımlı yoksulluk kapsamı içinde kalıyor. Son üç yıla ilişkin ara- ştırma sonuçları gıda yoksulluğu oranlarının kentsel alanlarda azalma gösterdiğini, buna karşılık kırsal alanlarda belirgin bir artış ortaya koyduğunu göstermektedir. Son iki yıla ilişkin veriler “gıda + gıda dışı” yoksulluk oranının Türkiye genelinde ve kentsel alanlarda düştüğünü, buna karşılık kırsal alanlarda yükseldiğini göster- mektedir.

Yoksulluk çalışması;

- kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanların, kentsel yerlerde yaşayanlara göre daha büyük bir yoksulluk riski ile karşı karşıya olduklarını,
- hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riskinin yükseldiğini
- eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riskinin azaldığını ve
- fertlerin çalışma durumlarına göre yoksulluk riskinin de değiştiğini ortaya koymaktadır.

2004 yılı araştırma sonuçlarına göre ücretli – maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı yüzde 10.35 iken yevmiyeli çalışanlarda bu oran yüzde 37.52'dir. 2004 yılında tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı yüzde 40.88, sanayi sektörü çalışanlarında yüzde 15.64 ve hizmet sektörü çalışanlarında yüzde 12.36 olarak tahmin edilmiştir.

Ülke - içi gelir dağılımı adaletsizliğinin dünyada bir bölgeden diğerine önemli ölçüde değiştiği görülmektedir. Genel anlamda Latin Amerika ve Sahra Güneyi Afrika'sında gelirin çok adaletsiz bir biçimde dağıldığı gözlemlenirken, Güney Asya'da ve OECD üyesi ülkelerde ulusal gelirin vatandaşlar arasında görece olarak daha az adaletsiz şekilde dağıtıldığı görülmektedir. Bu alanda hernekadar çok iyi ve belirgin şekilde tanımlanmış kıstas bulunmamakta ise de 0.50'nin üzerinde Gini Katsayısına sahip ülkelerde gelirin gayri adil biçimde dağıtılmış olduğu kanaatine varılabilir.

Ülke toplam gelirlerinin o ülke bireyleri arasında ne ölçüde adaletli dağıtıldığı konusunda ülkeler arasında ve değişik zamanlarda kıyaslamalar yapmak güçlük arz ediyorsa da, son yirmi yıllık dönemde ülke – içi gelir dağılımında adaletsizliğin arttığına ilişkin açık seçik bir eğilim gözlemlenmektedir.⁽¹⁾ Haklarında yeterli veri toplanabilmiş 73 ülkeden, dünya nüfusunun yüzde 80'inden fazlasını barındıran 53 ülkede bu dönemde gelir dağılımında adaletsizliğin arttığı, buna mukabil sadece 4'ünde (dünya nüfusunun yüzde 4'ünü temsil eden) gelir dağılımında iyileşme olduğu görülmüştür. Bu durum hem çok hızlı hem yavaş büyüyen ülkeler için geçerlidir.

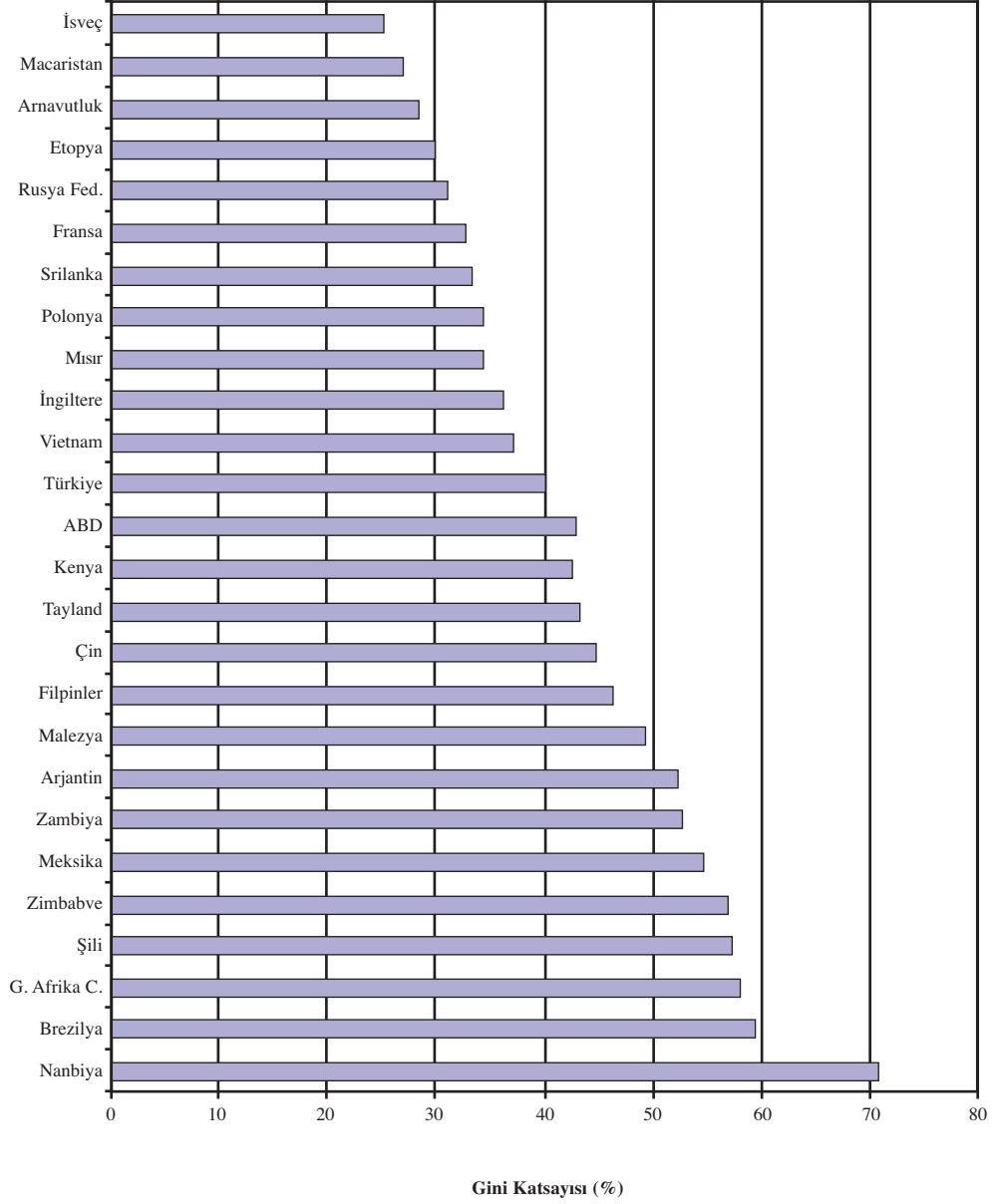
Gelir dağılımı adaletsizliğinin görece olarak az olduğu Endonezya ve Vietnam gibi ülkelerde nüfusun en fakir yüzde 20'lik diliminin ulusal gelirlerinden aldıkları pay, Guatemala veya Peru gibi adaletsizliğin ağır olduğu ülkelerdeki aynı nüfus gruplarının aldığı ulusal gelir payının üç, dört katını bulmaktadır.

Ülkeler arasındaki gelir farklılıkları küresel düzeydeki gelir dağılımı farklılıklarının ana nedenini oluştururken, bazı ülkelerin kendi içlerindeki adaletsizlik, ülkeler arası adaletsizlikle yarışır durumdadır. Örneğin Brezilya'da nüfusun en fakir yüzde 10'luk diliminin ulusal gelirden aldığı pay sadece yüzde 0.7 iken, nüfusun en zengin yüzde 10'luk dilimi, toplam ulusal gelirin yüzde 47'sini götürmektedir.

---

(1) UNDP, Human Development Report, 2005, S. 55. (Birleşmiş Milletler kalkınma Programı, İnsani Gelişme Raporu, 2005, S. 55.)

Gelir Dağılımı Adaletsizliği

Aşağıda Eylül 2005'te yayınlanmış olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı 2005 Yılı İnsani gelişme Raporu'nda (UNDP Human development 2005) verilen ve ülkeler itibariyle nüfusun en fakir ve en zengin yüzde 10 ve yüzde 20'lik dilimlerinin toplam ulusal gelirden aldığı gelir veya tüketim payını gösteren Tablodan derlenen ve gelir dağılımı en adaletsiz ülkelerle en az adaletsiz ülkelere bir bölümü verilmektedir.

**Nüfusun en fakir ve zengin yüzde yirmilik
nüfus dilimlerinin toplam gelirden aldıkları pay**

Gelir dağılımı adaletsiz ülkeler	Gözlem Yılı	En fakir % 20	En zengin % 20	Gelir dağılımı az adaletsiz ülkeler	Gözlem Yılı	En fakir % 20	En zengin % 20
Şili	2000	3.3	62.2	Slovak Cumhuriyeti	1996	8.8	34.8
Bolivya	1999	4.0	49.1	Japonya	1993	10.6	35.7
Paraguay	2002	2.2	61.3	İsveç	2000	9.1	36.6
Brezilya	2001	2.4	63.2	Çek Cumhuriyeti	1996	10.3	35.9
Zwaziland	1994	2.7	64.4	Norveç	2000	9.6	37.2
Arjantin	2001	3.1	56.4	Finlandiya	2000	9.6	36.7
Meksika	2000	3.1	59.1	Türkiye	2000	6.1	46.7

Ülkeler itibariyle, ülke nüfusunun değişik gelir dilimlerinin toplam gelirden aldıkları payı ve Gini katsayısını gösteren ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Human Development Report (İnsani Gelişme Raporu) 2005'ten alınmış olan aşağıdaki tablo, ülkemizde gelir dağılımının görece olarak adaletsiz olduğunu; ancak geçmişteki yüksek enflasyon düzeyi, sıcak para ve ekonomik krizler gibi ekonomik alanlarda adı sık, sık birlikte anılan Brezilya veya Arjantin gibi Latin Amerika ülkelerine göre çok daha kabul edilebilir durumda olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

TABLO.II.2.14.
ÜLKELER İTİBARIYLA GELİR DAĞILIMI
(Nüfus Gelir Gruplarının Toplam Ulusal Gelirden Aldığı Pay)

Ülke ve Gözlem Yılı	Gelir veya Tüketimden Alınan Pay (%)				Adaletsizlik Ölçüsü	Gini Katsayısı
	En Fakir % 10	En Fakir % 20	En Zengin % 20	En Zengin % 10	En Zengin % 10/ En Fakir % 10	
Norveç 2000	3.9	9.6	37.2	23.4	6.1	25.8
İsveç 2000	3.6	9.1	36.6	22.2	6.2	25.0
Avustralya 1994	2.0	5.9	41.3	25.4	12.5	35.2
Hollanda 1999	2.5	7.6	38.7	22.9	9.2	30.9
Belçika 1996	2.9	8.3	37.3	22.6	7.8	25.0
A.B.D. 2000	1.9	5.4	45.8	29.9	15.9	40.8
Kanada 1998	2.5	7.0	40.4	25.0	10.1	33.1
Japonya 1993	4.8	10.6	35.7	21.7	4.5	24.9
Danimarka 1997	2.6	8.3	35.8	21.3	8.1	24.7
İngiltere 1999	2.1	6.1	44.0	28.5	13.8	36.0
Finlandiya 2000	4.0	9.6	36.7	22.6	5.6	26.9
Avusturya 1997	3.1	8.1	38.5	23.5	7.6	30.0
Fransa 1995	2.8	7.2	40.2	25.1	9.1	32.7
Almanya 2000	3.2	8.5	36.9	22.1	6.9	28.3
İspanya 1990	2.8	7.5	40.3	25.2	9.0	32.5
İtalya 2000	2.3	6.5	42.0	26.8	11.6	36.0
Portekiz 1997	2.0	5.8	45.9	29.8	15.0	38.5
Yunanistan 1998	2.9	7.1	43.6	28.5	10.0	35.4
Kore 1998	2.9	7.9	37.5	22.5	7.8	31.6
Çek Cumh. 1996	4.3	10.3	35.9	22.4	5.2	25.4
Polonya 2002	3.1	7.6	41.9	26.7	8.6	34.1

Ülke ve Gözlem Yılı	Gelir veya Tüketimden Alınan Pay (%)				Adaletsizlik Ölçüsü	Gini Katsayısı
	En Fakir % 10	En Fakir % 20	En Zengin % 20	En Zengin % 10	En Zengin % 10/ En Fakir % 10	
Macaristan 2002	4.0	9.5	36.5	22.2	5.5	34.1
Uruguay 2000	1.8	4.8	50.1	33.5	18.9	44.6
Meksika 2000	1.0	3.1	59.1	43.1	45.0	54.6
Bulgaristan 2001	2.4	6.7	38.9	23.7	9.9	31.9
Rusya Feder. 2002	3.3	8.2	39.3	23.8	7.1	31.0
Kolombiya 1999	0.8	2.7	61.8	46.5	57.8	57.6
Brezilya 2001	0.7	2.4	63.2	46.9	68.0	59.3
Venezuela 1998	0.6	3.0	58.4	36.3	62.9	49.1
Romanya 2002	3.2	7.9	41.0	26.1	8.1	30.3
Türkiye 2000	2.3	6.1	46.7	30.7	13.3	40.0

Kaynak: UNDP, Human Development Report, Eylül 2005, S. 270 - 273.

Yukarıdaki tablodan izlenebileceği gibi danimarka 24.7 olan Gini katsayısıyla dünyada ulusal gelirini en adil biçimde dağıtan ülke konumunda bulunuyor, Japonya ise 24.9 olan Gini katsayısıyla onu izliyor.

OECD üyesi olan ülkeler arasında Türkiye 40.0 olan Gini katsayısıyla, Gini katsayısı 54.6 olan Meksika ve Gini katsayısı 40.8 olan A.B.D.'nden sonra gelir dağılımı en adaletsiz olan ülke konumunda bulunuyor.

II.3. MİLLİ HASILA VE EKONOMİK BÜYÜME

Özellikle son çeyrek yüzyıllık dönemde Türk ekonomisinin göstermiş olduğu ekonomik büyüme süreci gözden geçirildiğinde, milli hasıla büyümesinin sık sayılabilecek aralıklarla kesintiye uğradığı, finansal kesimde ve reel ekonomide krizlerle karşılaşıldığı ve bu krizlerden bazılarının bu alandaki geçmiş kazanımların büyük ölçüde kaybedilmesine neden olacak şekilde şiddetli seyretmiş olduğu izlenimi edilmektedir.

Yüksek petrol fiyatlarının yol açtığı dışsal şok, döviz darboğazı ve siyasi alandaki istikrarsızlık sonucu milli hasılanın yüzde 2.8 oranında küçülmüş olduğu 1980 yılı gözardı edilirse 80'li yıllar genelde Türk ekonomisinin istikrarlı ve görece olarak hızlı bir büyüme performansı sergilediği bir dönem olmuştur. 1980 yılında göstermiş olduğu yüzde 2.8 oranındaki küçülmenin ardından, dalgalanmalar göstermekle beraber, sürekli bir büyüme ortaya koyan ve 1981-1993 döneminde de yıllık ortalama yüzde 5.2 oranında genişleme göstermiş olan Türkiye Gayrisafi Milli Hasılası bu uzun dönemli ve kesintisiz büyüme döneminin ardından ilk kez 1994 yılında derin bir daralma sergilemiştir. Finansal piyasalarda başlayarak, daha sonra yapılan yüksek oranlı devalüasyonun yarattığı arz şoku sonucu reel sektörü etkisi altına alan derin bir ekonomik krizin yaşanmış olduğu 1994 yılında yüzde 6.1 oranında küçülen ekonomi, o yılın sonbaharından itibaren alınan genişletici mali ve parasal politikaların etkisiyle, yılın son çeyreğinden itibaren belirgin bir büyüme dönemi içine girmiş ve esas itibariyle iç talep genişlemesine bağlı bu eğilimini, güçlü bir şekilde 1998 yılının ikinci çeyreğine kadar sürdürmüştür.

GSMH ve GSYİH BÜYÜME HIZLARI
(sabit Fiyatlarla % Olarak)

Yıl	GSMH	GSYİH	Yıl	GSMH	GSYİH
1980	- 2.8	- 2.4	1993	8.1	8.6
1981	4.8	4.9	1994	- 6.1	- 5.5
1982	3.1	3.6	1995	8.0	7.2
1983	4.2	5.0	1996	7.1	7.0
1984	7.1	6.7	1997	8.3	7.5
1985	4.3	4.2	1998	3.9	3.1
1986	6.8	7.0	1999	- 6.1	- 4.7
1987	9.8	9.5	2000	6.3	7.4
1988	1.5	2.1	2001	- 9.5	- 7.5
1989	1.6	0.3	2002	7.9	7.8
1990	9.4	9.3	2003	5.9	5.8
1991	0.3	0.9	2004	9.9	8.9
1992	6.4	6.0	2005	7.6	7.4

1998 yılı başında Hükümet tarafından uygulamaya konulan enflasyonu düşürmeye yönelik para ve maliye politikaları, ayrıca vergi gelirlerinde sağlanan yüksek oranlı artış, özel sektör tüketim ve yatırım harcamaları üzerinde daraltıcı bir etki doğurmuş, bu durumun yanısıra 1997 yılında başlayarak 1998 yılında daha da derinleşen ve yayılan Güney-Doğu Asya krizi ile Ağustos ayındaki Rusya krizi, neden oldukları yoğun sermaye kaçıışı ve ihrac talebindeki gerilemeyle, bu olumsuz tabloyu daha da kötüleştirmiş ve neticede giderek yavaşlama süreci içine giren ekonomide, GSMH büyümesi, 1998 yılının tamamı itibariyle sadece yüzde 3.9 olarak gerçekleşmiştir.

Olumsuz iç ve dış etkenlerin yanısıra yaşanan deprem felaketleri 1999 yılında özellikle yatırım harcamaları olmak üzere özel kesim talebinde önemli bir daralmaya yol açmış ve kamu tüketim harcamalarındaki genişlemeye rağmen, toplam iç talep yüzde 4.0 oranında daralmış ve yılın tamamı itibariyle sabit fiyatlar üzerinden Gayrisafi Yurtiçi Hasıla yüzde 4.7 oranında düşerken, Net Dış Alem Faktör Gelirlerindeki önemli küçülme, GSMH'daki daralmanın yüzde 6.1 oranında gerçekleşmesi sonucunu doğurmuştur.

2000 yılında reel ekonomide ve finans sektöründe meydana gelen gelişmeleri, esas

itibariyle, 1999 yılının Aralık ayında IMF ile yapılan 17 nci Stand-by Anlaşmasının temelini oluşturan makroekonomik ve finansal araç ve hedefler ile bunların uygulanma süreci belirlemiştir. Yılın başında Stand-by Anlaşması çerçevesinde uygulanmasına geçilen ve kur çapasına dayalı enflasyon hedeflemesi sistemi, faiz hadlerinde çarpıcı bir gerilemenin meydana gelmesine olanak sağlamış, faizlerdeki bu düşme tüketim talebinde bir sıçramaya neden olmuştur. Diğer taraftan hedeflenen enflasyona göre belirlenen kurların, gerçek enflasyonun, hedeflenenin üstünde seyretmesi yüzünden TL'nin giderek aşırı değerli duruma gelmesine yol açması, ithal talebinde hızlı bir genişlemeye neden olmuştur. Sonuçta, 2000 yılında gerçekleştirilen GSMH büyümesi esas itibariyle iç talep genişlemesinden kaynaklanmıştır. 2000 yılında reel anlamda yüzde 6.3 oranında genişleme gösteren Gayrisafi Milli Hasıla cari fiyatlar üzerinden yüzde 60.9 oranında bir büyüme ortaya koymasına rağmen yine de, sabit fiyatlar üzerinden 1998 yılı seviyesinin altında kalmıştır.

Bir likidite krizi şeklinde başlayıp bankacılık kesimini derinden sarsan ve yoğun bir sermaye kaçışına neden olan Kasım 2000 krizi ile ardından dalgalı kur rejimine geçilmesi ile ekonomik politikada önemli bir değişiklik yapılması zorunluluğunu ortaya çıkaran Şubat krizi, 2001 yılında para piyasalarındaki krizin hızla reel ekonomiye yansımaları sonucunu getirmiştir. Faiz hadlerindeki hızlı yükselme, kredi olanaklarındaki daralma, piyasalara hakim olan güvensizlik nedeniyle tüketim ve yatırım kararlarının ertelenmesi, üretim, istihdam ve reel ücretlerde meydana gelen küçülme toplam yurtiçi talepte önemli bir daralmaya neden olmuş ve GSMH'daki daralma tahminlerin üzerine çıkarak yüzde (-) 9.5 olarak gerçekleşmiş ve Türkiye, 2001 yılında II. Dünya Savaşından sonraki en büyük ekonomik küçülmeyi yaşamıştır. 2001 yılında en dramatik talep daralması yatırım harcamalarında görülmüş ve kamu sektörü yatırımları yüzde 22.0, özel sektör gayrisafi sabit sermaye oluşumu yüzde 35.1 oranında gerilerken, toplam yatırım harcamalarındaki daralma yüzde 31.7 olmuştur.

Dalgalı kur rejimine geçilmesinin ardından, tanık olunan TL.'sının reel değer kaybı süreci içinde dış rekabet gücünün artmış ve ayrıca iç talebin daralmış olmasının etkisiyle, 2001 yılında mal ve hizmetlere olan dış talep (ihracat) sabit fiyatlar üzerinden yüzde 7.4 oranında bir büyüme göstermiştir.

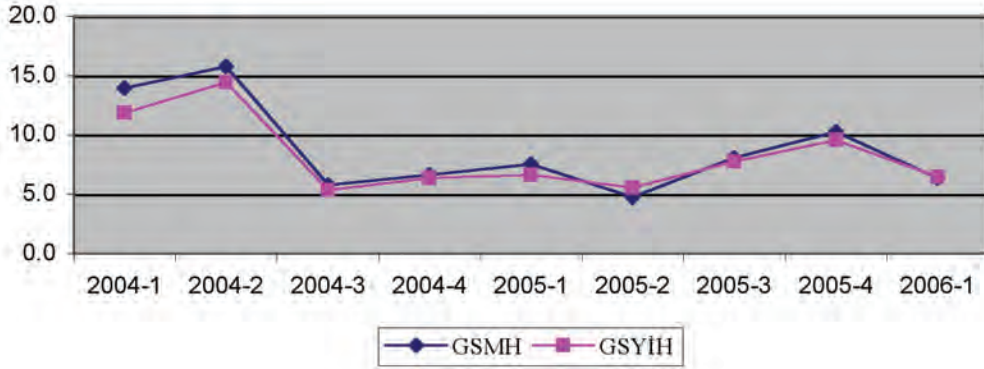
Türkiye ekonomisi, bir önceki yıl yaşanan şiddetli daralmanın ardından 2002 yılında yeniden ekonomik büyüme sürecine girmiştir. Ekonominin büyüme sürecine girmesinde, uygulanmakta olan ekonomik politikalara duyulan güvenin artması ve iç talep canlanmasına ilişkin iyimser beklentiler etkili olmuştur. Ayrıca 2001 yılında iç pazar daralması ve TL'nin reel değerinde meydana gelen erime nedeniyle canlanma

eğilimi içine giren ihracatın 2002 yılında artışını daha da hızlanarak sürdürmesi, sanayi üretimini olumlu etkilemiş ve ekonominin büyümesine katkıda bulunmuştur.

2002 yılında GSMH büyümesi; özellikle tarım ve ticaret sektörlerinde gerçekleşen büyüme hızlarının beklenenin üstünde tutturulmuş olmaları nedeniyle, tahmin edilenden daha hızlı gerçekleşmiş ve yüzde 7.8 oranına ulaşmıştır. Şüphesiz 2002 yılında ekonomik alanda meydana gelen bu hızlı büyümede, bir önceki yıl yaşanmış olan şiddetli daralmanın yolaçtığı ve GSMH'nın sabit fiyatlar üzerinden yaklaşık 1996 yılı düzeyine gerilemiş olduğu düşük baz değerinin de etkisi olmuştur

2001 yılında yaşanan derin ekonomik krizin ve daralmanın ardından, 2002 yılının başından itibaren gözlemlenen ve giderek hızlanan ekonomik toparlanma ve büyüme eğilimi etkisini, biraz yavaşlamış olmakla beraber, 2003 yılı boyunca da kesintisiz bir biçimde sürdürmüştür. 2002 yılı sonbaharında başlayarak 2003 yılı ilk yarısında doruk noktasına ulaşan Irak krizi, ekonomik büyümenin 2003 yılının birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde biraz düşük düzeyde gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

ŞEKİL II.3.1.
Üçer Aylık Dönemler İtibariyle
GSMH ve GSYİH Büyüme Hızları (%)

Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) 2003 yılında bir önceki yıla göre 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 5.9 oranında reel bir büyüme gösterirken, cari fiyatlar üzerinden yüzde 29.7 oranında yükselmiş ve cari fiyatlarla 356.7 katrilyon TL. olarak gerçekleşmiştir. GSYİH değeri ise bir önceki yıla göre, sabit fiyatlar üzerinden yüzde 5.8, cari fiyatlar üzerinden yüzde 29.6 oranında bir büyüme göstermiş ve cari fiyatlarla 359.8 katrilyon TL. olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılında sektörler itibariyle en hızlı büyüme oranları, sırasıyla ithalat vergisinde, ulaştırma ve haberleşme sektöründe, ticaret sektöründe ve sanayi sektöründe gerçekleşmiştir. sürdürmüştür.

Önceki iki yılda olduğu gibi 2003 yılında da “dış alem faktör gelirleri” negatif bakiye vermiş ve GSMH değeri Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değerinin altında gerçekleşmiştir.

Irak savaşının olumsuz etkilerini geride bırakan Türkiye ekonomisi 2004 yılında çok hızlı bir büyüme sergilemiştir. Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) 2004 yılında bir önceki yıla göre, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 9.9 oranında reel bir büyüme gösterirken, cari fiyatlar üzerinden yüzde 20.3 oranında büyümüş ve 428 katrilyon 932 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılı birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde, sırasıyla 11.8 ve 14.4 oranında büyüyen GSYİH, 2004 yılı mayıs ayından itibaren talebi kısıtlayıcı yönde alınan önlemlerin etkisiyle, üçüncü ve dördüncü üç aylık dönemlerde biraz yavaşlayarak, sırasıyla yüzde 5.3 ve yüzde 6.3 oranında büyümesini sürdürmüştür. Bu gelişmelerin sonucu olarak, yıllık bazda GSYİH büyümesi 2004 yılında yüzde 8.9 olarak (Harcamalar Yoluyla Yüzde 9.0) gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu büyüme hızı, 1990 yılında gerçekleşen yüzde 9.3 oranındaki büyüme hızından sonra, 1988-2004 döneminde tanık olunmuş olan ikinci en büyük büyüme hızıdır.

Önceki üç yılda olduğu gibi 2004 yılında da “dış alem faktör gelirleri” negatif bakiye vermiş ve GSMH değeri Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değerinin altında gerçekleşmiştir. 2004 yılında GSYİH değeri bir önceki yıla göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 19.7 oranında bir büyüme göstermiş ve 430 katrilyon 511 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılında sektörler itibariyle en hızlı büyüme sırasıyla ithalat vergisi, ticaret, sanayi, serbest meslek hizmetleri ile ulaştırma ve haberleşme sektörlerinde gerçekleşmiştir. 2004 yılı itibariyle GSYİH içinde yüzde 24.9 oranında ağırlıklı bir paya sahip olan sanayi sektörü yüzde 9.4 oranında büyürken, yüzde 20.6 paya sahip olan tica-

ret sektörü yüzde 12.8 oranında ve yüzde 14.4 oranında bir paya sahip olan ulaştırma ve haberleşme sektörü ise yüzde 6.8 oranında büyümüştür.İthalattaki canlılık 2004 yılında da ithalat vergisi rakamlarına yansımış ve bir önceki yıl yüzde 22.6 oranında büyüyen ithalat vergisi büyüme hızı daha da hızlanarak 2004 yılında yüzde 26.2'ye tırmanmıştır.

TABLO II.3.1.
2005 YILI GSMH BÜYÜMESİ
Sabit Fiyatlarla (%) Değişim

Sektörler	2004	2005				2005
	Yılı	I. Dönem	II. Dönem	III. Dönem	IV. Dönem	Toplam
Tarım	2.0	4.3	8.2	7.5	-0.1	5.6
Sanayi	9.4	6.6	3.9	5.7	10.1	6.5
İnşaat	4.6	20.6	25.4	25.6	14.8	21.5
Ticaret	12.8	7.0	5.0	7.5	9.9	7.4
Ulaştırma ve Haberleşme	6.8	6.8	4.7	8.0	15.2	8.8
Mali Kuruluşlar	1.1	0.7	0.3	-0.5	-1.2	-0.2
Konut Sahipliği	1.8	1.3	1.4	1.6	1.9	1.5
Serbest Meslek Hizmetler	8.0	6.7	5.5	7.7	9.4	7.4
(-) İzafi Banka Hizmetleri	1.7	1.4	1.0	0.8	0.8	1.0
Sektörler Toplamı	8.2	6.8	5.4	7.5	9.3	7.3
Devlet Hizmetleri	1.2	-0.3	1.3	1.0	1.2	0.8
Kar Amacı Olmayan Kurul.	0.2	-1.3	0.1	-0.2	0.4	-0.2
İthalat Vergisi	26.2	8.7	8.8	14.7	16.2	12.2
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	8.9	6.6	5.5	7.7	9.5	7.4
Gayrisafi Milli Hasıla	9.9	7.5	4.7	8.0	10.2	7.6

2005 YILI HASILA BÜYÜMESİ

GSYİH, GSMH ve Sektörel Büyüme hızları

2001 yılında yaşanan derin ekonomik krizin ertesinde 2002 yılı ilk çeyreğinde başlamış olan büyüme süreci 2005 yılının on çeyreğine kadar sürmüştür, bu şekilde ekonomide 16 çeyrek dönemlik kesintisiz bir büyüme süreci yaşanmıştır. 2005 yılında sektörler itibariyle en hızlı büyüme sırasıyla inşaat, ulaştırma ve haberleşme, ticaret, serbest meslek ve hizmetler ile sanayi sektörlerinde gerçekleşmiştir. Gayrisafi milli hasıla (GSMH) 2005 yılında, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden, bir önceki yıla göre yüzde 7.6 oranında reel bir büyüme gösterirken, cari fiyatlar üzerinden yüzde 13.4 oranında büyümüş ve 486 milyar 401 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. GSYİH ise yüzde 7.4 oranında bir reel büyüme ile 487 milyar 202 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, net dış alem faktör gelirleri 2005 yılı genelinde de negatif bakiye vermiş ve GSMH, GSYİH'nin altında gerçekleşmiştir.

Ekonomik krizlerden olumsuz yönde etkilenerek daralma süreci içine giren inşaat sektörü 2003 yılının son çeyreğinden itibaren büyümeye başlamış ve devamlı biçimde ivme kazanarak, 1987 yılından sonraki en yüksek hıza ulaşmış ve 2005 yılı genelinde yüzde 21.5 oranında çarpıcı bir büyüme sergilemiştir. GSMH içinde yüzde 13.6 oranında bir ağırlığa sahip olan ulaştırma ve haberleşme sektörü yakın geçmiş dönemdeki hızlı genişlemesini sürdürmüştür ve 2005 yılında yüzde 8.8 oranında büyüme göstermiştir. Canlı iç talep ve ithalatın etkisiyle ticaret sektörü, önceki yıla göre biraz yavaşlamış olmakla beraber, dikkat çekici büyümesini devam ettirmiş ve söz konusu yılda yüzde 7.4 oranında genişlemiştir. İhracat hacmi büyümesindeki yavaşlamanın ve aşırı değerli YTL.'nin mamul ve ara malı ithalatını çekici kılması nedeniyle sanayi sektöründeki büyüme hızı 2005 yılında yavaşlayarak yüzde 6.5'e gerilemiştir. İmalat sanayii büyüme hızı ise, daha da düşük düzeyde, yüzde 6.1 olarak gerçekleşmiştir.

Ekonomik gelişme paralelinde toplam GSMH içindeki payı sürekli bir biçimde daralarak 2005 yılı itibariyle yüzde 11.5'e kadar gerilemiş olan tarım sektörü katma değerinin yüzde 5.6 oranında dikkat çekici bir artış göstermesi 2005 yılında ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunmuştur.

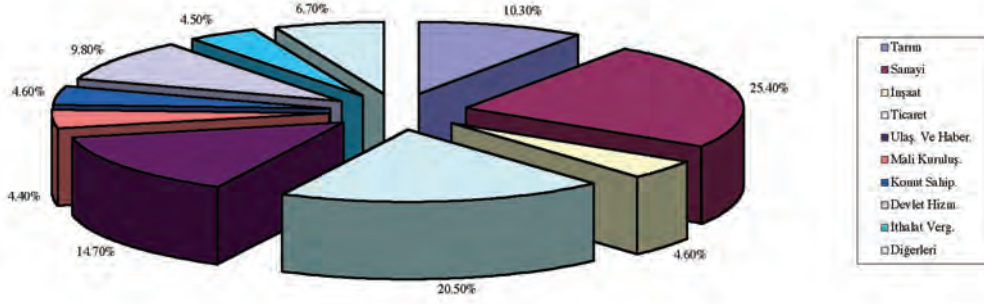
2005 yılı genelinde yüzde 7.6 oranında gerçekleşen GSYİH büyümesine, tarım sektörünün katkısı 0.7 puan, sanayi sektörünün katkısı 1.9 puan ve hizmetler sektörünün katkısı 4.9 puan olmuştur.

TABLO II.3.2.
GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA
(Üretici Fiyatlarıyla Bin YTL)

Faaliyet Kolu	Değer (1987 Sabit Fiyatları İle)			Pay* (%)	Değer Cari Fiyat	Reel Büyüme (%)		
	2003	2004	2005	2005	2005	2003	2004	2005
Tarım	15.549	15.863	16.756	10.3	49.957.330	-2.5	2.0	5.6
Sanayi	36.793	40.234	42.840	25.4	123.669.004	7.8	9.4	6.5
İnşaat	4.866	5.092	6.189	4.6	21.311.774	-9.0	4.6	21.5
Ticaret	28.902	32.613	35.019	20.5	99.739.960	8.1	12.8	7.4
Ulaştırma ve Haberleşme	17.028	18.193	19.791	14.7	71.654.589	8.4	6.8	8.8
Mali Kuruluşlar	2.319	2.344	2.339	4.4	21.484.542	-6.3	1.1	-0.2
Konut Sahipliği	5.957	6.066	6.160	4.6	22.393.509	1.4	1.8	1.5
Serbest Meslek ve Hizmetler	2.808	3.032	3.257	3.5	16.914.421	5.2	8.0	7.4
(-) İZAFİ Banka Hizmetleri	1.782	1.812	1.830	2.6	12.477.618	-7.3	1.7	1.0
Sektörler Toplamı	112.441	121.624	130.520	85.2	414.647.511	5.1	8.2	7.3
Devlet Hizmetleri	5.125	5.184	5.225	9.8	47.719.600	0.8	1.2	0.8
Kar Amacı Olm.Öz.Hizmet.	410	411	410	0.6	2.996.961	-1.0	0.2	-0.2
İthalat Vergisi	7.509	9.473	10.626	4.5	21.838.290	22.6	26.2	12.2
GSYİH (Alıcı Fiyatlarıyla)	125.485	136.693	146.781	99.9	487.202.362	5.8	8.9	7.4
Net Dış Alem Faktör Gelir.	-2.320	-1.385	-1.130	-0.2	-891.330	2.0	-40.3	-
GSMH (Alıcı Fiyatlarıyla)	123.165	135.308	146.651	100.0	486.401.032	5.9	9.9	7.6

* Cari Fiyatlar Üzerinden

GSMH Sektörel Dağılımı (2005 Yılı Cari Fiyatlar Üzerinden)

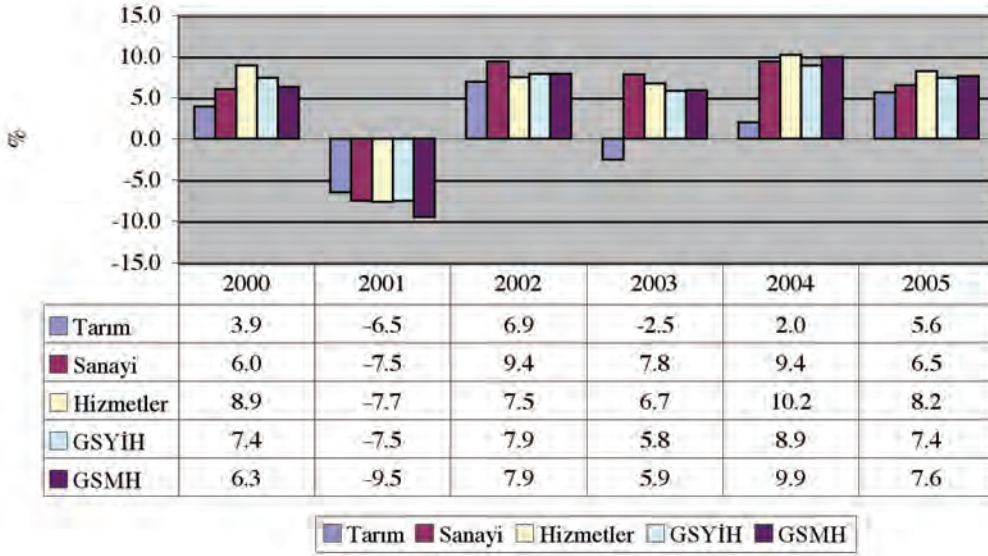

Talep Unsurlarındaki Gelişmeler

2005 yılı geneli itibariyle yüzde 7.4 oranında bir genişleme gösteren GSYİH'nın büyümesinin kaynakları incelendiğinde, bu dikkat çekici büyümede, yüzde 8.8 oranında artan özel tüketimin, yüzde 23.6 oranında büyüyen özel kesim sabit sermaye yatırımlarının ve yüzde 25.9 oranında artış gösteren kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının belirleyici bir etkide bulunduğu görülmektedir. 2005 yılında mal ve hizmet ihracatı yüzde 8.5 oranında artarken, mal ve hizmet ithalatı daha hızlı bir şekilde yüzde 11.5 oranında artış göstermiştir. 2004 yılında yüzde (-) 4.9 puan olarak gerçekleşen net mal ve hizmet ihracatının GSYİH büyümesine olan katkısı 2005 yılında daha az olumsuz bir görünüme kavuşarak yüzde (-) 1.7 puan olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında stok değişmelerinin büyümeye katkısı (-) yüzde 2.5 puan olarak gerçekleşmiştir. Toplam yurtiçi nihai talebin 2005 yılı ekonomik büyümesine olan katkısı yüzde 11.5 puan, toplam yurtiçi talebin katkısı ise yüzde 9.1 puan olarak gerçekleşmiştir.

2005 yılında toplan yurtiçi talebin büyüme hızı yüzde 12.1 oranında gerçekleşirken, toplam yurtiçi talebin büyüme hızı ise yüzde 8.8 olmuştur.

GSMH ve GSYİH Büyüme Hızı
(Sektörler itibariyle Bir Önceki Yıla Göre % Değişme)

Milli Hasıla Harcama Bileşenleri Dönemsel ve Yıllık Gelişme Hızları
(Sabit Fiyatlar Üzerinden)

Harcama Grupları	I. Dönem	II. Dönem	III. Dönem	IV. Dönem	2005 Yılı
Özel Nihai Tüketim Harcamaları	4.1	3.9	10.4	16.7	8.8
Devlet Nihai Tüketim Harcamal.	4.4	4.0	3.2	0.0	2.4
Gayrisafi sabit Sermaye Oluşumu	10.3	20.0	30.6	33.0	24.0
Mal ve Hizmet İhracatı	14.0	6.7	3.9	10.9	8.5
Mal ve Hizmet İthalatı	10.6	9.1	11.2	15.3	11.5

Harcama bileşenlerinde yıl içi gelişmeler gözden geçirildiğinde özel tüketim harcamaları ve gayrisafi sabit sermaye oluşumu (yatırım) harcamalarının dönemler ilerledikçe ivme kazandığı , devletin nihai tüketim harcamalarının büyüme hızının giderek düştüğü ve ihracat ve ithalat talebinin ise dalgalı bir seyir izlemiş olduğu görülmektedir.

2005 yılında elde edilen gayrisafi yurtiçi hasılanın (GSYİH) özel tüketim, yatırım, kamu tüketimi, stok değişimi, ihracat ve ithalat alt kalemleri itibariyle dağılımı ile yurtiçi hasıla içindeki ağırlıkları aşağıda cari fiyatlar üzerinden verilmektedir:

TABLO.II.3.3.
GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA
(Üretici Fiyatlarıyla Bin YTL.)

Harcama Alanı	2004 Bin YTL.	2005 Bin YTL.	Büyüme %	
			% Pay	2005/2004
Özel Nihai Tüketim Harcamaları	284.631.317	328.560.589	68.3	15.4
Gıda ve İçki	93.970.535	101.447.967	30.9	8.0
Dayanıklı Tüketim Malları	40.537.167	53.595.388	16.3	32.2
Yarı Dayanıklı ve Dayanaksız Tük. Mal.	41.440.281	49.083.800	14.9	18.4
Enerji, Ulaştırma, Haberleşme	55.249.927	62.653.632	19.1	13.4
Hizmetler	33.518.736	37.542.900	11.4	12.0
Konut Sahipliği	19.914.653	24.236.902	7.4	21.7
Kamu Nihai Tüketim Harcamaları	56.775.481	63.653.258	13.2	12.1
Maaş, Ücret	42.548.483	47.719.600	75.0	12.2
Diğer Cari Harcamalar	14.226.998	15.933.658	25.0	12.0
Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu	76.722.408	95.307.113	19.8	24.2
Kamu Sektörü	16.058.028	20.700.374	21.7	28.9
Makine-Teçhizat	3.834.095	5.207.398	25.2	35.8
Bina İnşaatı	3.360.307	4.208.332	20.3	25.2
Bina Dışı İnşaat	8.863.626	11.284.645	54.5	27.3
Özel sektör	60.664.380	74.606.738	78.3	23.0
Makine-Teçhizat	40.801.346	46.016.134	61.7	12.8
Bina İnşaatı	19.863.034	28.590.604	38.3	43.9

Harcama Alanı	2004 Bin YTL.	2005 Bin YTL.	Büyüme %	
			% Pay	2005/2004
Stok Değişmeleri	33.973.663	25.394.479	5.3	-
Mal ve Hizmet İhracatı	124.348.181	133.575.227	27.8	7.4
Mal ve Hizmet İthalatı	149.299.109	165.567.880	34.4	10.9
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	427.151.940	480.922.787	100.0	12.6
İstatistiki Hata	3.359.537	6.279.575	-	-
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (Üretim Yoluyla)	430.511.477	487.202.362	100.8	13.2

Mal ve hizmet ithalatından, mal ve hizmet ihracatının çıkarılması ile bulunan net ihracat GSYİH'nın oranı olarak yüzde 6.6 bulunmaktadır. Bu oran, GSYİH'nın yüzdesi olarak ifade edildiğinde, özel kesim tasarruf açığı (özel kesim tasarrufları – özel kesim yatırımı) ile kamu kesimi tasarruf açığının (kamu gelirleri – kamu tüketim harcaması – kamu yatırımı) toplamına eşittir.

2005 yılında Gayrisafi Milli Hasıla değeri cari fiyatlarla, bir önceki yıla göre yüzde 13.2 oranında bir artışla 486.401.032bin YTL.'na (360.866 milyon Dolar) yükselmiş, Dolar cinsinden kişi başına gelir de yüzde 20.0 (Doların uluslararası piyasada değer yitirmesi ve TL.'nin aşırı değerli hale gelmesinin de etkisiyle) oranında bir tırmanmayla 2004 yılındaki 4 172 Dolar düzeyinden 2005 yılında 5 008 Dolara çıkmıştır. Satınalma Gücü Paritesine (SAGP) göre ise Dolar cinsinden kişi başına reel gelir 2005 yılında bir önceki yıla göre, yüzde 7.7 oranında bir artışla 8 141 Dolar düzeyine yükselmiştir. 2005 yılı için GSMH Deflatörü yüzde 5.3 olarak hesap edilmiştir.

TABLO.II.3.4.
KİŞİ BAŞINA GELİR

Yıllar	Cari Fiyatlarla				1987 Fiyatlarıyla		SAGP Göre	
	YTL	Değişim (%)	Dolar	Değişim (%)	YTL	Değişim (%)	Kişi Başın Reel GSYİH Dolar	Değişim (%)
1999	1.217	-	2.879	-	1.74	-	6.132	-
2000	1.862	53,0	2.965	3,0	1.77	1,7	6.810	11,1
2001	2.572	38,1	2.123	-28,4	1.57	-11,3	6.131	-10,0
2002	3.950	53,6	2.598	22,4	1.67	6,4	6.519	6,3
2003	5.044	27,7	3.383	30,2	1.74	4,2	6.762	3,7
2004	5.975	18,5	4.172	23,3	1.88	8,0	7.561	11,8
2005	6.749	13,0	5.008	20,0	2,02	7,4	8.141 ⁽¹⁾	7,7

Kaynak: TÜİK
(1) Geçici

GRAFİK.II.3.I.
KİŞİ BAŞINA GELİR

SAGP: Satınalma Gücü Paritesi

Harcama grupları halinde GSYİH'yı oluşturan talep unsurlarında 2003, 2004 ve 2005 yılları ile 2005 yılının üçer aylık dönemlerinde sabit fiyatlar üzerinden gerçekleşen gelişmeler, aşağıda Tablo halinde verilmektedir:

TABLO.II.3.5.
TALEP UNSURLARINDAKİ GELİŞMELER
(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % değişme)

	2003 Yılı	2004 Yılı	2005 Yılı	2005 Yılı			
				I.Çeyrek	II.Çeyrek	III.Çeyrek	IV. Çeyrek
Toplam Tüketim	5.6	9.0	8.1	4.1	3.9	9.8	14.1
Kamu	6.6	0.5	2.4	4.4	4.0	3.2	0.0
Özel	-2.4	10.1	8.8	4.1	3.9	10.4	16.7
Sabit sermaye yatırımları	10.0	32.4	24.0	10.3	20.0	30.6	33.0
Kamu	-11.5	-4.7	25.9	30.7	30.2	38.2	17.1
Özel	20.3	45.5	23.6	8.8	18.4	29.0	41.6
Stok Değişimi(*)	3.0	1.1	-2.5	0.6	-0.7	-3.0	-6.3
Toplam Yurtiçi Nihai Talep	6.5	14.1	12.1	5.5	8.4	14.5	19.1
Toplam Yurtiçi Talep	9.3	14.1	8.8	5.6	6.8	10.9	11.6
Net Mal ve Hizmet İhracatı(*)	-3.1	-4.9	-1.7	0.5	-1.9	-2.7	-2.3
Mal ve Hizmet İhracatı	16.0	12.5	8.5	14.0	6.7	3.9	10.9
Mal ve Hizmet İthalatı	27.1	24.7	11.5	10.6	9.1	11.2	15.3
GSYİH (Harcama)	5.8	9.0	7.4	6.6	5.5	7.7	9.5

(*) GSYİH Büyümesine katkı

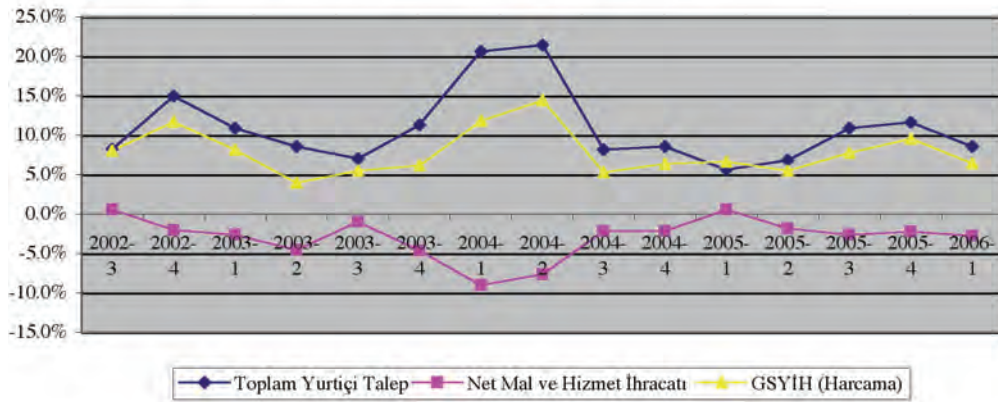
Aşağıda verilen Grafikte Toplam Yurtiçi Talep düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki yakın ilişki-korelasyon açık biçimde görülmektedir. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ertesinde yeniden büyüme sürecine girilen dönemde, sadece Net Dış Talebin (Net Mal ve Hizmet İhracatı) pozitif olduğu 2002 yılı birinci üç aylık dönemde Toplam Yurtiçi Talep büyümesi negatif olduğu halde, GSYİH büyümüştür. Bu durum, bu dönemde büyümenin salt pozitif net mal ve hizmet ihracatından kaynaklandığını göstermektedir. Buna karşılık ileriki dönemlerde ise (2005 yılı birinci üç aylık dönemi dışında), net dış talep (net mal ve hizmet ihracatı) sürekli eksi bakiye verdiği için (toplam mal ve hizmet ithalatı, toplam mal ve hizmet ihracatından daha büyük olduğu için), Toplam Yurtiçi Talebin ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi, yurtiçi talebin dışarıya yönelen kısmı (Net Mal ve Hizmet İthalatı) büyüdükçe (net dış talep ya da net mal ve hizmet ihracatı daha büyük negatif bakiye verdikçe) azalmaktadır. Grafikten görüleceği üzere Toplam Yurtiçi Talep ve GSYİH büyüme çizgileri arasındaki yükseklik farkı, negatif net mal ve hizmet ihracatı büyüdükçe artmaktadır. Bu saptamayı 2005 yılı birinci üç aylık dönem sonuçları da doğrulamaktadır. Toplam yurtiçi talep sadece yüzde 5.6 oranında büyüdüğü halde, GSYİH, net mal ve hizmet ihracatı pozitif olduğu için daha yüksek oranda yüzde 6.6 oranında büyümüştür. 2004 yılı üçüncü üç aylık dönemdeki gelişmeler de açık şekilde yukarıdaki saptamayı doğrular biçimdedir. Eksi yüzde 2.2 düzeyindeki net mal ve hizmet ihracatı, yüzde 8.1 oranındaki toplam yurtiçi talep büyümesinin GSYİH büyümesine ancak yüzde 5.3 olarak yansımaları sonucunu doğurmuştur. Daha açık bir deyişle, net mal ve hizmet ithalatı büyüdükçe yurtiçi üretim ve istihdam dışarıya kaymakta ve doğrudan yatırımlar da yetersiz düzeyde seyrettiğinden dış borçlanmaya dayalı tüketim sözkonusu olmaktadır.

Şüphesiz burada gerek tüketim gerek yatırım talebi olsun yurtiçi talebin büyümesi ihraç edilebilir mal miktarını azaltarak ihracatı olumsuz yönde etkilediği gibi, üretim girdisi ve yatırım malı talebini arttırmak suretiyle de ithal hacmini genişletici ve bu şekilde net mal ve hizmet ithalatını artırıcı bir rol oynamaktadır. Düşük döviz kuru ve yüksek faiz ortamında sıcak para ile finanse edilen bir tüketim talebinin kalkınma üzerindeki olumsuz etkisi ve ekonomi üzerinde yarattığı kırılganlık gayet açıktır ve bu sürecin, daha evvelce birkaç kez maruz kaldığı gibi, en sonunda, döviz kurunda ani bir yükselmeye kendini gösterecek bir krizle son bulma olasılığı hayli yüksektir.

Nitekim “para Politikası” bölümünde geniş şekilde üzerinde durulduğu gibi, FED’in faizleri yükseltmesi ve Japonya’nın “sınırsız para arzı” politikasını sona erdirerek likiditeyi kısma yönünde politika değişikliğine gitmesi ve dünyada likiditenin azalması ile başlayan sermaye çıkışı ile birlikte Türkiye’de döviz kurları hare-

ketlenmiş, kısa süre içinde yüzde yirmiyi bulan bir ulusal para değer erimesi olmuş ve faizler yükselme eğilimi içine girmiştir. Bu durum bu güne kadar enflasyonun ve faizlerin düşürülmesinde YTL.'nin aşırı değerli hale getirilmesinin makroekonomik bir araç olarak kullanılmasından kaynaklanmıştır. Değerli YTL. ihracatı olumsuz yönde etkilerken mamul ve ara malı ithalatını özendirmiş, üretimin ve istihdam olanaklarının yurtdışına yönelmesine yol açmış, ihracata dayalı bir büyüme yerine, kısa vadeli ve sıcak parayla finanse edilen tüketime dayalı bir ekonomik genişlemeye yol açmıştır.

**Toplam Yurtiçi Talep - Net Dış Talep - GSYİH ilişkisi
(Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişme)**

2006 YILI I. ÜÇ AYLIK DÖNEMDE GSMH BÜYÜMESİ

Ekonomik krizlerin ardından 2002 yılının ilk çeyreğinde başlamış olan büyüme süreci 2006 yılının ilk üç aylık döneminde de devam etmiş ve GSMH ve GSYİH önceki yılın aynı dönemine göre sırasıyla 6.3 ve 6.4 oranında büyümüştür.

2006 yılının ilk üç aylık döneminde GSMH bir önceki yılın aynı dönemine göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 13.3 oranında artarak 107 milyar 50 milyon YTL. olarak, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden ise reel yüzde 6.3 oranında yükselerek 31 milyar 592 bin YTL. olarak gerçekleşmiştir.

Özellikle ticaret, inşaat sektörlerindeki ve ithalat vergisi büyüklüğündeki artış 2006 yılı ilk çeyreğinde GSMH'nın, planlanan hızın ve beklentilerin üstünde gerçekleşmesinde önde gelen faktörler olmuştur. Söz konusu dönemde tarım sektöründe yüzde 0.6 oranında sınırlı bir büyüme meydana gelmiştir. 2006 yılının ilk çeyreğinde imalat sanayii katma değeri yüzde 4.0, madencilik sektörü katma değeri yüzde 4.1 ve enerji sektörü katma değeri yüzde 8.4 oranında büyüme gösterirken, toplam sanayi sektörü katma değerinde yüzde 4.5 oranında bir genişleme gerçekleşmiştir.

Kriz yılları ve sonrasında uzun bir dönem sergilediği küçülme döneminin ardından 2003 yılının son çeyreğinde büyümeye başlayan ve geçen yılın son dönemindeki cüzi bir küçülme dışında sürekli bir büyüme göstermiş olan inşaat sektörü 2006 yılı ilk çeyreğinde de genişlemesini sürdürmüş ve yüzde 25.9 oranında çok yüksek bir büyüme ortaya koymuştur. Söz konusu artışta özel kesim inşaat sektöründe gerçekleşen yüzde 22.8 oranındaki büyümenin yanısıra, kamu kesimi inşaat sektörü yatırımlarının da (bina + bina dışı) yüzde 59.4 oranında genişlemesi etkili olmuştur. İnşaat sektörünün 2006 yılı ilk çeyreğinde büyümeye katkısı 1 puan olarak gerçekleşmiştir.

Ticaret sektörü katma değeri yılın ilk çeyreğinde yüzde 7.4 oranında büyürken, sektörün alt kolları olan toptan ve perakende ticareti yüzde 8.0, otel – lokanta hizmetleri yüzde 3.3 oranında büyüme sergilemiştir.

GSMH içersinde yüzde 14.9 oranında bir paya sahip olan ulaştırma sektörü 2006 yılı ilk üç aylık dönemde yüzde 4.0 oranında büyüme göstermiştir.

TABLO.II.3.6.
DÖNEMLER İTİBARIYLA GSMH DEĞİŞİMİ

GSMH Büyümesi	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
I. Üç Aylık Dön.	9.5	8.5	9.5	-7.9	4.2	-3.3	0.6	7.4	13.9	7.5	6.3
II. Üç Aylık Dön.	8.2	9.1	4.5	-3.7	5.4	-12.3	10.4	3.6	15.7	4.7	
III. Üç Aylık Dön.	5.1	8.5	2.6	-7.6	7.2	-9.1	8.0	5.6	5.7	8.0	
IV. Üç Aylık Dön.	7.1	8.3	3.9	-6.1	6.3	-9.4	11.8	5.9	6.6	10.2	

Hızla artan makine-teçhizat yatırımları ve gelir artışı ile birlikte Türk Lirasının değer kazanması nedeniyle yüksek seyreden ithal talebi etkisini ithalat vergisi üzerinde de göstermiş ve 2006 yılının ilk üç aylık döneminde GSMH içersinde yüzde 5.2 oranında bir ağırlığa sahip olan bu kalemdeki büyüme yüzde 14.7 düzeyinde gerçekleşmiştir.

TABLO.II.3.7.
SEKTÖREL BÜYÜME HIZLARI
(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemlerine Göre % Değişme)

	2003	2004	2005	2005				2006 I.
				I.	II.	III.	IV.	
Tarım	-2.5	2.0	5.6	4.3	8.2	7.5	-0.1	0.6
Sanayi	7.8	9.4	6.5	6.6	3.9	5.7	10.1	4.5
İmalat	8.6	10.1	6.1	6.6	3.2	5.5	9.5	4.0
Hizmetler	6.7	10.2	8.2	6.8	6.0	8.7	10.9	7.8
İnşaat	-9.0	4.6	21.5	20.6	25.4	25.6	14.8	25.9
Ticaret	11.0	8.1	12.8	17.9	19.7	7.7	8.9	5.8
Ulaştırma	8.4	6.8	8.8	6.8	4.7	8.0	15.2	4.0
İthalat Vergisi	22.6	26.2	12.2	8.7	8.8	14.7	16.2	14.7
GSYİH	5.8	8.9	7.4	6.6	5.5	7.7	9.5	6.4
GSMH	5.9	9.9	7.6	7.5	4.7	8.0	10.2	6.3

2006 yılı ilk üç aylık döneminde yüzde 6.4 oranında gerçekleşen GSYİH büyümesine sanayi sektörünün katkısı 1.5 puan, hizmetler sektörünün katkısı 4.9 puan olurken, bu dönemde sınırlı bir büyüme gösteren tarım sektörünün katkısı 0.03 puan düzeyinde kalmıştır.

Talep Unsurlarındaki Gelişmeler

2006 yılının ilk üç aylık döneminde yüzde 8.4 oranında arttan özel tüketim harcamaları ile yüzde 30.2 oranında büyüyen özel kesim sabit sermaye yatırımları dönem içinde gerçekleşen GSYİH büyümesine temel katkıda bulunan harcama alanları olmuştur. Sözü edilen dönemde özel tüketim harcamalarının GSYİH büyümesine katkısı 3.7 puan olurken, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının katkısı 6.7 puan olarak gerçekleşmiştir. 2006 yılı ilk çeyreğinde kamu harcamaları büyüme oranı da yükselmiş ve 2005 yılı genelinde yüzde 2.1 oranında büyüyen kamu tüketimi yüzde 8.1 oranında genişlerken kamu sabit sermaye yatırım harcamaları yüzde 34.6 oranında büyümüştür.

Yakın geçmiş döneme damgasını vuran ithalat hacmi büyüme hızının ihracat hacmi büyüme hızının üstünde gerçekleşiyor olması şeklindeki eğilim 2006 yılı ilk çeyreğinde de devam etmiş ve mal ve hizmet ithalatı yüzde 8.2 oranında genişlerken, mal ve hizmet ihracatındaki artış yüzde 3.5'te kalmış ve bu gelişmeler çerçevesinde net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısı negatif olmuş ve eksi 2.8 puan olarak gerçekleşmiştir.

Son dört çeyrekte olduğu gibi stok değişimlerinin büyümeye katkısı negatif olmuş ve 4.4 puan düzeyinde gerçekleşmiştir.

TABLO.II.3.8.
TALEP UNSURLARINDAKİ GELİŞMELER
(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % değişme)

	Yıllık			2005 Yılı				2006
	2003	2004	2005	I. Çeyrek	II. Çeyrek	III. Çeyrek	IV. Çeyrek	I. Çeyrek
Toplam Tüketim	5.6	9.0	8.1	4.1	3.9	9.8	14.1	8.4
Kamu	6.6	0.5	2.4	4.4	4.0	3.2	0.0	8.1
Özel	-2.4	10.1	8.8	4.1	3.9	10.4	16.7	8.4
Sabit sermaye yatırımları	10.0	32.4	24.0	10.3	20.0	30.6	33.0	30.5
Kamu	-11.5	-4.7	25.9	30.7	30.2	38.2	17.1	34.6
Özel	20.3	45.5	23.6	8.8	18.4	29.0	41.6	30.2
Stok Değişimi(*)	3.0	1.1	-2.5	0.6	-0.7	-3.0	-6.3	-4.4
Toplam Yurtiçi Nihai Talep	6.5	14.1	12.1	5.5	8.4	14.5	19.1	13.8
Toplam Yurtiçi Talep	9.3	14.1	8.8	5.6	6.8	10.9	11.6	8.5
Net Mal ve Hizmet İhracatı(*)	-3.1	-4.9	-1.7	0.5	-1.9	-2.7	-2.3	-2.8
Mal ve Hizmet İhracatı	16.0	12.5	8.5	14.0	6.7	3.9	10.9	3.5
Mal ve Hizmet İthalatı	27.1	24.7	11.5	10.6	9.1	11.2	15.3	8.2
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Harc.)	5.8	9.0	7.4	6.6	5.5	7.7	9.5	6.4

(*) GSYİH Büyümesine katkı

Özel tüketim harcamalarının 2006 yılı ilk çeyreğinde yüzde 8.4 oranında büyümesinde, dayanıklı tüketim malları için yapılan harcamaların yüzde 13.5 oranında ve yarı dayanıklı tüketim malları ile dayanıksız tüketim malları için yapılan harcamaların yüzde 12.8 oranında genişlemesi etkili olmuştur.

2006 yılı ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre özel kesim sabit sermaye yatırımları yüzde 30.2 oranında genişlemiştir. Bu dönemde makine- teçhizat yatırımlarının yüzde 32.8 ve inşaat yatırımlarının da yüzde 22.8 oranında büyümesi özel sektör sabit sermaye yatırımlarının hızlı artışını sağlayan temel iki bileşen olmuştur.

Kamu kesiminde bu dönemde maaş ve ücret ödemeleri yüzde 1.8 oranında yükselirken diğer cari harcamaların yüzde 23.1 oranında artış göstermesi, kamu tüketimi harcamalarının yüzde 8.1 oranında yükselmesine neden olmuştur.

Yılın ilk çeyreğinde kamu makine-teçhizat yatırımları yüzde 7.7 ve bina yatırımları yüzde 19.1 oranında daralma gösterirken, kamu bina dışı yatırımları yüzde 85.5 oranında genişlemiş ve tüm bu gelişmeler neticesinde toplam tüketim yüzde 8.4 oranında, yatırımlar da yüzde 30.5 oranında artmıştır.

II.4. SEKTÖREL GELİŞMELER

II.4.1. TARIM

Tarım sektörü katma değeri 2005 yılında, bir önceki yıla göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 3.2, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden ise reel anlamda yüzde 5.6 oranında büyümeye göstermiştir.

TARIM SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ

Cari Üretici Fiyatlarıyla	Değer (Bin YTL)			Değişim (%)	
	2003	2004	2005	2004	2005
Tarım Sektörü Toplamı	42.126.246	48.394.672	49.957.330	14.9	3.2
Çiftçilik ve Hayvancılık	39.550.179	44.905.361	46.141.237	13.5	2.8
Ormancılık	1.268.139	1.702.823	1.756.925	34.3	3.2
Balıkçılık	1.307.928	1.786.488	2.059.168	36.6	15.3
1987 Yılı Fiyatlarıyla	2003	2004	2005	2004	2005
Tarım Sektörü Toplamı	15.549	15.863	16.756	2.0	5.6
Çiftçilik ve Hayvancılık	14.501	14.683	15.624	1.3	6.4
Ormancılık	689	793	735	15.1	-7.3
Balıkçılık	359	387	397	7.8	2.6

2005 yılında iklim koşullarının genelde olumlu bir seyir izlemesi ve sağlanan verimlilik artışları tarımsal üretimde gerçekleşen artışta önde gelen unsurlar olmuştur. 2005 yılında seçilmiş tarla bitkilerinde en yüksek üretim artışları bir önceki yıla göre yüzde 40.0 ile mısırdaki ve yüzde 22.4 ile çeltikte gerçekleşmiştir. Üretim alanlarındaki genişleme, yağış artışı ve üretimin kayıt altına alınması çeltik üretim artışında etkili olmuştur. Mısır üretimindeki artışta ise kaliteli tohum kullanılması, verilen prim destekleri ve verimlilik artışı etkili olmuştur. Buna karşılık 2004 yılına göre soya üretiminde yüzde 48, patates üretiminde yüzde 14.8 ve pamuk üretiminde yüzde 8.8 oranında azalma gözlemlenmiştir. Yok yılı olması nedeniyle zeytin üretimi önceki yıla göre yüzde 25 oranında düşüş gösterirken, fındık üretimi yüzde 51.4 oranında, antepfıstığı üretimi ise yüzde 100 oranında artış göstermiştir.

TABLO II.4.1.
SEÇİLMİŞ BAZI BİTKİLERDE ÜRETİM DURUMU

Üretim (Bin Ton)					
	2001	2002	2003	2004	2005
Buğday	19.000	19.500	19.000	21.000	21.500
Arpa	7.500	8.300	8.100	9.000	9.500
Mısır	2.200	2.100	2.800	3.000	4.200
Çeltik	360	360	372	490	600
Tütün	145	160	112	134	148
Şeker Pancarı	12.633	16.523	12.623	13.517	14.723
Pamuk (kütü)	2.358	2.542	2.346	2.455	2.240
Ayçiçeği	650	850	800	900	975
Soya	50	75	85	50	26
Fındık	625	600	480	350	530
Zeytin	600	1.800	850	1.600	1.200

Üretim (Bin Ton)					
	2001	2002	2003	2004	2005
Portakal	1.250	1.250	1.250	1.300	1.445
İncir	235	250	280	275	285
Üzüm	3.250	3.500	3.600	3.500	3.850
Soğan	2.150	2.050	1.750	2.040	2.070
Patates	5.000	5.200	5.300	4.800	4.090

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

TABLO.II.4.2. TARIMSAL DESTEKLEME ÖDEMELERİ

	Tutar (Milyon YTL.)			Pay (%)	Değişim (%)	
	2003	2004	2005	2005	2004	2005
Doğrudan Gelir Desteği	2.360	2.480	2.393	61.0	5.1	-3.5
Hayvancılık Dest. Ödeme.	126	209	345	8.8	65.9	65.1
Tarım Reformu Uyg. Projesi	51	31	29	0.7	-39.2	-6.5
Prim Desteği Ödemeleri	269	294	656	16.7	9.3	123.1
Çay primi ve Budama Desteği	39	70	113	2.9	79.5	61.4
Diğer Sübvansiyonlar	-	-	384	9.8	-	-
Toplam	2.845	3.084	3.920	100.0	8.4	27.1

Yukarıdaki Tablodan görüldüğü gibi tarımsal destek ödemeleri 2005 yılında bir önceki yıla göre yüzde 27.1 oranında bir artışla 3 milyon 920 bin YTL. olarak gerçekleşmiş, bu tutar içerisinde doğrudan gelir desteği ödemelerinin payı yüzde 61.0 olurken, prim desteği ödemeleri yüzde 123.1 oranında bir artış göstermiş ve toplam destek ödemeleri içindeki payı yüzde 16.7'ye yükselmiştir.

II.4.2. SANAYİ

90'lı yılların ortalarından 2000'li yılların başına kadar olan dönemde ekonomik konjonktörde yaşanmış olan dalgalı seyir doğal olarak sanayi sektörü katma değerindeki gelişmelerde de etkisini derinden göstermiştir. 1994 yılındaki ekonomik kriz sürecinde yüzde 5.7 oranında önemli bir daralma gösteren sanayi sektörü katma değeri, 1994'ü izleyen üç yıl boyunca hızlı bir genişleme göstermiş ve sırasıyla yüzde 12.1, yüzde 7.1 ve yüzde 10.4 oranında bir büyüme ortaya koymuştur. Uzak Doğu Asya ve daha sonra Rusya'da meydana gelen ekonomik krizin de etkisiyle 1998 yılı ikinci yarısından başlayarak tekrar yavaşlama süreci içine giren sanayi sektörü katma değer artışı, 1998 yılının tümü itibariyle yüzde 2.0'de kalmıştır. 1998 yılının son çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5.4 oranında küçülme gösteren sanayi sektöründeki daralma 1999 yılının ilk üç aylık döneminde daha da derinleşmiş ve sanayi sektörü katma değeri sözü edilen dönemde yüzde 8.4 oranında küçülmüştür. 1999 yılının ikinci çeyreğinde önceki yılın aynı dönemine göre hafif bir toparlanma göstererek yüzde 0.7 oranında bir büyüme gösteren sanayi sektörü üretimi, 17 Ağustos depreminin doğrudan ve dolaylı etkileri ve tüketim ve yatırım talebindeki daralmalar, ihraç talebinin düşmesi sonucu tekrar küçülme eğilimi içerisine girmiş ve sanayi sektörü katma değeri yılın tamamı itibariyle yüzde 5.0 oranında düşmüştür.

1999 yılı Aralık ayında IMF ile girilen Stand-by düzenlemesinin ekonomide yarattığı iyimser beklentiler, faiz hadlerinde meydana gelen, beklenenin ötesinde düşüş ve tüketici kredileri elverişliliğindeki iyileşmeler, 2000 yılı ilk üç aylık döneminden itibaren, tüketim ve yatırım talebinde ve dolayısıyla sanayi üretiminde yeniden büyüme eğilimine girilmesinde temel etkenler olmuşlardır.

2000 yılında oniki aylık ortalamalara göre bir önceki yıla göre toplam sanayi üretimi yüzde 6.1, imalat sanayi sektörü üretimi yüzde 6.5 ve enerji (elektrik, gaz, su) üretimi yüzde 7.4 oranında artış göstermiş, bununla beraber madencilik sektörü üretimi yüzde 2.8 oranında daralmıştır.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 aylarında yaşanan ve önce para piyasalarında etkili olan krizler daha sonra reel ekonomiye de yansımıştır. Sanayi sektörü üretimi 2001 yılı başından itibaren belirgin bir daralma süreci içerisine girmiş ve bu üretim gerilemesi ikinci çeyrekte itibaren şiddetli bir küçülmeye dönüşmüş ve bu durumunu yılın sonuna kadar sürdürmüştür. Aşağıda verilen Tablodan açık bir şekilde görüldüğü gibi, oniki aylık ortalamalar bazında bir önceki yıla göre, 2001 yılında madencilik sektörü üretimi yüzde 8.0, imalat sanayii üretimi yüzde 9.5, enerji üretimi yüzde 1.8 ve toplam sanayi üretimi de yüzde 8.7 oranında şiddetli bir daralma göstermiştir.

TABLO II.4.3.
SANAYİ SEKTÖRÜ ÜRETİM ENDEKSİ DEĞİŞİM ORANLARI

Yıl	Sanayi Sektörü	Madencilik	İmalat	Enerji
1998	2.0	9.3	11.5	5.0
1999	-5.0	-7.3	1.2	5.3
2000	6.1.	-2.8	6.5	7.4
2001	-8.7	-8.0	-9.5	-1.8
2002	9.4	-8.3	10.8	5.4
I. Dönem	3.1	-1.4	3.3	3.6
II. Dönem	11.8	-12.4	13.6	8.3
III. Dönem	10.0	-11.3	11.8	5.4
IV. Dönem	12.3	-6.9	14.2	4.7
2003	8.7	-3.4	9.3	8.5
I. Dönem	9.3	-13.1	10.6	8.0
II. Dönem	4.6	-14.7	5.1	7.2
III. Dönem	10.4	10.3	10.5	10.0
VI: Dönem	10.7	3.5	11.1	8.4
2004	9.9	4.0	10.4	8.5
I. Dönem	10.6	-9.8	12.0	6.5
II. Dönem	16.2	10.1	17.2	8.4
III. Dönem	8.5	6.9	8.7	7.0
IV. Dönem	4.7	7.7	4.5	5.6
2005	5.3	13.8	4.8	7.6
Kamu	5.4	25.2	1.6	7.2
Özel	5.3	-11.7	5.3	7.9
I. Dönem	6.1	24.6	5.6	5.7
Kamu	0.9	43.2	-4.6	0.9
Özel	7.5	-16.1	7.7	9.8

Yıl	Sanayi Sektörü	Madencilik	İmalat	Enerji
II. Dönem	3.1	16.8	2.2	7.5
Kamu	7.0	31.0	4.4	3.8
Özel	2.2	11.8	1.8	10.8
III. Dönem	4.5	2.3	7.4	8.8
Kamu	6.7	12.7	2.1	13.6
Özel	3.9	-19.2	8.4	5.2
IV. Dönem	7.8	16.6	7.4	8.8
Kamu	6.7	21.1	2.1	13.6
Özel	8.1	2.5	8.4	5.2
2006				
I. Dönem	3.5	4.1	2.8	8.5
Kamu	1.0	8.0	-4.8	13.6
Özel	4.1	-10.9	4.1	4.4

Madencilik sektörü dışında kalan toplam sanayi, imalat ve enerji sektörlerinin 2002 yılı başından itibaren tekrar bir toparlanma dönemine girdiği ve bu sürecin yıl boyunca bu sektörlerde hızlanarak devam ettiği gözlenmiştir. İmalat, enerji ve toplam sanayi sektörlerinde 2002 yılında gerçekleşen bu hızlı üretim genişlemesinde bir önceki yıl yaşanan şiddetli daralmanın baz rakamlarını düşürmüş olmasının yanısıra stok yenileme faaliyetleri ve ihracat artışı da önemli etkenler olmuşlardır.

2002 yılında sanayi sektörü katma değerinde gerçekleşen genişleme 2003 yılında da devam etmiştir. Canlı iç talebin yanısıra ihracat hacminde sağlanan dikkat çekici artış sanayi sektörü katma değerinin büyümesinde önemli bir rol oynamıştır. Bir önceki yıla göre sanayi sektörü üretim endeksi 2003 yılında yüzde 8.7 oranında artarken, bu sektörün katma değeri yüzde 7.8 oranında yükselmiştir.

Sanayi sektörü katma değerinde 2002 ve 2003 yıllarında gerçekleşen hızlı büyüme 2004 yılında da devam etmiştir. Süregelen ekonomik büyüme, geleceğe yönelik beklentilerdeki iyileşme ve faiz hadlerindeki belirgin düşüş ile canlı bir seyir izleyen iç talep ve ihracat hacminde tank olunan hızlı genişleme 2004 yılında sanayi sektörü katma değerinin yüzde 9.4 düzeyinde hızlı bir büyüme göstermesinde başlıca etkenler olmuştur.

TABLO.II.4.4.
SANAYİ SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ
(1987 Yılı Fiyatları İle Bir Önceki Yıla Göre % Değişim)

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Madencilik	-7,3	-1,1	-8,8	-4,4	-2,9	2,6	12,8
İmalat sanayii	-5,7	6,4	-8,2	10,4	8,6	10,1	6,1
Elektrik, Gaz ve Su	1,3	6,5	-2,1	8,0	5,7	6,1	7,5
Toplam sanayi	-5,0	6,0	-7,5	9,4	7,8	9,4	6,5

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

Tüketim ve yatırım talebinin canlı olmasına karşılık YTL.'nin aşırı değer kazanmış olmasının bir sonucu olarak 2005 yılında tüketim talebinin ithal mallarına kayması, ihracat hacmi büyüme hızının yavaşlaması ve ithal ara malı ve girdi ithalatının daha çekici hale gelmesi gibi nedenlerle sanayi katma değeri büyüme hızında belirgin bir yavaşlama meydana gelmiştir. Yukarıda verilen tablodan görüleceği üzere, önceki üç yıllık dönemde ortalama büyüme hızı yüzde 8.9 olan sanayi sektörü katma değeri büyüme hızı 2005 yılında yüzde 6.5'e gerilemiştir. Sanayi sektöründe 2005 yılında gözlemlenen büyüme alt sektörler itibarıyla gözden geçirildiğinde, madencilik sektörünün yüzde 12.8, imalat sanayi sektörünün yüzde 6.1 ve enerji sektörünün yüzde 7.5 oranında genişleme gösterdiği gözlemlenmektedir. Diğer taraftan 2005 yılında yüzde 5.3 oranında artış gösteren sanayi sektörü üretim endeksindeki büyümenin özel kesim ile kamu sektöründe yaklaşık aynı düzeyde gerçekleştiği görülmektedir.

TABLO.II.4.5.
SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ DEĞİŞİM ORANLARI
(1997 = 100)

Yıllar	Üretim Endeksi			Değişim % 'si		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
2002	95,5	106,4	103,4	-0,7	13,4	9,5
2003	91,2	120,5	112,4	-4,5	13,3	8,7
2004	92,7	135,2	123,4	1,6	12,2	9,9
2005	97,7	142,4	130,0	5,4	5,3	5,3

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

Diğer taraftan sanayi sektörü⁽¹⁾ alt sektörleri ile imalat alt sektörünün başlıca dallarına ilişkin üretim endekslerinde son dört yıllık dönemde gözlemlenen gelişmeler aşağıdaki tabloda verilmektedir:

TABLO.II.4.6.
SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ GELİŞİMİ
(Bir önceki yıla göre % değişim)

Sektör, alt sektör	2002	2003	2004	2005
Sanayi	9.4	8.8	9.8	5.4
Madencilik	-8.3	-3.4	4.0	13.8
İmalat	10.9	9.3	10.4	4.8
Gıda, İçecek	2.9	7.6	-0.5	6.2
Tekstil	12.5	2.1	-1.5	-11.8

(1) Sanayi sektörü madencilik, imalat ve elektrik, gaz, su olmak üzere üç ana alt sektörden oluşmakta olup, toplam sanayi sektörü içinde madencilik sanayii yüzde 4.89, imalat sanayii yüzde 86.92 ve elektrik, gaz ve su sanayii de yüzde 8.19 oranında ağırlığa sahiptir.

Sektör, alt sektör	2002	2003	2004	2005
Giyim	3.3	1.7	3.5	-12.4
Petrol Ürünleri	9.1	3.1	-4.7	-0.1
Kimyasal Ürünler	14.2	8.8	16.1	6.3
Toprak San. Ürünler	10.9	10.0	9.1	10.2
Ana Metal Sanayii	10.1	11.9	11.6	3.4
Metal Eşya Sanayii	0.5	3.2	9.4	32.0
Makine – Teçhizat	21.4	22.4	31.0	1.2
Taşıt Araçları	27.1	47.6	53.3	9.5
Enerji	5.4	8.5	6.8	7.6

Yukarıda verilen Tablodan da açık biçimde görüleceği üzere 2005 yılında imalat sanayii üretiminde genelde bir belirgin yavaşlama meydana gelirken, Çin'den yapılan ithalat üzerindeki kotaların kaldırılmasının da etkisiyle özellikle dış piyasalardaki daralma sonucu, tekstil ve giyim sanayii üretim endekslerinde önemli bir daralma ile karşı karşıya kalmıştır.

Sanayi sektörü katma değerinin GSYİH içersindeki payında genelde gözlemlenen uzun dönemli büyüme eğilimi 2005 yılında da sürmüş ve bir önceki yıl yüzde 24.9 olan toplam sanayi sektörü payı 2005 yılında yüzde 25.4'e çıkmıştır.

TABLO.II.4.7.
GSYİH İÇİNDE SANAYİ SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ PAYI
(Cari Üretici Fiyatlarıyla % Olarak)

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Madencilik	1,1	1,1	1,2	1,0	1,1	1,2	1,4
İmalat sanayii	19,2	19,2	20,6	20,1	20,0	20,4	20,8
Elektrik, Gaz ve Su	2,9	3,0	3,9	4,1	3,6	3,3	3,2
Toplam sanayi	23,2	23,3	25,7	25,2	24,7	24,9	25,4

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

Sanayi üretim endeksinde 2004 ve 2005 yıllarında aylar itibariyle meydana gelen gelişmeler aşağıda Grafik halinde verilmektedir:

II.4.2.1. SANAYİ SEKTÖRÜNDE 2006 YILI GELİŞMELERİ

Şiddetli bir ekonomik krizin yaşandığı 2001 yılında yüzde 8.7 oranında gerileyen sanayi üretim endeksi⁽¹⁾ 2002 yılı ilk çeyreğinden itibaren giderek ivme kazanan bir büyüme süreci içersine girmiş ve 2002 yılında yüzde 9.4 ve 2003 yılında yüzde 8.8 ve 2004 yılında da yüzde 9.8 oranında büyüme göstermiştir. Sanayi sektörü üretiminde son üç yıllık dönemde gözlemlenen bu istikrarlı büyüme süreci biraz yavaşlamış olmakla beraber 2005 yılında ve 2006 yılının ilk yarısında da sürmüştür.

2006 yılı Ocak-Haziran döneminde, bir önceki yılın aynı döneminin ortalamasına göre toplam sanayi sektörü(1) üretimi ortalaması yüzde 6.5, imalat sanayii üretimi yüzde 6.3 ve enerji sektörü üretimi yüzde 8.7 ve madencilik sektörü üretimi de yüzde 6.9 oranında büyümüştür.

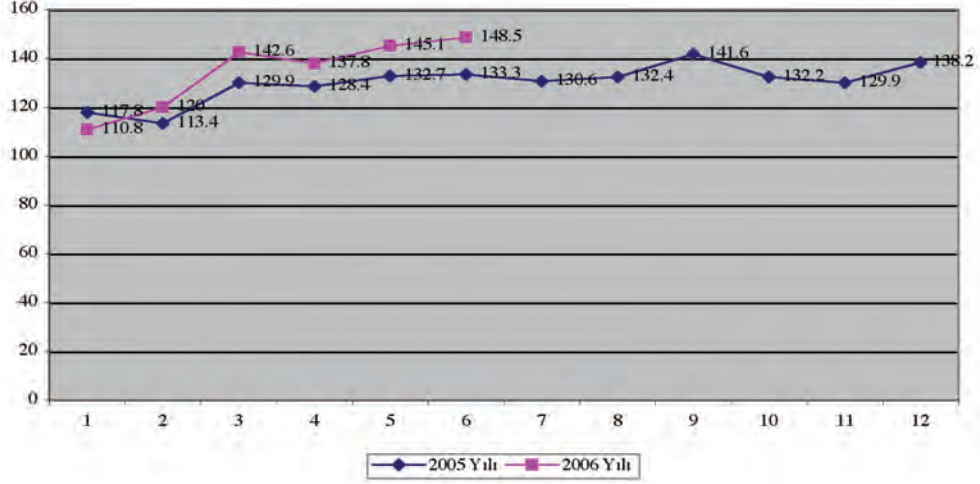
Toplam sanayi sektörü 2006 yılının ilk yarısında Ocak ayı dışında Şubat, Mart, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında bir önceki yılın aynı aylarına göre artış göstermiştir. Ocak ayındaki azalışın temel nedeni, toplam sanayi sektöründe yüzde 86.92 oranında ağırlığa sahip olan imalat sanayi sektöründeki yüzde 7.9 oranındaki azalmadan kaynaklanmıştır. İmalat sanayiindeki bu azalmanın ana nedeni ise bu sektörde yüzde 10.88 oranında ağırlığa sahip olan tekstil sektöründe yüzde 20.3 ve yüzde 6.85 oranında ağırlığa sahip olan “metalik olamayan diğer mineral ürünler” sektöründe de yüzde 13.9 oranında yaşanan düşüşler olmuştur.

Söz konusu dönemde imalat sanayii sektöründe, bir önceki yılın aynı dönem ortalamasına göre en yüksek artışlar yüzde 21.7 oranı ile makine-teçhizat sanayiinde, yüzde 15.6 oranı ile kimyasal ürünler sanayiinde, yüzde 11.5 oranı ile toprak sanayiinde gerçekleşmiştir. Aynı dönemler itibariyle tekstil ürünleri imalatı ve giyim eşyası sanayii üretimleri ise yüzde 4.9 ve petrol ürünleri sanayii üretimi de yüzde 2.7 oranında azalma göstermiştir. 2005 yılı ilk altı aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 10.9 oranında büyüme göstermiş olan taşıt araçları sanayii üretimindeki artış yaklaşık aynı ivmeyi korumuş ve bu yılın ilk yarısında geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 10.4 oranında gerçekleşmiştir.

---

(1) Sanayi sektörü madencilik, imalat ve elektrik, gaz, su olmak üzere üç ana alt sektörden oluşmakta olup, toplam sanayi sektörü içinde madencilik sanayii yüzde 4.89, imalat sanayii yüzde 86.92 ve elektrik, gaz ve su sanayii de yüzde 8.19 oranında ağırlığa sahiptir..

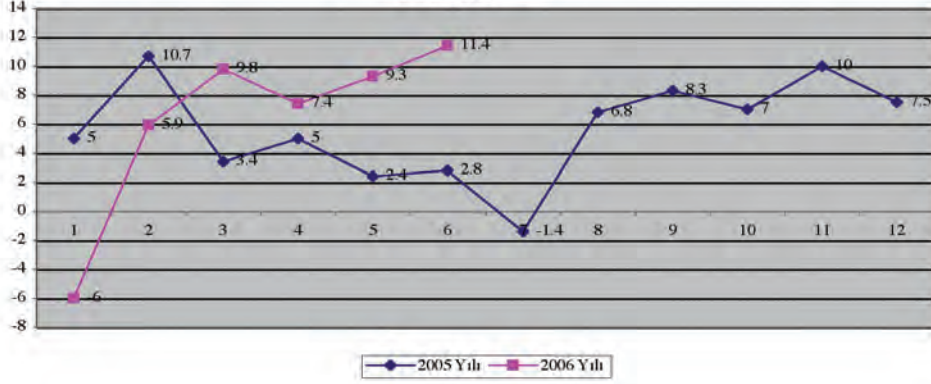
Aylık Sanayi Üretim Endeksi
(1997 = 100.0)

TABLO.II.4.8.
AYLIK SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ GELİŞİMİ
(Bir önceki yıla göre % değişim)

Sektör, alt sektör			Ocak-Haziran		2006					
	2004	2005	2005	2006	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
Sanayi	9.8	5.4	4.5	6.5	-6.0	5.9	9.8	7.4	9.3	11.4
Madencilik	4.0	13.8	20.5	6.9	-0.8	2.1	10.7	9.1	8.3	10.9
İmalat	10.4	4.8	3.7	6.3	-7.9	5.7	10.0	7.5	9.4	11.3
Gıda, İçecek	0.5	6.2	4.0	7.5	2.6	15.4	3.7	7.3	33.5	3.8
Tekstil	-1.5	-11.8	-11.8	-4.9	-20.3	-8.1	-3.6	0.3	-2.4	4.2
Giyim	3.5	-12.4	-9.0	-4.9	-35.5	1.1	10.0	-4.5	10.9	2.8
Petrol Ürünleri	-4.6	-0.1	-5.4	-2.7	-5.3	-23.7	-3.4	7.3	2.1	3.5
Kimyasal Ürünler	16.1	6.3	5.3	15.6	-1.8	24.5	21.3	15.6	11.5	21.2
Toprak San. Ürün.	9.2	10.3	13.2	11.5	-13.9	19.7	21.1	18.1	12.3	11.0
Ana Metal Sanayii	11.6	3.4	4.6	8.9	-9.9	4.9	10.7	10.7	16.6	19.8
Metal Eşya Sanayii	9.4	32.0	39.3	1.7	-27.8	22.3	27.6	13.5	-10.1	-3.7
Makine - Teçhizat	31.0	1.2	-1.6	21.7	-3.8	14.9	25.5	29.4	32.8	27.1
Taşıt Araçları	53.3	9.6	10.9	10.4	9.2	14.2	11.5	1.6	9.9	15.7
Enerji	6.8	7.6	6.5	8.7	8.2	8.9	8.6	5.7	8.5	12.7

**Aylık Sanayi Üretim Endeksi
(%) Değişimi**

Aşağıda verilen Tabloda son üç yıla ilişkin yıllık ortalama ve 2006 yılı Ocak – Haziran dönemi aylık kapasite kullanım oranları verilmektedir.

**TABLO.II.4.9.
KAPASİTE KULLANIM ORANI
(% Olarak)**

Sektör, alt sektör	Yıllık			2006					
	2003	2004	2005	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
İmalat sanayii	78.5	81.5	80.3	75.5	77.3	80.8	82.3	82.7	83.2
Kamu	83.7	84.3	86.2	82.0	83.0	84.2	91.3	90.4	90.3
Petrol Ürünleri	86.4	88.1	90.9	83.8	84.8	84.6	94.8	95.0	95.0
Gıda	78.2	71.6	79.1	88.8	77.9	76.1	66.1	54.3	80.6
Kimya	84.3	87.5	73.0	91.8	89.9	87.2	92.9	93.4	89.1
Ana Metal	95.7	87.7	92.6	80.7	80.4	85.2	89.5	91.9	83.7
Özel	75.3	79.9	79.0	74.3	76.3	80.2	80.8	81.4	82.0
Gıda-İçecek	70.0	71.1	70.4	66.2	67.2	69.1	69.6	71.3	72.3
Tekstil	80.1	81.4	80.9	79.5	80.0	81.5	80.4	80.5	80.6
Giyim	85.7	82.7	81.8	82.7	81.1	82.5	83.1	80.3	80.2
Petrol Ürünleri	54.5	60.3	65.3	42.7	42.2	55.1	45.3	71.5	80.7
Kimya	76.4	76.6	75.7	70.8	74.4	79.6	77.6	79.1	76.3
Toprak ürünleri	78.6	82.0	82.5	74.1	73.5	80.4	85.6	87.3	89.0
Ana Metal	75.8	80.1	80.2	78.5	78.1	83.0	82.9	83.0	84.6
Makine-Teçhizat	83.4	86.9	75.6	73.2	72.9	75.9	82.9	83.7	83.0
Taşıt Araçları	63.8	79.0	83.8	74.4	80.3	89.2	88.7	90.2	91.7

Kaynak : DPT, Aylık Ekonomik gelişmeler, haziran 2006, S. 5.

2006 yılı Haziran ayında mevsimsel düzeltilmiş serilere göre toplam imalat sanayii kapasite kullanım oranı yüzde 81.4 düzeyinde gerçekleşmiştir.

II.4.2.2. MADENCİLİK

2005 yılında madencilik sektörü üretimi bir önceki yıla göre, dikkat çekici bir düzeyde, yüzde 13.8 oranında yükselirken bu sektörün yarattığı katma değer yüzde 12.8 oranında büyümüştür. Yıl sonu itibariyle madencilik sektöründe kamu kesimi üretimi yüzde 25.2 oranında artarken, özel sektör üretimi yüzde 11.7 oranında düşüş göstermiştir. Madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretimi bir önceki yıla göre 2003 yılında yüzde 3.4 oranında daralmış buna mukabil 2004 yılında yüzde 4.0 oranında büyüme gerçekleştirmişti.

TABLO.II.4.10.
MADENCİLİK ÜRETİM ENDEKSİ DEĞİŞİMİ
(Bir Önceki Yıla Göre % olarak)

Yıllar	2003			2004			2005		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
Madencilik	-5,4	2,3	-3,4	-0,4	15,5	4,0	25,2	-11,7	13,8
Kömür Madenciliği	-11,0	0,8	-10,0	-9,0	18,5	-6,7	36,1	9,7	33,3
Ham Petrol-Tabii Gaz	-1,5	3,2	-0,4	1,5	-2,4	0,5	12,5	-3,2	8,6
Metal Cevheri Madenciliği	2,5	18,2	4,9	-7,2	35,4	0,6	4,2	23,2	8,9
Diğer Madencilik	4,5	1,2	2,6	23,5	17,4	20,1	20,7	-20,6	-2,0

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Hızla yükselen ve 60-70 Dolar/varil aralığına kalıcı biçimde oturan petrol fiyatlarının 2005 yılında kömür madenciliğinin rekabet gücünü arttırarak, daha çekici hale getirdiği gözlemlenmektedir.

II.4.2.3. İMALAT SANAYİİ

2005 yılında ekonomik büyümenin canlı seyretmesine, tüketim ve yatırım talebinin yüksek olmasına karşılık YTL.'nin aşırı değer kazanmış olmasının bir sonucu olarak tüketim talebinin ithal mallarına kayması, ihracat hacmi büyüme hızının yavaşlaması ve ithal ara malı ve girdi ithalatının daha çekici hale gelmesi gibi nedenlerle imalat sanayii katma değeri büyüme hızında belirgin bir yavaşlama meydana gelmiştir. Aşağıda verilen Tablodan görüleceği üzere, önceki üç yıllık dönemde ortalama büyüme hızı yüzde 10.2'ye ulaşan imalat sanayii sektörü üretim endeksi büyüme hızı 2005 yılında yüzde 4.8'e gerilemiştir. İmalat sanayii sektörü katma değeri büyüme hızı ise 2005 yılında yüzde 6.5 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO.II.4.11.
İMALAT SANAYİİ ÜRETİM ENDEKSİ VE DEĞİŞİM ORANLARI
(1997 = 100)

Yıllar	Üretim Endeksi			Değişim % 'si		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
2002	93.8	104.8	102.5	4.7	12.4	10.9
2003	95.8	116.3	112.0	2.1	11.0	9.3
2004	95.4	131.2	123.7	-0.3	12.8	10.4
2005	97.0	138.2	129.6	1.6	5.3	4.8

2005 yılında özel imalat sanayii üretim endeksinde gözlemlenen yavaşlama esas itibariyle özel kesim üretimindeki yavaşlamadan kaynaklanmıştır. Özel kesim imalat sanayii üretim endeksi bir önceki yıl yüzde 12.8 oranında büyümüşken, bu büyüme hızı 2005 yılında dikkat çekici bir azalmayla yüzde 5.3'e gerilemiştir.

İmalat sanayii genelinde, üretim değeri ağırlıklı olarak 2002 yılında yüzde 76.2, 2003 yılında yüzde 78.5, 2004 yılında yüzde 81.5 olarak gerçekleşen kapasite kullanım oranı 2005 yılında önceki yıllarda gerçekleşen artış eğilimini sürdürmemiş ve az bir gerilemeyle yüzde 80.3 olarak gerçekleşmiştir. Kapasite kullanım oranı 2005 yılı itibariyle kamuda yüzde 86.2 ve özel kesimde yüzde 79.0 olarak gerçekleşmiştir.

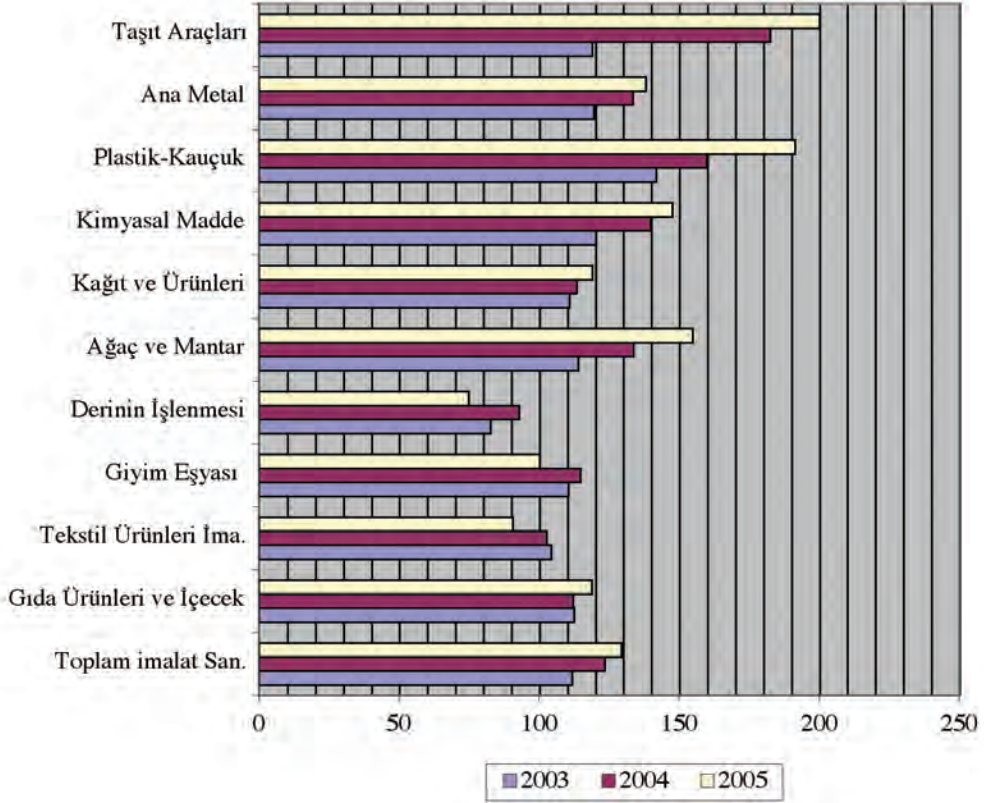
Aşağıda verilen Tabloda imalat sanayiinin başlıca alt sektörleri için 2003, 2004 ve 2005 yılları üretim endeksi değişim yüzdeleri, Grafikte ise aynı yıllar için üretim endeksleri verilmektedir:

TABLO.II.4.12.
İMALAT SANAYİİ ÜRETİM ENDEKSİ DEĞİŞİM ORANLARI (%)

İmalat Sanayii ve Bazı Alt Sektörler	2003			2004			2005		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
Toplam İmalat Sanayi	2,1	11,0	9,3	-0,3	12,8	10,4	1,6	5,3	4,8
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	-14,0	10,1	7,6	-23,9	1,5	-0,4	-29,3	8,2	6,1
Tekstil Ürünleri İmalatı	-72,9	2,4	2,1	-89,8	-1,4	-1,4	180,0	-11,9	-11,9
Giyim Eşyası İmalatı	-76,3	1,3	1,7	0,0	1,4	3,7	0,0	-9,8	-12,5
Derinin İşlenmesi, Bavul, Çanta vb.	-89,8	0,7	-1,5	0,0	4,9	12,2	0,0	-13,5	-19,3
Ağaç ve Mantar Ürün. İmalatı	0,0	-1,7	-1,7	0,0	17,4	17,4	0,0	23,9	15,7
Kağıt ve Kağıt Ürün.İmalatı	-58,3	14,8	9,6	-66,8	4,4	2,4	-43,8	5,4	4,8
Kimyasal Mad.Ürün.İmalatı	-3,8	10,8	8,8	2,7	17,9	16,1	-9,6	7,3	5,6
Plastik-Kauçuk Ürün. İmalatı	0,0	15,6	15,6	0,0	12,7	12,7	0,0	20,8	19,8
Ana Metal Sanayi	13,9	10,8	11,9	6,0	14,6	11,6	-0,4	5,2	3,4
Taşıt Araçları ve Karoseri İmalatı	0,0	47,6	47,6	0,0	53,3	53,3	0,0	9,6	9,6

Kaynak: Devlet İstatistik kurumu

İmalat Sanayii Üretim Endeksi
(1997 = 100)

Çin'in tekstil ürünleri ihracatı için uygulanagelmekte olan kotaların kaldırılması ve ya yumuşatılması ve YTL.'nin aşırı değer kazanmış olması nedenleriyle dış piyasalarda karşı, karşıya kalınan rekabet gücü kaybı, 2005 yılında imalat sanayii kapsamındaki tekstil, giyim eşyası ve deri ürünleri sanayii ürünleri üretimlerinde dikkat çekici boyutta üretim azalmalarına yol açmıştır.

TABLO.II.4.13.
İMALAT SANAYİİ KAPASİTE KULLANIM ORANI GELİŞMELERİ
(Üretim değeri Ağırlıklı % olarak)

Sektörler	2003			2004			2005		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
Toplam İmalat Sanayi	83,8	75,9	78,3	85,5	79,4	81,2	86,0	78,8	80,3
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	78,9	68,6	70,8	72,0	71,0	71,4	79,2	70,1	71,0
Tekstil Ürünleri İmalatı	24,4	81,1	81,0	39,3	80,4	80,4	41,8	80,8	80,8
Giyim Eşyası İmalatı	0,0	84,7	84,7	0,0	83,5	83,5	0,0	81,7	81,7
Derinin İşlenmesi, Bavul, Çanta vb.	7,2	70,5	69,7	0,0	65,0	65,0	0,0	66,4	66,4
Ağaç ve Mantar Ürün. İmalatı	0,0	81,1	81,1	0,0	86,9	86,9	0,0	83,9	83,9
Kağıt ve Kağıt Ürün.İmalatı	62,7	83,2	81,8	63,4	85,9	85,1	83,3	84,6	84,7
Kimyasal Mad.Ürün.İmalatı	85,5	73,1	76,9	91,1	75,6	79,4	73,6	75,6	75,1
Plastik-Kauçuk Ürün. İmalatı	0,0	78,8	78,8	0,0	82,5	82,5	0,0	80,9	80,9
Ana Metal Sanayi	94,3	74,8	80,7	92,3	80,6	84,3	90,2	80,1	82,2
Taşıt Araçları ve Karoseri İmalatı	0,0	65,2	65,2	0,0	78,6	78,6	0,0	83,6	83,6

Anılan yılda bir önceki yıla göre üretim endeksi, tekstil ürünlerinde yüzde 11,9, giyim eşyasında yüzde 12,5 ve deri sanayii ürünlerinde ise yüzde 19,3 oranında düşmüştür. İmalat sanayii sektöründe 2005 yılında bir önceki yıla göre en yüksek üretim artışları, yüzde 41,4 ile mobilya üretiminde, yüzde 38,2 ile tıbbi ve optik cihazlarda, yüzde 31,5 ile makine teçhizat hariç metal eşya sanayiinde, yüzde 23,3 ile büro, muhasebe, bilgi işlem makinelerinde ve yüzde 17,3 ile elektrikli makine cihazları üretiminde gerçekleşmiştir.

Aşağıdaki Tablolarda, 2003 – 2005 yılları itibariyle, seçilmiş dayanıklı tüketim ve yatırım malları ile başlıca sanayi aramaddeleri üretim düzeyleri ve yıllık değişim oranları verilmektedir:

Tablodan görüleceği üzere 2005 yılında dayanıklı tüketim malları ve yatırım malları kapsamında en hızlı üretim artışları yüzde 221,3 ile fırın, yüzde 26,3 ile kamyon,

yüzde 21,3 ile kamyonet yüzde 18.6 ile elektrik süpürgesi ve yüzde 18.5 ile bulaşık makinesinde gözlemlenmiştir. 2004 yılında yüzde 45.2 oranında artmış olan otomobil üretimindeki artış yüzde 2.8'de kalırken, video üretimi yüzde 98.4 oranında gerileme göstermiştir. Kamyonet üretimindeki yüksek oranlı artışta vergi avantajı nedeniyle otomobil talebinin bir bölümünün bu ürüne kayması da rol oynamıştır.

Tabloda 2003 – 2005 yıllarına ilişkin üretim rakamları verilen dayanıklı tüketim malları ile yatırım mallarının satış düzeyleri gözden geçirildiğinde, çamaşır makinesi ve televizyon dışında diğer mallarda yıl içinde stok erimesi meydana geldiği, satış rakamlarının üretim rakamlarının üzerinde olmasından anlaşılmaktadır.

TABLO II.4.14.
SEÇİLMİŞ DAYANIKLI TÜKETİM VE YATIRIM MALLARI ÜRETİMİ

Madde Adı	Adet			Değişim (%)	
	2003	2004	2005	2004	2005
Fırın	1.553.830	1.823.429	5.859.311	17,4	221,3
Buzdolabı	4.123.501	4.863.762	5.098.866	18,0	4,8
Bulaşık Makinesi	399.057	660.753	783.278	65,6	18,5
Çamaşır Makinesi	2.470.644	4.057.729	4.433.810	64,2	9,3
Dikiş Makinesi	32.581	22.511	0	-30,9	-
Televizyon	15.035.590	20.345.757	20.908.706	35,3	2,8
Video	9.607	97.647	1.540	916,4	-98,4
Müzik Seti	70.499	178.604	0	153,3	-
Elektrik Süpürgesi	613.523	1.017.318	1.206.693	65,8	18,6
Otomobil	425.409	617.771	635.137	45,2	2,8
Otobüs	4.567	4.837	5.160	5,9	6,7
Midibüs-Minibüs	38.891	59.169	59.070	52,1	-0,2
Kamyon	18.707	31.125	39.324	66,4	26,3
Kamyonet	42.888	105.855	128.426	146,8	21,3
Traktör	29.288	38.240	38.155	30,6	-0,2

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Başlıca sanayi aramaddelerinin son üç yıllık dönemdeki üretim düzeylerine bakıldığında önceki iki yıllık dönemde azalma eğilimi sergileyen taşkömürü, linyit ve ham petrol üretimlerinin 2005 yılında artış gösterdiği, önceki yıla göre linyit üretiminin yüzde 41.8 ve doğal gaz üretiminin de yüzde 40.5 oranında dikkat çekici düzeyde büyüdüğü görülmektedir. Petrol ürünlerinde ve demir-çelik sanayii ürünleri üretiminde ithal rekabeti etkili olurken kamyon ve kamyonet üretimlerinde gerçekleşen dikkat çekici büyümeye paralel olarak kamyon lastiği üretimin de bir önceki yıla göre yüzde 37.9 oranında önemli bir artış gösterdiği görülmektedir. 2005 yılı içerisinde blister bakır üretimi yapılmamış olmasında ve alümina üretiminde önceki yıla göre yüzde 33.8 oranında bir düşme meydana gelmesinde Karadeniz Bakır İşletmeleri ile Seydişehir Alüminyum İşletmesinin özelleştirilmesi başlıca neden olmuştur.

TABLO II.4.15.
BAŞLICA SANAYİ ARAMADDELERİ ÜRETİMİ

Madde Adı	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2003	2004	2005	2004	2005
Taşkömürü	2.998.239	2.843.010	3.049.699	-5,2	7,3
Linyit (Bin Ton)	42.938	39.223	55.626	-8,7	41,8
Ham Petrol	2.375.082	2.275.529	2.280.764	-4,2	0,2
Doğalgaz (Bin m ³)	275.877	344.196	483.525	24,8	40,5
Krom	294.025	379.363	443.925	29,0	17,0
Kristal Şeker	1.874.554	1.921.294	1.923.890	2,5	0,1
Küp Şeker	6.683	2.273	4.013	-66,0	76,6
Normal Benzin	74.333	77.115	64.898	3,7	-15,8
Süper Benzin	1.147.723	647.067	355.740	-43,6	-45,0
Kurşunsuz Benzin	2.399.232	2.851.015	3.313.107	18,8	16,2
Gazyağı	104.427	90.943	57.238	-12,9	-37,1
Motorin	8.086.464	7.673.207	7.549.248	-5,1	-1,6
Fuel Oil 6	6.888.405	6.979.167	6.388.568	1,3	-8,5

Madde Adı	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2003	2004	2005	2004	2005
LPG	773.612	774.998	767.290	0,2	-1,0
Boraks	329.825	428.094	552.827	29,8	29,1
Üre % 46 N	487.845	498.876	517.139	2,3	3,7
Can % 26	152.500	80.730	154.208	-47,1	91,0
T.S.P.	86.550	108.692	94.715	25,6	-12,9
D.A.P.	105.223	28.111	1.186	-73,3	-95,8
Kompoze Gübre	1.394.176	1.452.928	1.599.527	4,2	10,1
Polietilen	191.034	191.683	273.588	0,3	42,7
PVC + PCC Kompound	139.974	156.584	133.266	11,9	-14,9
Binek Oto Dış Lastiği	15.681.855	16.632.945	17.535.209	6,1	5,4
Kamyon Oto Dış Lastiği	3.560.861	3.525.185	4.860.462	-1,0	37,9
Çimento	35.076.902	38.019.112	41.669.151	8,4	9,6
Pik	181.080	213.210	178.395	17,7	-16,3
Blum+Slab	6.069.468	4.781.920	15.201.088	-21,2	217,9
Levha	48.227	53.612	335.505	11,2	525,8
Teneke Rulo Sac	2.407.479	2.515.351	140.906	4,5	-94,4
Teneke	190.951	219.438	250.836	14,9	14,3
Köşebentler+Profil	60.459	66.168	1.200.679	9,4	1714,6
Alümina	162.174	169.991	112.558	4,8	-33,8
Blister Bakır	14.425	11.860	0	-17,8	-
Bakır Teller	89.896	101.141	94.920	12,5	-6,2
Elektrik (Milyon kws)	140.284	149.881	161.741	6,8	7,9

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

II.4.2.4. ENERJİ

Enerji sektörü üretimi artışı 2005 yılında biraz ivme kazanarak, bir önceki yıldaki yüzde 6.8 düzeyinden yüzde 7.6'ya yükselmiştir. 2005 yılında kamu sektörü enerji üretiminde yüzde 7.2 oranında bir artış olurken, özel kesim enerji üretimi biraz daha hızlı büyümüş ve yüzde 7.9 olarak gerçekleşmiştir.

Elektrik enerjisi üretimi 2005 yılında bir önceki yıla göre yüzde 7.8 oranında bir artışla 150 698 Gwh'dan, 162 500 Gwh'a yükselmiştir.

TABLO.II.4.16.
ENERJİ ÜRETİM ENDEKSİ VE DEĞİŞİM ORANLARI
(1997 = 100)

Yıllar	Üretim Endeksi			Değişim Oranları % 'si		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
2002	111,2	159,1	125,4	-	-	-
2003	86,9	252,1	136,0	-21,9	58,5	8,5
2004	95,6	262,9	145,3	10,0	4,3	6,8
2005	102,5	283,7	156,3	7,2	7,9	7,6

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

2005 yılında gerçekleşen elektrik enerjisi üretiminin yüzde 44.7'si doğal gaz yakıtlı santrallerden, yüzde 17.6'sı linyite dayalı, yüzde 7.4'ü taşkömürüne dayalı, yüzde 4.9'u akaryakıtı dayalı ve yüzde 0.1'i de biyogaz ve diğer yakıtlara dayalı santrallerden üretilirken yüzde 25.1'i hidrolik santrallerden ve kalan cüzi yüzde 0.1'lik bölümü de jeotermal-rüzgar santrallerinden elde edilmiştir. Bu şekilde 2005 yılında ülkemizde üretilen toplam elektrik enerjisinin yüzde 74.8'i termik santrallerden üretilmiştir. Toplam elektrik enerjisi üretimi içinde ısrarlı bir azalma eğilimi ile 2001 yılında yüzde 19.6'ya kadar düşmüş olan hidrolik santraller elektrik enerjisi üretimi payının, dalgalanma göstermekle beraber, sonraki yıllarda tekrar yükseldiği görülmektedir.

TABLO.II.4.17.
ELEKTRİK ENERJİSİ ÜRETİMİNİN KAYNAK DAĞILIMI
(Gwh Olarak)

	Termik		Hidrolik		Jeotermal-Rüzgar		Toplam	
	Miktar (Gwh)	%	Miktar (Gwh)	%	Miktar (Gwh)	%	Miktar (Gwh)	%
1999	81.661	70.1	34.677	29.8	102	0.1	116.440	100.0
2000	93.934	75.2	30.879	24.7	109	0.1	124.932	100.0
2001	98.563	80.3	24.010	19.6	152	0.1	122.725	100.0
2002	95.563	73.9	33.684	26.0	153	0.1	129.400	100.0
2003	105.101	74.8	35.329	25.1	150	0.1	140.580	100.0
2004	104.463	69.3	46.084	30.6	151	0.1	150.698	100.0
2005*	121.550	74.8	40.800	25.1	150	0.1	162.500	100.0

* Geçici

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

2004 yılına göre yüzde 7.5 oranında artarak 2005 yılında 161.300 Gwh'a yükselen toplam elektrik enerjisi tüketiminin yüzde 18.6'sı konutlarda, yüzde 11.3'ü ticaret-hanelerde, yüzde 2.9'u resmi dairelerde, yüzde 2.8'i genel aydınlatmada, yüzde 39.5'i sanayi sektöründe ve kalan yüzde 6.0'sı da diğer alanlarda tüketilirken, kayıp-kaçak elektrik tüketimi oranı yüzde 19.0 olmuştur.

Diğer taraftan elektrik enerjisi üretimi 2006 yılının ilk üç aylık döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7.31 oranında bir artışla 42.390 GWh olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu enerji üretiminin 30.573.3 GWh'ı termik, 11.800.2 GWh'ı hidrolik ve 16.5 GWh'ı da rüzgar enerjisi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bir önceki yılın aynı dönemine göre 2006 yılı ilk çeyreğinde termik elektrik enerjisi üretiminde yüzde 2.28, hidrolik elektrik enerjisi üretiminde yüzde 22.97 oranında artış meydana gelmiştir. 2006 yılı ilk üç aylık dönemde enerji kaynaklarına göre brüt elektrik enerjisi üretiminin yüzde 40.49'u doğal gaz, yüzde 27.84'ü su ve yüzde 18.56'sı linyitle çalışan santrallerden sağlanmıştır.

Elektrik enerjisi tüketimi 2006 yılı I. döneminde önceki yılın aynı dönemine göre

yüzde 9.33 oranında bir yükselmeye 30.409 GWh olarak gerçekleşmiştir. Elektrik enerjisinin yüzde 41.47'si sanayide, yüzde 27.54'ü konutlarda, yüzde 14.61'i ticarethanelerde, yüzde 4.75'i resmi dairelerde, yüzde 2.35'i sokak aydınlatmasında, yüzde 1.54'ü şantiyelerde, yüzde 0.53'ü tarımsal sulamada ve yüzde 7.2'si ise diğer ve doğrudan satışlar olarak kullanılmıştır.

II.4.3. HİZMETLER

II.4.3.1. TİCARET

Son dört yıllık dönemde ulusal hasılanın kesintisiz biçimde ve yüksek hızda büyüme göstermiş olmasının yanısıra dış ticaret hacminde gerçekleşen dikkat çekici boyuttaki genişleme doğal olarak etkisini ticaret sektörü üzerinde de göstermiştir. 2002 yılında yüzde 11.0, 2003 yılında yüzde 8.1 ve 2004 yılında da 12.8 oranında reel büyüme göstermiş olan ticaret sektörü katma değeri 2005 yılında, GSYİH büyüme hızı düzeyinde, yüzde 7.4 oranında artmıştır. Ticaret sektörü katma değeri sabit fiyatlar üzerinden, önceki yılın aynı dönemlerine göre, 2005 yılının ilk çeyreğinde yüzde 7.0, ikinci çeyreğinde yüzde 5.0, üçüncü çeyreğinde yüzde 7.5 ve dördüncü çeyreğinde de yüzde 9.9 oranında reel anlamda genişlemiştir. Cari fiyatlar üzerinden ticaret sektörü katma değeri 2005 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 12.4 oranında bir artışla, 99.740 milyon YTL.'na yükselmiş ve yine cari fiyatlar üzerinden büyüme hızı genel ekonomideki büyüme hızının yaklaşık 1 puan altında kaldığı için, GSMH içindeki payı da, bir önceki yıldaki yüzde 20.7 düzeyinden az bir gerileme ile yüzde 20.5'e düşmüştür.

Ticaret borsaları işlem hacmi, 2005 yılında bir önceki yıla göre nominal yüzde 16.5 oranında bir artışla, bir önceki yıldaki 41.573.5 milyon YTL.'ndan, 48.431.0 milyon YTL.'na yükselmiş ve yüzde 10.0 oranında reel bir büyüme göstermiştir. 2005 yılında işlem hacminin en yüksek olduğu borsa 5.626 milyon YTL. ile İstanbul Ticaret Borsası olmuş, onu 2.867.4 milyon YTL. ile İzmir, 1.676.3 milyon YTL. ile Adana ve 1.529.3 milyon YTL. ile Adapazarı Ticaret Borsaları izlemiştir. Ticaret borsaları arasında işlem hacmi bir önceki yıla göre en çok yükselen borsalar yüzde 88.7 ile Balıkesir, yüzde 50.8 ile Samsun ve yüzde 40.1 ile Aydın Ticaret Borsaları olmuştur.

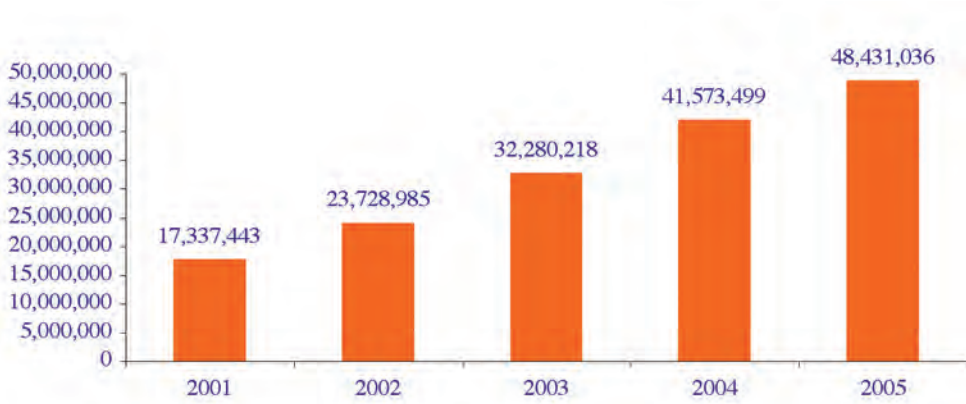
TABLO.II.4.18.
TİCARET BORSALARI İŞLEM HACMİ

Yıllar	İşlem Hacmi		TEFE/ÜFE	İşlem Hacmi
	(Bin YTL)	Değişim (%)	Değişim (%) ⁽¹⁾	Reel Değişim (%)
2001	17.337.443	-	-	-
2002	23.728.985	36,9	50,1	-8,8
2003	32.280.218	36,0	25,6	8,3
2004	41.573.499	28,8	14,6	12,4
2005	48.431.036	16,5	5,9	10,0

(1) 2002 ve 2003 yılları 1994 temel yılı TEFE, 2004 ve 2005 yılları 2003=100 temel yılı ÜFE, 12 aylık ortalama yüzde değişim.

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TİCARET BORSALARI İŞLEM HACMİ
(Bin YTL. Olarak)

Kaynak : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Ekonomik Rapor, 2005, S.44.

Bir önceki yıla göre 2005 yılında kurulan şirket sayısında yüzde 15.8 oranında, konulan sermaye tutarında yüzde 60.1 oranında bir artış olurken, kapanan şirket sayısında ise yüzde 16.0 oranında bir yükselme meydana gelmiştir. 2005 yılında 22'si kollektif, 2'si komandit, 42 671'i limited, 3 041'i anonim şirket ve 1 665'i kooperatif olmak üzere toplam sermayesi 7.717.3 milyon YTL. olan 47 401 şirket kurulmuştur. Buna mukabil 2005 yılında 152'si kollektif, 13'ü komandit, 7 258'i anonim şirket ve 398'i kooperatif olmak üzere toplam 8 886 şirket kapanmıştır.

2006 yılı Ocak – Mayıs döneminde önceki yılın aynı dönemine göre, kurulan şirket sayısı yüzde 19.2 oranında bir artışla 24 622 olarak gerçekleşirken, kapanan şirket sayısı yüzde 25.3 oranında yükselmeyele 4 380 olmuştur.

Gerçek kişilerde tescil sayısı önceki yıla göre yüzde 18.9 oranında bir artış göstererek 49 250'ye yükselirken, ticareti terk edenlerin sayısı yüzde 0.5 oranında bir azalma ile 17 774'e gerilemiştir.

2005 yılında karşılıksız çıkan senetlerin sayısı yüzde 14.3 oranında bir artışla 1 milyon 103 bine çıkarken, protesto edilen senetlerin sayısı yüzde 56.1 oranında bir artışla 921 bine, bunların toplam parasal tutarı da yüzde 69.7 oranında bir tırmanmayla 2.803 milyon YTL.'na yükselmiştir.

TABLO.II.4.19.
PROTESTO EDİLEN SENETLER VE KARŞILIKSIZ ÇEKLER

Yıllar	Protesto Edilen Senetler		Karşılıksız Çekler ⁽¹⁾
	Adet (Bin)	Cari Fiyatlarla (Bin YTL)	Adet (Bin)
1999	1.188	677.709	1.299
2000	860	629.803	838
2001	805	1.114.794	1.199
2002	499	816.175	748
2003	480	907.941	850
2004	590	1.652.306	965
2005	921	2.803.142	1.103

(1) Bankalar, katılım bankaları ve mahkemelerce Merkez Bankası'na yapılan bildirimler esas alınmıştır.

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

II.4.3.2. TURİZM

2005 yılında ülkemize gelen yabancı-turist sayısında dikkat çekici bir artış gözlemlenmiş ve gelen yabancı sayısı yüzde 20.4 oranında bir artışla 21 milyon 125 bin olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında yurt dışına çıkan vatandaş sayısı da yine önemli düzeyde, yüzde 13.1 oranında bir artışla 8 milyon 246 bine ulaşmıştır.

GELEN YABANCI VE ÇIKAN VATANDAŞ SAYISI (Bin Kişi)

Yıl	Gelen Yabancılar			Çıkan Vatandaşlar		
	Turist	Günübirlikçi	Toplam	Turist	Hac Amaçlı	Toplam
1999	6.887	600	7.487	4.669	90	4.759
2000	9.628	800	10.428	5.188	91	5.279
2001	10.785	835	11.620	4.767	90	4.857
2002	12.782	466	13.248	5.030	100	5.130
2003	13.270	686	13.956	5.790	102	5.892
2004	16.835	713	17.548	7.184	105	7.289
2005	20.275	850	21.125	8.131	115	8.246

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye İstatistik Kurumu

Turizm amaçlı yurt dışına çıkışlarda 2004 ve 2005 yıllarında gözlemlenmiş olan hızlı büyümede, TL.'nin yabancı paralar karşısındaki aşırı değerli konumunu sözkonusu dönem boyunca sürdürmüş olması ve hızlı ekonomik büyüme nedeniyle gelir düzeylerinin belirgin şekilde yükselmesi etkili olmuştur.

TABLO.II.4.20.
TURİZM GELİR – GİDER HESABI
(Milyon Dolar Olarak)

	Gelir⁽¹⁾	Gider	Net Turizm Geliri
1998	7.177	1.754	5.423
1999	5.203	1.471	3.732
2000	7.636	1.713	5.923
2001	8.090	1.738	6.352
2002	8.479	1.880	6.599
2003	13.203	2.113	11.090
2004	15.888	2.524	13.364
2005	18.152	2.872	15.280

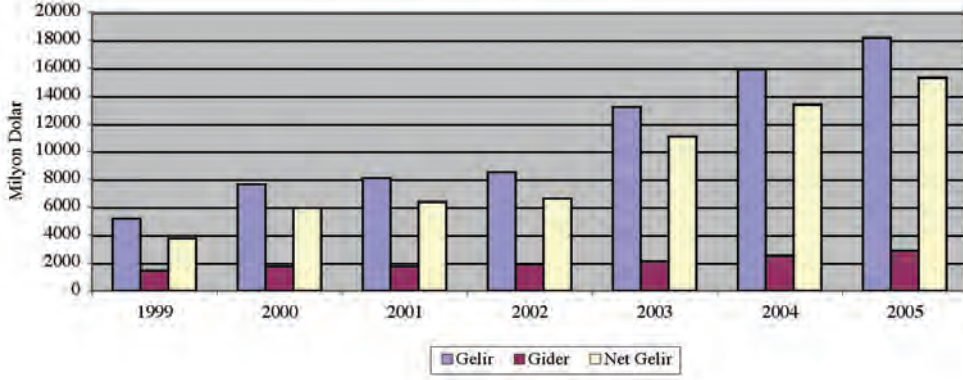
(1) Turizm gelirlerine, yurt dışında yerleşik Türk vatandaşlarının daha önce işçi gelirleri olarak hesaplanan, ancak 2003 yılından itibaren yurda girişte turizm geliri olarak değerlendirilen harcamaları dahil edilmiştir.

Kaynak: DPT, Devlet İstatistik Enstitüsü

2005 yılında turizm gelirleri bir önceki yıla göre yüzde 14.2 oranında bir artışla 18 milyar 152 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşirken, turizm giderleri yüzde 13.8 oranında artarak 2 milyar 872 milyon Dolara çıkmıştır.

2005 yılında yurtdışına çıkan vatandaş başına ortalama harcama 348 Dolar olarak yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korurken gelen yabancı başına ortalama harcama bir önceki yıla ilişkin 905 Dolar düzeyinden 859 Dolar düzeyine gerilemiştir.

Turizm Gelir ve Giderleri

II.4.3.3. ULAŞTIRMA

Ulaştırma ve haberleşme sektörü katma değeri 2005 yılında, istikrar kazanan üretim artışına ve dört yıldır kesintisiz devam eden ekonomik büyümeye paralel şekilde, bir önceki yıla göre reel yüzde 8.8 oranında (1987 yılı sabit fiyatları ile) hızlı bir genişleme göstermiş ve cari fiyatlar üzerinden 71.654.6 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. Ulaştırma ve haberleşme sektörünün 2005 yılı reel büyüme hızı GSMH’da gerçekleşen büyüme hızının üstünde gerçekleştiği için, bu sektörün 2005 yılında toplam GSMH içerisinde taşıdığı pay az bir genişlemeyle bir önceki yıla ilişkin yüzde 14.5 düzeyinden yüzde 14.7’ye yükselmiştir..

2005 yılında önceki yıla göre, yurt içi yolcu taşımada yüzde 6.1, yurt içi yük taşımada yüzde 5.0 oranında bir artış gerçekleşirken, yurt dışı yük taşımada yüzde 4.4 oranında bir daralma meydana gelmiştir. Yurt dışı yolcu taşımada yüzde 19.3 oranında dikkat çekici bir büyüme meydana gelmiştir. 2005 yılında toplam 193.810 milyon yolcu-Km.’ye ulaşan yurt içi yolcu taşımalarının yüzde 95.2’si karayolu, yüzde 2.7’si demir yolu, ve yüzde 2.1’i de hava yoluyla yapılmıştır. Karayolu taşımacılığı yük taşımada da ağırlığını korumuş ve toplam 182.977 Milyon Ton-Km.’ye ulaşan yurtiçi yük taşımacılığının yüzde 90.0’ı karayolu ile yapılırken, demir yolu yüzde 5.6, deniz yolu yüzde 2.8 ve boru hatları da yüzde 1.6 pay almıştır. Yurt dışı yolcu taşımalarında havayolu ağırlığını korumuştur. Yurt dışı yük taşımalarında ise doğal olarak deniz yolu taşımacılığı önemli bir yer tutmuştur. Toplam 677.067 milyon Ton-Km. olan yurt dışı yük taşımalarının yüzde 96.0’sı deniz yolu, yüzde 4.0’ü ise boru hatları ile gerçekleştirilmiştir.

II.5. KAMU MALİYESİ

İstikrar programları çerçevesinde sıkı ve ısrarlı maliye ve para politikalarının izlenmiş olduğu son 4-5 yıllık dönem dışında Türkiye ekonomisi yaklaşık son üç on yıllık dönemde, kısa süren istikrar dönemleri yaşanmışsa da, genelde kronik enflasyonun hüküm sürdüğü ve derin ekonomik küçülmeleri içeren dalgalı, istikrarsız bir görünüm ortaya koymuş ve derin krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Yetmişli ve seksenli yıllarda özellikle aşırı yükselmeler gösteren petrol fiyatlarının tetiklediği döviz kıtlıkları ekonomik krizlerin başta gelen nedeni olurken, doksanlı yılların ortalarından itibaren yaşanan ekonomik istikrarsızlık ve krizlerin altında yatan temel etken, sürekli ve yüksek boyutlu kamu finansman açıkları olmuştur. İsrarlı kamu finansman açıkları borçlanma yapısını hızla bozar ve reel borçlanma faizini yükseltirken, başta kamu bankaları olmak üzere mali yapıdaki sağlıklı yapı ve diğer yapısal sorunların bir türlü kalıcı bir çözüme kavuşturulamamış olması, ekonomik krizlere yol açan diğer önemli faktörler olmuştur

Yapısal sorunlara çözüm getirilememesi ve popülist politika uygulamaları sonucu süreklilik ve derinlik kazanan kamu finansman açığı, giderek kamu kesimi toplam borç stokunun artan bir hızla büyümesi sonucunu getirmiş ve 1990 yılında yüzde 29.0 olan kamu kesimi toplam borç stokunun GSMH'ya oranı, kamu bankalarının görev zararları dahil 1999 yılı sonunda yüzde 61.0'e ulaşmıştır. Aynı yıllar itibarıyla iç borç stokunun GSMH'ya oranı yüzde 6.0'dan, yüzde 40.9'a çıkmış, 2000 yılı sonu itibarıyla ise yüzde 39.1'e geriledikten sonra 2001 yılı sonu itibarıyla yüzde 71.1'e tırmanmıştır. Toplam kamu borç stokunun GSMH'ya oranı ise, izlenen bu gevşek maliye politikasının bir sonucu olarak, 2001 yılında tavan yaparak yüzde 107.5'e kadar yükselmiştir. İstikrar politikaları doğrultusunda izlenen sıkı maliye politikaları olumlu etkisini kamu borç stoku üzerinde göstermiş ve 2002 yılından itibaren, hernekadar yavaşlamış olmakla beraber borç stoku nominal bazda yükselmesini sürdürmüşse de, iç ve dış kamu kesimi borçlarının brüt ve net olarak GSMH'ya olan oranları gerilemeye başlamıştır. 2004 yılı sonu itibarıyla toplam kamu brüt ve net borç stoklarının GSMH'ya olan oranları sırasıyla yüzde 77.4 ve yüzde 63.5'e, 2005 yılı sonu itibarıyla de yüzde 71.6 ve yüzde 55.8'e gerilemiş bulunmaktadır.

TABLO.II.5.1
KAMU BORÇ STOKU
(Trilyon TL.)

	2002	2003	2004	2005*
I. Toplam Kamu Borç Stoku	257 284	297 338	332 120	348 308
A. İç Borç	154 798	201 319	233 864	257 535
B. Dış Borç	102 486	96 019	98 256	90 773
II. Merkez Bankası Net Varlıkları	25 375	24 733	27 891	30 793
Net Dış Varlıklar	13 660	17 262	23 048	49 480
Diğer Varlık ve Yükümlülükler	11 715	7 471	4 843	-18 687
III. Kamu Mevduatı	10 931	12 645	18 676	28 001
Konsolide Bütçe	5 099	5 053	10 466	18 725
Diğer Kamu	5 832	7 591	8 210	9 276
IV. İşsizlik Sigortası Fonu Net Varlıkları	4 954	8 929	13 317	18 029
Top. Kamu Net Borç Stoku (I-II-III-IV)	216 023	251 030	272 235	271 485
Kamu Borç Stoku / GSMH (% Olarak)				
	2002	2003	2004	2005
I. Toplam Kamu Borç Stoku	93.6	83.4	77.4	71.6
A. İç Borç	56.3	56.4	54.5	52.9
B. Dış Borç	37.3	26.9	22.9	18.7
II. Merkez Bankası Net Varlıkları	9.2	6.9	6.5	6.3
Net Dış Varlıklar	5.0	4.8	5.4	10.2
Diğer Varlık ve Yükümlülükler	4.3	2.1	1.1	-3.8
III. Kamu Mevduatı	4.0	3.5	4.4	5.8

* Milyon YTL.

	2002	2003	2004	2005
Konsolide Bütçe	1.9	1.4	2.4	3.8
Diğer Kamu	2.1	2.1	1.9	1.9
IV. İşsizlik Sigortası Fonu Net Varlıkları	1.8	2.5	3.1	3.7
Top. Kamu Net Borç stoku (I-II-III-IV)	78.5	70.4	63.5	55.8
Net Dış Borç stoku	32.3	22.1	17.5	8.5
Net İç Borç stoku	46.2	48.3	45.9	47.3
Bilgi için: GSMH (000 YTL.)	275 032	356 681	428 932	486 401

Yüksek kamu finansman açığı, açığın monetizasyonu veya kamu ürünleri fiyat artışları yoluyla enflasyonu yükseltici etki doğurmuş , açığın borçlanma ile finansmanı durumunda yüksek reel faizlere, dolayısıyla kamu borç yükünde sarmal bir artışa ve yüksek faiz servisi ile açığın daha da büyümesine yol açmış, ayrıca özel kesim yatırım talebinin azalmasına (crowding out) ve ekonomik büyüme kayıplarına neden olmuş, bunun yanısıra yüksek reel faizler, işletmelerin finansman ve üretim maliyetlerini şişirerek yüksek enflasyonu besleyen bir diğer önemli unsur haline gelmiştir. Bu nedenle 1989 yılından buyana uygulamaya konulmuş olan ve enflasyonla mücadeleyi temel politika hedefi olarak almış olan beş istikrar programından özellikle son dördü, kamu mali dengesinin kurulmasını öngören sıkı bir maliye politikasını temel almıştır. İstikrar programları kapsamında alınması öngörülen önlemlerle kamu harcamalarının GSMH içindeki payı düşürülürken, kamu gelirlerinin arttırılmasına çalışılmıştır.

90'lı yılların başından itibaren kamu borç stokunda gözlenen bu artış dönemin ilk yıllarında yüksek oranlarda seyreden faiz dışı kamu açıklarından kaynaklanmış, daha sonraki dönemde ise süregiden finansman açıkları ile biriken borç stokunun getirdiği yüksek reel faizler, borç stoku birikiminin ivmesini arttıran temel bir unsur olma niteliğini kazanmıştır. Borçlanma - yüksek faiz - yüksek borç stoku sarmalı giderek faiz ödemelerini, genel bütçenin parasal olanaklarının hemen tümünü emen bir boyuta tırmandırmıştır. Nitekim 1994-1997 döneminde genelde yüzde 7-8 düzeyinde oluşan konsolide bütçe faiz ödemelerinin GSMH'ya olan oranı,1998 yılından itibaren hızlı bir tırmanma eğilimi içine girmiş ve 2001 yılında yüzde 23.3'e kadar yükseldikten sonra azalmaya başlamış ve 2004 yılı itibariyle yüzde 13.2'ye ve 2005 yılı itibariyle de yüzde 9.4'e düşmüştür.

Faiz ödemelerinin toplam vergi gelirlerine olan oranında da benzer bir süreç yaşanmıştır. Faiz ödemelerinin toplam vergi gelirlerine olan oranı 1992 yılındaki yüzde 28.4 oranından, 1997 yılı dışında sürekli bir artışla 2000 yılında yüzde 77.1'e ve 2001 yılında da yüzde 103.3'e yükselmiş daha sonra bu oran, 2002 yılında yüzde 86.9, 2003 yılında yüzde 69.4, 2004 yılında yüzde 62.7 ve 2005 yılında da yüzde 42.7 düzeyine gerilemiştir. Konsolide bütçe harcamalarının GSMH'ya olan oranı ise 1995 yılındaki yüzde 21.8 düzeyinden, sürekli ve ısrarlı bir biçimde artarak, 1996 yılında yüzde 26.3, 1997 yılında yüzde 27.2, 1998 yılında yüzde 29.2, 1999 yılında yüzde 35.9, 2000 yılında yüzde 37.4'e ve 2001 yılında da –özellikle faiz ödemelerindeki tırmanma nedeniyle- dikkat çeken bir sıçrama ile yüzde 46.0'ya yükselmiştir. 2002 yılından başlayarak azalma eğilimi içine giren Konsolide Bütçe harcamalarının GSMH'ya olan oranı anılan yılda 42.6 olarak gerçekleşmiş daha sonra 2003 yılında yüzde 39.4'e, 2004 yılında da yüzde 32.9'a ve 2005 yılında da yüzde 29.7'ye gerilemiştir.

Konsolide bütçe harcamalarında 2002 yılına kadar süregelen bu hızlı yükselme, konsolide bütçe gelirlerinin aynı paralelde arttırılması olanaksız olduğu cihetle, etkisini doğal olarak kamu kesimi borçlanma gereği üzerinde de göstermiştir. 2001 yılı itibariyle yüzde 16.5 düzeyine kadar tırmanan Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin GSMH'ya olan oranı, daha sonra izlenmekte olan daraltıcı maliye politikası ve programlanan yüksek düzeydeki faiz dışı fazla tutarlarının önemli ölçüde gerçekleştirilmesi sonucu, düşme eğilimi içersine girmiş ve 2002 yılında yüzde 12.7, 2003 yılında yüzde 9.4, 2004 yılında yüzde 4.7 ve 2005 yılında da dikkat çekici bir azalma göstererek yüzde 0.9 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO.II.5.2.
KAMU KESİMİ BORÇLANMA GEREĞİ

	(Cari Fiyatlarla Trilyon TL.)				Borçlanma Gereği/GSMH (%)			
	2002	2003	2004	2005*	2002	2003	2004	2005
Konsolide Bütçe	40 744	40 204	30 300	14 984	14.8	11.3	7.1	3.1
KİT	-2 768	-2 646	-2.451	-2.299	-1.0	-0.7	-0.6	-0.5
İşletmeci	-3002	-1 274	- 1.723	- 631	-1.1	-0.4	-0.4	-0.1
Özelleş. Kapsam. Kuruluşlar	234	-1 372	- 728	-1.669	0.1	-0.4	-0.2	-0.3
Mahalli İdareler	234	1.357	-414	-135	0.1	0.4	0.1	0.0
Döner Sermaye	-521	-1 122	-1221	-1.040	-0.2	-0.3	-0.3	-0.2
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	102	133	203	-177	0.0	0.0	0.0	0.0
İşsizlik Sigortası Fonu	-2 772	-3 956	-4 379	-4 738	-1.0	-1.1	-1.0	-1.0
Fonlar								
Borçlanma Gereği	35 008	33 355	20 103	4 230	12.7	9.4	4.7	0.9

* Milyon YTL

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

Uzak-Doğu Asya’da baş gösteren daha sonra Rusya’yı ve Brezilya’yı etkisi altına krizin, 1998 yılının ikinci yarısından itibaren Türkiye’yi de olumsuz yönde etkileyerek sermaye kaçışına yol açması ve reel sektörde krize ve ekonomik küçülmeye neden olmasının yanısıra, kamu finansman yapısının giderek daha da bozulması, borçlanma gereğinin yükselmesi ve bu olumsuz gelişmenin nominal ve reel faiz hadlerini yükseltmesi ülkeyi 1999 yılında ciddi bir darboğaza sürüklemiş ve Hükümet, IMF’ye verilmiş olan ayrıntılı bir “Niyet Mektubu”nun Fonun İcra Direktörleri Kurulu’nca 22 Aralık 1999 tarihinde onaylanması ile 3 yıl süreli bir “Stand-by” düzenlemesine taraf olmuştur.

Sözkonusu düzenleme üç temel esasa dayanmıştır;

- (1) Önceden de bir takım önlemlerin alınmış olduğu mali uyum,
- (2) Sterilizasyona yer vermeyen, dövizin “çapa” olarak kullanıldığı ve bir “para kurulu”uygulamasını çağrıştıran bir para politikası, ayrıca kısmi bir gelirler politikası,
- (3) Önemli yapısal reform düzenlemeleri.

IMF ile yapılan 17 nci Stand-by anlaşması ile genel çerçevesi oluşturulan enflasyo-

nu düşürme programının uygulanması sürecinde kamu açıklarının azaltılması ve yapısal reformlar alanında önemli adımlar atılmış, faiz oranları hızla düşmüş ve enflasyon haddinde, petrol fiyatlarındaki artışın olumsuz etkisine rağmen, 10 puanlık bir düşme gerçekleştirilmiştir.

Ne var ki istikrar programının temel politika araçlarından birisi olan “döviz kuru çapısı” giderek program dengelerinin sürdürülebilirliğini ve başarısını tehdit eden önemli bir unsur niteliği kazanmıştır. Enflasyon oranının hedeflenen enflasyonun üstünde seyretmesi, daha program uygulamasının başından itibaren TL.nın bir değer kazanma olgusunu beraberinde getirmiştir. Faizlerdeki gerileme, ertelenmiş tüketim talebinin devreye girmesi ve elverişli tüketici kredileri, etkisini ithal hacmi üzerinde de doğrudan hissettiren belirgin bir talep canlanmasına yol açmıştır. 2000 yılı başından itibaren dikkat çekici biçimde büyümeye başlayan cari işlemler açığı Kasım ayı sonu itibariyle 9.8 milyar Dolara yükselmiştir.

Ve 2000 yılında ekonomik büyüme kısa vadeli dış borçlanmaya dayalı tüketim harcaması genişlemesinden kaynaklanmış, dış satım bir önceki yıl düzeyini korurken, ithalat tutarında yüzde 37.0 oranında önemli bir yükselme meydana gelmiştir.

Diğer taraftan, bankacılık kesiminin henüz algılayamamış olduğu, “döviz kuru çapısı”nın yeniden özendirdiği döviz açık pozisyonu riski ile vade uyumsuzluğu nedeniyle artan faiz riski - uzun vadeli plasmanların kısa vadeli fonlarla finanse edilmesi – istikrar programının başarısı üzerindeki önemli tehdidi oluşturmuştur.

Faizlerin düşeceği beklentisi ile portföyünde kısa vadeli fonlarla finanse edilmiş yüklü miktarda DİBS bulunduran bir bankanın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilmesi ile sonuçlanan ve bir likidite sıkıntısı olarak algılanan Kasım 2000 bankacılık kesimi krizi, risk almama düşüncesi ile yabancı bankaların bankacılık kesimine olan kredilerini kesme olayına yol açarken, aşırı değerlenmiş TL.nın gündeme getirdiği devalüasyon riski, yabancıların sermaye ihracına yönelmelerine yol açmıştır.

Kasım ayında ortaya çıkan likidite sıkıntısı faizlerde hızlı bir yükselmeyi beraberinde getirmiş, bu yüksek faizlerle bilançolarındaki yüksek hacimli DİBS’leri taşımakta yerli bankaların acze düşmeleri, yabancıların, ellerindeki Hazine kağıtlarını satıp dövize dönmelerini teşvik etmiş bu durum piyasadaki likiditeyi daha da daraltarak faizlerin fırlamasına yol açmıştır.

Ancak bankacılık yapısının zayıflığı ve Kasım krizinin bankaların özvarlığında meydana getirdiği erime , Hükümetin, TL.nın aşırı değerli konumunu sürdürme konusundaki ısrarı ve yıllar boyu kamu bankalarının bilançolarına gizlenmiş olan kamu

finansman açığı ile olası bir devalüasyon riskinin bankaları döviz talebine yöneltmesi, Şubat 2001 krizini kaçınılmaz kılan başlıca nedenler olmuştur.

Her iki krizin çıkmasında bankacılık kesiminin güçsüzlüğü ve taşıdığı döviz kuru, faiz ve geri dönmeyen kredi riski birinci derecede rol oynarken, birincisinde yabancıları, ikincisinde yerli bankaları dövize yönlendiren olgu, aşırı değerli duruma gelmiş TL'nin zihinlere yerleştirdiği devalüasyon olasılığı olmuştur.

Şubat 2001 krizinin hemen ertesinde, yine önemli boyuttaki bir sermaye çıkışının ardından, Hükümet “döviz kuru çapası” sisteminden vazgeçilerek dalgalı kur sistemine geçildiğini deklare etmiştir.

15 Mart 2001 tarihinde Hükümet tarafından “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” (GEGP) yayınlanmış ve daha sonra, IMF ile yapılan ayrıntılı görüşme ve değerlendirmelerin ardından hazırlanan Niyet Mektubu 15 Mayıs 2001 tarihinde adı geçen Kurumca onaylanmıştır.

Çok geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir Yapısal Politikalar Listesini de içeren Niyet Mektubunda “Dalgalı Döviz Kuru” esas alınmıştır.

Yeni Stand-by düzenlemesi çerçevesinde IMF Türkiye'ye ilave yaklaşık 8 milyar Dolar kredi sağlamış ve öncelik, daha önce uygulanan programın aksine, enflasyonla mücadelede değil, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına ve iç borç stokunun çevrilebilmesine verilmiştir.

2002 yılı Bütçesi, borçların döndürülebilirliğinin sağlanmasını temel hedef olarak almış ve bu nedenle yüksek boyutta bir faiz dışı fazlanın sağlanmasını öngörmüştür. Bu kapsamda vergi sisteminin etkinleştirilmesi, sadeleştirilmesi ve vergi tahsilatında artış sağlanması amacıyla 1 ağustos 2002 tarihinde Özel Tüketim Vergisi yürürlüğe konulmuştur.

2003 Yılı Bütçesi de, bir önceki yıl Bütçesinde olduğu gibi, mali disiplinin sağlanmasını ve borçların döndürülebilirliğini temel hedef olarak almış, yüksek boyutta bir faiz dışı fazlanın tutturulmasını öngören sıkı bir maliye politikası uygulaması gözetilerek hazırlanmıştır.

IMF ile yapılmış olan Stand-by Anlaşmasında öngörülen ekonomik programa uygun olarak hazırlanmış olan 2004 Yılı Bütçesinde, enflasyonun yıl sonu itibarıyla TEFE ve TÜFE'de yüzde 12'ye, yıllık ortalamalar olarak da sırasıyla yüzde 10.0 ve yüzde 13.7'ye çekilmesi amaçlanmış, büyüme oranının yüzde 5.0 olarak gerçekleşmesi öngörülmüştür.

2004 yılında konsolide bütçe kapsamındaki kuruluşların tamamında yeni bütçe sınıflandırmasına geçilmiştir. Analitik bütçe sınıflandırması (ABS) olarak adlandırılan yeni sistem, fonksiyonel sınıflandırmaya, uluslar arası karşılaştırmaların yapılmasına, mali saydamlığın artırılmasına, hesap verilebilirliğin geliştirilmesine ve detaylı bir kurumsal kodlama ile program sorumlularının saptanmasına olanak vermektedir. 2004 ve 2005 yıllarına ilişkin konsolide bütçe gerçekleştirmelerinin önceki yıllara ilişkin değerlerle kıyaslanabilmesi için bu yıllara ait değerlerin de analitik bütçe kod sistemi yerine program bütçe kod sistemine göre sunumu gerekmektedir. Yıllar itibarıyla konsolide bütçe ve finansmanının verildiği aşağıdaki TABLO. II.5.3'te bu yöntem benimsenmiştir.

TABLO.II.5.3.
YILLAR İTİBARIYLA KONSOLİDE BÜTÇE VE FİNANSMANI
(Milyar TL.)

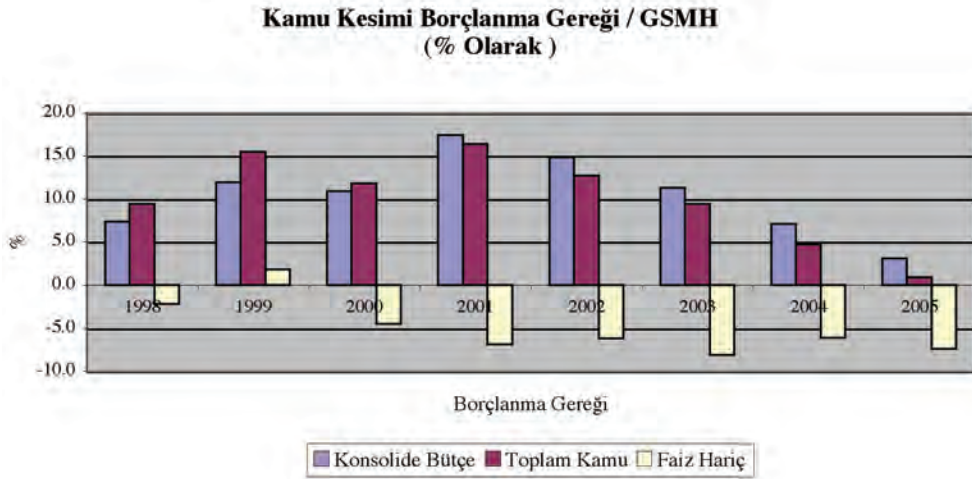
	2001	2002	2003	2004 ⁽¹⁾⁽²⁾	2005 ⁽¹⁾⁽³⁾
Harcamalar	80.579.065	115.682.350	140.454.842	152.170	157.044
Cari	20.448.022	31.049.719	38.513.866	44.737	46.664
Pe Personel	15.211.894	23.089.184	30.209.473	36.466	39.869
Diğer Cari	5.236.128	8.018.775	8.304.393	8.270	8.805
Yatırım	4.149.580	6.891.836	7.179.667	7.608	9.056
Transfer	55.981.463	87.316.310	94.761.309	99.825	99.314
Gelirler	51.542.970	75.592.324	100.250.427	121.870	147.301
Genel Bütçe	50.890.481	74.603.699	98.558.733	120.089	145.140
Vergi Gelirleri	39.735.928	59.631.868	84.316.169	101.039	119.254
Vergi Dışı Gelirler	7.418.386	10.874.536	10.222.669	16.813	25.054
Özel Gelir ve Fonlar	3.736.167	4.097.299	4.019.795	2.238	833
Katma Bütçe	652.489	988.635	1.691.894	1.781	2.161
Bütçe Dengesi	-29.036.095	-40.090.026	-40.204.415	-30.300	-9.743
Emanet ve Avans Net Değ.	-3.550.392	4.988.143	-2.086.004	-1.374	-602
Nakit Dengesi	-32.586.487	-35.101.883	-42.290.419	-31.624	-10.345

Kaynak: Maliye Bakanlığı, DPT

- (1) Geçmiş yıllar verileri ile mukayese edilebilmesi için Analitik Bütçe Sınıflandırmasına göre düzenlenmiştir. Özel Gider indirimi ödemeleri dahildir.
- (2) Trilyon TL. olarak
- (3) Milyon YTL. olarak

Karşılaştırmanın program bütçe kod sistemi bazında yapılması durumunda, 2004 yılında konsolide bütçe gelirlerinin bir önceki yıla göre yüzde 21.6 oranında bir artışla 121 katrilyon 870 trilyon TL'na yükseldiği, bu şekilde reel yüzde 11.0 oranında (12 aylık ortalama olarak GSMH Deflatörü = % 9.5) bir büyüme gösterdiği gözlenmektedir. Bir önceki yıla göre 2004 yılında vergi gelirleri yüzde 19.8 oranında artarak 101 milyar 39 trilyon TL'na yükselirken, vergi dışı gelirler yüzde 64.5 oranında önemli bir artışla 16.8 katrilyon TL'na yükselmiştir.

İzlenmekte olan istikrar programı doğrultusunda 2004 yılında da sıkı maliye politikası izlenmiş ve konsolide bütçe harcamaları 2003 yılına göre 2004 yılında nominal yüzde 8.3 oranında bir artışla, reel anlamda yüzde 1.0 oranında bir küçülme sergilemiştir. Harcamalarda meydana gelen reel daralma esas itibariyle faiz hadlerindeki dramatik düşmenin etkisiyle faiz giderlerinde oluşan 2.1 katrilyon TL tutarındaki azalma ile yatırım harcamalarının yüzde 6.0 oranında bir nominal artışla reel yüzde 3.3 oranında küçülme göstermesinden kaynaklanmıştır. 2004 yılında personel harcamaları nominal yüzde 20.7 oranında bir genişleme göstermiş ve reel anlamda yüzde 10.2 oranında büyümüştür. 2004 yılında cari harcamalar bir önceki yıla göre nominal yüzde 15.8 oranında artarken bu kapsamda yer alan 'diğer cari harcamalar' nominal yüzde 1.9 oranında azalmıştır.

Not: Grafikte pozitif değerler "borçlanma gereği"ni gösterirken negatif değerler faiz dışı bütçe fazlasının GSMH'ya olan oranını yansıtmaktadır.

2004 yılında GSMH'nin programlananın çok üstünde yüzde 9.9 oranında büyümesine rağmen, yıl içinde gerçekleştirilen konsolide bütçe faiz dışı dengesinin GSMH'ya olan oranı yüzde 6.1 olmuş ve Bütçe ile öngörülmesi olan yüzde 5.0 hedefinin belirgin ölçüde üstünde gerçekleşmiştir.

Bir tarafta sürdürülebilir bir büyüme ve istihdam artışı sağlanırken öte yanda ekonominin istikrara kavuşturulması, enflasyonun düşürülmesi ve kamu finansman açığı ile borç yükünün azaltılabilmesini teminen izlenmekte olan istikrar programı çerçevesinde uygulanmakta olan sıkı maliye politikası 2005 yılında da, ön planda göz önünde tutularak sürdürülmüştür.. Bu kapsamda henüz kayıt dışı ekonominin daraltılması ve vergi yükünün daha adil bir şekilde daha geniş bir halk kesimi üzerine yayılması alanında somut bir ilerleme sağlanılmamış olmakla beraber, vergi kaçaklarının azaltılmasına ve gelirlerinin artırılmasına çalışılmış ve harcamalar içinde en önemli yeri tutan borç servisleri alanında bir kısıntı yapılamaması nedeniyle, kamu harcamalarını düşürebilmek için, yatırımlarda kısıntıya gidilmiş, kamu personeli maaş artışları geçmiş değil de öngörülen enflasyona göre arttırılmıştır.

TABLO.II.5.4.
BÜTÇE UYGULAMA SONUÇLARI
(Milyar TL.)

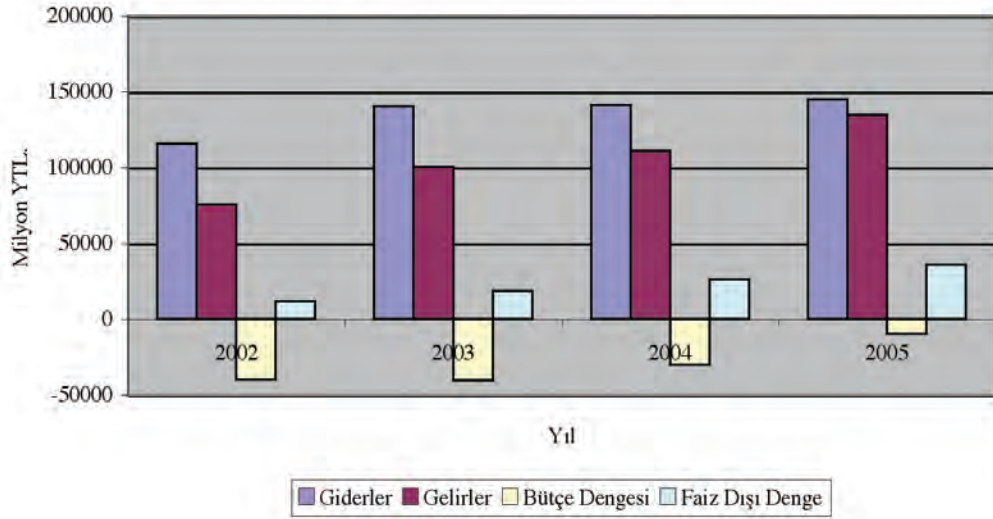
	2002	2003	2004 ⁽¹⁾	2005 ^{(1)*}
Konsolide Bütçe Giderleri	115.682.350	140.454.842	141.020.860	144.562.290
Genel bütçe	114.963.019	139.488.824	139.224.735	141.663.513
Katma Bütçe	10.353.086	12.200.795	13.714.756	14.580.722
Hazine Yardımı	-9.633.755	-11.234.777	-11.918.631	-11.681.945
Konsolide Bütçe Gelirleri	75.592.324	100.250.427	110.720.859	134.819.231
Genel bütçe	74.603.699	98.558.733	108.940.174	132.658.473
Katma Bütçe	10.305.745	12.849.854	13.850.787	14.587.591
Hazine yardımı	-9.317.120	-11.158.160	-12.070.107	-12.426.833

	2002	2003	2004 ⁽¹⁾	2005 ⁽¹⁾
Konsolide Bütçe Dengesi	-40.090.026	-40.204.415	-30.300.001	-9.743.059
Genel Bütçe	-40.359.320	-40.930.091	-30.284.561	-9.005.040
Katma Bütçe	-47.341	649.059	136.031	6.869
Hazine yardımı	316.635	76.617	-151.471	744.888
Faiz Dışı Denge	11.780.633	18.404.748	26.188.489	35.936.473

* Bin YTL.

(1) 2004 ve 2005 yıllarında gelirlerden yapılan red ve iadeler, tahsilattan düşülmektedir. Önceki yıllarda ise Bütçeye gider yazılıp, tahsilattan düşülüyordu.

Bütçe Uygulama Sonuçları

15 Ekim 2004 tarihinde Bakanlar Kurulu'nca onaylanarak yayınlanan "2005 Yılı Programı" ve IMF ile yapılan Stand-by anlaşması ile yükümlenilen taahhütler doğrultusunda hazırlanan Bütçe tasarısı makro ekonomik değişkenlerde kayda değer bir değişikliğe gidilmeksizin TBMM'nce kabul edilerek 2005 yılı başında yürürlüğe konulmuştur.

2005 Yılı Bütçesinde konsolide giderler 155.627.544 bin YTL., gelirler 126.490.082 bin YTL. olarak belirlenmiş ve bu büyüklükler çerçevesinde Bütçe açığının 29.137.462 bin YTL. ve faiz dışı fazlanın da 27.302.538 bin YTL. olarak gerçekleşmesi öngörülmüştür. Bütçe Yasası'na göre 2005 yılında beklenen vergi gelirleri toplam 106.617 milyon YTL.olarak saptanmıştır. 2005 Yılı Bütçesi ile öngörülen 155.6 milyar YTL. ödeneğin 99.2 milyar Yeni Lirası faiz dışı harcamalara, kalan 56.4 milyar YTL. bölümü ise faiz harcamalarına tahsis edilmiştir.

Bütçede 126.490.1 milyon YTL. olarak öngörülen Konsolide Bütçe Gelirlerinin 124.330.0 milyon YTL. bölümünü Genel Bütçe Gelirleri, kalan 2.160.1 milyon YTL. bölümünü de Katma Bütçe Gelirleri oluşturmuştur. Yine, yeni Bütçe kalemleri sınıflandırmasına göre 124.330.0 milyon YTL. tutarındaki Genel Bütçe Gelirleri; 106.617.0 milyon YTL. tutarındaki vergi gelirleri, 17.238.3 milyon YTL. tutarındaki vergi dışı gelirler, 342.9 milyon YTL. tutarındaki sermaye gelirleri ile 131.8 milyon YTL. tutarındaki alınan bağış ve yardımlardan oluşmuştur.

Diğer taraftan üç yıl süreli yeni bir Stand-by Anlaşmasının yürürlüğe konulması amacıyla, biraz gecikmeli olarak, Hükümetçe 26 Nisan 2005 tarihinde sunulan Niyet Mektubunun IMF İcra Kurulu'nca 11 Mayıs tarihinde imzalanmasıyla, Türkiye ile IMF arasında üç yıl süreli ve 6.662 milyon SDR (Özel Çekme Haddi) (yaklaşık 10 milyar A.B.D. Doları) tutarında bir mali desteği içeren yeni bir Stand-by düzenlemesi (19. Stand – by) yürürlüğe konulmuştur. Anlaşmanın IMF tarafından onaylandığına ilişkin basın açıklamasında, hem makroekonomik değişkenlere ilişkin en son gerçekleştirmeler ile 2005 yılı hedeflerine hem önümüzdeki dönemde uygulanması öngörülen ekonomi politikasının genel çerçevesine yer verilmiştir. Aşağıda, sözü edilen basın açıklamasında yer verilen başlıca ekonomik göstergelere ait 2000-2004 dönemi gerçekleştirmeleri ile 2005 yılı hedefleri verilmektedir.

	2000	2001	2002	2003	2004	Planlanan 2005
(% Değişim)						
Reel Sektör						
Reel GSYİH Büyüme Haddi	6.3	-9.5	7.9	5.9	9.9	5.0
GSYİH Deflatörü	50.9	55.3	44.4	22.5	9.5	6.8
Nominal GSYİH Büyüme Haddi	60.4	40.5	55.8	29.7	20.3	12.1
TEFE (12 aylık, dönem sonu itibariyle)	32.7	88.6	30.8	13.9	15.3	8.0
TÜFE (12 aylık, dönem sonu itibariyle)	39.0	68.5	29.7	18.4	9.3	8.0
Hazine Bonosu Orta. Nominal Faiz Haddi	38.0	99.1	63.5	45.4	24.9	16.4
Gelecek Enflasyona Göre Reel Faiz Had.(1)	-9.5	35.5	38.2	34.8	16.6	9.4
(GSYİH'nın %si Olarak)						
Merkezi Hükümet Bütçesi						
Faiz Dışı Denge(2)	4.6	4.8	2.4	5.0	5.1	5.1
Net Faiz Ödemeleri(3)	15.8	26.4	15.9	15.9	13.2	11.3
Genel Denge	-11.2	-21.6	-13.4	-10.9	-8.0	-6.2
Konsolide Kamu Sektörü						
Faiz Dışı Denge	3.0	5.5	4.2	6.2	6.9	6.5
Net Faiz Ödemeleri	16.0	26.4	16.1	16.0	13.1	11.1
Genel Denge	-13.0	-20.9	-11.9	-9.8	-6.2	-4.6
İşlevsel Denge (Operasyonel)	-6.9	-4.7	-4.4	-4.8	-2.9	-1.0
Kamu Sektörü Net Borcu	58.3	90.5	78.5	70.4	63.5	60.0
Net Dış Borç	19.0	37.7	32.3	21.1	17.5	16.4
Net İç Borç	39.3	52.8	46.2	48.3	46.0	43.6
Dış Sektör						
Cari İşlemler Hesabı	-4.9	2.4	-0.8	-3.4	-5.1	-4.4

	2000	2001	2002	2003	2004	Planlanan 2005
(GSYİH'nın %si Olarak)						
Gayrisafi Dış Borç	59.0	78.9	71.3	61.0	53.6	48.3
Net Dış Borç	39.3	55.1	56.2	47.4	40.4	36.5
Kısa Vadeli Dış Borç (Kalan Vadeye Göre)	21.7	22.7	17.9	17.6	16.7	16.4
(Milyar A.B.D. Doları Olarak)						
Özelleştirme Gelirleri	3.3	2.8	0.5	0.2	1.3	1.5
Merkezi Hükümet Net Dış Finansmanı	4.1	-2.3	-1.4	1.0	1.9	0.0
Borç Geri Ödeme	6.2	6.7	11.4	7.0	7.0	12.2
Gayrisafi Borçlanma	10.3	15.0	18.1	8.0	8.9	12.2
Euro/Dolar Bono Borçlanması	7.5	2.2	3.3	5.3	5.8	5.5
GSYİH	201.3	144.0	182.7	238.5	301.7	349.0
GSYİH (Milyar YTL.)	125.6	176.5	275.0	356.7	428.9	481.0

- (1) Aylar itibariyle nominal faiz haddi ortalaması / gelecek 12 aylık dönemdeki tüketici enflasyonu
(2) Tahakkuk bazında, TCMB karları, faiz gelirleri ve özelleştirme gelirleri hariç
(3) Faiz ödemeleri – faiz gelirleri + TCMB kar transferleri

26 Nisan 2005 tarihinde IMF'ye gönderilen Niyet Mektubunda kamu maliyesi hedefleri olarak 'konsolide kamu sektörü faiz dışı dengesi' ile 'konsolide kamu sektörü genel dengesi' için aşağıda verilen parasal tutarlar performans kriteri ve gösterge niteliğinde hedef olarak verilmişlerdir;

Alt Sınır (Milyon YTL.)

Kümülatif faiz dışı denge 1 Ocak 2005'ten

30 Nisan 2005'e (performans Kriteri)	8.720
30 Haziran 2005'e (performans kriteri)	15.730
30 Eylül 2005'e (performans kriteri)	25.995
31 Aralık 2005'e (gösterge niteliğinde hedef)	30.460

KİT'ler hariç kümülatif faiz dışı denge 1 Ocak 2005'ten

30 Nisan 2005'e (performans kriteri)	8.020
30 Haziran 2005'e (performans kriteri)	14.130
30 Eylül 2005'e (performans kriteri)	23.295
31 Aralık 2005'e (gösterge niteliğinde hedef)	26.660

İMF İcra Kurulunca onaylanarak 11 Mayıs 2005 tarihinde yürürlüğe giren Stand-by Anlaşmasına dayanak oluşturan 26 Nisan tarihli Niyet Mektubunda kamu maliyesi alanında, yüksek seviyede faiz dışı fazla üretilmesi suretiyle borcun azaltılması üzerine odaklanmaya devam edileceği, ayrıca mali uyumun sürdürülebilirliğini ve ekonomi üzerinde yarattığı etkinin güçlendirilmesini temin etmek amacıyla bütçenin kompozisyonunun ve kalitesinin geliştirileceği hususları vurgulanmış ve bu çerçevede 2005 yılı Bütçesi ile yapısal kamu maliyesi reformları alanında aşağıda verilen önlemlerin alınması ve/veya idame ettirilmesi taahhüdünde bulunulmuştur:

- 2005 yılı Bütçesi, konsolide kamu sektörü için GSMH'nin yüzde 6.5'i oranında bir faiz dışı fazlayı (konsolide bütçe için yüzde 5.0) hedeflemekte olup, faiz oranlarının giderek düşmesiyle birlikte kamu sektörü genel açığının 2005 yılında, 2004 yılındaki yüzde 6'nın üzerindeki seviyesinden yaklaşık yüzde 4.5 düzeyine indirilmesi amaçlanmaktadır,
- Orta vadeli amaç olarak program süresince borç ve faiz oranlarının düşürülmesini desteklemek amacıyla, GSMH'nin yüzde 6.5'i oranındaki faiz dışı fazla hedefi korunacaktır,
- Kamu maliyesi alanında özellikle sosyal güvenlik ve vergi idaresi ile ilgili olarak yakın geçmiş dönemde uygulamaya konulmuş olan reformların uygulaması yeni program ile daha da güçlendirilerek sürdürülecektir,
- Bütçe dengelerini korumaya yönelik kısa vadeli tedbirler ile desteklenen geniş kapsamlı bir sosyal güvenlik reformu, kamu maliyesinde kalıcı iyileşme sağlamayı hedefleyen reform çabalarının temel bir unsurunu teşkil edecektir,
- Emeklilik reformu ile emeklilik sisteminin açığının uzun vadede GSMH'nin yüzde 1'inin altına düşürülmesi amaçlanmaktadır.
- 2006 yılından itibaren genel sağlık sigortası uygulamasına başlanması tasarlanmaktadır,

- Bütçe harcamalarındaki katılığı azaltmak ve kamu hizmetlerinin kalitesini artırmaya yönelik diğer harcama politikası reformları başlatılacaktır,
- Verimliliğin artırılması, kayıt dışı ekonomide kalmaya yönelik özendirici unsurların azaltılması ile faiz oranlarının ve finansal aracılık hizmetlerinden alınan vergi gelirlerinin düşmesiyle, vergi gelirlerinde beklenen yapısal daralmanın telafi edilebilmesi için ilave vergi reformları yürürlüğe konulacaktır,
- Ayrıca borç yönetimi ile ilgili olarak kamu borcunun kırılabilirliğini daha da azaltacak bir strateji izlenecektir.

Hükümetçe I. ve II. Gözden Geçirmeye ilişkin olarak IMF'ye 24 Kasım 2005 tarihinde yeni bir Niyet Mektubu sunulmuştur. Mektupta 2005 ve 2006 yıllarına ilişkin makroekonomik çerçeve tanımlanmış izlenecek para ve maliye politikaları tanımlanmıştır.

Sözü edilen mektupta, önceki Niyet Mektubunda 2005 yılı için öngörülmüş olan GSMH'nın yüzde 4.4'ü oranındaki cari açığın, yıl içindeki gelişmeler doğrultusunda yüzde 6.0'ya ulaşacağı ve 2006 yılında da yüzde 5.8'e gerileyeceği belirtilmiştir. 24 Kasım 2005 tarihli mektupta para politikası alanında net uluslararası rezervlere ilişkin alt sınırın yükseltilmesi talep edilmiştir. Yapısal kamu maliyesi reformları kapsamında ise Kurumlar Vergisi oranının, vergi indirim ve muafiyetlerinin aşamalı olarak kaldırılması suretiyle indirilmesine gidileceği, Gelir Vergisi alanında ise, ücret ve ücret dışı gelirlere uygulanan vergi tarifelerinin birleştirileceği, vergi dilimi sayısının düşürüleceği ayrıca faiz ve sermaye kazançlarının 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren yüzde 15 oranında stopaja tabi tutulacağı hususlarına yer verilmiştir. Hükümetçe 3. ve 4. Gözden geçirme çalışmaları ile ilgili olarak IMF'ye 7 Temmuz 2006 tarihinde bir Niyet Mektubu daha verilmiştir.

- 7 Temmuz 2006 tarihli Niyet Mektubunda maliye politikası ile ilgili olarak esas itibariyle daha önceki Niyet Mektuplarında yer verilen, mali disiplin, öngörülenin üzerinde gerçekleşen gelirlerin muhafaza edilmesi, kamu maliyesinde şeffaflığın artırılması gibi konularda alınması öngörülen önlemler belirtilmekte ,ve vergi yapısının basitleştirilmesi, vergi tabanının genişletilmesi, gelir idaresinin güçlendirilmesi gibi kamusal mali reform alanlarında ek olarak yapılacak yapısal düzenlemeler için taahhütte bulunmaktadır.

24 Kasım 2005 tarihli Niyet mektubunda 2006 yılı ile ilgili olarak belirlenen Sayısal Performans Kriterleri ile Gösterge Niteliğindeki Hedeflerle 3. ve 4. Gözden geçirmeye ilişkin olarak 7 Temmuz 2006 tarihinde verilen Niyet Mektubu ile revize edilen kriterler ve hedefler aşağıda verilmektedir:

	Alt Sınır / Üst Sınır 31 Mart	Alt Sınır / Üst Sınır 30 Haziran	Alt Sınır / Üst Sınır 30 Eylül	Alt Sınır / Üst Sınır 31 Aralık
I. Sayısal Performans Kriterleri (Milyon YTL.)				
1. Konsolide kamu Sektörü Kümülatif Faiz Dışı Dengesine İlişkin Alt Sınır Revize*	7.550	17.250	28.550 29.250	33.500 34.050
2. KİT'ler Hariç Konsolide Kamu Sektörü Kümülatif faiz Dışı Dengesine İlişkin Alt Sınır Revize*	7.250	16.350	26.950 27.550	30.800 31.350
3. Net Uluslar arası Rezervlerin Seviyesine İlişkin Alt Sınır (Milyar Dolar)	17.2	19.9	20.3	22.6
II. Enflasyona İlişkin İştışari Çerçeve				
Dış Bant (Üst limit)	9.4	8.5	7.8	7.0
İç Bant (Üst Limit)	8.4	7.5	6.8	6.0
Merkez Noktası	7.4	6.5	5.8	5.0
İç Bant (Alt Limit)	6.4	5.5	4.8	4.0
Dış Bant (Alt Limit)	5.4	4.5	3.8	3.0
III. Gösterge Niteliğindeki Hedefler				
1. Konsolide kamu Sektörü Kümülatif Genel Dengesine İlişkin Alt Sınır Revize*	-3.650	-4.050	-6.900 -5.900	-7.800 -6.900
2. Özelleştirme gelirleri (Milyon Dolar) Revize*	1.900 2.800	2.800 3.700	3.200 4.200	4.200 5.200

* 7 Temmuz 2006 tarihinde IMF'ye verilen Niyet Mektubu ile revize edilen değerler

(Not: 24 Kasım 2005 ve 7 Temmuz 2006 tarihlerinde Uluslar arası Para Fonu'na verilmiş olan Niyet Mektuplarında yer alan para politikasına ilişkin performans kriteri ve gösterge niteliğindeki hedeflere "Para ve Sermaye Piyasaları" bölümünde yer verilmektedir.)

Aşağıda 'analitik bütçe sınıflandırması' (ABS) sistemine göre düzenlenmiş olan 2005 yılına ilişkin konsolide bütçe giderleri ve gelirleri, bütçe tahminleri ile karşılaştırılmalı olarak verilmektedir.

TABLO.II.5.5.
2005 YILI KONSOLİDE BÜTÇE GERÇEKLEŞMELERİ

	Bütçe Tahmini (Bin YTL)	Bütçe Gerçekleşmesi (Bin YTL)		Bütçe Gerçek. (%)	
	2005	2004	2005	2005 Fiili 2005 Tah.	2005/ 2004
Harcamalar					
Faiz Hariç Harcama	99.187.544	84.532.370	98.882.758	99.7	17.0
Personel Giderleri	31.904.063	28.947.995	31.856.812	99.8	10.0
Sos. Güv. Kur. Devl. Primi	4.332.911	4.024.011	4.632.998	104.6	12.6
Mal ve Hizmet Alımları	14.437.809	12.663.651	14.289.862	99.0	12.7
Cari Transferler	32.498.880	27.682.899	35.190.444	108.3	27.1
Sermaye Giderleri	10.070.695	8.050.334	9.683.664	96.2	20.3
Sermaye Transferleri	1.087.952	437.298	1.545.598	142.1	253.4
Borç Verme	2.805.234	2.668.958	1.784.380	63.6	-33.1
Yedek Ödenekler	2.050.000	37.224	0	0.0	-100.0
Faiz harcamaları	56.440.000	56.488.490	45.679.532	80.9	-19.1
Harcama Toplamı	155.627.544	141.020.860	144.562.290		2.6
Gelirler					
Genel Bütçe Gelirleri	124.330.000	108.940.174	132.658.473	106.7	21.8
Vergi Gelirleri	106.617.000	90.076.861	106.932.118	100.3	18.7
Vergi Dışı Gelirler	17.238.300	17.500.069	23.197.650	134.6	32.6
Sermaye Gelirleri	342.880	161.194	2.042.359	595.6	1.167.0
Alınan Bağış ve Yardımlar	131.820	1.202.000	486.346	368.9	-59.6
Katma Bütçe Öz Geliri	2.180.082	1.780.685	2.160.758	100.0	21.3
Gelirler Toplamı	126.490.082	110.720.859	134.819.231	106.6	21.8
Bütçe Dengesi	-29.137.462	-30.300.001	-9.743.059	33.4	-67.8
Faiz Dışı Denge	27.302.5981	26.188.469	35.936.473	131.6	37.2

2005 yılı bütçe uygulama sonuçları ABS doğrultusunda düzenlenmiş olan harcama ve gelir kalemleri bazında incelendiğinde aşağıda ana çizgileri ile belirtilmiş olan hususlar dikkat çekmektedir.

2005 yılında bir önceki yıla göre katma bütçe öz geliri dahil bütçe gelirlerinin yüzde 21.8 oranında artmasına karşılık harcamalar toplamının sadece yüzde 2.6 oranında yükselmiş olması sonucu, bütçe açığının yüzde 67.8 oranında bir daralmayla 30 300 milyon YTL.'den 9 743 milyon YTL.'ye düşmüş olması bütçe performansı alanında ilk planda göze çarpmaktadır. Harcama toplamının cüzi bir oranda artmasında en önemli etken, 2005 yılında kamu borçlanma gereksinimindeki azalma ve dolayısıyla nominal ve reel faizlerdeki düşüş sonucu toplam faiz harcamalarının bütçe tahminine göre yüzde 80.9 oranında gerçekleşmesi suretiyle, bir önceki yıla göre yüzde 19.1 oranında ve yaklaşık 11 milyar YTL. düzeyinde düşük gerçekleşmesi olmuştur. Faiz harcamaları dışında diğer tüm harcama kalemlerinde reel artışlar gözlemlenmiştir. Harcamalardaki en hızlı büyüme, en önemli harcama kalemi olan cari transferlerde gerçekleşmiş ve bu kalemdeki harcamalar, öngörülen başlangıç ödeneğini de yüzde 8.3 oranında aşarak, 2004 yılına göre yüzde 27.1 oranında önemli bir büyüme sergilemiştir. Cari transferler kapsamında yer alan başlıca harcama kalemleri ile yıl içinde gerçekleşen harcama tutarları aşağıda verilmektedir:

	Başlangıç Ödeneği	2005 Yılı Harcaması (Bin YTL. Olarak)
Cari Transferler	32.498.880	35.190.444
Görev Zararları	3.991.467	4.100.644
Kamu Teşebbüslerine		529.329
TCDD		207.251
TKİ		213.399
Sosyal Güvenlik Kurumlarına		3.398.004
Emekli Sandığı'na		3.397.976

	Başlangıç Ödeneği	2005 Yılı Harcaması
	(Bin YTL. Olarak)	
Hazine Yardımları	22.480.561	24.503.273
Özerk Kurumlara, Fonlara ve Sosyal Güvenlik Kurumlarına		23.111.571
YÖK'e		1.113.889
Emekli Sandığı'na		5.548.979
SSK'na		7.507.267
Bağ – Kur'a		6.862.800
Hane Halkına Yapılan Transferler	5.349.504	5.973.447
Tarımsal amaçlı Transferler		3.707.052
Doğrudan Gelir Dest.		2.393.149
Sosyal Amaçlı Transferler		1.308.023

Konsolide bütçe harcamaları içinde 35 milyar 190 milyon YTL. ile, toplam personel harcamalarının da üstünde, en büyük paya sahip olan cari transferler içinde, 4 milyar 101 milyon YTL. harcama ile 'görev zararları' yüzde 11.7, 24 milyar 503 milyon YTL. harcama ile 'özerk kurumlara, fonlara ve sosyal güvenlik kurumlarına' yapılan transferler yüzde 69.6, 5 milyar 973 milyon YTL. harcama ile 'hanehalklarına' yapılan transferler yüzde 17.0 oranında bir ağırlığa sahip olmuşlardır. 4 milyar 101 milyon YTL. tutarındaki 'görev zararları' başlığı altında verilen transferlerin 529 milyon YTL. bölümü kamu teşebbüslerine yönelirken, 3 milyar 398 milyon YTL. bölümü Emekli Sandığı'na tahsis edilmiştir. Özerk kurumlara, fonlara ve sosyal güvenlik kurumlarına 2005 yılı içinde yapılmış olan 24.5 milyar YTL tutarındaki transferlerin 19 milyar 919 milyon YTL. bölümünü sosyal güvenlik kurumlarına yapılmış olan transferler oluşturmuştur. Yukarıda da görüldüğü üzere bu tutarın üç kurum arasındaki dağılımı şu şekildedir:

Emekli Sandığı	5 milyar 549 milyon YTL.
Sosyal sigortalar Kurumu	7 milyar 507 milyon YTL.
Bağ-Kur	6 milyar 863 milyon YTL.

Bu şekilde görev zararı başlığı altında yapılan 3.4 milyar YTL. tutarındaki transfer de hesaba katıldığında Hazine tarafından Emekli Sandığına yapılan transfer 8.9 milyar YTL.'na ulaşmaktadır.

Bu tablo ülkemizde sosyal güvenlik sisteminde yapılması gereken reformun önemini ve aciliyet durumunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

2005 yılı harcamalarında 5.9 milyar YTL. tutarında önemli bir ağırlığa sahip olan 'hanehalkına yapılan transferler'in başlıca kalemlerini 3 milyar 707 milyon YTL. ile tarımsal amaçlı transferler, 1 milyar 308 milyon YTL. ile sosyal amaçlı transferler, 561 milyon YTL. ile hanehalkına yapılan diğer transferler ve 371 milyon YTL. ile yurtdışına yapılan transferler oluşturmuştur.

2005 yılı konsolide bütçe harcamaları içinde 9 milyar 684 milyon YTL. tutarında bir paya sahip olan 'sermaye giderleri' içinde başlıca kalemler olarak 1 milyar 100 milyon YTL. ile mamul mal alımları, 647 milyon YTL. ile gayrimenkul alımları ve kamulaştırmaları, 7 milyar 132 milyon YTL. ile gayrimenkul sermaye üretim giderleri (yatırım) ve 577 milyon YTL. ile gayrimenkul büyük onarım giderleri göze çarpmaktadır.

2005 yılı konsolide bütçe harcamaları kapsamında yer alan 1 milyar 546 milyon YTL. tutarındaki sermaye transferlerinin yüzde 91.6 bölümünü oluşturan 1 milyar 416 milyon YTL. yurtiçi sermaye transferlerine tahsis edilirken, borç verme başlığı altında yer verilen 1 milyar 784 milyon YTL. tutarındaki harcamaların yüzde 88.1'ini teşkil eden 1 milyar 572 milyon YTL. ise yurtiçi borç verme alanında kullanılmıştır. Yurtiçi borç verme alanında 891.3 milyon YTL. ile KİT'ler önde gelen harcama alanını oluşturmuştur.

Aşağıda 2004 ve 2005 yıllarında Konsolide Bütçenin finansmanının ne şekilde gerçekleştirildiği ayrıntılı olarak gösterilmektedir:

Konsolide Bütçenin Finansmanı
(Milyon YTL.)

	2004	2005
Bütçe Dengesi	-30.300	-9.743
Btçe Emanetleri	-81	1.321
Diğer Emanetler	1.795	2.255
Avanslar	3.038	-4.178
Nakit Dengesi	-31.624	-10.345
Finansman	31.624	10.345
Borçlanma (Net)	34.217	20.090
Dış Borçlanma (Net)	3.505	-1.228
Kullanım	13.309	13.619
Ödenen	-127.355	-130.211
İç Borçlanma (Net)	30.712	21.318
Satış	158.068	151.529
Ödenen	-127.355	-130.211
Devlet Tahvili (Net)	25.853	33.773
Satış	96.490	111.413
Ödenen	-70.636	-77.640
Hazine Bonosu (Net)	4.859	-12.455
Satış	61.678	40.116
Ödenen	-56.719	-52.571
Devirli ve Garantili Borç Geri Dönüşleri	943	666
Özelleştirme Geliri	0	1.773
TMSF Tarafından Hazineye Yapılan Geri Ödemeler	0	1.215
Borç Verme	0	-931
Kasa/Banka ve Diğer İşlemler	-3.536	-12.466

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2005 yılında Bütçe gelir kalemlerinin gerçekleştirmelerine analitik bütçe sınıflandırması yöntemi açısından bakıldığında, 2005 yılında Bütçe gelirlerinin programa göre yüzde 106.6 oranında bir gerçekleşme ile 132 milyar 658 YTL. düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu kapsamda vergi gelirleri bir önceki yıla göre nominal yüzde 18.7 oranında nominal, yüzde 12.7 oranında da (2005 GSMH Deflatörü = % 5.3) reel artış göstermiştir. Vergi dışı gelirlerde ise yüzde 32.6 oranında dikkat çekici bir yükselme meydana gelmiştir.

Bütçe gelirleri ve harcamaları ile ilgili önemli kalemlerin GSMH'ya olan oranlarında geçmiş yakın dönemde meydana gelen gelişmeler aşağıda verilmektedir;

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Bütçe Gelirleri/GSMH	24.2	26.6	29.2	28.1	28.1	28.2	27.7
Vergi Gelirleri/GSMH	18.9	21.1	22.5	22.0	23.6	23.6	22.0
Bütçe Giderleri/GSMH	35.9	37.2	45.7	42.6	39.5	35.3	29.7
Faiz Hariç Gider/GSMH	22.2	20.9	22.4	23.4	23.1	22.1	20.3
Yatırım Giderleri/GSMH	2.0	2.0	2.4	2.5	2.0	1.8	2.0
Transfer Harcamaları/GSMH	22.2	24.4	31.7	28.6	26.5	23.1	16.6*
Bütçe Dengesi/GSMH	-11.7	-10.6	-16.5	-14.4	-11.2	-7.1	-2.0
Faiz Hariç Denge/GSMH	2.0	5.7	6.8	4.7	5.3	6.1	7.4

* Faiz harcamaları + cari transferler

2004 yılında tahakkuk ettirilen genel bütçe gelirlerinin, red ve iadeler dahil, yüzde 86.8'i tahsil edilebilmiş iken, 2005 yılında bu oran cüzi bir gerileme ile yüzde 86.0'ya düşmüştür.

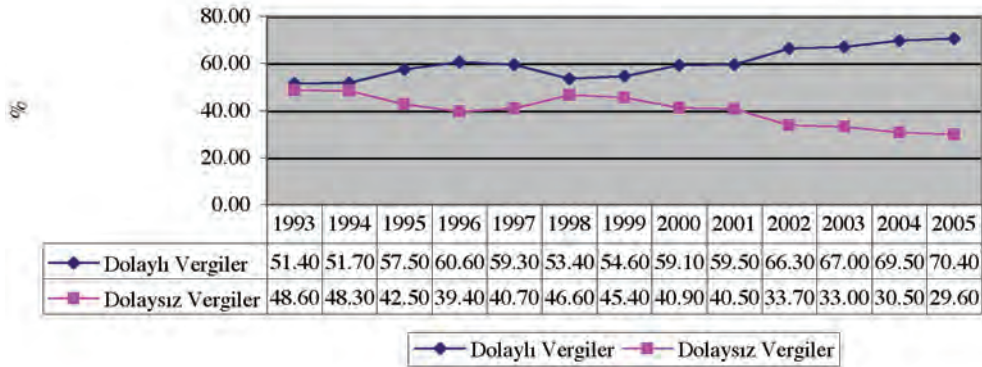
TABLO.II.5.6.
GELİRLERDE TAHAKKUK VE TAHSİLAT DURUMU
(Red ve İadeler dahil)

	2004			2005		
	Tahakkuk	Tahsilat	Karşılama Oranı %	Tahakkuk	Tahsilat	Karşılama Oranı %
Genel Bütçe	136.703.895	120.089.244	87.8	166.786.547	145.140.232	87.0
Vergi gelirleri	108.691.848	101.038.904	92.9	129.563.115	119.253.669	92.0
Vergi Dışı Normal Ge.	28.568597	17.678.311	61.9	34.616.632	23.355.410	67.5
Sermaye Gelirleri	198.364	165.608	83.5	2.120.186	2.044.564	96.4
Alınan Bağış ve Yardı.	1.245.086	1.206.421	96.9	486.614	486.589	100.0

Vergi gelirleri ile ilgili olarak işaret edilmesi gereken bir önemli nokta da toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin ağırlığının yıllar geçtikçe arttığı konusudur. Gerçekten gelirden ve servetten alınan dolaysız vergilerin toplam vergi hasılatı içindeki payında aşağıda verilen grafikten açık biçimde görülebileceği gibi 90'lı yılların başından buyana 20 puanın üzerinde bir gerileme meydana gelmiştir;

1991 yılında her yüz liralık vergi gelirinin 52.3 lirasını dolaysız vergiler oluştururken, 2005 yılı itibariyle dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı yüzde 29.6'ya gerilemiştir.

Vergilerin Dağılımı (%)

2006 Yılı Bütçesi

19 Ekim tarihli resmi gazetede yayınlanmış olan 17 Ekim 2005 Gün ve 2005/9486 sayılı 2006 Yılı Programının Uygulanması, koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararı eki “2006 Yılı Programı” doğrultusunda hazırlanan Bütçe tasarısı makro ekonomik değişkenlerde kayda değer bir değişikliğe gidilmeksizin TBMM’nce kabul edilerek 2006 yılı başında yürürlüğe konulmuştur.

2006 Yılı Bütçesinde Merkezi Yönetim giderleri 174.321617 bin YTL. Merkezi Yönetim gelirleri 160.325.526 bin YTL. olarak belirlenmiş ve bu büyüklükler çerçevesinde Bütçe açığının 13.996.091 bin YTL. ve faiz dışı fazlanın da 32.263.934 bin YTL. olarak gerçekleşmesi öngörülmüştür. Bütçe Yasası’na göre 2006 yılında beklenen vergi gelirleri toplamı 132.199.000 bin YTL.dır. 2006 Yılı Bütçesindeki 174.3 milyar YTL. ödeneğin 128.061 milyon Yeni Lirası faiz dışı harcamalara, kalan 46.260 milyon YTL. bölümü ise faiz harcamalarına tahsis edilmiştir. 2006 Yılı Bütçesi ile yeni uygulamaya konulan gider sınıflandırmasına (ABS) göre, faiz dışı harcamalar için ayrılan toplam 128.061 milyon YTL.ndan, 36.020.9 milyon YTL. personel giderleri, 4.974.6 milyon YTL. sosyal güvenlik kurumları devlet primleri, 17.720.6 milyon YTL. mal ve hizmet alımları, 49.107.9 milyon YTL. cari transferler, 12.451.9 milyon YTL. sermaye giderleri, 1.834.4 milyon YTL. sermaye transferleri için tahsis edilmiş, ayrıca 4.256.2 milyon YTL. borç verme amaçlı ve 1.695.1 milyon YTL. da yedek ödenek amaçlı olarak öngörülmüştür.

Bütçede 160.325.5 milyon YTL. olarak öngörülen Merkezi hükümet Bütçe Gelirlerinin, 156.213.5 milyon YTL. bölümünü Genel Bütçe Gelirleri, 2.962.9 milyon YTL. bölümünü Özel bütçe gelirleri, 1.149.1 milyon YTL. bölümünü Düzenleyici, Denetleyici Kurumlar gelirleri oluşturmaktadır. Yine, yeni Bütçe kalemleri sınıflandırmasına göre 156.213..5 milyon YTL. tutarındaki Genel Bütçe Gelirleri, 132.199.0 milyon YTL. tutarındaki ‘vergi gelirleri’, 21.371.5 milyon YTL. tutarındaki ‘vergi dışı gelirler’, 2.269.0 milyon YTL. tutarındaki ‘sermaye gelirleri’ ile 374 milyon YTL. tutarındaki ‘alınan bağış ve yardımlar’dan oluşmaktadır.

2006 yılı Bütçesi ile elde edilmesi öngörülen 132.199.0 milyon YTL. tutarındaki vergi gelirlerinin; 38.982.0 milyon YTL. bölümü ‘gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler’ ile, 3.140.7 milyon YTL. bölümü ise ‘mülkiyet üzerinde alınan ‘ vergiler gibi ‘dolaysız vergiler’den oluşmakta, buna karşılık, kalan 90.076.3 milyon YTL. bölümü ise dahililde alınan mal ve hizmet vergileri ile uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan ‘dolaylı vergiler’le tahsil edilmektedir. Dolayısıyla 2006 yılı Bütçesi

ile elde edilmesi öngörülen toplam vergi gelirlerinin yüzde 68.1'ini 'dolaylı vergiler' oluştururken kalan yüzde 31.9 oranındaki bölümün 'dolaysız vergiler'le elde edilmesi öngörülmektedir. Bu durum ülkemizde vergi yapısında var olan adaletsiz yapının 2006 yılında da süreceği anlamını taşımaktadır.

II.5.1. KAMU MALİYESİ ALANINDA 2006 YILI GELİŞMELERİ

Bir tarafta sürdürülebilir bir büyüme ve istihdam artışı sağlanırken öte yanda ekonominin istikrara kavuşturulması, enflasyonun düşürülmesi ve kamu finansman açığı ile borç yükünün azaltılabilmesini teminen izlenmekte olan sıkı maliye politikası 2006 yılında da, ön planda göz önünde tutularak sürdürülmektedir. Bu kapsamda henüz kayıt dışı ekonominin daraltılması ve vergi yükünün daha adil bir şekilde daha geniş bir halk kesimi üzerine yayılması alanında somut bir ilerleme sağlanılmamış olmakla beraber, vergi kaçaklarının azaltılmasına ve gelirlerinin arttırılmasına çalışılmakta ve harcamalar içinde en önemli yeri tutan borç servisleri alanında bir kısıntı yapılamaması nedeniyle, kamu harcamalarını düşürebilmek için, yakın geçmiş döneme göre daha fazla kaynak ayrılmakla beraber, yatırımlar kısılmakta, kamu personeli maaş artışları geçmiş değil de öngörülen enflasyona göre arttırılmaktadır.

Uygulanmasına çalışılan bütçe disiplinine karşılık, 2006 yılının ilk 7 aylık döneminde elde edilen veriler genelde, yılın tamamı itibariyle Bütçe ile uyumlu olarak nitelendirilebilecek bir bütçe performansına ulaşılabilceği konusunda kaygı doğurmaktadır. Genel Bütçe gerçekleştirmelerine bakıldığında, sözkonusu yedi aylık dönemde kümülatif olarak sadece 785 milyon YTL. Bütçe açığı verilmiş olup, bu tutar yılın tamamı için öngörülen 13 307 milyon YTL:nin yüzde 6.0'sına eşdeğer gelmektedir. Bu yılın ilk yedi aylık dönemi itibariyle birikimli 27 853 milyon YTL. 'faiz dışı fazla' (FDF) sağlanmış olup, bu FDF değeri yılın tamamı için planlanmış olan 32 953 milyon YTL.'nin yüzde 83.7'sine tekabül etmektedir.

2006 Yılı Genel Bütçe Gerçekleşmeleri
(Temmuz ayı sonu itibariyle)
(Bin YTL. olarak)

	Ocak-Temmuz 2006	2006 Bütçe Tahmini	Gerçekleşme % 'si
Harcamalar	97.684.307	170.156.782	57.4
1. Faiz Hariç harcama	69.046.726	123.896.782	55.7
Personel Giderleri	19.757.835	32.265.372	61.2
Sosyal Güv. Kur. Devl. Primi	2.494.683	4.484.645	55.6
Mal ve Hizmet Alımları	7.901.942	15.194.682	52.0
Cari Transferler	31.173.463	53.969.444	57.8
Sermaye Giderleri	3.507.635	9.639.582	36.4
Sermaye Transferleri	2.366.702	3.365.262	70.3
Borç Verme	1.844.466	3.282.700	56.2
Yedek Ödenekler	0	1.695.095	-
2. Faiz Harcamaları	28.637.581	46.280.000	61.9
Genel Bütçe Gelirleri	96.899.499	156.850.000	61.8
Vergi Gelirleri	77.869.248	132.199.000	58.9
Vergi Dışı Gelirler	18.408.219	22.008.000	83.6
Sermaye Gelirleri	199.148	2.269.000	8.8
Özel Gel. Alın. Bağış ve Yar.	422.884	374.000	113.1
Bütçe Dengesi	-784.808	-13.306.782	6.0
Faiz Dışı Denge	27.852.773	32.953.218	83.7

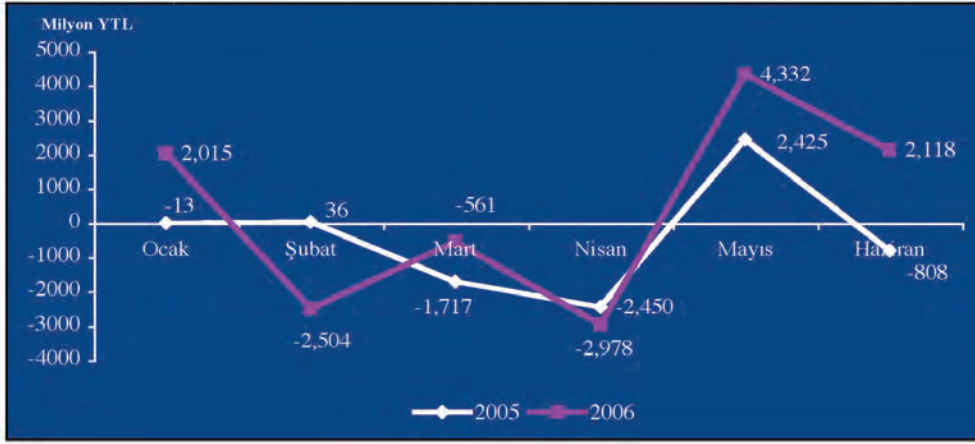
Ancak harcamalar açısından öngörülen hedefin tutturulabilmesini olanaksız kılması beklenen başlıca iki kalem bulunmaktadır. Bunlardan birincisi henüz ikinci yarıyla ait maaş ve ücret zamlarının çok az bölümünü içerdiği halde yedi aylık bölüme isabet eden harcama hedefinin önemli ölçüde üstünde gerçekleşmiş olan personel giderleridir. Buna ek olarak, yılın ikinci yarısı için bazı meslek gruplarına yapılmış olan yüksek oranlı maaş zamlarının, bu kalemdeki yıllık harcamanın, öngörülen hedefin çok üstünde gerçekleşmesine yol açması beklenmelidir. Genel Bütçe harcamaları içinde, gerçekleşmenin öngörülen bütçe hedefinin önemli oranda üstünde tahakkuk etmesi beklenen ikinci kalem faiz harcamalarıdır. Mayıs ve Haziran aylarında finansal piyasalarda yaşanan sarsıntı sonrasında faiz hadlerinin önemli mertebede yükselmiş olması ve faiz hadlerinin orta vadede bugünkü seviyesini büyük olasılıkla koruyacağı şeklindeki beklenti, bu kalemde yıllık gerçekleşmenin, öngörülen hedefin önemli ölçüde yukarısında oluşacağı şeklinde bir görünüm ortaya koymaktadır. Şüphesiz faiz harcamalarındaki bu gelişme Genel Bütçe harcamalarını önemli ölçüde artırırken 'faiz dışı fazla'daki gerçekleşmeyi de olumsuz yönde etkileyecektir.

Genel Bütçe gelirlerine daha yakından bakıldığında, 'vergi dışı gelirler'de yılın ilk yedi aylık bölümünde alınan sonuçların kalan beş aylık dönemde devam etmesi olasılığı görece olarak düşük gözükmektedir.

Maliye Bakanlığı tarafından 2006 yılının Ocak – Haziran dönemi ile ilgili olarak yayınlanmış olan "Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporu"nda başlıca şu saptamalar yapılmaktadır:

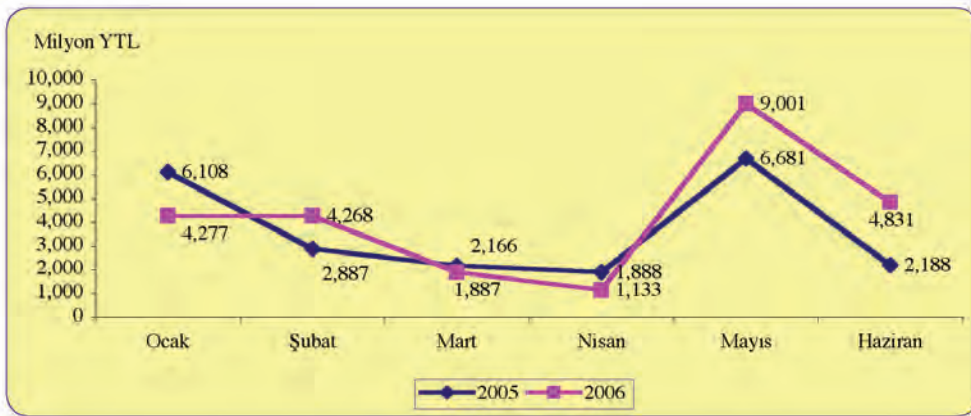
- 2005 yılının ilk altı aylık döneminde 2 milyar 618 milyon YTL. açık vermiş olan merkezi yönetim bütçesi, 2006 yılının aynı döneminde 2 milyar 423 milyon YTL. fazla vermiştir, yılın ilk altı aylık dönemi itibarıyla Türkiye, 1984 yılından buyana ilk defa bütçe fazlası vermektedir,

2006 YILI OCAK-HAZİRAN DÖNEMİ BÜTÇE DENGESİ GELİŞMELERİ

- 2005 yılının aynı dönemine göre yüzde 21.7 oranında bir artışla 2006 yılının Ocak – Haziran Döneminde 25 milyar 298 milyon YTL. 'faiz dışı fazla' elde edilmiştir,

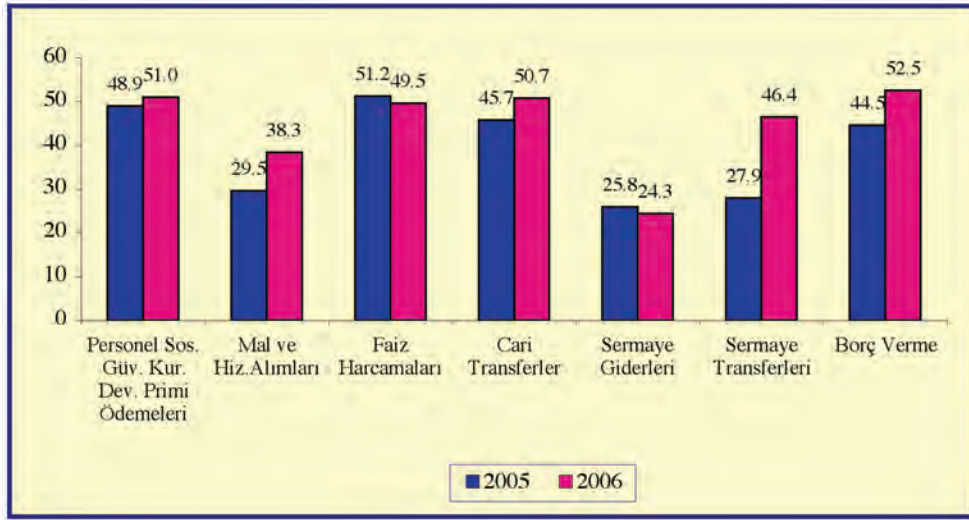
2006 YILI OCAK-HAZİRAN DÖNEMİ FAİZ DIŞI FAZLA GELİŞMELERİ

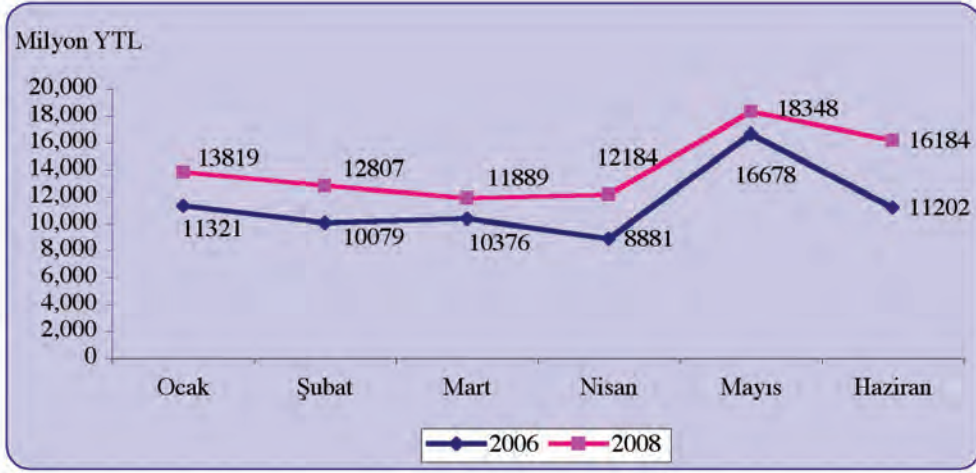
- 2006 yılının ilk altı aylık bölümünde, geçen yılın aynı dönemine göre,merkezi yönetim bütçe giderleri yüzde 14.8, faiz hariç giderler ise yüzde 23.2 oranında artış göstermiştir,

**2006 YILI OCAK-HAZİRAN DÖNEMİ MERKEZİ YÖNETİM
BÜTÇE GİDERLERİ GERÇEKLEŞME ORANLARI**
(% Olarak)

- Ocak – Haziran 2006 döneminde, merkezi yönetim bütçe gelirleri geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 22.8 oranında bir artışla 84 milyar 21 milyon YTL. olarak gerçekleşmiş olup, yıl sonu bütçe hedefinin yüzde 52.4'üne ulaşmış bulunmaktadır.

2006 YILI OCAK-HAZİRAN DÖNEMİ MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE GELİRLERİNİN GELİŞİMİ

II.5.2. KAMU BORÇLANMASI

II.5.2.1. İÇ BORÇLANMA

80'li yılların ikinci yarısından itibaren sermaye piyasalarının giderek liberalize edilmesine paralel olarak ülkemizde kamu kesiminin finansmanında “vergi alma borç al” şeklinde bir finansman politikası daha çok benimsenmeye başlanılmıştır. Bu politika doğrultusunda 1991 yılından başlayarak kamu kesiminin finansman gereksiniminin karşılanmasında iç borçlanma giderek önem kazanmış, kamu kesimi, başlangıçta sermaye piyasasında tasarrufların giderek önemli bir müşterisi olurken, daha sonraki yıllarda fonların hemen tümünü talep eder konuma gelmiş ve iç borç stoğu önemli boyutlara ulaşmıştır. Yoğun ve hacimli kamu kesimi borçlanması, faiz düzeyini yükseltici yönde yarattığı baskı ve giderek logaritmik hızla büyüyen borç stoğu ile, birikmiş eski borçların faizlerinin dahi yeni borçlanmalarla ödenebilir hale geldiği bir büyüklüğe erişmiştir. Bu durum personel harcamaları ve faiz ödemeleri dışında hemen tüm kamu harcama kalemlerinde, sabit sermaye birikimini ve kamu hizmet ve sosyal görevlerini aksatacak ölçüde reel kesintilere gidilmesine rağmen, kamu açığının genişlemesine, reel faizlerin yükselmesine, yükselen reel faizlerin kamu finansman açığını daha da arttırmasına ve yüksek reel faiz - yüksek finansman açığı - yüksek borçlanma gereği ve yüksek faiz sarmalının oluşmasına yol açmış ve

neticede kamu bankaları bilançolarına gizlenmiş olan görev zararı biçimindeki ilave finansman açıkları, Şubat 2001 krizini tetikleyen başlıca faktör olmuştur.

Fiziki sermaye yatırımlarını ciddi biçimde düşürerek ülkenin kalkınmasını olumsuz yönde etkileyen, gelir dağılımı adaletsizliğini daha da kötüleştiren ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin olanaklı kıldığı kısa vadeli yabancı sermaye akışıyla yabancılara önemli düzeyde servet transferi olanağı yaratan yüksek reel faizler 1999 yılı genelinde yüzde 25.2 gibi çok aşırı bir seviyede oluşmuştur. İstikrar programına duyulan güven ile hedeflenen enflasyon paralelinde dramatik bir düşüş gösteren nominal faizler, 2000 yılında enflasyon haddinin altında kalarak negatif reel faiz oluşumuna yol açmış, ancak Kasım 2000 krizinin ardından tekrar yükselmiştir. 2001 yılı başında görece olarak biraz gerileyen faiz hadleri Şubat krizi ile birlikte yeniden yükselmiştir. Uygulamaya konulan istikrar programı ile makul düzeye gerileyen reel faizler, bu yılın ortasına doğru ortaya çıkan siyasi bunalım sonucu ve rating firmalarının Türkiye notunu düşürmelerinin de etkisiyle tekrar, orta vadede sürdürülmesi olanaksız ve istikrar programının devamını tehdit edici bir seviyeye çıkmıştır. (Ocak 2002 ayında net satışla ağırlıklandırılmış ortalama bileşik ihale faizi yüzde 74.5 iken, bu oran Mayıs ayında yüzde 56.6'ya gerilemiş ancak daha sonra siyasi belirsizlik algılamasının etkisiyle Haziran 2002 ayında yüzde 72.1'e yükselmiş ve borçlanma vadeleri kısalmıştır. Aşağıda verilen Tabloda görülebileceği üzere 2002 yılı genelinde yapılmış olan hazine ihalelerinde ortalama faiz haddi yüzde 63.8 olarak gerçekleşmiştir.)

Şubat krizi ertesinde Mayıs 2001 ayında kamu bankalarının bilançolarına gizlenmiş olan birikmiş görev zararlarının karşılanması ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamına alınan bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi amacıyla bu bankalara devlet iç borçlanma senetleri verilmiştir. Kamu ve TMSF bünyesine alınan bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi faaliyetleri kapsamında yapılan söz konusu işlemler ve 29 katrilyon TL.na ulaşan Bütçe açığı, bunun yanı sıra iç kaynaklardan yapılan yaklaşık 5 milyar Dolarlık dış borç geri ödemesi, 2001 yılı zarfında kamu kesimi iç borç stokunun çarpıcı bir biçimde 2000 yılı sonundaki 36.4 katrilyon TL. tutarından, 2001 yılı sonunda 122.2 katrilyon TL.na fırlaması sonucunu doğurmuştur.

İç borçlanma gereğini düşürmek ve iç borcun vadesini uygun maliyetlerle azaltmak ve bankacılık kesiminin döviz kuru riskinin azaltılmasına yardımcı olmak amacıyla Haziran 2001 ayında iç borç takas işlemi yapılmıştır. İhale yöntemiyle ihraç edilmiş 2001 ve 2002 vadeli 9.8 katrilyon TL. tutarındaki Türk Lirası cinsi devlet iç borçlanma senetleri, dövize endeksli ve TL. cinsinden değişken faizli yeni senetlerle değiştirilmiştir.

Yaşanan krizler sonrası faiz hadlerinde meydana gelen hızlı tırmanma, bankacılık kesiminde yaşanan sorunların kamu maliyesine getirdiği ek yük ve bütçe açığının finansmanında süregelen kaynak ihtiyacı iç borç stokunun 2002 yılında önemli ölçüde artması sonucunu doğurmuş ve 2001 yılı sonu itibariyle 122.2 katrilyon olan kamu iç borç stoku 2002 yılı sonunda 149.9 katrilyon TL'ye yükselmiştir.

Kararlı biçimde sürdürülen sıkı maliye politikasına ve nominal faiz hadlerindeki gerilemeye rağmen iç borç stokundaki tırmanma biraz yavaşlamakla beraber 2003 ve 2004 yıllarında da sürmüştür. İç borç stoku 2002 yılı sonundaki 149.9 katrilyon TL düzeyinden 2003 yılı sonunda 194.4 katrilyon TL düzeyine 2004 yılı sonunda ise 224.5 katrilyon TL düzeyine çıkmıştır.

2005 yılında istikrar programları uyarınca uygulanmakta olan sıkı maliye politikasının özenle sürdürülmesi ve nominal ve reel faiz hadlerindeki gerilemelerin etkisiyle kamu kesimi borçlanma gereğinde bir önceki yıla göre önemli bir düşme gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda toplam kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya olan oranı bir önceki yıla ilişkin yüzde 4.7 oranından 2005 yılında yüzde 0.9 düşmüştür. 2005 yılı Bütçe Kanunu ile net borçlanma limiti 29.6 milyar YTL olarak belirlenmiş iken yukarıda sayılan olumlu gelişmelerin etkisiyle yıl içerisinde net borçlanma 20.1 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir.

2005 Yılı Net Borçlanması (Milyar YTL.)

Net Borçlanma	20.1
Net İç Borçlanma	21.3
Kullanım	151.5
Ödeme	130.2
Net Dış Borçlanma	- 1.2
Kullanım	13.6
Ödeme	14.8

Uygulanan istikrar programı doğrultusunda gerek enflasyon haddinin istikrarlı bir düşüş sergilemesi gerek risk algılamalarının iyileşmeye yüz tutması sonucu 2003 ve 2004 yılları boyunca belirgin bir düşme gösteren nominal ve reel faiz hadlerindeki bu gerileme eğilimi 2005 yılında da sürmüştür. Aşağıdaki Tablodan görüleceği üzere 2002 yılında sırasıyla yüzde 63.8 ve yüzde 26.3 olan bileşik nominal ve reel faiz hadleri 2003 yılında yüzde 45.0 ve yüzde 22.5'e, 2004 yılında ise sırasıyla yüzde 25.7'ye ve yüzde 15.0'e, 2005 yılında ise yine sırasıyla yüzde 16.9 ve yüzde 10.0'e gerilemiştir.

TABLO.II.5.7.
HAZİNE İÇ BORÇ İHALELERİ

	Vade Gün	Net Borçlanma (Milyon YTL)	Bileşik Faiz Oranı %	12 Aylık TÜFE Beklentisi (%)	12 Aylık TÜFE Değişim Oranı (%)	Reel Faiz Oranı (%)
2002 Ocak-Aralık	253	67.791	63.8		29.7	26.3*
2003 Ocak-Aralık	302	82.560	45.0		18.4	22.5*
2004 Ocak-Aralık	372	114.941	25.7		9.3	15.0*
2005 Yılı						
Ocak	428	15.297	20.9	8.1	9.3	11.8
Şubat	654	12.561	17.8	7.7	8.7	9.4
Mart	720	6.995	18.0	7.2	7.9	10.1
Nisan	560	14.722	17.6	7.1	8.2	9.8
Mayıs	625	10.692	17.8	7.1	8.7	10.0
Haziran	663	5.174	17.2	6.9	8.9	9.6
Temmuz	318	12.433	15.8	6.7	7.8	8.6
Ağustos	688	13.156	16.8	6.5	7.9	9.7
Eylül	613	8.063	15.3	6.4	7.9	8.4
Ekim	582	9.582	15.2	6.2	7.5	8.5
Kasım	575	13.138	13.9	6.1	7.6	7.4
Aralık	890	12.428	14.1	5.8	7.7	7.8
2005 Ocak-Aralık	560	134.241	16.9		7.7	8.5
2006 Yılı						
Ocak	1.070		14.5	5.5	9.2	8.5
Şubat	873	12.810	14.5	5.5	8.7	8.5
Mart	792	7.629	14.2	5.4	7.9	8.3
Nisan	810	11.243	14.1	5.5	8.2	8.2
Mayıs	941	6.990	15.0	5.8	8.7	8.6

* Geride kalan 12 aylık dönemdeki 12 aylık fiili enflasyona göre reel (ex post) faiz

2005 yılında iç borçlanma alanında meydana gelen gelişmeler aşağıda ana çizgileriyle verilmektedir:

2005 yılında toplam 151 milyar 840 milyon YTL. tutarında borçlanma gerçekleştirilmiş olup bunun tamamına yakını, yüzde 98.6'sını ihale ve doğrudan satış yöntemiyle gerçekleştirilen borçlanmalar oluşturmuştur.

	2003	2004	2005
İç Borçlanma (trilyon TL.) (*)	155.879.0	160.424.7	151.840.7
İhale, TAP, Halka Arz, Doğrudan satış	117.704.4	148.633.4	149.686.5
ÇTTH(**)	17.063.8	0.0	0.0
Değişim İhaleleri+İhale Sonrası Değişim	7.250.3	5.239.6	1.840.6
Kamu Bankaları Yeniden Yapılandırma	5.989.2	4.220.8	0.0
Nakit Dışı	7.871.3	2.340.9	313.6
İkrazen Özel Tertip	7.075.0	2.340.9	0.0
Özel Tertip	796.3	0.0	313.6

(*) Kur farkları hariç

(**) Çalışanları Tasarrufa Teşvik Hesabı

2005 yılında gerçekleştirilen 169 Milyar 985 Milyon YTL. tutarındaki toplam iç borç servisinin yüzde 76.9'u (130.7 Milyar YTL.) anapara ve yüzde 23.1'i (39.3 Milyar YTL.) ise faiz ödemelerinde oluşmaktadır. Görüldüğü gibi faiz oranlarındaki gerilemeye bağlı olarak, faiz ödemelerinin iç borç servisi içindeki payı 2003 yılındaki yüzde 33 düzeyinden 2004 yılında yüzde 28'e ve 2005 yılında da yüzde 23.1'e gerilemiştir.

TABLO.II.5.8.
İÇ BORÇ SERVİSİ
(Trilyon TL.)

	Ana Para Ödemesi		Faiz Ödemesi		Toplam Borç Servisi	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
İhale, TAP, Halka Arz, Doğ. Satış	110.472.3	117.046.9	37.504.0	29.586.7	147.976.3	146.633.6
ÇTTH	3.867.2	3.536.5	727.8	1243.6	4.595.1	4.780.0
Değişim İhaleleri+İhale Sonu Değ.	4.503.6	1.836.3	743.0	41.8	5.246.7	1.878.1
Kamu Bankaları Yeniden Yapılandırma	2.991.0	0.0	1.229.8	0.0	4.220.8	0.0
İkrazen Özel Tertip	6.279.3	4.356.6	1.549.9	1.973.9	7.829.2	6.330.5
Özel Tertip	1.158.4	3.939.0	8.298.3	6.423.6	9.456.7	10.362.6
Toplam	129.271.9	130.715.3	50.052.9	39.269.6	179.324.7	169.984.8

2005 yılında piyasalardan yapılan borçlanmanın yüzde 69.1'lik bölümü sabit faizli ve kalan yüzde 30.9'luk bölümü ise değişken faizli finansal araçlarla gerçekleştirilmiştir. Sözkonusu borçlanmanın yüzde 12.8'i döviz ve yüzde 87.2'si ise YTL. cinsinden gerçekleştirilmiştir.

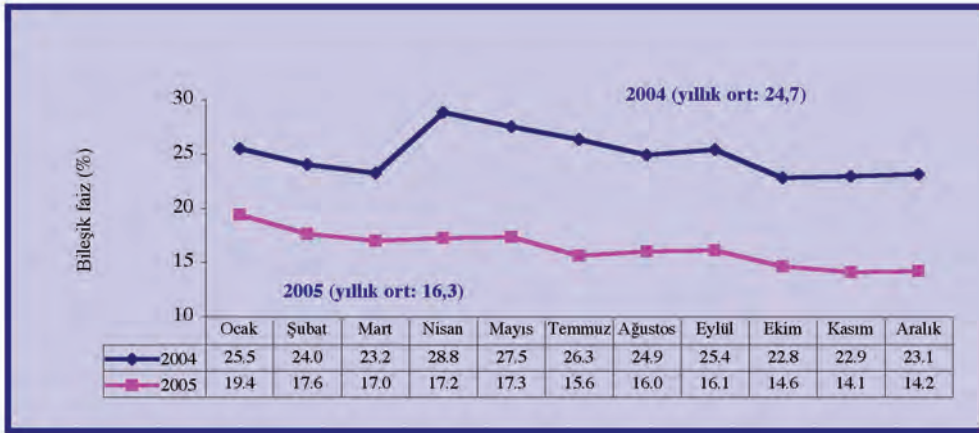
İç Borçlanmanın Para Cinsi ve Faiz yapısı
(% Olarak)

	2004	2005
Toplam Borçlanma	100.0	100.0
Sabit Faizli	84.0	69.1
Değişken faizli	16.0	30.9
Toplam Borçlanma	100.0	100.0
YTL. Cinsi	90.3	87.2
Sabit Faizli	78.7	65.8
Değişken Faizli	11.6	21.4
Döviz Cinsi	9.7	12.8
Sabit faizli	5.4	3.3
Değişken faizli	4.4	9.5

2005 yılında nakit iç borçlanmanın ortalama vadesinde önemli bir uzama gerçekleşmiş ve 2004 yılında 14.7 ay olan nakit iç borçlanmanın kümülatif ortalama vadesi 2005 yılında 27.4 ay düzeyine ulaşmıştır.

Bir önceki yıla göre yaklaşık yarı yarıya azalarak 2004 yılında yüzde 24.7'ye düşen iç borçlanma maliyetleri 2005 yılında da belirgin düşüşünü sürdürmüştür. Piyasalardan yapılan borçlanmanın önemli bölümünü oluşturan iskontolu YTL. cinsi senetlerin ortalama ihraç maliyeti 2005 yılında 8.4 puanlık bir azalma göstererek yüzde 18.3 düzeyine gerilemiştir.

İskontolu YTL. Cinsi Borçlanmanın Ağırlıklı Ortalama Maliyeti

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Faiz düşüşü DİBS ikincil piyasasında da etkili olmuştur. 2005 yılı başında yaklaşık yüzde 20 düzeyinde olan ikincil piyasa Devlet İç Borçlanma Senetleri faizleri yaklaşık 6 puanlık bir gerilemeyle 2005 yılı sonunda yüzde 14 seviyesinin altına düşmüştür. Söz konusu dönemde Merkez Bankası kısa vadeli faizlerde 9 kez indirmeye gitmiş ve gecelik borçlanma faiz oranı yılın başındaki yüzde 18.0 düzeyinden (bileşik yüzde 19.7) yıl sonunda yüzde 13.5 seviyesine (bileşik yüzde 14.5) düşürülmüştür.

Piyasa tarafından tutulan DİBS'lerin, bunları ellerinde tutanlar itibariyle 2003, 2004 ve 2005 yılları Aralık ayları itibariyle dağılımları ise şu şekildedir:

% Olarak	Aralık 2003	Aralık 2004	Aralık 2005
Bankacılık Kesimi	48.0	42.9	48.4
Bankacılık Dışı Kesim	41.2	46.2	40.0
Gerçek Kişi	26.6	22.7	15.2
Tüzel Kişi	10.1	12.6	10.1
Yurt Dışı Yerleşikler	4.5	10.9	14.7
Menkul Kıymet Yatırım Fonları	10.8	10.9	11.6
Toplam	100.0	100.0	100.0

Görüldüğü üzere son üç yıllık dönemde gerçek kişiler tarafından tutulan DİBS'lerin piyasa tarafından tutulan toplam DİBS tutarı içindeki payı düzenli bir azalma gösterirken, yurt dışı yerleşikler tarafından tutulan DİBS'lerin ağırlığında yine dikkat çekici ve düzenli bir artış meydana gelmiştir.

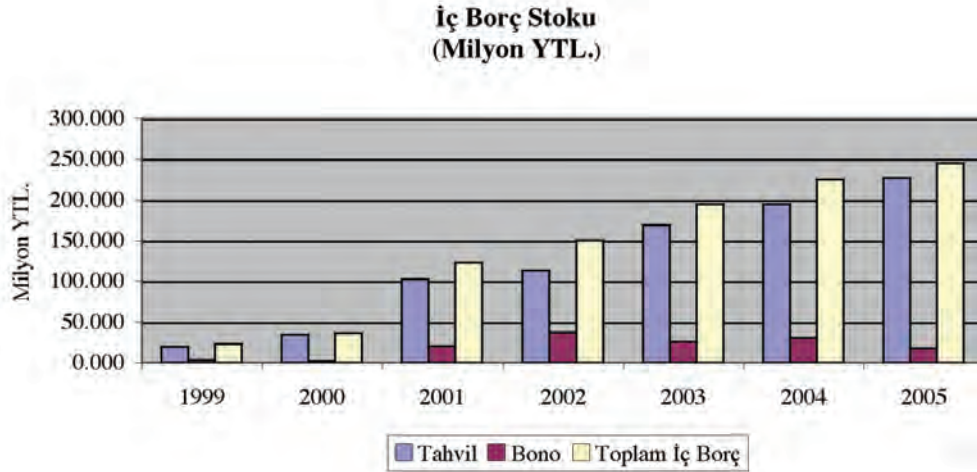
2004 yılı sonunda 316.5 Milyar YTL. olan konsolide bütçe toplam borç stoku 2005 yılı sonu itibariyle 331.3 Milyar YTL. düzeyine yükselmiştir. Söz konusu dönemde dış borç stokunda döviz bazında azalma meydana gelirken, kararlı biçimde uygulanan sıkı maliye politikasına ve faiz hadlerindeki belirgin gerilemeye rağmen konsolide bütçe iç borç stoku, önceki yıllara göre yavaşlamakla beraber, nominal ve reel anlamda büyüme göstermiştir. Borç stokunun GSMH'ya olan oranında düşme gerçekleşmiş ancak yıl sonu TCMB döviz kurları esas alınarak yapılan hesaplama göre 2004 yılı sonu itibariyle 316.5 Milyar YTL. olan konsolide bütçe toplam borç stoku 2005 yılı sonunda 331.3 Milyar TL.'na tırmanmıştır.

TABLO.II.5.9.
KONSOLİDE BÜTÇE BORÇ STOKU

	2003			2004			2005		
	Milyar YTL.	Milyar Dolar*	% Pay	Milyar YTL	Milyar Dolar*	% Pay	Milyar YTL.	Milyar Dolar*	% Pay
TOPLAM	282.9	202.7	100.0	316.5	235.8	100.0	331.3	246.9	100.0
İç Borç Stoku	194.4	139.3	68.7	224.5	167.3	71.0	244.8	182.4	73.9
Dış Borç Stoku	88.5	63.4	31.3	92.0	68.5	29.0	86.5	64.5	26.1
Tahviller	37.5	26.8	13.2	39.8	29.7	12.6	42.2	31.5	12.7
Krediler	51.0	36.6	18.1	52.1	38.8	16.5	44.3	33.0	13.4

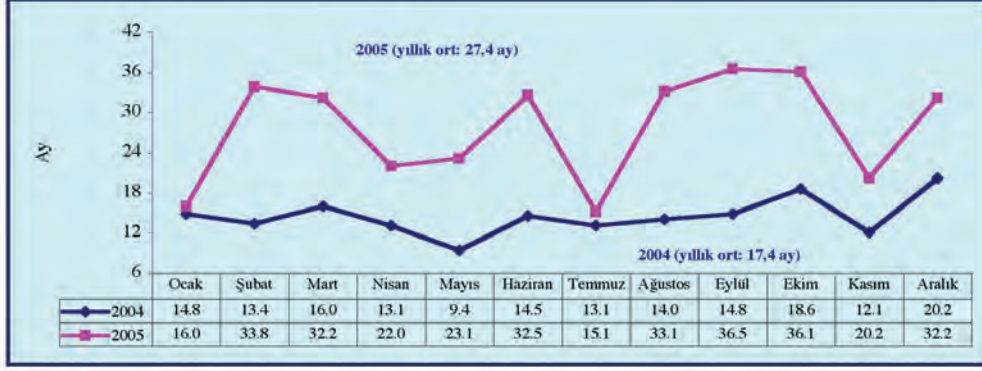
* Yıl sonu TCMB Döviz Kurları esas alınarak hesaplanmıştır.

Konsolide bütçe borç stokunun Dolar karşılığının yavaş artmış olmasında Türk Lirasının değerinde meydana gelen görece artış da etkili olmuştur.

Yukarıda 1999-2005 döneminde iç borç bileşimindeki ve stokundaki gelişmeleri veren Grafikte yakın geçmiş dönemde stok artış hızının yavaşladığı ve bono/tahvil oranının düşmesi ile birlikte vadesinin uzadığı görülmektedir.

İç Borçlanmanın Ağırlıklı Ortalama Vadesi

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

TABLO II.5.10.
İÇ BORÇ ÖDEMELERİ VE KULLANIMI
(Yıl Sonları İtibariyle Milyon YTL. Olarak)

Yıllar	Borcun Türü	Ödemeler			Borçlanma		Borç Stoku Anapara
		Anapara	Faiz	Toplam	Brüt	Net	
1999	Tahviller	6.116	4.889	11.006	20.028	13.911	19.683
	Bonolar	9.453	5.005	14.458	6.859	-2.604	3.237
	Avanslar	4	4	4	0	0	0
	Toplam	15.571	8.899	25.478	26.886	11.307	22.920
2000	Tahviller	12.006	16.967	28.973	26.686	14.680	34.363
	Bonolar	6.962	1.640	8.602	5.783	-1.179	2.058
	Avans	3	3	3	0	0	0
	Toplam	18.968	18.609	37.577	32.469	13.500	36.421
2001	Tahviller	96.418	34.608	131.027	164.183	67.765	102.128
	Bonolar	27.458	5.876	33.334	45.430	17.972	20.029
	Toplam	123.877	40.484	164.361	209.613	85.737	122.157
2002	Tahviller	48.178	30.991	79.169	58.900	10.722	112.850
	Bonolar	49.413	12.477	61.890	66.403	16.991	37.020
	Toplam	97.591	43.469	141.059	125.303	27.712	149.870
2003	Tahviller	45.653	35.495	81.149	101.777	56.124	168.974
	Bonolar	68.068	17.141	85.209	56.461	-11.607	25.413
	Toplam	113.721	52.637	166.348	158.238	44.517	194.387

Yıllar	Borçun Türü	Ödemeler			Borçlanma		Borç Stoku Anapara
		Anapara	Faiz	Toplam	Brüt	Net	
2004	Tahviller	76.803	39.171	115.974	102.040	25.237	194.211
	Bonolar	56.698	10.882	67.580	61.567	4.859	30.272
	Toplam	133.501	50.053	183.554	163.596	30.096	224.483
2005	Tahviller	82.651	33.088	115.739	115.404	32.754	226.964
	Bonolar	52.571	6.181	58.752	40.116	-12.555	17.818
	Toplam	135.222	39.270	174.492	155.520	20.299	244.782
2006*	Tahviller	43.038	18.125	61.163	54.299	11.261	238.226
	Bonolar	14.650	1.344	15.994	7.691	-6.959	10.859
	Toplam	57.687	19.469	77.156	61.990	4.303	249.085

* Haziran 2006 ayı itibariyle

Aşağıda iç borç stokunun 2005 yılı Aralık ve 2006 yılı Mayıs ayları sonu itibariyle döviz-faiz yapısı dağılımı verilmektedir: (Milyon YTL. Olarak)

	Aralık 2005	Yüzde	Mayıs 2006	Yüzde
Nakit	194.153	79.3	201.310	80.3
Sabit getirili	101.444	41.4	104.220	41.6
Değişken faizli	57.907	23.7	59.590	23.8
Döviz cinsinden	30.762	12.6	34.976	13.9
Döviz endeksli	4.040	1.7	2.524	1.0
- IMF kredisi				
- Takas	4.040	1.7	2.524	1.0
Nakit Dışı	50.629	20.7	49.422	19.7
Sabit getirili	-	0.0	-	0.0
Değişken faizli	47.501	19.4	46.440	18.5
Döviz cinsinden	1.598	0.7	1.113	0.4
Döviz endeksli	1.530	0.6	1.869	0.7
Toplam	244.782	100.0	250.732	100.0

II.5.2.2. DIŞ BORÇLANMA

2001-2004 döneminde hızlı bir tırmanma sergileyerek 2001 yılı sonundaki 113.6 milyar Dolar eşdeğeri düzeyinden 2004 yılı sonunda 161.9 milyar Dolar eşdeğeri düzeyine yükselmiş olan ülkemiz dış borç stokundaki genişleme hızı 2005 yılında düşmüştür. 2005 yılında dış borç stoku 4.9 milyar Dolar eşdeğeri tutarında artış göstermiştir. Söz konusu dönemde kısa vadeli dış borç stoku 31.8 milyar Dolardan 38.4 milyar Dolara yükselirken, orta-uzun vadeli dış borç stoku, cüzi bir azalma ile 130.1 milyar Dolardan 128.3 milyar Dolara düşmüştür. 2001-2005 döneminde KİT'lerin, TCMB'nin ve diğer kamu sektörünün orta-uzun vadeli dış borç stoku düşerken, Genel Hükümetin bu kategorideki dış borç stokunda bu dönem zarfında 22.6 milyar dolar, özel kesimin dış borç stokunda ise yaklaşık 18.8 milyar Dolar tutarında artış meydana gelmiştir. 2004 yılı sonu itibariyle yüzde 19.6 olan kısa vadeli yurtdışı borçların toplam dış borç stokuna oranı, 2005 yılı sonu itibariyle 23.0'e yükselmiştir.

2005 yılında uluslar arası sermaye piyasalarından dört adet yeni tahvil ihracı ve iki adet tahvil arttırımı yöntemi ile yaklaşık 6.5 milyar Dolar eşdeğeri tutarında borçlanma yapılmıştır. Bu tahvil ihraçlarının yüzde 62.'si Dolar, kalan yüzde 38'i Euro cinsinden gerçekleştirilmiştir.

Dolar cinsinden tahvil ihraçlarının 2004 yılında 18.7 yıl olan vadesi, 2005 yılı itibariyle 16.7 yıl olarak sonuçlanırken, ortalama maliyet yüzde 8.1'den yüzde 7.3'e gerilemiştir. Euro cinsinden ihraçların ise ortalama vadesi 8.2 yıldan 9.6 yıla yükselirken, ortalama maliyeti yaklaşık 1.0 puan azalma ile yüzde 5.3 olarak gerçekleşmiştir.

2005 Yılında Gerçekleştirilen Yurtdışı Tahvil İhraçları

İhraç Tarihi	Vade (Yıl)	Döviz Cinsi	Miktar (Milyon)	Kupon (%)	Yatırımcıya Getirisi %	Spread (bp)
24.01.2005	20	Dolar	2.000	7,375	7,52	UST + 282.5
16.02.2005	12	Euro	1.000	5,500	5,70	Bund + 224
07.06.2005	15	Dolar	1.250	7,000	7,22	UST + 332
06.07.2005	7	Euro	650	4,750	4,95	Bund + 212
23.11.2005 ⁽¹⁾	10 yıl+5 ay	Dolar	750	7,250	6,69	UST + 223
14.12.2005 ⁽²⁾	7	Euro	350	4,750	4,73	Bund + 154.1
Toplamı		Dolar	6.489			

UST : ABD Hazine tahvili getirisi

Bund : Alman Hazine tahvili getirisi

bp : baz puan (100 bp = % 1.00)

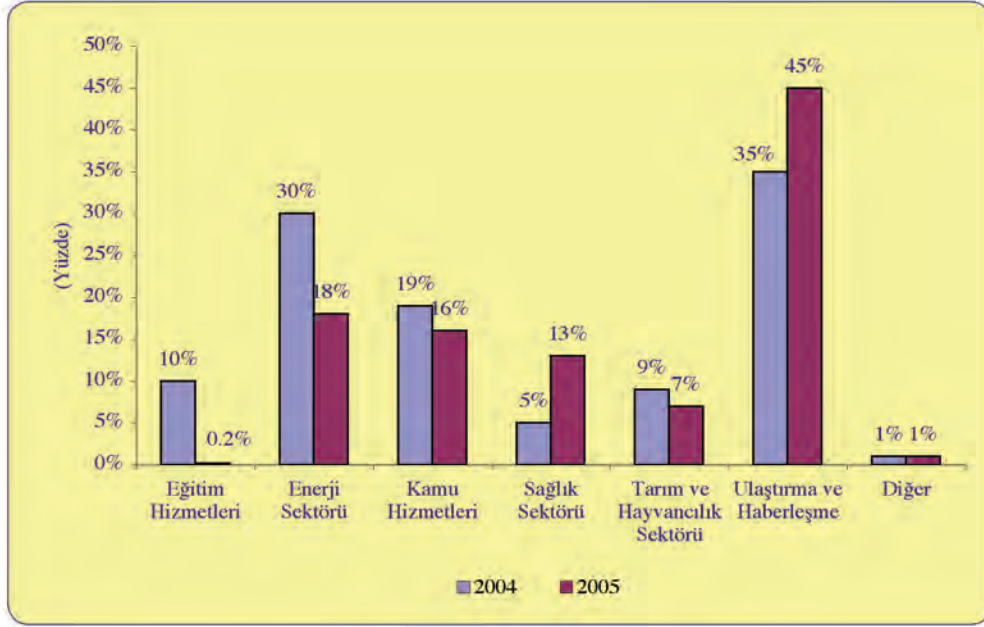
(1) 07.10.2004 tarihinde ihraç edilen 10 yıl vadeli tahvilin artırımını

(2) 07.10.2005 tarihinde ihraç edilen 7 yıl vadeli tahvilin artırımını

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı

2005 yılında TCMB tarafından Uluslararası Para Fonuna 246.5 milyon Doları ana-para olmak üzere toplam 250.4 milyon Dolar tutarında ödeme yapılmıştır. Aynı yıl içerisinde hazine Müsteşarlığınca IMF'ye yapılan ödeme ise 7.4 milyar Doları ana-para ve 937.6 milyon Doları da faiz ödemesi olmak üzere 8.3 milyar Dolar olmuştur. 2005 yılında IMF'ye yapılan net geri ödeme, faiz dahil, 6.2 milyar Dolar (4.2 milyar SDR-özel çekme haddi) olmuştur.

Diğer taraftan 2005 yılı içerisinde proje finansmanı amacıyla konsolide bütçe kapsamında toplam 2.1 milyar Dolar tutarında kredi kullanım gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki Grafikte 2004 ve 2005 yıllarında kullanılan dış proje kullanımının ekonomik sektörler itibarıyla dağılımı verilmektedir:

TABLO II.5.11.
DIŞ BORÇ STOKU
(Milyon Dolar Eşdeğeri Olarak)

	2001	2002	2003	2004	2005
TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU	113.642	130.358	145.833	161.900	166.761
Vadesine Göre					
Orta-Uzun Vadeli	97.492	113.929	122.792	130.108	128.322
Kısa Vadeli	16.403	16.424	22.013	31.792	38.439
Borç Alana Göre					
Orta-Uzun Vade	97.448	113.896	122.741	130.108	128.322
A. Kamu	46.369	63.949	70.242	73.856	68.716
1.Genel Hükümet	41.232	59.147	65.514	70.325	65.945
2.Diğer Kamu	1.129	1.045	1.201	688	195
3.KİTler	4.008	3.758	3.526	2.843	2.577

	2001	2002	2003	2004	2005
B. TCMB	23.591	20.340	21.504	18.114	13.367
C. Özel	27.488	29.608	30.995	38.183	46.239
Kısa Vadeli	16.403	16.424	23.013	31.792	38.439
A. TCMB	752	1.655	2.860	3.287	2.855
B. Ticari Bankalar	7.997	6.344	9.692	13.750	17.915
C. Diğer Sektörler	7.654	8.425	10.461	14.755	17.669
Borç verene Göre					
Orta-Uzun Vadeli	97.492	113.930	122.792	130.917	128.322
A. Resmi Alacaklılar	30.653	40.151	42.926	41.016	33.438
1. İkili Anlaşmalar	8.581	9.302	9.457	8.779	7.478
2. Uluslar arası Kur.	22.062	30.849	33.469	32.237	25.960
B. Özel alacaklılar	66.849	73.779	79.866	88.901	94.884
Kısa Vadeli	16.403	16.424	23.013	31.792	38.439
A. Ticari Banka Kredi.	7.775	5.187	8.260	11.882	15.367
B. Özel Kesim Kredi.	8.628	11.237	14.753	19.910	23.072

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

Ülkemiz kredi notlarında 2004 yılında ülkemiz lehine meydana gelmiş olan olumlu gelişmeler 2005 yılında da devam etmiştir. 2005 yılının ilk çeyreğinde ülkemiz kredi notlarında gözlemlenen olumlu değişikliklerin sonrası , ikinci ve üçüncü çeyrekte kredi derecelendirme kuruluşlarından Moody's ve Fitch'in not artırımları ile kredi değerliliği yükselmiştir. Her iki kuruluş da kredi notunun artışında, başta gelen unsurların, güdülen istikrarlı ekonomik politika ile AB üyeliğine ilişkin olarak sürdürülen çalışmalar olduğunu ifade etmişlerdir.

TABLO.II.5.12.
TÜRKİYE KREDİ NOTUNUN GELİŞİMİ

	Standard & Poor's	Moody's	Fitch	JCR
2003 Sonu	B + (durağan)	B1 (durağan)	B (pozitif)	B + (durağan)
09.02.2004	“	“	B + (durağan)	“
08.03.2004	B + (pozitif)	“	“	“
12.03.2004	“	“	“	B + (pozitif)
17.08.2004	BB- ((durağan)	“	“	“
25.08.2004	“	“	B + (pozitif)	“
2004 Sonu	BB - (durağan)	B1 (durağan)	B + (pozitif)	B + (pozitif)
13.01.2005			BB - (durağan)	
11.02.2005		B 1 (pozitif)		
10.03.2005				BB - (pozitif)
06..12.2005			BB - (pozitif)	
14.12.2005		Ba 3 (durağan)		
2005 Sonu	BB - (durağan)	Ba 3 (durağan)	BB - (pozitif)	BB - (pozitif)
23.01.2006	BB - (pozitif)			

II.6. ÖZELLEŞTİRME

Ülkemizde 1983 yılından sonra gündeme gelen özelleştirme programına yönelik ilk hukuki düzenleme, 1984 yılında çıkarılan ve kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunlara ait tesislere, hisse senedi ihracı yoluyla gerçek ve tüzel kişilerin ortak edilebilmesine veya bu tesislerin işletme hakkının belli sürelerle devrine olanak tanıyan 2983 sayılı Kanun'la getirilmiştir.

Daha sonra 1986 yılında çıkarılan 3291 sayılı Kanun'da, kamu kuruluşlarının özelleştirme kapsamına alınması ve uygulamaların yürütülmesine ilişkin esaslar belirlenmiştir. Nisan 1990'da yürürlüğe giren 412 sayılı KHK ve 6 Ocak 1992 tarihinde yürürlüğe giren 473 sayılı KHK ile özelleştirme uygulamaları alanında bazı kurumsal düzenlemeler yapılmıştır.

Özelleştirmede karşılaşılan sorunların giderilmesi ve programa hız kazandırılması amacı ile uygulamalar konusundaki yasal ve yönetsel yapının değiştirilmesine yönelik ilk somut adım 1992 yılında atılmıştır. Bu tarihte başlayan mevzuat değişikliği çalışmaları 1994 yılında tamamlanmış ve konuya ilişkin ayrıntılı düzenlemeler içeren bir dizi kararname çıkarılmıştır. 11 Mayıs 1994 tarihinde yürürlüğe giren ve Hükümete özelleştirme uygulamaları konusunda düzenleme yapma yetkisi veren 3987 sayılı yetki kanununa dayanılarak çıkarılan 530, 531, 532 ve 533 sayılı kanun hükmünde kararnameler (KHK) 6 Haziran 1994, 546 sayılı sayılı KHK ise 7 Temmuz 1994 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ancak söz konusu 5 KHK’nın dayanağı olan 3987 sayılı yetki kanunu 7 Temmuz 1994 tarihinde Anayasa Mahkemesi’nce iptal edilmiş, aynı mahkemenin söz konusu 5 KHK’nin iptaline ilişkin gerekçeli kararı da 5 Ağustos 1994 sayılı Resmi Gazetenin mükerrer sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu durum karşısında özelleştirmeye ilişkin esasların, üzerinde fikri ve siyasi açıdan uzlaşma sağlanabilecek bir kanun çerçevesinde yeniden düzenlenmesi konusunda çalışmalara başlanmış ve neticede siyasi partilerin ve sendikaların önerilerinin de dikkate alınması ile hazırlanan 4046 sayılı “Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına dair Kanun” 27 Kasım 1994 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunla “Özelleştirme Yüksek Kurulu” ve “Özelleştirme İdaresi başkanlığı” kurulmuştur.

Daha sonra çıkarılan 4105 ve 4108 sayılı kanunlarla 4046 sayılı kanunda bir takım değişiklik ve düzenlemeler yapılmış, ayrıca 4046 sayılı kanunun Anayasa Mahkemesi’nce 9 Nisan 1997 tarihinde iptal edilen 18 nci maddesi 4232 sayılı kanunla yeniden Anayasaya uygun olarak düzenlenmiş ve 8 Nisan 1997 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Özelleştirme çalışmalarının hızlandırılması amacıyla hazırlanan 4971 sayılı Yasa 15 Ağustos 2003 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe konulmuş daha sonra çıkarılan 5148, 5189 ve 5234 sayılı Kanunlarla 4046 sayılı Kanunda bazı değişiklikler yapılmıştır.

Özelleştirme uygulamalarında karşılaşılan sorunların giderilmesi amacıyla çıkarılan ve 3 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5398 sayılı Kanun ile 4046 sayılı Kanunun adı “Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun” olarak değiştirilmiş ve anılan Kanunda başka bazı yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Özelleştirme çalışmaları 1984 yılında kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması veya yerine yeni bir tesis kurulması amacı ile özel sektöre devri uygulamaları ile başlamıştır.

1986 yılından itibaren hız kazanan ve tamamı kamuya ait veya kamu iştiraki olan kuruluşlardaki kamu paylarının özelleştirme kapsamına alınması yoluyla yürütülen program çerçevesinde, özelleştirme İdaresi tarafından bugüne kadar 195 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 186'sında hiç kamu payı kalmamıştır.

1985 yılından bu güne kadar gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı yaklaşık 25 milyar Dolar tutarındadır.

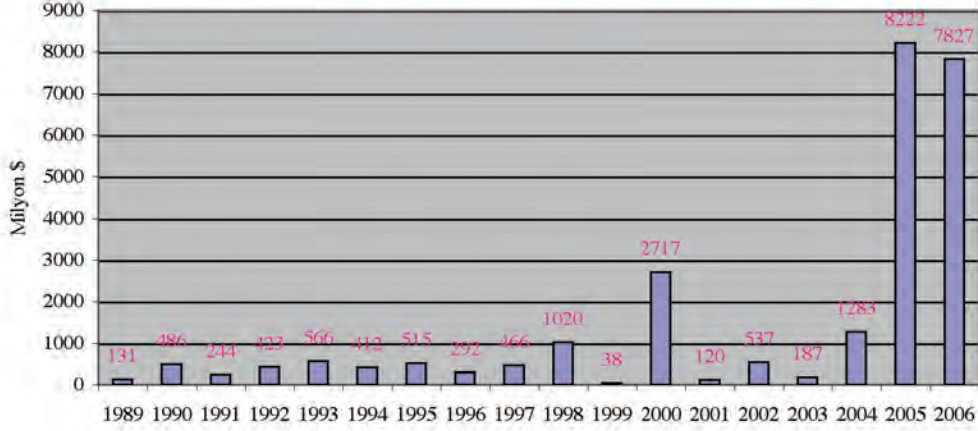
Aşağıda yıllar itibariyle uygulamaya konulan özelleştirme işlemleri sonuçları verilmektedir:

**1986 – 2006 DÖNEMİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN
ÖZELLEŞTİRME İŞLEMLERİ**
(Bin Dolar olarak)

Özelleştirme Yöntemi	1986 – 2004	2005	2006	Toplam
Blok satış	3.926.793	7.054.000	7.178.000	18.158.793
Tesis/Varlık Satışı	1.493.143	404.273	439.905	2.337.321
Halka Arz	2.860.020	273.720	207.820	3.341.560
İMKB'nda Satış	800.819	460.235	0	1.261.054
Yarım Kalmış Tesis Satışı	4.369	0	0	4.369
Bedelli Devirler	377.823	30.013	1.696	409.532
Toplam	9.462.968	8.222.240	7.827.421	25.512.629

Özelleştirme faaliyetleri kapsamında 1985-88 döneminde toplam 29 milyon Dolar tutarında özelleştirme yapılmış olup, 1989 – 2006 döneminde gerçekleştirilen özelleştirmeler yıllar itibariyle aşağıda verilen Grafikte gösterilmektedir:

Yıllar İtibariyle Özelleştirme

2005 ve 2006 yılları yoğun bir özelleştirme faaliyetinin gerçekleştirildiği yıllar olmuştur. Aşağıda bu yıllarda özelleştirilmesi gerçekleştirilen başlıca kamu işletmeleri, değişik özelleştirme yöntemleri itibariyle verilmektedir:

2005 Yılı

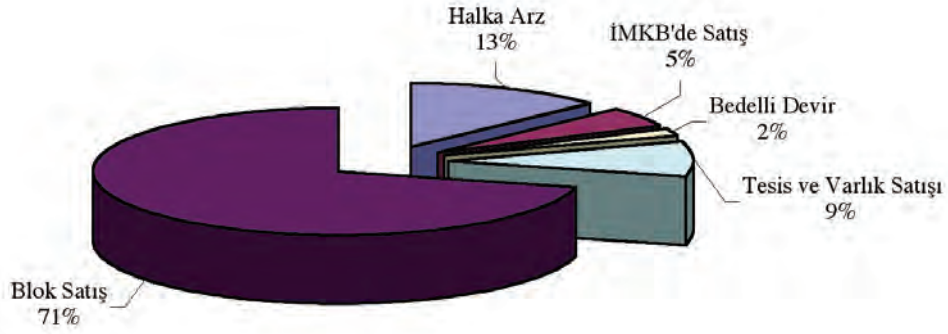
Tesis ve Satış-Devir yöntemi	Sözleşme Tarihi	Satış/Devir Bedeli (Dolar)
<i>Blok satış</i>		
Ataköy Turizm A.Ş.	28.02.2005	33.697.808
Ataköy Otelcilik A.Ş.	28.02.2005	62.796.764
Ataköy Marina ve Yat İşl.	28.02.2005	23.755.428
ETİ Alüminyum A.Ş.	29.07.2005	305.000.000
KTHY Ltd.Şti.	09.09.2005	33.000.000
T. TELEKOM	14.11.2005	6.550.000.000
Adapazarı şeker Fabrikası	15.11.2005	45.750.000
<i>Toplam</i>		<i>7.054.000.000</i>
<i>Tesis ve varlık satış veya Devri</i>		
TDİ-M/S Karadeniz Gemisi	03.01.2005	4.200.000

Tesis ve Satış-Devir yöntemi	Sözleşme Tarihi	Satış/Devir Bedeli (Dolar)
SÜMER H. – İst. İmar Ltd. Şti.	14.02.2005	3.569.801
SÜMER H. – Beykoz işletmesi	13.04.2005	29.750.000
SÜMER H. – Makine ve Teçhizat	27.05.2005	4.143.467
TÜGSAŞ – Samsun Gübre Sanayii	04.07.2005	41.000.000
SÜMER H. – Manisa Pam. Men. A.Ş.	12.07.2005	3.751.000
Kuşadası tatil Köyü	28.07.2005	34.500.000
SÜMER H: - Taşınmaz	23.08.2005	6.611.813
İstanbul Hilton Oteli	15.11.2005	255.500.000
THY – USAŞ % 3	08-11.2005	4.828.427
Diğerleri		16.418.007
<i>Toplam</i>		<i>404.272.515</i>
<i>Halka Arz</i>		
PETKİM	15.04.2005	273.719.827
<i>Toplam</i>		<i>273.719.827</i>
<i>İMKB’nda Satış İşlemleri</i>		
TÜPRAŞ	04.03.2005	453.977.633
PETKİM	2-5.12.2005	6.257.009
<i>Toplam</i>		<i>460.234.642</i>
<i>Bedelli Devir İşlemleri</i>		
<i>Toplam</i>		<i>30.013.471</i>
2005 yılı Toplamı		8.222.240.231

2006 yılı da özelleştirme uygulamaları açısından yoğun bir görünüm ortaya koymuştur. Haziran ayı ilk yarısı sonu itibariyle 2006 yılında toplam 7 milyar 827 milyon Dolar tutarında özelleştirme uygulaması gerçekleştirilmiş olup, aşağıda ayrıntısı verilmektedir:

Tesis ve Satış-Devir yöntemi	Sözleşme Tarihi	Satış/Devir Bedeli (Dolar)
<i>Blok satış</i>		
TÜPRAŞ	26.01.2006	4.140.000.000
ERDEMİR	07.02.2006	2.770.000.000
Başak Sigorta A.Ş. ve Başak Emeklilik A.Ş.		
<i>Toplam</i>	16.05.2006	268.000.000
		7.178.000.000
<u><i>Tesis ve Varlık Satış veya Devri</i></u>		
THY – USAŞ (% 3)	19-25.01.2006	5.181.739
TEKEL – Kayacık Tuzlası	26.01.2006	42.200.000
TEKEL – Kaldırım Tuzlası	26.01.2006	40.700.000
Büyük Ankara Oteli	26.01.2006	36.830.000
TEKEL – İkiz Kuleler	31.01.2006	100.000.000
TEKEL – Yavşan Tuzlası	02.03.2006	37.300.000
Büyük Efees Oteli	07.03.2006	121.500.000
Emekli San. Gn.Md. Emek İş Hanı	08.03.2006	55.500.000
<i>Diğerleri</i>		693.682
<i>Toplam</i>		439.905.421
<u><i>Halka Arz</i></u>		
THY	16-18.05.2006	207.820.151
<i>Toplam</i>		207.820.151
<u><i>Bedelli Devir İşlemleri</i></u>		
<i>Toplam</i>		1.695.702
2006 Yılı Ocak-Haziran Toplamı		7.827.421.274

Yöntemler İtibariyle Özelleştirme İşlemleri

II.7. YATIRIMLAR

2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan derin krizler istihdam ve reel gelir azalmasına ve kapasite kullanım oranlarında düşüşe yol açarken, talep daralması ile iş alemi ve tüketicilerin geleceğe dönük beklentilerindeki kötüleşme, özel kesim yatırım talebini olumsuz yönde etkilemiş, diğer taraftan istikrar programı çerçevesinde uygulanan sıkı maliye politikası ve kamu kaynaklarının hemen yarısının faiz ödemelerine tahsis edilmesi zorunluluğu da, kamu yatırım harcamaları üzerine kısıtlama getirmiştir. Krizlerin ardından reel faiz hadlerinde meydana gelen yükselme yatırım talebini daha da azaltan bir diğer önemli etken olmuştur. 2001 yılında hem kamu hem özel kesim yatırımları ciddi bir daralma gösterirken, 2002 yılında özel sektör yatırımlarındaki daralma hafiflemekle beraber devam etmiş, buna karşılık kamu kesimi yatırımları çok cüzi bir artış göstermiştir.

2001 yılında toplam sabit sermaye yatırımları bir önceki yıla göre nominal yüzde 19.7 oranında bir yükselme gösterirken, reel anlamda yüzde 24.12 (2001 yılı GSMH Deflatörü = % 57.8) oranında keskin bir daralma ortaya koymuştur. Kamu kesimi yatırım harcamalarında 2001 yılında meydana gelen reel gerileme yüzde 23.5 olurken, özel kesim sabit sermaye yatırımları reel yüzde 24.4 oranında daralma göstermiştir.

Özel kesim yatırım harcamalarındaki reel daralma eğilimi 2002 yılında da sürmüştü ve yüzde 38.7 oranında nominal bir büyüme gösteren özel kesim sabit sermaye yatırımları, reel anlamda yüzde 5.1 oranında daralma göstermiştir. (2002 yılı GSMH Deflatörü = % 43.8) Toplam kamu sektörü yatırımları ise yüzde 44.6 oranında bir nomi-

nal büyüme göstermiş ve reel anlamda bir önceki yıla göre yüzde 6.6 oranında büyümüştür. Ancak toplam sabit sermaye yatırımları bir önceki yıla göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 41.8 oranında bir genişleme göstermiş ve bu şekilde reel olarak yüzde 1.4 oranında küçülmüştür.

Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payında 1995 yılından buyana gözlemlenen düşme eğilimi 2002 yılında da sürmüştü ve 1995 yılında yüzde 82.5 olan özel sektör yatırımlarının toplam sabit yatırımlar içindeki payı, 2002 yılında yüzde 63.5'e gerilemiştir.

Ancak 2003 yılında ekonomik büyüme eğiliminin istikrar kazanması, tüketici ve iş aleminin beklentilerinde süregelen iyileşme, ayrıca TL'nin değer kazanmasına rağmen ihracat hacminin hızlı artışını sürdürmesi ve elverişli koşullarla dış kredi temini olanakları, özel sektör yatırımlarına uzun bir dönemdir tanık olunmayan bir canlanma getirmiştir. 2003 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımlarında gözlemlenen bu hızlı genişlemeye karşılık, izlenmekte olan sıkı maliye politikasının bir sonucu olarak kamu sektörü yatırımları nominal bazda küçülürken, reel anlamda ciddi bir daralma sergilemiştir.

2003 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımları nominal anlamda yaklaşık bir önceki yıl düzeyini koruyup 17.288 trilyon TL. olarak gerçekleşirken, özel sektör sabit sermaye yatırımları yüzde 33.0 oranında çarpıcı bir genişleme ile bir önceki yıldaki 30.175 trilyon TL.'ndan 40.136 trilyon TL.'na yükselmiştir. 2003 yılında gerçekleştirilen toplam sabit sermaye yatırımları tutarı ise, bir önceki yıla göre nominal yüzde 20.9 oranında bir artışla 57.423 trilyon TL.'na ulaşmıştır. 2003 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımları reel olarak yüzde 22.6 oranında daralma göstermiş, buna karşılık özel sektör yatırımları yüzde reel bazda 8.6 oranında genişlemiştir. Ancak özel sektör sabit sermaye yatırımlarında gerçekleşen reel genişleme, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarında meydana gelen ciddi reel daralmayı telafi etmeye yetmemiş ve 2003 yılında, toplam sabit sermaye yatırımları reel yüzde 1.3 oranında daralma göstermiştir. (2003 yılı GSMH Deflatörü = % 22.5)

Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının 1995 yılından buyana toplam sabit yatırımlar içindeki payında süregelen düşme eğilimi ilk kez 2003 yılında tersine dönmüş ve 2002 yılı itibariyle yüzde 63.5'e kadar gerilemiş olan özel sektör payı 2003 yılında belirgin bir artışla yüzde 69.9'a yükselmiştir.

Canlı iç ve dış talep, güven ortamının pekişmesi ve faiz hadlerindeki önemli düşüş, diğer taraftan değer kazanmış TL.'nin ithal makine ekipman maliyetlerini daha elverişli kılması, 2004 yılında sabit sermaye yatırımlarının hem kamu kesiminde hem özel sektörde reel anlamda büyüme göstermesinde başlıca etkenler olmuştur.

2004 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımları nominal yüzde 4.4 oranında genişlemişse de reel anlamda yüzde 4.6 oranında daralmış, özel sektör sabit sermaye yatırımları çok hızlı ve dikkat çekici bir büyüme sergilemiş ve nominal yüzde 51.3 ve reel anlamda yüzde 38.2 oranında artmış ve 40 136 trilyon TL.'ndan, 60 730 trilyon TL.'na tırmanmıştır. (2004 yılı GSMH Deflatörü = % 9.5) 2004 yılında gerçekleştirilen toplam sabit sermaye yatırımları ise nominal yüzde 37.2 ve reel yüzde 25.3 oranında bir büyüme ortaya koymuş ve 2003 yılındaki 57 423 trilyon TL. düzeyinden 78 782 trilyon TL. düzeyine yükselmiştir.

Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payında 2003 yılında başlayan büyüme eğilimi 2004 yılında hızlanarak devam etmiş ve bir önceki yıldaki yüzde 69.9 düzeyinden yüzde 77.1 seviyesine çıkmıştır.

Sabit sermaye yatırımlarında 2004 yılında başlayan reel anlamda genişleme eğilimi 2005 yılında daha da ivme kazanarak devam etmiştir. 2005 yılında gerçekleştirilen toplam sabit sermaye yatırımları tutarı nominal bazda bir önceki yıla göre yüzde 25.2 oranında artarken reel anlamda yüzde 18.9 oranında genişlemiştir. (2005 yılı GSMH Deflatörü = % 5.3) Bir önceki yıla göre 2005 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarındaki genişleme özel kesim yatırımlarına göre daha hızlı gerçekleşmiştir. Anılan yılda kamu sektörü yatırım harcamaları yüzde 36.2 oranında bir artış ile 24 578 milyon YTL. olarak gerçekleşirken özel sektör yatırımları önceki yıla göre yüzde 22.0 oranında bir yükselme ile 74 076 milyon YTL.'na çıkmıştır. Bu şekilde 2004 yılı gerçekleştirmelerine göre 2005 yılında reel anlamda, kamu kesimi yatırım harcamalarında yüzde 29.3 oranında, özel sektör yatırımlarında ise yüzde 15.9 oranında bir genişleme meydana gelmiştir.

2005 yılında kamu sektörü toplam sabit sermaye yatırımları içinde, bir önceki yıl olduğu gibi, ulaştırma sektörü yüzde 30.9 pay ile en ağırlıklı sektör olmuş onu, yüzde 13.7 ile enerji ve yüzde 12.8 ile eğitim sektörü yatırımları izlemiştir. 2005 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımları kapsamında, enerji sektörünün payı yaklaşık aynı düzeyini korurken ulaştırma sektörünün payı yüzde 33.5'ten yüzde 30.9'a ve eğitim sektörünün payı da yüzde 13.7'den yüzde 12.8'e gerilemiştir.

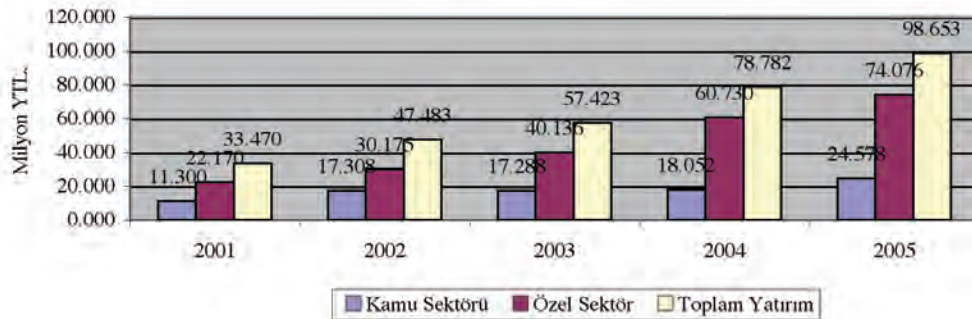
Özel sektörün 2005 yılında gerçekleştirdiği sabit sermaye yatırımları içerisinde en ağırlıklı sektör, yüzde 41.4 payla imalat sektörü olmuş, onu yüzde 19.2 ile ulaştırma ve yüzde 14.7 ile konut sektörü yatırımları izlemiştir. Özel sektör yatırımlarında ulaştırma-haberleşme, konut, sağlık ve enerji sektörleri yatırımlarının payında artış meydana gelirken, payı sabit kalan turizm yatırımları dışında diğer tüm sektörlerin paylarında düşüş gözlenmiştir.

TABLO II.7.1
SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(Cari Fiyatlarla, Trilyon TL.)

	2003		2004		2005	
	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme
Konsolide Bütçe	8.985	- 9.0	9.667	7.6	12.065	24.8
KİT	2.489	-21.9	2.488	0.0	3.683	48.0
İller Bankası	456	39.0	414	-10.1	450	8.7
Mahalli İdareler	5.424	48.8	5.156	- 4.9	8.016	55.5
Döner Sermayeli Kuruluşlar	164	16.3	200	22.0	280	40.0
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	92	-29.2	117	27.2	72	-38.5
Fonlar	6	50.0	10	67.0	12	20.0
Toplam Kamu Sektörü	17.288	1.8	18.052	4.4	24.578	36.2
Top. Sabit Sermaye Yat.	57.423	20.9	78.782	51.3	98.653	25.2
Kamu Sektörü	17.288	-0.1	18.052	4.4	24.578	36.2
Özel Sektör	40.136	33.0	60.730	51.3	74.076	22.0

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

Sabit Sermaye Yatırımları
(Milyon YTL.)

TABLO.II.7.2
SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖRLER
İTİBARIYLA DAĞILIMI
(% Olarak)

Sektörler	2002		2003		2004		2005	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel
Tarım	9.2	1.9	7.7	2.7	9.1	4.1	7.4	2.8
Madencilik	0.7	1.8	1.0	2.2	1.5	2.0	1.6	1.9
İmalat	3.2	29.7	3.3	39.5	2.6	42.2	2.6	41.4
Enerji	20.8	3.1	18.8	3.1	13.3	1.7	13.7	2.1
Ulaştırma-Haberleşme	27.5	26.0	26.1	17.0	33.5	18.8	30.9	19.2
Turizm	0.8	6.8	0.7	8.6	0.7	7.6	0.5	7.6
Konut	0.8	17.0	1.0	14.4	1.0	13.2	1.7	14.7
Eğitim	12.1	1.5	14.0	1.6	13.7	1.2	12.8	0.9
Sağlık	5.1	4.0	5.6	4.0	5.1	4.1	5.8	4.6
Diğer Sektörler	19.8	8.0	22.6	6.9	19.4	5.2	23.0	5.0

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

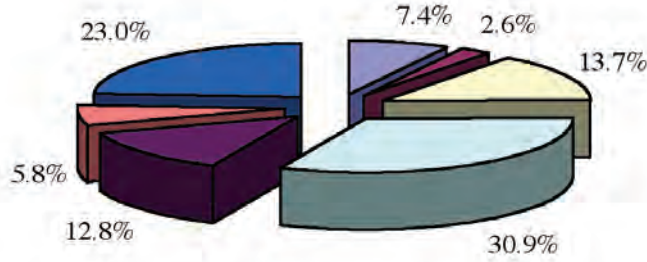
Teşvik belgesine bağlanan yatırım harcamaları tutarı 2005 yılında bir önceki yıla göre nominal yüzde 10.9, reel yüzde 5.3 oranında bir artışla 24.072.2 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılı içinde verilmiş olan yatırım teşvik belgelerinin yatırım proje tutarı itibariyle bölgesel dağılımına bakıldığında en büyük payı yüzde 38.3 ile Marmara Bölgesinin aldığı görülmektedir. Marmara Bölgesini yüzde 17.9 ile Akdeniz Bölgesi, yüzde 13.9 ile İç Anadolu Bölgesi ve yüzde 13.8 ile Ege Bölgesi izlemektedir. Proje yatırım tutarı itibariyle 2005 yılı içinde verilen yatırım teşvik belgelerinin bölgesel dağılımında daha sonra gelen bölgeler sırasıyla yüzde 6.9 ile Karadeniz, yüzde 5.0 ile Güney doğu Anadolu ve yüzde 3.4 ile Doğu Anadolu Bölgesidir. Teşvik belgelerinin yüzde 0.8'i çok bölgeli yatırım projelerine ilişkindir.

TABLO.II.7.3.
YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

Bölgeler	Belge Sayısı		Toplam Yatırım (Bin YTL)					İstihdam (Kişi)	
	2004	2005	2004	% Pay	2005	% Pay	Değişim %	2004	2005
Tarım	82	96	371.800	1,7	519.173	2,2	39,6	6.419	4.909
Madencilik	168	157	611.666	2,8	703.068	2,9	14,9	7.851	8.247
İmalat Sanayii	2.558	2.305	13.530.238	62,3	12.979.988	53,9	4,1	100.398	91.447
Enerji	41	84	1.022.805	4,7	1.929.819	8,0	88,7	1.115	890
Hizmetler	1.229	1.661	6.166.280	28,4	7.940.179	33,0	28,8	51.701	75.298
Toplam	4.078	4.303	21.702.789	100,0	24.072.227	100,0	10,9	167.484	180.791

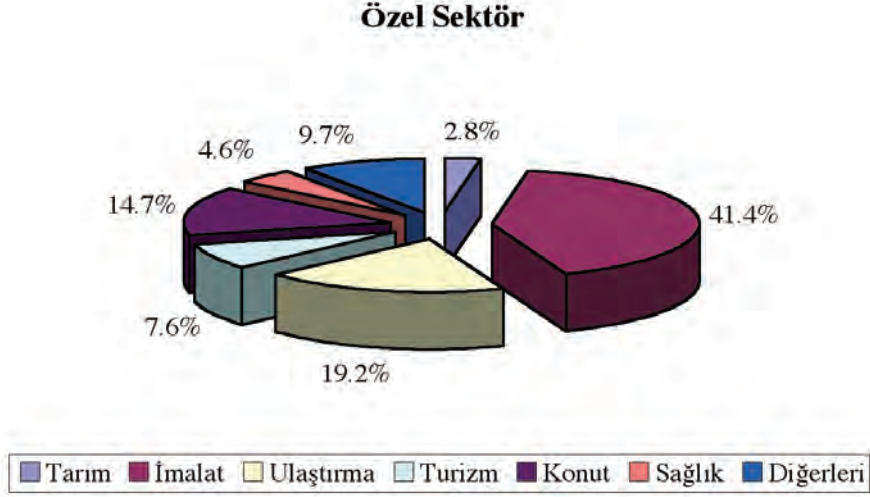
2004 YILI SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

Kamu Sektörü

■ Tarım
 ■ İmalat
 ■ Enerji
 ■ Ulaştırma
 ■ Eğitim
 ■ Sağlık
 ■ Diğerleri

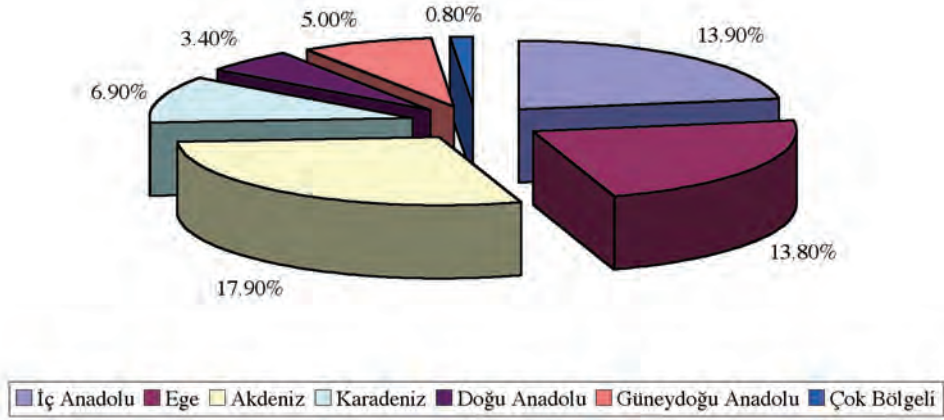
2004 YILI SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

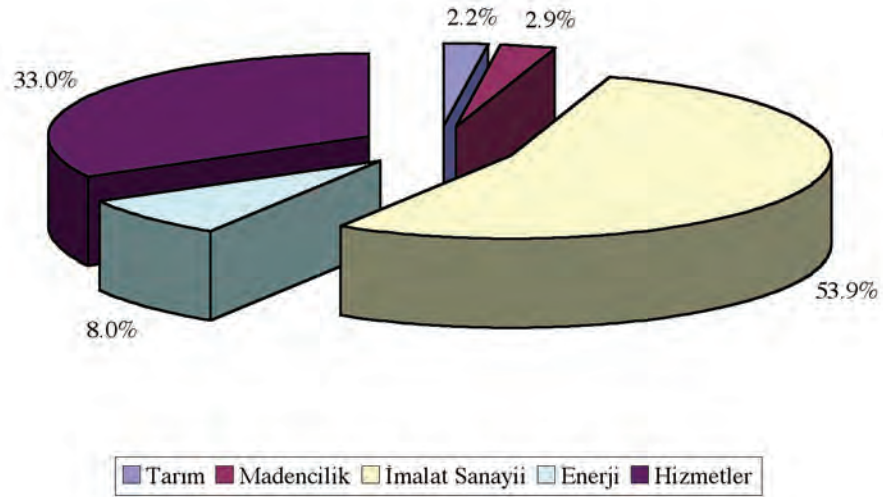
Verilen teşvik belgelerinin sayısı bir önceki yıla ilişkin 4.078'den 4.303'e yükselmiştir. Teşvik belgesine bağlanan yatırımların yüzde 70.4 bölümünü komple yeni yatırımlar oluştururken, bunu yüzde 19.6 ile tevsi yatırımları, yüzde 3.2 ile tamamlama yatırımları ve yüzde 2.5 ile yenileme yatırımları izlemiştir.

2005 yılında verilen yatırım teşvik belgelerinin sektörel dağılımında ise ilk sırayı yüzde 53.9 pay ile imalat sektörü alırken, onu yüzde 33.0 ile hizmetler sektörü, yüzde 8.0 ile enerji sektörü yüzde 2.9 ile madencilik sektörü ve yüzde 2.2 ile tarım sektörü izlemiştir. 2004 yılında verilmiş olan 4.303 adet yatırım teşvik belgesi ile toplam 189.791 kişiye istihdam olanağı yaratılması öngörülmüştür.

YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI

YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

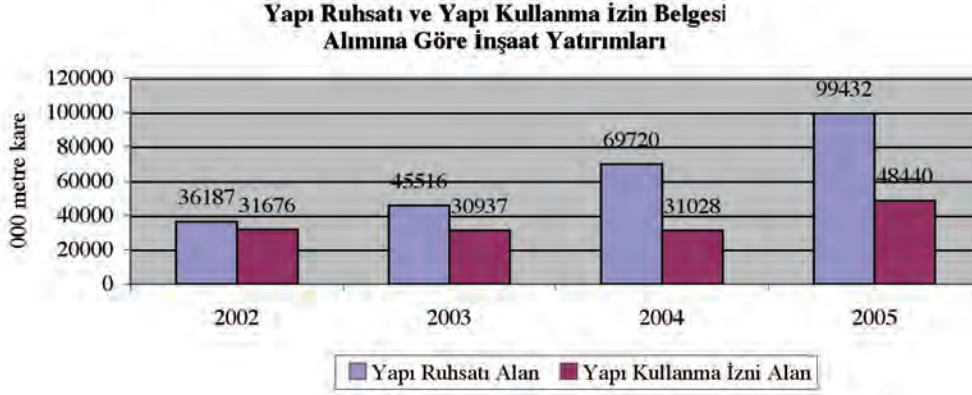
Yapı ruhsatı verilen yapıların toplam inşaat alanında 1998 yılında başlayan düşüş eğilimi yerini, 2003 yılında artışa bırakmıştır. 2004 yılında yüzde 53.2 oranında bir artışla 69.720 bin m²'ye yükselen yapı ruhsatı verilen yapıların toplam inşaat alanı, büyüyen baz değeri nedeniyle biraz yavaşlamış gözükmele beraber, hızlı genişlemesini 2005 yılında da sürdürmüştür. Yapı ruhsatı verilen yapıların toplam alanı, bir önceki yıla göre yüzde 42.6 oranında bir artışla 2005 yılında 99.432 bin m² 'ye yükselmiştir. 2005 yılında verilen yapı ruhsatlarında bir önceki yıla göre en hızlı artış yüzde 51.1 ile 'iki ve daha fazla daireli ikametgah amaçlı' binalarda gözlemlenmiş onu yüzde 43.8 ile bir daireli olan ikametgahlar, yüzde 34.0 ile ofis binaları ve yüzde 27.0 ile otel vb. binaları izlemiştir.

TABLO.II.7.4.
YAPI RUHSATI VERİLEN BİNA İNŞAATI
(m² olarak yüzölçümü)

Kullanım Amaçları	2003	2004	2005
Bir Daireli İkametgah Amaçlı Binalar	3.090.711	4.212.588	6.058.774
İki ve Daha Fazla Daireli İkametgah Amaçlı Binalar	29.420.976	46.867.563	70.818.873
Otel vb. Binalar	1.526.099	1.749.678	2.222.852
Ofis (İşyeri) Binaları	1.556.230	1.532.349	2.054.052
Toptan ve Perakende Ticaret Binaları	3.028.571	4.357.464	5.250.740
Sanayi Binaları ve Depolar	4.863.005	7.324.986	7.382.925
Diğerleri	2.030.4738	3.674.983	5.644.177
Toplam	45.516.030	69.719.611	99.432.393

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Bina inşaatı alanında 2003 yılında başlayan ve giderek canlılık kazanan toparlanmanın bir sonucu olarak, önceki yıllarda yaşanan durgunluğun aksine 2005 yılında yapı kullanma izin belgesi verilen yapıların toplam inşaat alanı 2004 yılına göre yüzde 56.1 oranında dikkat çekici bir genişleme göstermiş ve önceki yıla ilişkin 31.028 bin m²'den 2005 yılında 48.440 bin m²'ye yükselmiştir. Yapı kullanma izin belgesi verilen inşaatlarda 2005 yılında en hızlı artış yüzde 123.8 ile toptan ve perakende ticaret binalarında gerçekleşmiş onu, yüzde 82.4 ile ofis binaları, yüzde 64.3 ile sanayi binaları ve depolar ve yüzde 50.7 ile iki ve daha fazla daireli ikametgah binaları izlemiştir.

Aşağıda son üç yıllık dönemde bina inşaat maliyetlerinde meydana gelen artışlar dönemsel olarak ve başlıca maliyet kalemleri itibariyle verilmektedir:

**TABLO.II.7.5.
BİNA İNŞAAT MALİYETLERİ**

Yıl	Dönem	Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre				Yıllık Ortalama % Değişme			
		Genel	İşçilik	Makine	Malzeme	Genel	İşçilik	Makine	Malzeme
2003	I	30.7	25.1	23.1	33.8	32.0	23.9	29.3	36.5
	II	22.6	24.3	17.2	21.9	28.1	23.6	24.2	30.5
	III	18.3	22.1	15.7	16.6	24.8	23.8	20.6	25.5
	IV	15.2	16.6	14.2	14.5	21.3	21.8	17.4	21.1
2004	I	12.8	13.1	8.3	12.5	17.0	18.7	13.7	16.2
	II	14.7	16.8	12.0	13.8	15.2	17.0	12.5	14.3
	III	16.1	17.0	10.3	15.8	14.7	15.9	11.2	14.1
	IV	16.0	17.2	7.1	15.5	14.9	16.1	9.4	14.4
2005	I	12.7	17.3	11.3	10.5	14.9	17.1	10.1	13.8
	II	10.8	13.7	8.1	9.1	13.8	16.2	9.2	16.2
	III	12.6	26.9	17.3	5.5	13.0	18.9	11.0	10.0
	IV	12.9	32.5	16.3	3.3	12.3	22.9	13.3	7.0
2006	I	13.8	32.2	12.7	4.2	12.6	26.8	13.6	5.5

Yukarıda verilen Tablodan izlenebildiği gibi, son üç yıllık dönemde bina inşaat maliyetlerinde meydana gelen artışların, genel enflasyon oranının dikkat çekici şekilde üstünde gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

II.8. DIŞ TİCARET

Türkiye dış ticareti 2001 yılını izleyen yakın geçmiş dönemde çok hızlı bir büyüme sergilemiştir. Hızlı ekonomik büyüme, TL.'nin yabancı paralar karşısında değer kazanımı, giderek düşen faiz hadleri ve hızlanan özel kesim yatırımları dış ticaret hacmindeki bu dikkat çekici hızlı genişlemede etkili olan başlıca unsurlar olmuştur.

Derin bir ekonomik krizin yaşandığı 2001 yılında toplam ihracat tutarı, dalgalı kur rejimine geçilmesinin ardından reel efektif döviz kurunda meydana gelen şiddetli gerilemenin de olumlu etkisiyle yüzde 12.8 oranında büyürken, toplam ithalat tutarı üretim hacmi, yatırımlar ve gelir düzeyindeki daralmanın etkisiyle yüzde 25.7 oranında dikkat çekici bir küçülme göstermiş ve dış ticaret toplam değeri, önceki yıla göre, 2001 yılında yüzde 12.2 oranında düşmüştür.

2002 yılında iç piyasadaki daralmanın üreticileri ihracata yöneltmesi, reel efektif döviz kurundaki yükselme eğilimine rağmen ihracat faaliyetini olumlu yönde etkilemiş, diğer taraftan yılın birinci çeyreğinden itibaren tekrar büyümeye başlayan ekonomi ithalat talebini tekrar canlandırmıştır. Yıl içinde Euro'nun Dolar karşısındaki değerinin ortalama yüzde 5.5 oranında değer kazanması ihracat hacmini arttıran bir diğer etken olmuştur.

2002 yılında ihracat, bir önceki yıla göre, yüzde 15.1 oranında bir genişleme ile 36 milyar 59 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Tekrar ekonomik büyüme sürecine girilmesine, ılımlı talep genişlemesine ve özellikle üretici firmaların stok yenileme faaliyetine bağlı olarak 2002 yılında ithalat, hernekadar 2000 yılı düzeyinin altında kalmışsa da, bir önceki yıla göre yüzde 24.5 oranında önemli bir artış göstererek 51.6 milyar Dolara ulaşmıştır.

Türkiye dış ticaret hacmindeki hızlı büyüme 2003 yılında da devam etmiştir. 2003 yılında ihracat bir önceki yıla göre yüzde 31.0 oranında gerçekten dikkat çekici bir artışla 47 milyar 253 milyon Dolara yükselirken ithalat hacmi de, gerek ihracattaki hızlı genişlemenin ham madde ve yarı mamul ithalatı üzerine olan arttırıcı etkisi, gerek TL.'nin değer kazanımının ithal maliyetlerini görece olarak düşürmesi sonucu, ihraç hacmindeki artıştan da hızlı bir şekilde, yüzde 33.7 oranında çok yüksek hızda bir genişleme göstererek 69 milyar 340 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılından itibaren giderek artan bir hızla büyümesini sürdüren ihracat hacmi bu eğilimini 2004 yılında da korumuş ve bir önceki yıla göre yüzde 32.8 oranında çok dikkat çekici bir artışla 63 milyar 167 milyon Dolara yükselmiştir. İhracatın Dolar cinsinden verilen bu büyüme oranının değerlendirilmesinde, 2004 yılının son üç ay-

lık dönemi hariç tutulursa, yılın geri kalan bölümünde Dolar/Euro paritesinin yaklaşık 1.2 – 1.3 aralığında seyretmiş olması hususu dikkatte bulundurulmalıdır.

2004 yılı ihracatının sektörel yapısına bakıldığında, ikinci önemli mal grubunu oluşturan tarım ve hayvancılık ürünleri ihracatının yüzde 19.9 oranında ve ihracat tutarı genel artış oranının önemli ölçüde altında bir genişleme gösterdiği ve bu nedenle toplam ihracat içindeki payının bir önceki yıldaki yüzde 5.2 düzeyinden yüzde 4.7'ye düştüğü, buna karşılık toplam ihracat içinde yüzde 90'ın üzerinde bir paya sahip olan imalat sektörü ihracatının yüzde 33.4 oranında çok dikkat çekici bir büyüme gösterdiği görülmektedir. Diğer bir ifade ile 2004 yılı ihracatında gerçekleşen yüzde 32.8 oranındaki büyüme esas itibariyle imalat sektörü ihracatında meydana gelen 14 milyar 705 milyon Dolar tutarındaki artıştan kaynaklanmıştır.

2004 yılı ihracatı ana mal grupları itibariyle ele alındığında, sermaye malları ihracatının yüzde 50.1 oranında önemli bir artışla 6 milyar 518 milyon Dolara, ara malları ihracatının yüzde 35.8 oranında bir artışla 25 milyar 286 milyon Dolara, ağırlıklı grubu oluşturan tüketim malları ihracatının da, genel ihracat hacmi genişleme hızının biraz altında bir büyümeyle yüzde 28.2 oranında artarak 30 milyar 783 milyon Dolara yükseldiği görülmektedir.

Diğer taraftan Ekonomik büyüme sürecinin devam etmesi, özel sektör yatırımlarındaki belirgin canlanma, hızlı bir artış gösteren ihracatın hammadde ve yarı mamul ithalatını arttırması ve Türk Lirasının değer kazanımının ithal maliyetlerini görece olarak düşürmesi ve dolayısıyla yerli üretim sürecinde ithal girdiye olan talebi daha da arttırması 2004 yılında ithalatın yüzde 40.7 gibi çok yüksek bir oranda genişlemesinde rol oynayan başlıca etkenler olmuşlardır.

2004 yılında ithalatın yüzde 40.4'ü Euro cinsinden, yüzde 54.9'u ise Dolar cinsinden gerçekleştirilmiştir. Bu oranlar 2003 yılında sırasıyla yüzde 39.7 ve yüzde 55.1 düzeyinde idi.

2004 yılı toplam ithalat değerindeki artışın sektörel dağılımına bakıldığında, önemsiz kalemler olan balıkçılık ve diğer dışında, en hızlı genişlemenin imalat sanayi-i ürünleri ithalatında meydana geldiği gözlemlenmektedir. Bu şekilde imalat sektörü ürünleri ithalatının büyüme hızının, genel ithalat büyüme oranından yüksek gerçekleşmiş olması sonucu bu gruptaki malların toplam ithalat içindeki payı da yükselerek bir önceki yıldaki yüzde 79.6 oranından, yüzde 82.0'ye tırmanmıştır. 2004 yılında petrol dışı ara malları ithalatı, bir önceki yıla göre yüzde 31.1 oranında artış gösterirken, sermaye ve tüketim malları ithalatındaki yüksek oranlı büyümeler, geçtiğimiz yıl ithalatta yaşanan dikkat çekici artışta belirleyici olmuştur.

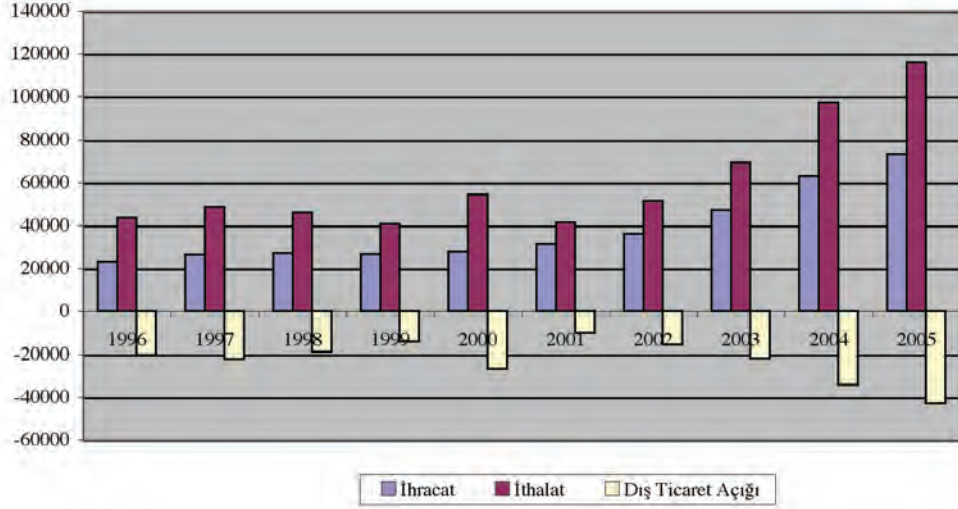
Yaşanan ekonomik krizler ve faiz hadlerinin yüksekliği nedeniyle yakın geçmiş dönemde önemli gerileme gösteren ve ancak 2003 yılında tekrar canlılık kazandığı görülen sermaye malları ithalatında 2004 yılında yüzde 53.2 oranında çok dikkat çekici bir büyüme meydana gelmiştir. Ekonomik büyümenin sürmesi ve döviz kurlarındaki gelişmelerin ithalat talebini arttırıcı yönde etkili olması ve ertelenmiş talebin yılın tamamını kapsayacak şekilde karşılanması cihetine gidilmesi sonucu ithal tüketim mallarına olan talepte patlama niteliğinde bir artış meydana gelmiş ve bu gruptaki malların ithalatı bir önceki yıla göre yüzde 84.8 oranında yükselme göstermiştir. Bu gelişmeler sonucunda, 2004 yılında tüketim malları ithalatının toplam ithalat içindeki payı bir önceki yıldaki yüzde 10.9 düzeyinden, yüzde 14.3'e yükselmiştir.

Aşağıda verilen Tabloda son on yıllık dönem itibariyle gerçekleşen yıllık ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi, toplam dış ticaret hacmi Dolar cinsinden ve bir önceki yıla göre değişim oranları ile birlikte ayrıca, ihracatın ithalatı karşılama oranı % olarak verilmektedir:

TABLO.II.8.1.
TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ
(Milyon Dolar)

Yıl	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi		Dış Ticaret Hacmi		İhracat/ İthalat %
	Değer	% Değ.	Değer	% Değ.	Değer	% Değ.	Değer	% Değ.	
1996	23.224.5	7.3	43.626.6	22.2	-20.402.2	45.0	66.851.1	16.6	53.2
1997	26.261.1	13.1	48.558.7	11.3	-22.297.6	9.3	74.819.8	11.9	54.1
1998	26.974.0	2.7	45.921.4	-5.4	-18.947.4	-15.0	72.895.3	-2.6	58.7
1999	26.587.2	-1.4	40.671.3	-11.4	-14.084.0	-25.7	67.258.5	-7.7	66.4
2000	27.774.9	4.5	54.502.8	34.0	-26.727.9	89.8	82.277.7	22.3	51.0
2001	31.334.2	12.8	41.399.1	-25.7	-10.064.9	-62.3	72.733.3	-12.2	75.7
2002	36.059.1	15.1	51.553.8	24.5	-15.494.7	53.9	87.612.9	20.5	69.9
2003	47.252.8	31.0	69.339.7	34.5	-22.086.9	42.5	116.592.5	33.1	68.1
2004	63.167.2	33.7	97.539.8	40.7	-34.372.6	55.6	160.706.9	37.8	64.8
2005	73.389.9	16.2	116.537.1	19.2	43.147.2	25.5	189.927.0	18.2	63.3

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye'nin dış ticaret hacminde yakın geçmiş dönemde tanık olunan hızlı büyüme biraz yavaşlamakla beraber, 2005 yılında da devam etmiş ve yine 2001 kriz yılını izleyen yıllarda olduğu gibi ihracat hacmindeki büyüme hızı, ithalat hacmindeki büyüme hızının altında gerçekleşmiştir. Bu gelişme etkisini ihracatın ithalatı karşılama oranında da göstermiş ve 2001 yılında yüzde 75.7'ye kadar yükselmiş olan karşılama oranı giderek gerileyerek, 2004 yılındaki yüzde 64.8'den yüzde 63.0'e düşmüştür. Cari işlemler hesabı sonuçlarına da yansıyan bu olumsuz gidişatta Türk Lirasının yabancı paralar karşısındaki değerinde tanık olunan ve varolan politikalarla engellenemeyen değer kazanımı süreci, önde gelen bir unsur olmuştur.

TABLO II.8.2.
REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU
(TÜFE bazlı, 1995 = 100)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ocak	119.3	121.5	128.6	148.1	130.3	119.2	147.0	150.7	172.1
Şubat	117.4	121.2	131.5	138.4	135.8	122.7	149.1	156.0	174.6*
Mart	116.2	121.8	132.4	113.5	138.4	123.5	154.2	154.7	172.9*
Nisan	116.1	121.8	132.9	101.2	143.7	127.9	152.5	151.8	171.7*
Mayıs	115.7	121.0	135.7	114.2	133.4	135.8	138.2	153.3	158.5*
Haziran	115.5	121.5	132.3	111.8	118.9	140.6	137.5	159.5	142.2*
Temmuz	116.3	122.4	133.5	105.1	107.6	145.1	140.5	163.0	147.1*
Ağustos	118.5	122.1	135.9	98.9	112.2	147.2	140.1	160.9	
Eylül	121.1	124.1	139.0	98.5	115.2	151.5	138.1	162.2	
Ekim	122.5	126.1	142.4	96.6	119.0	142.9	139.9	165.7	
Kasım	122.8	126.4	146.5	107.4	123.7	140.5	141.3	170.8	
Aralık	120.9	127.3	147.6	116.3	125.4	140.6	143.1	171.3	

* Geçici

Kaynak: TCMB

Yukarıda verilen Tablodan da görüleceği üzere Türk Lirası, makroekonomik göstergelerin görece olarak iyileştiği Kasım 2001'den itibaren reel olarak güçlenme eğilimi içine girmiştir. Bu güçlenme süreci Mayıs ayına kadar devam etmiş, Ekim 2001-Nisan 2002 döneminde Türk Lirasında reel değer kazancı, tüketici fiyatları kullanılarak Merkez bankası tarafından oluşturulan endekse göre yüzde 48.8 olmuştur. Mayıs-Temmuz 2002 döneminde yaşanan yurtiçi siyasi gelişmeler sonucunda TL. yüzde 25.1 oranında reel değer kaybına uğramış, ancak erken seçim kararının alınmasının ardından tekrar güç kazanmaya başlamıştır. Ekim-aralık döneminde Türk lirasındaki reel değer kazanımı yüzde 20.4 olmuştur.

Böylelikle TL. 2002 yılında, tüketici fiyatları kullanılarak oluşturulan Endekse göre ortalama olarak yüzde 11.4, toptan eşya fiyatları kullanılarak oluşturulan endekse göre ise ortalama olarak yüzde 18.5 oranında değer kazanmıştır. Yılın ilk üç aylık dönemi dışında Türk Lirası 2003 yılında da değer kazanımı eğilimini sürdürmüş ve TÜ-

FE bazında yıllık değer kazanımı yüzde 12.1 olmuştur. 2003 yılında Dolar/Euro paritesinde meydana gelen önemli değişiklik reel efektif döviz kuru gelişmelerini doğrudan etkilerken, ihracatın önemli bir bölümünün Euro üzerinden gerçekleşmesi dolayısıyla, Euronun Dolar karşısındaki değer kazancı, TL'nin değer kazanımının ihracat faaliyeti üzerine olan olumsuz etkisini hafifletmiştir.

2004 yılı Nisan ayı başlarına kadar olan dönemde Türk Lirasının, Dolar ve Euro'ya karşı olan değerindeki yükselme süreci devam etmiştir. Ancak "Kur Politikası" bölümünde de yer verildiği üzere Nisan 2004 ayı başlarından itibaren A.B.D. Merkez bankası FED'in faiz artırımına gidebileceği yolunda ortaya çıkan beklentiler, Türkiye'nin de içinde yer aldığı gelişmekte olan ülkelerden fon çıkışlarının olabileceği kaygılarını arttırmış, bu durum döviz kurlarının hızla yükselmesi ve dolayısıyla reel kur endeksinin gerilemesi sonucunu doğurmuştur. 2003 yılı Aralık ayına göre yüzde 8.5 oranında artarak Nisan ayı itibarıyla 152.5 düzeyine tırmanan reel kur endeksi, Mayıs 2004 ayında 138.2 düzeyine gerilemiş ve yılın geri kalan bölümünde, beklentilerdeki, Dolar/Euro paritesindeki ve döviz likiditesindeki gelişmelerin etkisiyle dalgalanmalar göstermekle beraber, yaklaşık bir önceki yıl sonu düzeyini korumuştur.⁽¹⁾

Türk Lirası 2005 yılı başından itibaren hızlı bir değer kazanım süreci içine girmiş, Nisan ayı dışında giderek ivme kazanan bu eğilim sonucu TÜFE bazlı reel kur endeksi 2004 yılı Aralık ayındaki 143.1 düzeyinden 2005 yılı Aralık ayında 171.3 seviyesine tırmanmıştır.

II.8.1. 2005 YILI İHRACATI

İhracat hacmi 2004 yılına göre yüzde 16.2 oranında bir büyüme ile 2005 yılında 73 milyar 390 milyon Dolara yükselmiştir.

---

(1) 2003 ve 2004 yılları döviz kuru ve Dolar/Euro parite gelişmeleri aylar itibarıyla "Kur Politikası" bölümünde verilmektedir.

TABLO II.8.3.
İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Milyon Dolar Olarak)

Sektörler	2003			2004			2005		
	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme
Tarım ve Ormancılık	2.462.7	5.2	20.9	2.541.8	4.0	3.2	3.321.5	4.5	30.7
Balıkçılık	80.7	0.2	57.0	103.1	0.2	27.8	138.4	0.2	34.2
Maden ve Taşocak.	469.4	1.0	21.2	649.2	1.0	38.3	808.8	1.1	24.6
İmalat	43.982.8	93.1	31.1	59.579.1	94.3	35.5	68.736.8	93.7	15.4
Diğer+	257.2	0.5	658.2	294.0	0.5	14.4	384.5	0.5	30.8
Toplam	47.252.8	100.0	31.0	63.177.2	100.0	32.8	73.389.9	100.0	16.2

Not: 2002 yılı Ocak ayından itibaren para tabanlı altın dışında kalan tüm altın ticareti dış ticaret verilerine dahil edilmektedir.

2005 yılı ihracatının sektörel dağılımına bakıldığında toplam ihracat hacmi içerisinde çok önemli bir ağırlığa sahip olan imalat sektörü ihracatındaki artış hızında önceki yıllara göre belirgin bir yavaşlama meydana geldiği gözlemlenmektedir. 2005 yılında imalat sektörü ihracatı bir önceki yıla göre, toplam ihracat hacmi artış oranının altında, sadece yüzde 15.4 oranında bir artış göstermiş ve bu nedenle toplam ihracat içindeki payı da bir önceki yıla göre daralarak yüzde 93.7'ye gerilemiştir. 2005 yılında tarım ve ormancılık sektörü ile balıkçılık sektörünün önceki yıla göre büyüme hızı belirgin şekilde yükselirken, maden ve taşocakçılığı sektörü ihracat büyüme hızı yavaşlamıştır. Esas itibarıyla toplam ihracat tutarı büyüme hızını imalat sektörü ihracatındaki gelişme eğiliminin belirlediği açık biçimde görülmektedir. Daha açık bir deyişle 2005 yılı ihracatında bir önceki yıla göre gerçekleştirilmiş olan 10.2 milyar dolar tutarındaki artışın 9.2 milyar Doları imalat sektörü ihracatındaki büyümeden kaynaklanmıştır.

TABLO II.8.4.
ANAMAL GRUPLARINA⁽¹⁾ GÖRE İHRACAT
(Milyon Dolar Olarak)

Anamal Grupları	2003			2004			2005		
	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme
Sermaye Malları	4.344.0	9.2	58.6	6.530.1	10.4	50.3	7.989.7	10.9	22.4
Ara Malları	18.613.9	40.3	27.2	25.945.6	40.3	39.4	30.248.0	41.2	16.6
Tüketim Malları	24.006.0	50.8	29.5	30.501.9	49.0	27.1	34.798.7	47.4	14.1
Diğerleri	289.0	0.6	93.0	188.8	0.3	-35.6	353.4	0.5	87.2
Toplam	47.252.8	100.0	31.0	63.167.2	100.0	33.7	73.389.9	100.0	16.2

(1) BEC Mal Sınıflaması (Broad Economic Categories): Son kullanım alanları itibariyle 19 kategori halinde izlenmekte olan dış ticaret konusu mallar, burada 4 ana kategoriye indirgenmiştir.

Ana mal grupları itibariyle 2005 yılı ihracatına bakıldığında, toplam ihracat tutarı içinde yüzde 41.2 oranında bir paya sahip olan aramalları ihracatının, yaklaşık genel ihracat artış oranı düzeyinde, yüzde 16.6 oranında bir genişleme gösterdiği, toplam ihracat tutarının yaklaşık yarısını oluşturan tüketim malları ihracatının ise, bir önceki yıla göre belirgin bir yavaşlama ile yüzde 14.1 oranında arttığı gözlemlenmektedir. 2005 yılında dikkat çeken önemli bir nokta, bir önceki yıl olduğu gibi, sermaye malları ihracatının, genel ihracat tutarı artış hızının belirgin biçimde üstünde bir büyüme hızı sergilemiş olmasıdır. Bu şekilde sermaye malları ihracatının toplam ihracat tutarı içindeki payında önceki iki yılda tanık olunan büyüme 2005 yılında da sürmüştü ve 2003 yılındaki yüzde 9.2 oranından yüzde 10.4 oranına yükseldiği 2004 yılına göre 0.5 puanlık bir artışla, yüzde 10.9 düzeyine çıkmıştır.

2005 yılında gerçekleştirilen ihracat imalat sektörünün önemli fasılları olarak incelendiğinde, tekstil ürünleri ve giyim eşyası ihracatında bir önceki yıl tanık olunan yavaşlamanın 2005 yılında da belirgin bir biçimde sürmüştü olduğu görülmektedir. Nitekim 2005 yılında tekstil ürünleri ihracatı önceki yıla göre sadece yüzde 9.2 oranında büyürken, giyim eşyası ihracatındaki genişleme yüzde 6.2'de kalmıştır. Ana metal sanayi ürünleri ihracatı yüzde 0.9 oranında bir büyüme ile yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korurken, metal eşya sanayii ihracatı yüzde 21.9, başka yerde sınıflandırılmamış makine teçhizat ihracatı yüzde 24.2, elektrik teçhizatı ihracatı yüzde 22.6 oranında artmıştır. Radyo, TV, haberleşme teçhizatı ihracat hacmindeki büyü-

me oranı yüzde 9.3 ile genel ihracat artış hızının altında kalırken, otomotiv sanayi ürünlerindeki canlı büyüme 2005 yılında da sürmüştür. Motorlu kara taşıtı ve römork ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 16.0 oranında bir büyüme ile 10 milyar 224 milyon Dolar olarak gerçekleşirken, diğer ulaşım araçları yüzde 26.0 oranında bir genişleme ile 1 milyar 699 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılı ihracatında dikkat çeken bir büyüme kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri faslında gerçekleşmiş ve 2004 yılında 1 milyar 364 milyon Dolar olan ihracat, yüzde 84.4 oranında bir artışla 2 milyar 515 milyon Dolara yükselmiştir.

İmalat sanayiinin önemli alt sektörleri itibariyle son üç yıllık dönemde gerçekleştirilmiş olan ihracat ise aşağıda tablo halinde verilmektedir.

TABLO.II.8.5.
İMALAT SANAYİİ ÜRÜNLERİ İHRACATI

Sektör	Yıllık İhracat (milyon Dolar)			Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	
	2003	2004	2005	2004/2003	2005/2004
Örme Giyim Eşyası	5.733	6.259	6.588	9.0	5.3
Örülmemiş Giyim Eşyası	3.814	4.537	4.859	18.5	7.1
Kara Taşıtları	5.272	8.289	9.531	57.1	15.0
Elektrikli Makine, Cihazlar	3.475	4.790	5.417	37.5	13.1
Demir ve Çelik	2.969	5.313	4.959	77.7	-6.7
Kazan, Makine, Mek. Cihaz	2.993	4.126	5.234	37.5	26.8

Tablo giyim eşyası ihracatında tanık olunan yavaşlamayı açık biçimde yansıtırken, kazan, makine ve mekanik cihazlar ihracatındaki hızlı büyüme, sermaye malları ihracatında gerçekleşen ve yukarıda temas edilen hızlı büyümenin önemli bir göstergesi olmaktadır. Uluslar arası piyasalarda demir-çelik fiyatlarının yüksek düzeyde seyirini sürdürmesine rağmen 2005 yılında demir-çelik ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 6.7 oranında daralmış ve 4 milyar 959 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

TABLO II.8.6.
İHRACATIN ÜLKE VE ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Milyon Dolar Olarak)

	2004		2005		2005/2004
	Değer	% Pay	Değer	% Pay	% Değişme
GENEL TOPLAM	63.167.2	100.0	73.389.9	100.0	16.2
OECD Ülkeleri	40.518.5	61.4	44.280.0	60.4	9.3
AB Ülkeleri	34.451.0	54.5	38.349.6	52.3	11.3
EFTA Ülkeleri	666.6	1.1	819.9	1.1	13.0
Diğer OECD ülkeleri	5.874.5	9.3	6.009.7	8.2	22.9
Türkiye Serbest Bölgeleri	2.563.6	4.1	2.963.8	4.0	15.6
OECD Üyesi Olmayan Ülkeler	20.085.1	31.8	26.031.5	35.5	29.6
Avrupa Ülkeleri	5.922.2	9.4	7.920.2	10.8	33.7
Afrika Ülkeleri	2.965.1	4.7	3.625.8	4.9	22.3
Amerika Ülkeleri	373.0	0.6	520.7	0.7	66.4
Orta Doğu ülkeleri	7.237.6	11.5	9.268.8	12.6	28.1
Diğer Asya Ülkeleri	2.864.0	4.5	3.486.7	4.8	21.7
Diğer Ülkeler	723.2	1.1	1.209.3	1.7	67.2
Seçilmiş Ülke Grupları					
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	6.779.0	10.7	8.604.0	11.7	26.9
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	2.206.3	3.5	2.658.9	3.6	20.5
Bağımsız Devletler Topluluğu	3.961.6	6.3	5.046.6	6.9	27.4
Türk Cumhuriyetleri	1.194.3	1.9	1.406.0	1.9	17.7
İslam Konferansı Teşkilatı	10.214.3	16.2	12.988.8	17.7	27.2
Seçilmiş Ülkeler					
Almanya	8.745.3	13.8	9.448.8	12.9	8.0
İngiltere	5.543.9	8.8	5.916.1	8.1	6.7

	2004		2005		2005/2004
	Değer	% Pay	Değer	% Pay	% Değişme
İtalya	4.640.3	7.3	5.606.2	7.7	20.8
ABD	4.848.6	7.7	4.887.3	6.7	0.8
Fransa	3.668.4	5.8	3.791.0	5.2	3.3
İspanya	2.618.4	4.1	3.009.1	4.1	14.9
Irak	1.820.8	2.9	2.724.7	3.7	49.6
Hollanda	2.138.0	3.4	2.467.3	3.4	15.4
Rusya	1.859.2	2.9	2.374.4	3.2	27.7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

2004 yılı ihracatında, bir önceki yıl gerçekleştirmelerine göre, OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) üyesi ülkelerle, bu kapsamda yer alan Avrupa Birliği ülkelerine yapılan ihracatın toplam ihracat paylarında belirgin bir gerilemenin meydana geldiği, OECD üyesi olmayan Avrupa ülkeleri ile Orta Doğu ülkelerine yapılan ihracatın toplam ihracat geliri içindeki paylarında yükselme olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkelere 2005 yılında gerçekleştirilen toplam ihracatın payı yüzde 54.5'ten yüzde 52.3'e gerilerken Birlik üyesi ülkeler içinde sadece yıl içinde İtalya'ya yapılmış olan ihracatın payı yükselmiş, diğer Birlik üyesi ülkelere yapılan ihracattaki büyüme hızı toplam ihracatın büyüme hızının gerisinde kalmış ve dolayısıyla genel ihracat tutarı içindeki paylarında düşüş meydana gelmiştir. 2005 yılı ihracatında dikkat çeken bir diğer gelişme de bir önceki yıla göre Irak'a yapılan ihracatın yüzde 49.6, Rusya'ya yapılan ihracatın ise yüzde 27.7 düzeyinde önemli artış göstermiş olmasıdır.

II.8.2. 2005 YILI İTHALATI

2001 yılını izleyen önceki yıllarda olduğu gibi 2005 yılında da, ithalat hacmindeki büyüme oranı ihracat hacmindeki büyüme oranından yüksek gerçekleşmiştir. Ekonomik büyüme sürecinin devam etmesi, özel sektör yatırımlarındaki belirgin canlanma, hızlı bir artış gösteren ihracatın hammadde ve yarı mamul ithalatını arttırması, Türk Lirasının değer kazanımının ithal maliyetlerini görece olarak düşürmesi ve dolayısıyla yerli üretim sürecinde ithal girdiye olan talebi daha da arttırması ve bu faktörlere ek olarak yıl içerisinde petrol ve enerji fiyatları ile temel mal fiyatlarında tavanlık olunan ve kalıcılık kazanan önemli artışlar, 2005 yılında ithalatın yüzde 19.5 gibi yüksek bir oranda genişlemesinde rol oynayan başlıca etkenler olmuşlardır.

TABLO II.8.7.
İTHALATIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Milyon Dolar Olarak)

Sektörler	2003			2004			2005		
	Değer	% Pay	% Değişim	Değer	% Pay	% Değişim	Değer	% Pay	% Değişim
Tarım ve Ormancılık	2.540.4	3.7	48.9	2.757.4	2.8	6.7	2.796.7	2.4	1.4
Balıkçılık	2.4	-	200.0	7.9	-	221.6	24.2	-	-
Madencilik ve Taşoc.	9.032.6	13.0	25.5	10.980.9	11.3	21.6	16.319.6	14.0	48.6
İmalat	55.222.5	79.6	30.8	80.447.3	82.0	44.3	94.003.9	80.7	16.9
Diğer ⁽¹⁾	2.541.8	3.7	516.2	3.346.0	3.9	49.0	3.392.7	2.9	1.4
Toplam	69.339.7	100.0	33.3	97.539.8	100.0	40.7	116.537.1	100.0	19.5

(1) Önceki yıllarda ait olduğu sektörde gösterilen “hurda ve atıklar” 2003 yılından itibaren “diğer” grubunda gösterilmektedir.

2005 yılında gerçekleşen ithalatın sektörel dağılımına bakıldığında ilk dikkati çeken husus “madencilik ve taşocakçılığı” sektörü kapsamında yer alan malların ithalat tutarında görülen yüzde 48.6 oranındaki yükselme olmaktadır. 2005 yılında petrol ve doğal gaz fiyatlarında yaşanan hızlı artış ve yüksek fiyat düzeylerinin kalıcılık kazanması bu enerji kaynaklarının ithalatı için 2004 yılında harcamış olan 9 milyar 366 milyon Dolar düzeyindeki tutarın 2005 yılında 14 milyar 140 milyon Dolara tırmanmasına yol açmıştır. Petrol ve doğal gaz ithalat tutarının 2004 yılında yüzde 9.6 olan toplam ithalat hacmi içerisindeki payı 2005 yılında yüzde 14.0’e tırmanmıştır. Bir önceki yıl yüzde 44.3 oranında çok hızlı bir büyüme gösteren imalat sektörü malları ithalatı artış hızı 2005 yılında yavaşlamaya yüz tutmuş bununla beraber yukarıda sayılan nedenlerle genişlemesini sürdürmüş ve yüzde 16.9 oranında gerçekleşmiştir.

TABLO II.8.8.
ANAMAL GRUPLARINA GÖRE İTHALAT
(Milyon Dolar Olarak)

Mal Grupları	2003			2004			2005		
	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme
Sermaye Malları	11.325.9	16.3	33.4	17.397.4	17.8	53.6	20.341.4	17.5	16.9
Ara Malları	50.011.7	72.1	33.6	67.549.4	69.3	35.1	81.666.1	70.1	20.9
Tüketim Malları	7.536.4	10.9	50.4	12.100.3	12.4	60.6	13.962.3	12.0	15.4
Diğerleri	465.7	0.7	-23.7	492.6	0.5	0.6	567.4	0.5	15.2
Toplam	69.339.7	100.0	34.6	97.539.8	100.0	40.7	116.537.1	100.0	19.5

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

2005 yılı ithalatının ana mal grupları itibariyle dağılımına bakıldığında her bir grubun toplam ithalat tutarı içindeki payında dikkate değer bir değişikliğin meydana gelmemiş olduğu görülmektedir. Bununla beraber toplam ithalat içinde temel ağırlığa sahip olan ara malları ithalatının artış hızı genel ithalat artış hızının üstünde gerçekleşirken özellikle tüketim malları olmak üzere diğer mal grupları ithalatları artış hızı toplam ithalat artış hızının altında gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre 2004 yılında yüzde 60.6 oranında çok yüksek bir genişleme gösteren tüketim malları ithalatında 2005 yılında belirgin bir yavaşlama gözlemlenmiş ve büyüme hızı yüzde 15.4'e gerilemiştir. Paralel bir yavaşlamaya sermaye malları grubunda da tanık olunmuş ve bir önceki yıl yüzde 53.6 olan büyüme hızı 2005 yılında yüzde 16.9'a gerilemiştir.

SEÇİLMİŞ FASILLARA GÖRE İTHALAT
Yıllık İthalat (milyon Dolar)

Fasıl	2003	2004	2005	Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	
				2004/2003	2005/2004
Mineral yakıt ve yağlar	11.575	14.354	21.226	24.0	47.9
Kazan, makine, meka. Cih.	10.294	13.419	16.345	30.6	21.8
Kara taşıtları	5.383	10.236	10.542	90.2	3.0
Elektrikli makine, cihazlar	5.520	8.354	9.634	51.6	15.3
Demir ve çelik	4.748	7.973	9.389	67.9	17.8
Plastik ve mamulleri	3.236	4.761	5.768	47.2	21.1
Kıy. taş ve metal mamulleri	2.767	3.763	4.225	36.0	12.3
Organik kimyasal ürünler	2.332	2.974	3.520	27.5	18.4
Eczacılık ürünleri	2.019	2.710	2.846	34.2	5.0
Optik alet ve cihazlar	1.361	1.928	2.457	41.6	27.4
Pamuk, pamuk ipliği	1.641	1.973	2.071	20.7	5.0

Mineral ve yakıtlar dışında, baz etkisinin de kalkmış olması nedeniyle, yukarda yer verilen ve Türkiye ithalatı içinde önemli yer tutan fasılların tümünde, başta taşıt araçları olmak üzere, ithalat hacmi büyüme hızı 2005 yılında bir önceki yıl büyüme hızlarına göre belirgin düşme sergilemiştir. Kazan, makine, mekanik cihazlar, elektrikli makine ve cihazlar, demir ve çelik ile optik alet ve cihaz ithalatının 2005 yılında canlı seyretmesi yatırım faaliyetindeki canlılığı yansıtırken plastik ve organik kimyasal ürünler ithalatının hızlı büyümesini sürdürmesi yıl içinde GSYİH’da gerçekleştirilen hızlı büyüme ve tüketim harcamalarındaki canlılığa bağlanabilir.

TABLO II.7.9.
İTHALATIN ÜLKE VE ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Milyon Dolar Olarak)

	2004		2005		2005/2004
	Değer	% Pay	Değer	% Pay	% Değişme
GENEL TOPLAM	97.539.8	100.0	116.537.1	100.0	19.5
OECD Ülkeleri	59.649.5	61.2	65.896.5	56.6	10.5
AB Ülkeleri	45.443.7	46.6	49.047.6	42.2	7.9
EFTA Ülkeleri	3.911.4	4.0	4.437.3	3.8	13.4
Diğer OECD ülkeleri	10.792.1	11.1	12.845.1	11.0	19.0
Türkiye Serbest Bölgeleri	811.5	0.8	756.8	0.7	- 6.7
OECD Üyesi Olmayan Ülkeler	37.078.8	38.0	49.698.4	42.7	34.0
Avrupa Ülkeleri	14.504.5	14.9	19.274.0	16.6	32.9
Afrika Ülkeleri	4.820.4	4.9	6.032.9	5.2	25.2
Amerika Ülkeleri	1.360.5	1.4	1.798.1	1.5	32.2
Orta Doğu ülkeleri	5.142.6	5.3	7.372.9	6.3	43.4
Diğer Asya Ülkeleri	10.865.8	11.1	14.457.8	12.4	33.1
Diğer Ülkeler	385.0	0.4	762.6	0.7	98.0
Seçilmiş Ülke Grupları					
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	15.368.1	15.8	20.401.3	17.5	32.8
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	3.218.0	3.3	5.101.5	4.4	58.3
Bağımsız Devletler Topluluğu	12.926.9	13.3	17.178.4	14.8	32.9
Türk Cumhuriyetleri	945.6	1.0	1.262.3	1.1	33.5
İslam Konferansı Teşkilatı	10.630.6	10.9	14.426.8	12.4	35.7

	2004		2005		2005/2004
	Değer	% Pay	Değer	% Pay	% Değişme
Seçilmiş Ülkeler					
Almanya	12.515.7	12.8	13.594.8	11.7	8.6
Rusya	9.033.1	9.3	12.856.8	11.0	42.3
İtalya	6.865.8	7.0	7.539.8	6.5	9.8
Çin	4.476.1	4.6	6.848.2	5.9	53.0
Fransa	6.201.3	6.4	5.874.8	5.0	- 5.3
ABD	3.404.5	3.5	4.053.0	3.5	19.0
İsviçre	4.317.1	4.4	4.681.4	4.0	8.4
İngiltere	3.253.7	3.3	3.540.1	3.0	8.8
İspanya	2.572.5	2.6	3.475.7	3.0	35.1
Güney Kore	1.962.1	2.0	3.469.0	3.0	76.8

Türkiye'nin 2005 yılında gerçekleştirdiği ithalatın ülkeler ve ülke grupları arasındaki dağılımı etkileyen iki önemli unsur petrol fiyatlarındaki ısrarlı artış ile aşırı değerli YTL.'nin de katkısıyla başta Çin olmak üzere düşük maliyetli Uzak-Doğu Asya ülkeleri mallarının ithalatındaki çarpıcı tırmanma olmuştur. 2005 yılında kabaran petrol ve doğal gaz faturasına bağlı olarak, Türkiye'nin bu enerji girdilerini ithal etmekte olduğu ülke ve ülke gruplarından yaptığı ithalatın toplam ithalat tutarı içindeki payları dikkat çekici yükselişler gösterirken, yıl içinde Çin'den yapılan ithalatta yüzde 53.0 ve Güney Kore'den yapılan ithalattaki yüzde 76.8 oranındaki olağandışı genişlemelere tanık olunmuştur. Bu gelişmeler 2005 yılında OECD ülkelerinden ve AB üyesi ülkelere yapılan ithalatın toplam ithalat tutarı içindeki paylarında belirgin bir düşüşe neden olmuştur. 2005 yılında OECD üyesi ülkeler geneli ile Avrupa Birliğinden yapılan ithalatın toplam ithalat değeri içindeki payları bir önceki yıla göre sırasıyla, yüzde 61.2'den yüzde 56.6'ya ve yüzde 46.6'dan yüzde 42.2'ye gerilemiştir. İspanya dışında tüm AB üyesi ülkelerin toplam ithalat içindeki paylarında 2005 yılı içerisinde belirgin düşmeler meydana gelmiş, Fransa'dan yapılan ithalat ise hacim olarak dahi daralmıştır. 2005 yılı ithalatının ülkeler itibarıyla dağılımı incelendiğinde Çin ve Güney Kore dışında, Rusya'dan yapılan ithalatın yüzde 42.3

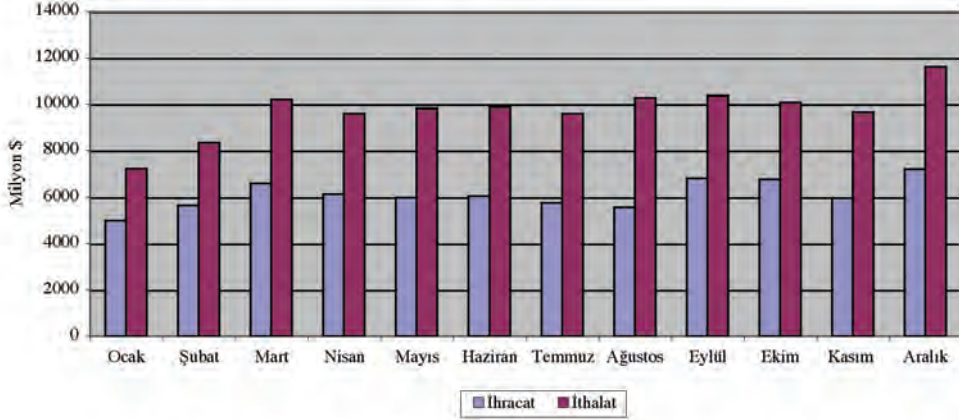
ve İspanya'dan yapılan ithalatın ise yüzde 35.1 oranında genişlemiş olması dikkat çekmektedir. Rusya, petrol fiyatlarındaki tırmanmanın ve yüksek fiyat düzeylerinin kalıcılık kazanmasının etkisiyle bu ürünler için yapılan ödemelerde maruz kalınan tırmanma sonucu, ithalat yapılan ülkeler sıralamasında Almanya'dan sonra ikinci sıraya yükselmiştir.

TABLO.II.8.10.
AYLAR İTİBARIYLA DIŞ TİCARET GELİŞMELERİ
(Milyon Dolar)

	İhracat		Yüzde Değişme		İthalat		Yüzde Değişme		Dış Ticaret Dengesi	
	2004	2005	04/03	05/04	2004	2005	04/03	05/04	2004	2005
Ocak	4.608	4.997	30.4	8.4	6.292	7.213	42.2	14.6	-1.683	-2.215
Şubat	3.663	5.652	25.3	54.3	6.139	8.323	46.7	35.6	-2.476	-2.672
Mart	5.217	6.591	33.5	26.3	8.451	10.196	46.8	20.6	-3.234	-3.604
Nisan	5.072	6.128	38.5	20.8	7.931	9.595	52.2	21.0	-2.859	-3.467
Mayıs	5.167	5.977	33.8	15.7	7.991	9.812	44.4	22.8	-2.823	-3.834
Haziran	5.289	6.034	39.1	14.1	8.468	9.867	47.9	16.5	-3.187	-3.833
Temmuz	5.629	5.763	32.9	2.4	8.727	9.596	39.2	10.0	-3.098	-3.832
Ağustos	4.694	5.552	22.6	18.3	7.882	10.271	31.9	30.3	-3.188	-4.718
Eylül	5.645	6.814	37.2	20.7	8.482	10.361	36.7	22.2	-2.838	3.547
Ekim	5.853	6.772	21.3	15.7	8.063	10.069	22.6	24.9	-2.210	-3.297
Kasım	5.706	5.938	43.7	4.1	8.518	9.651	62.4	13.3	-2.811	-3.713
Aralık	6.239	7.194	35.8	15.3	10.217	11.599	24.1	13.5	-3.978	-4.405
Toplam	63.167	73.390	32.8	16.9	97.540	116.537	40.1	19.5	-34.388	-43.147

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

2005 Yılı Aylar itibariyle ihracat - ithalat Tutarları

Yukarıdaki grafikten de gözlemlenebileceği gibi aylık ihracat ve ithalat tutarları dalgalı bir seyir izlemekle beraber aylar ilerledikçe giderek büyüyen bir eğilim sergilemekte olup, diğer taraftan aylık ihracat ve ithalat tutarları arasında belirgin bir korelasyon olduğu izlenimi edinilmektedir.

Yaşanan ekonomik kriz sonrası son dört yıllık dönemde Türkiye'nin yıllık toplam ithalat tutarının, yıllık ihracat tutarından daha hızlı büyümesi nedeniyle dış ticaret açığı sürekli bir biçimde büyümüş ve ihracat gelirinin ithalat harcamasını karşılama oranı sürekli bir düşüş göstermiştir. Son 11 yıllık dönemde 10 milyar 64 milyon Dolar düzeyi ile en düşük değerine ulaştığı 2001 yılından sonra dış ticaret açığı yıllık olarak 2002 yılında 15 495 milyon Dolar, 2003 yılında 22 087 milyon Dolar, 2004 yılında 34 373 milyon Dolar ve geçtiğimiz 2005 yılında da 43 147 milyon Dolar düzeyine çıkmıştır.

TABLO II.8.11.
TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ
(Milyon Dolar Olarak)

	2003		2004		2005	
	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme
İhracat ⁽¹⁾	47.252.8	31.0	63.167.2	33.7	73.389.9	16.2
İthalat	69.339.7	34.5	97.539.8	40.7	116.537.1	19.5
Dış Ticaret Hacmi	116.592.5	33.1	160.706.9	37.8	189.927.0	18.2
Dış Ticaret Açığı	22.086.9	42.6	34.372.6	55.6	43.147.2	25.5
İhracat / İthalat %	68.1		64.8		63.0	
Dış Ticaret Açığı/İhracat %	46.7		54.4		58.8	
İhracat / GSMH %	19.4		21.1		20.3	
Dış Ticaret Hacmi / GSMH %	47.6		53.7*		52.6	

(1) Bavul ticareti hariç

Ekonomik kriz nedeniyle ithalat hacminde büyük bir daralmanın yaşandığı 2001 yılında ulaştığı yüzde 75.7 oranı ile 1994 yılından sonraki en yüksek düzeyine erişmiş olan ihracatın ithalatı karşılama oranı daha sonra günümüze kadar süreklilik gösteren bir düşme eğilimine girmiş ve 2005 yılı itibariyle yüzde 63.0'e gerilemiştir.

TABLO II.8.12.
İHRACAT VE İTHALAT FİYAT ENDEKSİ

Yıl	İhracat				İthalat			
	Fiyat Endeksi				Fiyat Endeksi			
	Genel	% Değişim	Sanayi	% Değişim	Genel	% Değişim	Sanayi	% Değişim
(1994 = 100)								
1996	107.6	-4.4	109.1	-4.8	109.7	-6.1	107.5	-8.5
1997	102.5	-4.7	101.7	-6.7	100.2	-6.7	97.9	-8.9
1998	98.4	-4.0	96.9	-4.7	96.1	-4.1	98.1	0.2
1999	91.7	-6.8	90.5	-6.8	90.8	-5.5	90.7	-7.5
2000	87.8	-4.3	86.6	-4.3	94.9	4.5	88.5	-2.4
2001	85.5	-2.6	85.1	-1.7	94.6	-0.3	88.8	0.3
2002	84.0	-1.9	83.5	-1.9	93.5	-1.2	88.1	-0.8
2003	92.4	10.1	92.8	11.1	100.9	7.9	93.9	6.6
2004	107.1	15.9	106.7	15.0	113.5	12.5	105.0	11.8
(2003 = 100)								
2003	100.0	-	100.0	-	100.0	-	100.0	-
2004	116.3	16.3	115.6	15.6	115.1	15.1	113.0	13.0
2005	122.9	5.7	121.0	4.7	123.3	7.1	116.8	3.4

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

Dış ticaret fiyat endekslerine bakıldığında, 1994 yılı bazına göre 2004 yılına kadar olan dönemde ithalat fiyat endeksinin, ihracat fiyat endeksi düzeyinin üstünde seyrettiği, 2003 yılı bazına göre ise son iki yıllık dönemde genelde ihracat ve ithalat fiyat endeksinin yaklaşık aynı eğilimi gösterdiği buna karşılık, ihracat sanayi fiyat endeksinin, ithalat sanayi fiyat endeksinden daha hızlı bir seyir izlediği görülmektedir.

Raporun Mal (Emtia) Piyasaları Bölümünde daha ayrıntılı biçimde üzerinde durulduğu gibi, uzunca bir dönem gerileme eğilimi içinde olan uluslar arası emtia fiyatları, 2003 yılında başlayan güçlenme eğilimini 2004 yılında da daha da güç kazanarak sürdürmüştür. Gerek genel mal grubu gerek sanayi ürünleri olarak ihracat ürünleri fiyatları ithal fiyatlarına göre daha hızlı bir büyüme sergilediği cihetle, 2004 yılın-

da Türkiye'nin ticaret hadlerinde belirgin bir iyileşme gerçekleşmiştir. Ancak ticaret hadlerinde ülkemiz lehine yaşanan bu iyileşme 2005 yılında sanayi mallarında etkisini sürdürürken, genel mal grubunda yerini olumsuz yönde bir gelişmeye bırakmıştır. Bu gelişmelerde, şüphesiz 2005 yılında petrol ve metaller başta olmak üzere diğer temel mal fiyatlarında meydana gelen dikkat çekici artışlar büyük rol oynamıştır.

II.8.3. DIŞ TİCARET ALANINDA 2006 YILI GELİŞMELERİ

Ekonomik büyümenin ve yatırım hacmindeki genişlemenin istikrar kazanarak devam etmesi, enflasyon haddinde gözlemlenen çarpıcı gerileme, nominal ve reel faiz hadlerindeki dikkat çekici gerilemenin kredi hacmini genişletmesi, iş aleminin ve tüketicilerin geleceğe yönelik beklentilerinde meydana gelen iyileşme ve TL.'nin değer kazanmış olmasının getirdiği refah etkisi ve satınalma gücü artışı nedenleriyle dış ticaret hacmi 2006 yılının ilk yarısında da, özellikle ithalat hacmi olmak üzere hızlı bir genişleme sergilemiş ve dış ticaret açığındaki büyüme eğilimi sürmüştür.

TABLO II.8.13.
2006 YILI İLK YARI YIL DIŞ TİCARETİ

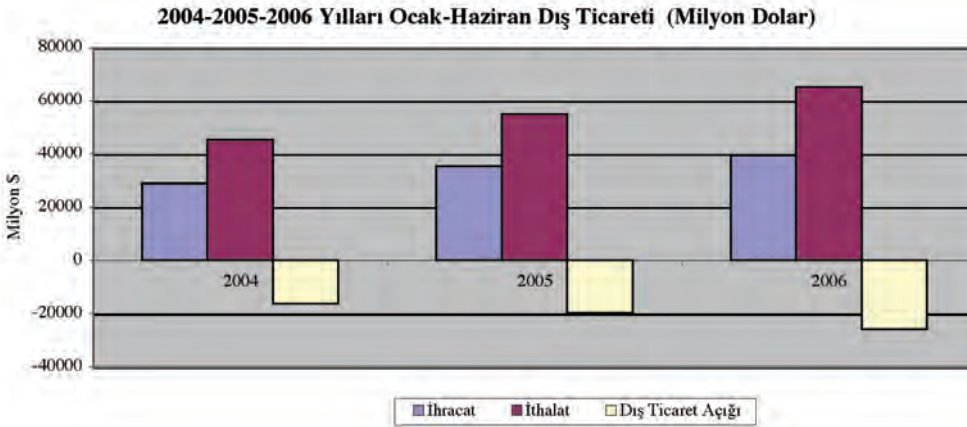
	Ocak - Haziran		
	2005	2006	% Değişme
İhracat (bin Dolar) ⁽¹⁾	35.384.773	39.460.866	11.5
İthalat (bin Dolar)	55.094.389	65.195.962	18.3
Dış Ticaret Açığı (bin Dolar)	19.709.616	25.735.096	30.6
İhracat/ithalat %	64.2	60.5	

(1) Bavul ticareti hariç

Ekonomik büyümenin biraz yavaşlamış olmakla beraber devam etmesi, uzun süren bir daralma ve durgunluk döneminin ardından tekrar canlılık kazanan özel sektör makine –teçhizat yatırımlarının canlılığını koruması, iç talebin güçlü konumunu sürdürmesi, bunun yanı sıra TL.'nin yabancı para birimleri karşısında değer kazanması, ithalat tutarının, bu yılın ilk altı aylık döneminde, geçen yılın aynı dönemine göre, yüzde 18.3 oranında bir yükselme göstermesinde başlıca etkenler olmuştur. Ancak

2004 yılı ve sonrasında tüketim talebini kısmaya dönük olarak alınmış olan önlemlerin ve bazı malların ithalatında doyum noktasına yaklaşılmış olmasının etkisiyle, ithalattaki büyüme biraz yavaşlamış ve geçen yıl, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 21.3 olan büyüme hızı, yukarıda belirtildiği gibi bu yıl yüzde 18.3'e gerilemiştir.

TL. nin aşırı değerli duruma gelmiş olması ihracat hacmi üzerindeki olumsuz etkisini bu yıl da arttırarak sürdürmektedir. Türkiye'nin ihracat hacmi büyüme oranı bu yılın ilk yarısında, geçen yılın aynı döneminde gerçekleşen büyüme oranına göre belirgin ve dikkatleri üzerinde toplayan bir yavaşlama göstermiştir. 2005 yılının ilk yarısında önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 20.5 oranında olan ihracat hacmi genişleme oranı bu yıl çarpıcı biçimde azalarak yüzde 11.5'e gerilemiştir. İthalat hacmi büyüme oranındaki gerileme ise çok zayıf olmuş ve 2006 yılının ilk yarısındaki ithalat hacmi büyüme oranı geçen yılın ilk yarısına ilişkin yüzde 21.3 düzeyinden bu yıl yüzde 18.3'e gerilemiştir. Aşırı değerli YTL. ihracatı zora sokar, ithalatı özendirirken öte yanda ara malı ve girdi ithalatını da daha çekici hale getirerek üretim ve istihdamın yurt dışına kayması sonucunu doğurmaktadır. 2006 yılı Ocak-Haziran döneminde dış ticaret açığı geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 30.6 oranında, önemli bir büyüme göstererek 25 milyar 735 milyon Dolar düzeyine ulaşmış ve ihracatın ithalatı karşılama oranı da aynı dönemler itibariyle yüzde 63.6'dan yüzde 60.5'e, çarpıcı bir şiddette, gerilemiştir.

TABLO II.8.14.
BEC* MAL SINIFLAMASINA GÖRE 2005 VE
2006 YILLARI DIŞ TİCARETİ
(Ocak-Haziran)

	2005		2006		2006/2005 % Değişim
	Değer	% Pay	Değer	% Pay	
İhracat (Bin Dolar)	35.384.773	100.0	39.460.866	100.0	11.5
Sermaye Malları	4.074.350	11.5	4.374.778	11.1	7.4
Ara Malları	14.880.792	42.1	17.230.828	43.7	15.8
Tüketim Malları	16.301.977	46.1	17.524.604	44.4	7.5
Diğerleri	127.647	0.4	330.656	0.8	159.0
İthalat (Bin Dolar)	55.094.389	100.0	65.195.962	100.0	18.3
Sermaye Malları	9.280.943	16.8	10.490.789	16.1	13.0
Ara Malları	39.447.813	71.6	46.499.964	71.3	17.9
Tüketim Malları	6.101.449	11.1	8.000.395	12.3	31.1
Diğerleri	264.685	0.5	204.814	0.3	-22.6

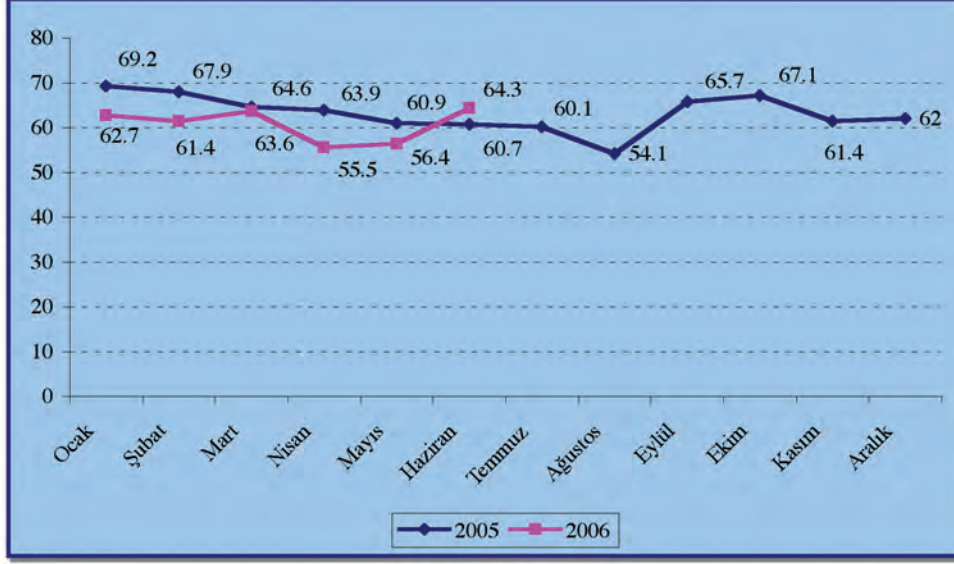
* Geniş Ekonomik Gruplar (Broad Economic categories)

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu

2005 yılının ilk yarısında bir önceki yılın aynı dönemine göre, genel ihracat artış hızının çok üstünde, yüzde 35.9 oranında artan sermaye malları ihracatında bu yıl gözlemlenen gerileme bu yıl dış ticaret alanında meydana gelen gelişmeler arasında bir diğer olumsuz noktaya işaret etmektedir.

Diğer taraftan sermaye malları ithalatının bu yıl Ocak-Haziran döneminde geçen yılın aynı dönemine göre sadece yüzde 13.0 oranında yükselmesi makine-teçhizat yatırımlarında bir yavaşlama görüntüsü vermektedir. Tüketim malları ithalatının aynı dönemler itibariyle genel ithalat büyüme oranının çok üstünde, yüzde 31.1 oranında genişlemesi ise, borçlanma ve varlık satışı ile finanse edilen dış ticaret ve cari işlemler hesabı açıklarının temelinde tüketim talebini de kamçıl原因 aşırı değerli YTL.'nin yattığı hususuna işaret etmektedir.

İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (% Olarak)

II.9. ÖDEMELER DENGESİ

Özellikle 90'lı yılların ortalarından itibaren ülkemiz gerek finansal piyasalarda ve gerek reel ekonomide yaşanan derin konjonktürel hareketlere ve krizlere sahne olmuştur. Efektif talep üzerinde doğrudan etkili olan bu ekonomik sarsıntılar etkisini, dış ticaret hacmi ve ödemeler dengesi üzerinde de etkin şekilde göstermiştir.

Ekonomik büyüme ile ödemeler dengesi gelişmeleri arasındaki sıkı ilişki, önemli dış ticaret kalemlerinin gerçekleşmelerine kısaca göz atıldığında açık biçimde görülmektedir. Bu çerçevede, ekonomik durgunluk ve kriz dönemlerinde daralan tüketim ve yatırım talebinin ve dolayısıyla üretim hacminin, ithalat hacmi ile dış ticaret açığında küçülmeye ve cari işlemler hesabında iyileşmeye yol açtığı, buna karşılık tüketim ve yatırım talebinin canlı ve büyümenin hızlı olduğu dönemlerde dış ticaret ve cari işlemler hesabı açığının büyüdüğü belirgin şekilde izlenebilmektedir.

Derin bir ekonomik krizin yaşandığı ve GSMH'nın yüzde 6.4 oranında küçüldüğü 1999 yılında, ithalattaki azalmanın ihracattaki daralmadan daha fazla olması nedeniyle, dış ticaret açığı bir önceki yıldaki 14.220 milyon Dolardan 10.469 milyon Dolara düşmüştür. Dış ticaret açığındaki daralma sonucu, diğer mal ve hizmet gelirlerinde yıl içinde 7 milyar Doların üstünde ve karşılıksız transfer girişlerinde 755 mil-

yon Dolar azalma olmasına rağmen, Cari İşlemler hesabındaki bozulma sınırlı kalmış ve 1998 yılında 1.984 milyon Dolar fazla veren Cari İşlemler hesabı 1999 yılında 1.344 milyon Dolar açlıkla kapanmıştır.

İç talepte önemli bir genişlemenin yaşandığı 2000 yılında, ihracatın sadece yüzde 6.5 oranında yükselmesine karşılık ithalatın yüzde 34.0 oranında büyümesi sonucu, dış ticaret açığı bir önceki yıla göre yüzde 113.8 oranında genişleyerek 22.410 milyon Dolara yükselmiştir. Dış ticaret dengesindeki önemli bozulma etkisini Cari İşlemler Hesabı üzerinde de göstermiş ve 2000 yılında cari işlemler açığı 9.8 milyar Dolar gibi, GSMH'nın yüzde 5'ini bulan çok yüksek bir düzeye ulaşmıştır.

Yine finans piyasalarının ve reel ekonominin derinden sarsıldığı ve yurtiçi talebin daraldığı buna karşılık ihraç talebinin, devalüasyona uğramış Türk lirasının da etkisiyle canlılık kazanmış olduğu 2001 yılında dış ticaret dengesi, bavul ticareti dikkate alındığında, bir önceki yıla göre (-) 22 milyar 410 milyon dolardan, (-) 4 milyar 543 milyon Dolara önemli bir iyileşme göstermiş, ancak cari işlemler dengesi yine aynı yönde, ancak daha ılımlı bir düzelme ortaya koymuştur. Cari işlemler hesabı 2000 yılında rekor düzeyde 9 milyar 819 milyon Dolar açık vermişken 2001 yılında 3 milyar 390 milyon Dolar fazla vermiştir.

Aşağıda son dört yıllık dönem itibariyle Cari işlemler hesabında yer alan başlıca kalemlerde meydana gelen gelişmeler verilmektedir:

	(Milyon dolar olarak)			
	2002	2003	2004	2005
Cari İşlemler dengesi	- 1 524	- 8 036	- 15 604	23 091
Dış ticaret Dengesi	- 7 283	- 14 010	- 23 878	32 779
Toplam Mal ihracatı	40 124	51 206	67 047	76 863
Toplam Mal İthalatı	- 48 461	- 65 216	- 90 925	-109 542
Hizmetler Dengesi	7 879	10 504	12 784	13 964
Gelir	14 025	17 945	22 928	25 846
Gider	- 6 145	- 7 441	- 10 144	-11 882
Yatırım geliri Dengesi	- 4 556	- 5 557	- 5 637	- 5 744
Gelir	2 486	2 246	2 651	3 684

(Milyon dolar olarak)

	2002	2003	2004	2005
Gider	- 7 042	- 7 803	- 8 288	- 9 428
Cari Transferler	3 436	1 027	1 127	1 468
İşçi gelirleri	1 936	729	804	851
<i>Ayrıntı Bilgileri</i>				
<i>Bavul ticareti</i>	4 065	3 953	3 880	3 473
<i>Parasal Olmayan altın (net)</i>	- 1355	- 2 522	- 3 407	- 3 754
<i>Turizm geliri</i>	8 479	13 203	15 888	18 152
<i>Turizm Gideri</i>	- 1 880	- 2 113	- 2 524	- 2 872
<i>Faiz Geliri</i>	784	634	697	1 005
<i>Faiz Gideri</i>	- 4 416	- 4 579	- 4 343	- 5 006

2001 yılında 3 milyar 390 milyon Dolar fazla veren cari işlemler hesabı 2002 yılının Şubat ayından itibaren azalma eğilimi içine girmiş ve yılı 1 milyar 522 milyon Dolar açıkla kapatmıştır. Bir önceki yıla göre 2002 yılında dış ticaret açığının büyük ölçüde genişlemesi, cari işlemler hesabında açık oluşmasında en önemli etken olmuştur. İhracat kalemine bavul ticaretinin, ithalat kalemine ise navlun ve sigortanın eklenmekte olduğu Ödemeler Dengesi tanımına göre dış ticaret açığı 2002 yılında 7 milyar 283 milyon Dolar olmuştur.

Hizmetler dengesi 2001 yılında 9.1 milyar Dolar fazla vermiş iken bu fazla 2002 yılında 7.9 milyar Dolara gerilemiştir. Doğrudan yatırım gelirleri, portföy yatırımları geliri ve diğer yatırım gelirlerinden oluşan yatırım geliri dengesi 2001 yılında 5 milyar Dolar, 2002 yılında ise 4.6 milyar Dolar açık vermiştir. Başlıca kalemi işçi gelirleri olan cari transferler 2002 yılında 3.4 milyar Dolar fazla vermiştir. 2001 yılında 2.8 milyar Dolar olarak gerçekleşen işçi gelirleri yüzde 30.5 oranında önemli bir daralma göstererek 2002 yılında 1.9 milyar dolara düşmüştür. Sermaye ve finans hesapları 2002 yılında 1.4 milyar Dolar fazla vermiştir. IMF kredileri ve rezerv değişimleri dışarıda tutulduğunda net sermaye girişi 2 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Cari işlemler hesabı açığı 2003 yılında, bir önceki yıla göre 5 katından fazla bir artışla 8 milyar 36 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Önemli kısmı net turizm gelirlerindeki artıştan kaynaklanan 2 milyar 625 milyon Dolar tutarındaki net hizmet geliri artışına rağmen, dış ticaret açığında meydana gelen önemli yükselme, 2003 yılında cari açığın hızlı büyümesinde en önemli etken olmuştur.

2002 yılı ile karşılaştırıldığında 2003 yılında dış ticaret açığı yüzde 67.1 oranında bir artışla 14 010 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

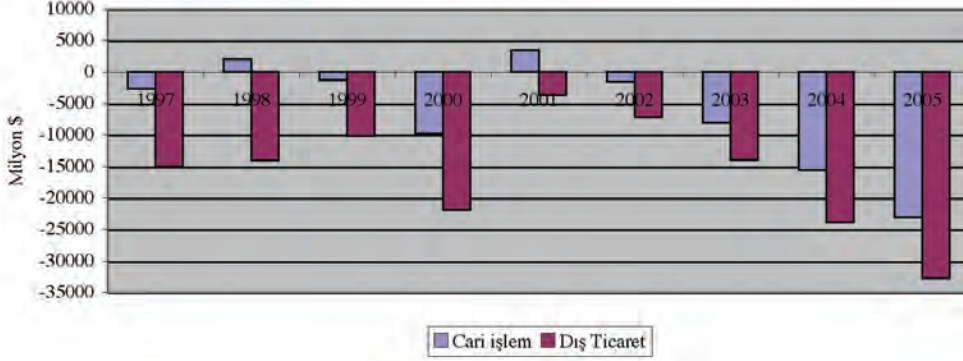
Başlıca bileşenleri taşımacılık, turizm, inşaat, finansal ve diğer hizmetler olan hizmetler dengesi bir önceki yıla göre yüzde 13.4 oranında bir artışla 2003 yılında 10 504 milyon Dolar tutarında fazla vermiştir.

Doğrudan yatırım gelirleri, portföy yatırımları geliri ve diğer yatırım gelirlerinden oluşan yatırım geliri (faiz) dengesi 2001 yılında 5.0 milyar Dolar, 2002 yılında 4 milyar 556 milyon Dolar ve 2003 yılında ise 5 milyar 557 milyon Dolar açık vermiştir. 2003 yılında doğrudan yatırımlarda 400 milyon Dolar açık verilirken, portföy yatırımlarında verilen açık 2002 yılındaki 835 milyon Dolar düzeyinden 1 milyar 207 milyon Dolara yükselmiştir. 2003 yılında 634 milyon Dolar faiz geliri elde edilirken 4 milyar 579 milyon Dolar faiz ödemesinde bulunulmuş ve bu şekilde yılın tümü itibarıyla diğer yatırımlar hesabı 3 milyar 945 milyon Dolar açıkla kapanmıştır.

Bir önceki yıla göre yüzde 62.3 oranında bir keskin düşüşle 1.2 milyar Dolar gerileyerek 729 milyon Dolar olarak gerçekleşen “İşçi Gelirleri”nin etkisiyle “Cari Transferler”, 2003 yılında, bir önceki yıla ilişkin 2 436 milyon Dolar düzeyinden 1 milyar 27 milyon Dolar düzeyine inmiştir. Aynı eğilim “Resmi transferler”de de izlenmiş ve bu kalem, bir önceki yıldaki 500 milyon Dolar düzeyinden 2003 yılında 298 milyon Dolara gerilemiştir.

2003 yılında “Sermaye ve Finans Hesapları” 3 milyar 95 milyon Dolar fazla vermiştir. Bu çerçevede, Finans hesapları kapsamında yer alan “doğrudan yatırımlar” kaleminde 1 253 milyon Dolar, portföy yatırımlarında 2 465 milyon Dolar ve “diğer yatırımlar”da 3 424 milyon Dolar net giriş gerçekleşmiş, “resmi rezervler” kaleminde 4 047 milyon Dolar artış meydana gelmiştir.

Yıllar İtibariyle Cari İşlemler ve Dış Ticaret Hesapları

Ödemeler dengesi 2004 yılı gelişmeleri

Cari İşlemler Hesabı

Cari işlemler hesabı açığı 2004 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 93.8 oranında önemli bir artışla 15 milyar 604 milyon Dolara tırmanmıştır. Bu artışta en önemli etken dış ticaret açığındaki genişleme olmuştur. 2003 yılı ile karşılaştırıldığında, 2004 yılında dış ticaret açığı yüzde 70.6 oranında bir genişleme ile 23 878 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Esas itibariyle turizm gelirlerindeki yükselmeden kaynaklanan yaklaşık 2.2 milyar Dolar tutarındaki hizmet gelirleri artışı, dış ticaret dengesindeki önemli bozulma nedeniyle, cari işlemler açığındaki büyümenin sınırlı kalmasını sağlayamamıştır.

2004 yılında hizmetler ticareti, kapsamında yer alan ve en önemli kalem olma niteliği taşıyan turizm gelirlerinde gözlemlenen yüzde 20.3 oranındaki artışın etkisiyle 12 784 milyon Dolar tutarında fazla vermiştir.

Taşımacılık hizmeti sektörü, sektör gelirlerinin yüzde 49.1 oranında artışla 3.257 milyar Dolara yükselmesine rağmen, hızla büyüyen dış ticaret hacmi nedeniyle, 2.9 milyar Doları navlun giderleri olmak üzere, taşımacılık giderleri toplamının yaklaşık 4.3 milyar Dolara yükselmesi sonucu, 2004 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık bir misli bir artış göstererek 1 milyar 69 milyon Dolar açık vermiştir.

İnşaat hizmetleri 2004 yılında yaklaşık bir önceki yıl düzeyinde, 724 milyon Dolar fazla vermiştir.

2003 yılında 5 557 milyon Dolar olan yatırım geliri hesabı açığı 2004 yılında cüzi bir artışla 5 637 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş ve bu açığın en önemli belirleyicileri portföy yatırımları ve faiz giderleri olmuştur.

2003 yılında 729 milyon Dolar düzeyinde olan işçi gelirleri 2004 yılında yüzde 10.4 oranında bir büyüme ile 804 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılında cari işlemler hesabında gözlemlenen 15 573 milyon Dolar düzeyindeki açığa karşılık, doğrudan yatırımlarda 1 709 milyon Dolar, portföy yatırımlarında 8 067 milyon Dolar ve diğer yatırımlarda ise 3 554 milyon Dolar sermaye girişi gerçekleşmiştir. Yıl içinde resmi rezervler 824 milyon Dolar artış gösterirken, net hata ve noksan kalemi 3 067 milyon dolar fazla vermiştir.

Sermaye ve Finans Hesapları

2004 yılında “doğrudan yatırımlar” kaleminde bir önceki yıla göre yüzde 57.9 oranında bir artışla, net 1 milyar 978 milyon Dolar tutarında giriş gerçekleşmiştir. Bu artışta yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye’de gerçekleştirdikleri gayrimenkul alımlarının 345 milyon Dolarlık bir artışla 1 milyar 343 milyon Dolara ulaşması etkili olmuştur.

2003 yılında 2 465 milyon Dolar olarak gerçekleşen “portföy yatırımı” kaynaklı net sermaye girişi 2004 yılında yüzde 225.4 oranında bir artışla 8 milyar 23 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Ticari ve diğer krediler ile mevduatlardan oluşan “diğer yatırımlar” kaleminde 2003 yılında 3 424 milyon Dolar olarak gerçekleşen net girişler 2004 yılında 4 159 milyon Dolara yükselmiştir.

Dış ticaret hacminde tanık olunan yüksek oranlı büyüme ticari kredi kullanımına da yansımış ve varlıklar başlığı altında yer alan ticari kredilerde 2004 yılında net 1 milyar 607 milyon Dolar tutarında ihracat karşılığı yurtdışına kredi açılmıştır. Nakit kredilerde ise 2003 yılında yurtdışına net 404 milyon Dolar tutarında kredi açılmış iken 2004 yılında yurtdışı yerleşiklerce 506 milyon Dolar tutarında net kredi ger5i ödemesi gerçekleştirilmiştir.

Bankaların yurtdışı muhabirleri nezdindeki döviz mevcutları 2003 yılında 724 milyon Dolar azalma göstermişken, 2004 yılında 5 milyar 965 milyon Dolar düzeyinde önemli bir artış sergilemiştir.

Yükümlülükler başlığı altında, *ticari krediler* kaleminde 2004 yılında ithalat artışına

paralel olarak, 486 milyon Dolarlık bölümü uzun vadeli ve 3 milyar 715 milyon Doları da kısa vadeli olmak üzere toplam net 4 milyar 201 milyon Dolar net kredi kullanımını gözlenmiştir.

Krediler kalemi incelendiğinde ise 2004 yılında Merkez Bankası'nın IMF'ye net 4 milyar 414 milyon Dolar kredi geri ödemesi gerçekleştirdiği, Genel Hükümetin ise IMF'den net 896 milyon Dolar tutarında net kredi kullanımında bulunurken, yurtdışı piyasalar ve diğer uluslar arası kuruluşlara net 1 163 milyon Dolar tutarında kredi geri ödemesinde bulunduğu gözlemlenmektedir.

2004 yılında bankacılık sektöründe 3 milyar 407 milyon Doları kısa vadeli olmak üzere, net 5 milyar 708 milyon Dolar, diğer sektörlerde ise net 5 081 milyon Dolar net kredi kullanımını gerçekleştirmiştir.

2004 yılında *mevduat hesapları*, *Merkez bankası nezdindeki kredi mektuplu döviz tevdiat ve süper döviz hesaplarının* 209 milyon Dolar azalmasına karşılık, bankacılık kesimindeki mevduatın 856 milyon Dolar yükselmesi sonucu net 647 milyon Dolar artış göstermiştir.

Sermaye akımlarına vadelerine göre bakıldığında, uzun vadeli sermaye girişlerinin payının 2004 yılında önemli oranda arttığı görülmektedir. 2003 yılında uzun vadeli sermaye hareketlerinde çıkış gözlenirken, 2004 yılında 6.1 milyar dolar düzeyinde net uzun vadeli sermaye girişi gerçekleşmiştir. Kısa vadeli sermaye girişi ise net 6.9 milyar Dolar olmuştur.

2003 yılında 4 047 milyon Dolar artma göstermiş olan Resmi rezervler 2004 yılında da artışını sürdürmüş ve 824 milyon Dolar yükselmiştir.

TABLO II.9.1.
ÖDEMELER DENGESİ
(Milyon Dolar olarak)

ÖDEMELER DENGESİ		Yıllar				
		2001	2002	2003	2004	2005
I -	CARİ İŞLEMLER HESABI	3392	-1524	-8036	-15604	-23.091
	Mal, Hizmet ve Yatırım Geliri Dengesi (A+B+C)	399	-3960	-9063	-16731	-24.559
	Mal ve Hizmet Dengesi (A+B)	5399	596	-3505	-11094	-18815
A.	DIŞ TİCARET DENGESİ	-3733	-7283	-14010	-23878	-32779
	Toplam Mal İhracatı	34373	40124	51206	67047	76863
	Toplam Mal İthalatı	-38106	-47407	-65216	-90925	-109642
1.	Genel Mal Ticareti	-2770	-5928	-11488	-20471	-29025
1.1.	<u>İhracat f.o.b.</u>	34347	40071	51130	66956	76731
1.1.1.	İhracat f.o.b.	31334	36059	47253	63167	73390
1.1.2.	Bavul Ticareti	3039	4065	3953	3880	3473
1.1.3.	Uyarılama: Diğer Mallar	-26	-53	-76	-91	-132
1.2.	<u>İthalat f.o.b.</u>	-37117	-45999	-62618	-87427	-105756
1.2.1.	İthalat c.i.f.	-41399	-51554	-69340	-97540	-116537
1.2.2.	Uyarılama: Navlun ve Sigorta	2483	3093	4100	5787	6895
1.2.3.	Uyarılama: Diğer Mallar	1799	2462	2622	4326	3886
2.	Parasal Olmayan Altın (net)	-963	-1355	-2522	-3407	-3754
	İhracat	26	53	76	91	132
	İthalat	-989	-1408	-2598	-3498	-3886
B.	HİZMETLER DENGESİ	9132	7879	10504	12784	13964
	Gelir	15199	14025	17945	22928	25846
	Gider	-6067	-6146	-7441	-10144	-11882
1.	Taşımacılık	833	861	-523	-1064	-1299
	Gelir	2854	2795	2184	3267	4024
	Gider	-2021	-1934	-2707	-4331	-5323
2.	Turizm	6352	6599	11090	13364	15280

ÖDEMELER DENGESİ			Yıllar				
			2001	2002	2003	2004	2005
3.	İnşaat Hizmetleri	Gelir	8090	8479	13203	15888	18152
		Gider	-1738	-1880	-2113	-2524	-2872
			654	832	682	724	874
4.	Finansal Hizmetler	Gelir	654	832	682	724	874
		Gider	0	0	0	0	0
			-391	-400	-83	-89	-41
5.	Diğer Ticari Hizmetler	Gelir	331	221	291	288	345
		Gider	-722	-621	-374	-377	-386
			1695	-68	-26	129	-129
6.	Resmi Hizmetler		-319	-572	-715	-734	-889
7.	Diğer Hizmetler		308	627	79	454	168
C.	YATIRIM GELİRİ DENGESİ		-5000	-4556	-5557	-5637	-5744
1.	Doğrudan Yatırımlar	Gelir	2753	2486	2246	2651	3684
		Gider	-7753	-7042	-7803	-8288	-9428
			52	-89	-405	-796	-819
2.	Portföy Yatırımları	Gelir	361	293	203	244	277
		Gider	-309	-382	-608	-1040	-1096
			-694	-835	-1207	-1195	-924
3.	Diğer Yatırımlar	Gelir	1253	1409	1409	1710	2402
		Gider	-1947	-2244	-2616	-2905	-3326
			-4358	-3632	-3945	-3646	-4001
3.1.	Faiz Geliri		1139	784	634	697	1005
3.2.	Faiz Gideri		-5497	-4416	-4579	-4343	-5006
3.2.1.	<u>Uzun Vade</u>		-4271	-4052	-4271	-3947	-4453
3.2.2.	<u>Kısa Vade</u>		-1226	-364	-308	-396	-553
D.	CARİ TRANSFERLER		2993	2436	1027	1127	1468
1.	İşçi Gelirleri		2786	1936	729	804	851
2.	Resmi Transferler		207	500	298	323	617
II -	SERMAYE VE FİNANS HESAP.		-1633	1406	3095	13336	20645
A.	SERMAYE HESABI		0	0	0	0	0

ÖDEMELER DENGESİ		Yıllar				
		2001	2002	2003	2004	2005
B.	FİNANS HESAPLARI	-1633	1406	3095	13336	20645
1.	Doğrudan Yatırımlar	2855	962	1253	1978	8638
1.1.	Yurtdışında	-497	-175	-499	-859	-1048
1.2.	Yurtiçinde	3352	1137	1752	2837	9686
1.2.1.	Sermaye	3352	617	737	1145	8086
1.2.2.	Diğer Sermaye (Net)		520	17	349	-241
1.2.3.	Gayrimenkul (Net)			998	1343	1841
2.	Portföy Yatırımları	-4515	-593	2465	8023	13437
2.1.	Varlıklar	-788	-2096	-1386	-1388	-1233
2.2.	Yükümlülükler	-3727	1503	3851	9411	14670
2.2.1.	Hisse Senetleri	-79	-16	905	1427	5669
2.2.2.	Borç Senetleri	-3648	1519	2946	7984	9001
2.2.2.2.	Genel Hükümet	-3645	1958	3123	7984	9351
2.2.2.3.	Bankalar	-3	-439	-177	0	-350
3.	Diğer Yatırımlar	-2667	7190	3424	4159	16417
3.1.	Varlıklar	-601	-777	-986	-6955	243
3.1.1.	<u>Ticari Krediler</u>	-445	-921	-910	-1607	462
3.1.2.	<u>Krediler</u>	-734	19	-404	617	178
3.1.3.	<u>Bankaların Döviz Varlıkları</u>	927	594	724	-5965	-397
3.1.4.	<u>Diğer Varlıklar</u>	-349	-469	-396	0	0
3.2.	Yükümlülükler	-2066	7967	4410	11114	16174
3.2.1.	<u>Ticari Krediler</u>	-1930	2483	2181	4201	3549
3.2.1.1.	Uzun Vade	11	1353	966	486	60
3.2.1.2.	Kısa Vade	-1941	1130	1215	3715	3489
3.2.2.	<u>Krediler</u>	614	5039	753	6108	11823

ÖDEMELER DENGESİ		Yıllar				
		2001	2002	2003	2004	2005
3.2.2.1.	Merkez Bankası	10229	-6138	-1479	-4414	-2881
3.2.2.2.	Genel Hükümet	-1977	11834	-765	-267	-4637
3.2.2.2.1.	Uluslar. Para Fonu Kred.	0	12503	1429	896	-2472
3.2.2.2.2.	Uzun Vade	-977	-669	-2194	-1163	-2165
3.2.2.2.3.	Kısa Vade	-1000	0	0	0	0
3.2.2.3.	Bankalar	-8076	-1028	1975	5708	9116
3.2.2.3.1.	Uzun Vade	-1024	-297	-40	2361	6413
3.2.2.3.2.	Kısa Vade	-7052	-731	2015	3347	2703
3.2.2.4.	Diğer Sektörler	438	371	1022	5081	10225
3.2.2.4.1.	Uzun Vade	255	1099	734	4740	9861
3.2.2.4.2.	Kısa Vade	183	-728	288	341	364
3.2.3.	<u>Mevduatlar</u>	-832	348	1368	647	489
3.2.3.1.	Merkez Bankası	736	1336	497	-209	-787
3.2.3.2.	Bankalar	-1568	-988	871	856	1276
3.2.4.	<u>Diğer Yükümlülükler</u>	82	97	108	158	313
4.	Rezerv Varlıklar	2694	-6153	-4047	-824	-17847
4.1.	Uluslararası Para Fonu Nezd. Var.	0	0	0	0	0
4.2.	Resmi Rezervler	2694	-6153	-4047	-824	-17847
4.2.1.	Döviz Varlıkları	404	1763	-99	-1267	-2327
4.2.2.	Menkul Kıymetler	2290	-7916	-3948	443	-15520
III -	NET HATA NOKSAN	-1759	118	4941	2268	2446

Ödemeler Dengesi 2005 Yılı Gelişmeleri

Cari işlemler hesabı

Bir önceki yıla göre yaklaşık 8.8 milyar Dolarlık bir artışla 43 milyar 147 milyon Dolara (TÜİK) (TCMB'na göre ise 32 779 milyon Dolar)⁽¹⁾ yükselmiş olan dış ticaret açığı 2005 yılında cari işlemler hesabı açığının yüzde 48.0 oranında bir genişlemeyle 23 milyar 91 milyon Dolara yükselmesinde başlıca etken olmuştur. Bu dikkat çekici boyuttaki cari açığın oluşmasında, (-) 32 milyar 779 milyon Dolar tutarındaki dış ticaret açığının yükünü, (+) 13 milyar 964 milyon Dolar bakiye veren hizmetler dengesi ve (+) 1 milyar 468 milyon Dolar bakiye veren cari transferler azaltırken, (-) 5 milyar 744 milyon Dolar bakiye veren yatırım geliri dengesi ağırlaştırmıştır.

Emtia Ticareti

2004 yılı ile karşılaştırıldığında, 2005 yılında dış ticaret açığı yüzde 37.3 oranında bir genişleme ile 32 779 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Önceki üç yıl boyunca sürekli bir daralma eğiliminin gözlemlendiği bavul ticaretinde bu eğilim 2005 yılında da sürmüş ve bavul ticaret bir önceki yıla göre yüzde 10.5 oranında bir azalma ile 3 779 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında ihracatın yüzde 14.6 oranında önemli bir artış göstererek 73 390 milyon Dolar (fob) düzeyine yükselmesine rağmen, ithalat hacminin yüzde 19.5 oranında görece olarak daha hızlı bir genişleme ile 116 537 milyon Dolara tırmanması sonucu, dış ticaret açığı dikkatleri üzerine toplayan bir büyüme ortaya koymuştur. 2005 yılında altın ithalatı tutarı, yüzde 10.2 oranında bir artışla yaklaşık 3.8 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Altın fiyatlarında 2003 ve 2004 yıllarında gözlemlenen artış eğilimi 2005 yılında da ivme kazanarak devam etmiş ve bu gelişme ülkemizin altın ithalatı rakamlarına da yansımıştır.

Hizmetler Ticareti

2005 yılında hizmetler ticareti, kapsamında yer alan ve en önemli kalem olma niteliği taşıyan turizm gelirlerinde gözlemlenen yüzde 14.2 oranındaki artışın etkisiyle 13 964 milyon Dolar tutarında fazla vermiştir. Turizm giderlerindeki artış yüzde 13.8 ile turizm gelirlerinin artış hızının altında kalmıştır. 2005 yılında 18 milyar 152

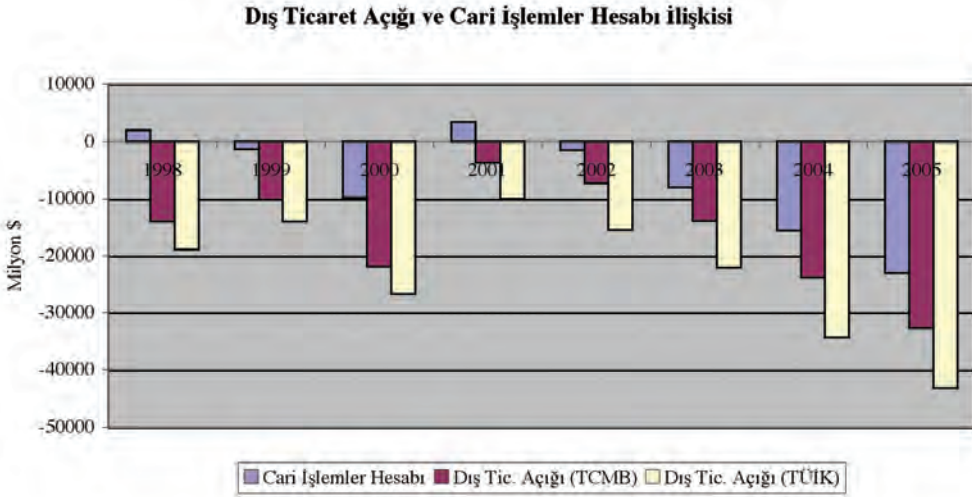
---

(1) Dış ticaret açığında TC Merkez Bankası ile Türkiye İstatistik Kurumu değerleri arasındaki fark, ithalattaki navlun ve sigorta bedeli ile ihracat kapsamında yer alan 'bavul ticareti'nden kaynaklanmaktadır.

milyon Dolar olarak gerçekleşen turizm gelirlerinin bu dikkat çekici yükselmesinde, gelen turist sayısının bir önceki yıla göre yüzde 20.4 oranında bir artışla, yaklaşık 22.1 milyon kişiye ulaşmış olması etken olmuştur. Yıl içinde turizm giderlerinin 2 872 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmesi ile net turizm gelirleri 15 280 milyon Dolar olmuştur.

Taşımacılık sektörü hizmet ticareti önceki iki yıllık dönemde olduğu gibi 2005 yılında da açık vermiştir. Sektördeki gelir açığı bir önceki yıla göre yüzde 22.1 oranında bir artış göstererek 1 milyar 299 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Sektör gelirlerinin yüzde 23.2 oranında artışla 4 024 milyona yükselmesine rağmen, hızla büyüyen dış ticaret hacmi nedeniyle, taşımacılık giderleri toplamının yaklaşık 5.3 milyar Dolara yükselmesi açığın genişlemesinde etkili olmuştur.

İnşaat hizmetleri gelirleri 2005 yılında bir önceki yıla göre yüzde 20.7 oranında dikkat çekici bir artış göstermiş ve 874 milyon Dolar fazla vermiştir.

Hizmetler hesabının yaklaşık 14 milyar Dolar fazla vermesinde, turizm sektörü 15 milyar 280 milyon Dolar pozitif bakiye ile en fazla katkıda bulunan sektör olurken, yoğun ithalatın getirdiği ek navlun harcamaları dolayısıyla taşımacılık sektörü (-) 1.3 milyar Dolarla en büyük negatif katkıda bulunmuştur.

Yatırım Hesabı

2004 yılında 5 637 milyon Dolar olan yatırım geliri hesabı açığı 2005 yılında yüzde 1.9 oranında cüzi bir artışla 5 744 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş ve bu açığın en önemli belirleyicileri faiz giderleri ve portföy yatırımları olmuştur. 2005 yılında faiz gelir ve giderlerini kapsayan “diğer yatırımlar” kalemi bir önceki yıla göre yüzde 9.7 oranında bir artışla 4 milyar Dolar olarak gerçekleşirken portföy yatırımları hesabı açığı önceki yıla göre 271 milyon Dolar düzeyinde bir azalışla 924 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında uzun vadeli faiz giderleri 4 milyar 453 milyon Dolar olmuştur. Diğer taraftan Yatırım Geliri hesabının bir diğer bileşenini oluşturan “doğrudan yatırımlar” net çıkışı, 2004 yılına göre hafif bir artışla 819 milyon Dolar olmuştur.

Cari transferler kapsamında yer alan ve 2004 yılında 804 milyon Dolar düzeyinde olan işçi gelirleri 2005 yılında yüzde 5.8 oranında bir büyüme ile 851 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Yıl içinde, resmi transferlerin önceki yıla göre iki katına yaklaşan bir artışla 617 milyon Dolara ulaşmasıyla “Cari Transferler” 1 milyar 468 milyon Dolar pozitif bakiye (fazla) vermiştir.

Sermaye ve Finans Hesapları

Cari işlemler hesabı açısından esas itibariyle kayıt dışı ihracat gelirlerini yansıtan “net hata ve noksan” tutarı olan 2 milyar 446 milyon Doların çıkarılması ile bulunan ve dış finansman açığının finansmanı için gerekli olan net sermaye girişi 20 milyar 645 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Sermaye ve finans hesaplarında 2005 yılında net 43 milyar 845 milyon Dolar sermaye girişi olmuştur. Bundan 20 milyar 645 milyon Dolar tutarındaki dış finansman ihtiyacı çıkarıldıktan sonra kalan 23 milyar 200 milyon Doların 17 milyar 847 milyon Doları uluslar arası rezerv artışına yönelirken geri kalan 5 milyar 353 milyon Dolar tutarındaki kısım IMF’ye borç ödemesinde kullanılmıştır. Gerçekleşen net 43 milyar 845 milyon Dolar tutarındaki net sermaye girişinden IMF’ye yapılan geri ödeme tutarı düşüldükten sonra kalan 38 milyar 492 milyon Dolarlık tutarın, 8 milyar 638 milyon Dolarını ‘doğrudan yatırımlar’, 13 milyar 437 milyon Dolarını ‘portföy yatırımları’, 16 milyar 417 milyon Dolarını ticari ve nakit krediler ile mevduatlardan meydana gelen ‘diğer yatırımlar’ kalemleri oluşturmuştur.

Doğrudan Yatırımlar

Doğrudan yatırımlar kalemi altında, Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlerin yurtdışındaki ortaklarından kullandıkları kredileri ve yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye'de gerçekleştirdikleri gayrimenkul alımlarını da içeren “yurtdışında yerleşik kişilerin yurtiçinde yaptıkları net yatırımlar”, 2004 yılında 2 milyar 837 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken, 2005 yılında çok önemli bir artışla 9 milyar 686 milyon Dolara ulaşmıştır. Bu tutarın 1 milyar 805 milyon Dolarlık kısmı, General Electric firmasının garanti Bankasının hisselerinin bir bölümünü satın almasından kaynaklanmıştır. Bu kapsamda yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye'de gerçekleştirdikleri gayrimenkul alımları bir önceki yıla göre yüzde 37.1 oranında bir artışla 1 milyar 841 milyon Dolara ulaşırken, Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlerin yurtdışındaki ortaklarından kullandıkları kredilerle ilgili olarak 243 milyon dolar tutarında net kredi geri ödemesi gerçekleştirilmiştir. Yurtiçinde yerleşik kişilerin yurt dışında yaptıkları net yatırımlar ise 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla 859 milyon Dolar ve 1 milyar 47 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2005 yılında “doğrudan yatırımlar” kaleminde bir önceki yıla göre yüzde 336.7 oranında çok yüksek bir artış meydana gelmiş ve net 8 milyar 638 milyon Dolar tutarında giriş gerçekleşmiştir.

Portföy Yatırımları

2004 yılında 8 milyar 23 milyon Dolar olarak gerçekleşen “portföy yatırımı” kaynaklı net sermaye girişi 2005 yılında hızlı bir büyüme sergilemiş ve yüzde 67.5 oranında bir artışla 13 milyar 437 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Varlıklar başlığı altında yurtiçinde yerleşik kişilerin yurtdışında menkul kıymet alım - satımları ile ilgili olarak, 2004 yılında 1 milyar 388 milyon Dolar tutarında alım gerçekleşmişken, 2005 yılında bu tutar yüzde 11.2 oranında bir düşüşle net 1 milyar 233 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Yükümlülükler başlığı altında 2005 yılında, Genel Hükümet yurtdışında net 3 milyar 417 milyon Dolar tutarında borçlanma yapmış, diğer taraftan yurtdışında yerleşik kişiler, 5 milyar 669 milyon Dolar tutarında hisse senedi ve 5 milyar 934 milyon Dolar tutarında da devlet iç borçlanma senedi (DİBS) net alımı gerçekleştirmişlerdir.

Diğer Yatırımlar

Ticari ve diğer krediler ile mevduatlardan oluşan bu kalemde 2004 yılında 4 159

milyon Dolar olarak gerçekleşen net girişler 2005 yılında çok dikkat çekici bir genişlemeyle, 16 milyar 417 milyon Dolara yükselmiştir.

Ticari kredi kullanımı alanında yurt dışına açılan kredilerden geri ödeme yoluyla 462 milyon Dolar tutarında net giriş gerçekleşmiştir. Nakit kredilerde ise yurtdışı yerleşik kişilerce 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla net 617 milyon Dolar ve 178 milyon Dolar tutarında net kredi geri ödemesi gerçekleştirilmiştir.

Bankaların yurtdışı muhabirleri nezdindeki döviz mevcutları 2003 yılında 724 milyon Dolar azalma göstermişken, 2004 yılında 5 milyar 965 milyon Dolar düzeyinde önemli bir artış sergilemiş, ancak 2005 yılında bankaların bu başlık altındaki döviz mevcutları sadece 397 milyon Dolar yükselmiştir.

Yükümlülükler başlığı altında, ticari krediler kaleminde 2004 yılında ithalat artışına paralel olarak, 486 milyon Dolarlık bölümü uzun vadeli ve 3 milyar 715 milyon Doları da kısa vadeli olmak üzere toplam net 4 milyar 201 milyon Dolar net kredi kullanımı gerçekleşmişken, 2005 yılında 60 milyon Doları uzun ve 3 489 milyon Doları da kısa vadeli olmak üzere toplam 3 milyar 549 milyon Dolar tutarında net kredi kullanılmıştır.

Krediler kalemi incelendiğinde ise 2005 yılında IMF'ye, Merkez Bankası'nın net 2 milyar 881 milyon Dolar, Genel Hükümetin ise 2 milyar 472 milyon Dolar tutarında geri ödeme gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir. 2005 yılında genel hükümet yurtdışı piyasalar ve diğer uluslar arası kuruluşlardan 1 105 milyon Dolar tutarında kredi temin etmiş buna karşılık 3 270 milyon Dolar tutarında kredi geri ödemesinde bulunmuş bu şekilde net 2 milyar 165 milyon Dolar tutarında net kredi geri ödemesi gerçekleştirmiştir.

2005 yılında bankacılık sektöründe 2 milyar 703 milyon Doları kısa vadeli 6 milyar 413 milyon Doları uzun vadeli olmak üzere toplam 9 milyar 116 milyon Dolar tutarında net kredi kullanımı gerçekleştirilmiştir. Diğer sektörlerin net kredi kullanımı bir önceki yıla göre yüzde 101.2 oranında bir artışla 10 milyar 225 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2005 yılında *mevduat hesapları*, *Merkez bankası nezdindeki kredi mektuplu döviz tevdiat ve süper döviz hesaplarının* 787 milyon Dolar azalmasına karşılık, bankacılık kesimindeki mevduatın 1 276 milyon Dolar yükselmesi sonucu net 489 milyon Dolar artış göstermiştir.

Rezerv Varlıklar

2004 yılında 824 milyon Dolar artma göstermiş olan Resmi rezervler 2005 yılında çok hızlı bir genişleme göstermiş ve 17 milyar 847 milyon Dolar tutarında bir rezerv artışı sağlanmıştır.

Ödemeler Dengesi 2005 Yılı gerçekleşmesi Konusunda genel değerlendirme

2005 yılında GSMH 360 milyar 876 Milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmiş olduğuna göre, 23 milyar 91 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşen cari işlemler açığının milli gelire oranı yüzde 6.4'ü bulmaktadır ve bu gerçekten yüksek bir orandır. Üstelik ulusal paranın aşırı değerli olduğu hususu dikkate alınarak daha gerçekçi bir Dolar kuru üzerinden revize edilecek bir milli gelir rakamına göre bu oran çok daha yüksek bir düzeyde çıkacaktır. Özel kesim tasarruf açığı ile kamu kesimi açığı toplamını veren cari dış açığın [(özel kesim tasarruf toplamı – özel kesim yatırım harcamaları) + (yatırım dahil kamu harcaması + transfer harcamaları – vergiler toplamı) = Dış açık] bu boyutta yüksek olması tutarlı bir ekonomik politika ile bağdaştırılmaz. Uluslar arası düzeydeki likidite bolluğu sonucu halihazırda finansmanı için, (yüksek reel getiriler sağlamak suretiyle) fazla sıkıntı çekilmeyen bu boyuttaki cari işlemler açığının finansmanı, netice itibarıyla (sıfırdan başlanılan 'grassroots' yatırımlar dışında) ulusal varlık satışına ve borçlanmaya dayanmaktadır. Geçmişte yaşandığı gibi ani sermaye hareketleriyle finans kesiminde başlayıp daha sonra reel ekonomiyi derinden sarsan ekonomik kriz riski yaratmasının yanısıra, bu durum gelecekte yaşanacak kar ve faiz geliri transferi yoluyla ulusal gelirin dışarıya transferi anlamına gelmektedir.

GSMH'nın yüzde 12'sine ulaşan bir dış ticaret açığı, ekonomik büyümenin yerli üretim artışına dayanmadığının bir göstergesidir. İthalatı çekici kılan, yerli üreticilerin hem iç hem dış piyasalarda yabancı üreticiler karşısında rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyen, giderek yerli kuruluşların yaşama şansını zedeleyen bir para ve ticaret politikasının istihdam düzeyi ve sosyal yapı üzerinde de çok olumsuz etkileri bulunmaktadır. İhracata ve üretim artışına değil de, önemli ölçüde borçlanmaya dayalı tüketim artışından kaynaklanan bir ekonomik büyümenin, sürdürülebilirliği bir yana, faydası dahi tartışılabilir. Ülkenin sahip olduğu kıyaslamalı avantajlardan istifade edilmesine yönelik yatırım malları ithalatına dayanmayan ve doğrudan yabancı yatırımlarla finanse edilmeyen bir dış açıkla sürdürülen refah, gelecek nesillerin refah düzeyi üzerine yabancılar adına konulmuş bir ipotektir.

Bu boyuttaki dış ticaret ve cari işlemler hesabı açığının finansmanı ile ilgili olarak aşağıdaki saptamalar yapılabilir:

2005 yılında yurtdışında yerleşiklerin yurtiçinde yaptıkları “doğrudan yatırımlar”da çok önemli bir genişleme olmuş ve 9 milyar 686 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık yurtiçinde yerleşiklerin yurtdışında yapmış oldukları doğrudan yatırımlar 1 046 milyon Dolar olmuştur. Dolayısıyla net “doğrudan yatırımlar” 8 milyar 638 milyon Dolar olarak, yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Bu tutarın 1 841 milyon Dolarını net gayrimenkul yatırımları oluşturmuştur. Yüksek boyuttaki cari açığın sağlıklı bir şekilde finansmanı açısından bu gelişme büyük önem taşımaktadır.

Ödemeler dengesi hesaplarında geçen yıla göre az bir artışla 2 milyar 446 milyon Dolar olarak gerçekleşen ve genelde kayıt dışı ihracat gelirlerini yansıtan “net hata noksan” kalemi yine cari açığın finansmanında olumlu olarak nitelendirilebilecek bir finansman türüdür.

Bu iki dış finansman kaynağı toplamını 23 milyar 91 milyon Dolar düzeyindeki cari işlemler hesabı açığından düştüğümüzde geriye kalan 12 007 milyon Dolar tutarındaki dış denge finansman açığının ne şekilde kapatılmış olduğu önem taşımaktadır.

2005 yılında yurtdışı yerleşikler net 5 milyar 669 milyon Dolar tutarında hisse senedi satın almışlardır. DİBS kadar nakit olmasa da bu finansman tarzının cari işlemler açığının finansmanı içindeki ağırlığı ekonominin dış şoklara karşı duyarlılığını arttırıcı nitelik taşımaktadır.

Yurtdışı yerleşikler 2005 yılı içinde devlet iç borçlanma senetleri piyasasında net 5 milyar 934 milyon Dolar tutarında alım gerçekleştirmişlerdir. Diğer taraftan Genel Hükümet 2005 yılı genelinde yurt dışında tahvil ihracı yoluyla net 3 milyar 417 milyon Dolar tutarında borçlanma yapmıştır.

Diğer önemli dış finansman kaynakları olarak sayılabilecek. 3 434 milyon Dolar tutarındaki ithalat kredisi, 9 116 milyon Dolar düzeyindeki bankacılık kesiminin kullandığı net kredi ve 10 225 milyon Dolar tutarındaki diğer sektörlerin kullandığı net kredi, 17 847 milyon Dolar tutarındaki rezerv artışı ve IMF ile diğer uluslararası kuruluşlara yapılan borç geri ödemeleriyle ilişkilendirilse dahi, cari işlemler açığının boyutu ve finansman şekli, hem sürdürülebilir olmaktan uzaktır hem ekonominin dış şoklara karşı duyarlılığını arttırmaktadır hem de önemli bir kısmı varlık satışı yoluyla finanse edildiği cihetle, gelecek nesillerin refahı pahasına borçlanmaya dayalı sağlıklı iç talep şişkinliğini yansıtmakta ve ulusal refahın dışarı transferi anlamını taşımaktadır.

II.9.1 ÖDEMELER DENGESİ ALANINDA 2006 YILI GELİŞMELERİ

II.9.1.1 Cari İşlemler

“Cari İşlemler Hesabı” açığı, son yıllarda göstermiş olduğu hızlı büyüme eğilimini 2006 yılı ilk yarısında da sürdürmüştür. Bu yılın Ocak – Haziran döneminde “Cari İşlemler Hesabı” açığı, geçen yılın ilk yarısında 13 194 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş olan açığa göre yüzde 41.4 oranında çok ciddi bir artış göstererek 18 655 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Cari açıktaki bu yükselme esas itibariyle, dış ticaret açığında geçen yılın aynı dönemine göre meydana gelen önemli orandaki artıştan kaynaklanmıştır.

Dış Ticaret Hesabı

2006 yılının ilk altı aylık döneminde dış ticaret hesabı, ödemeler dengesi gösterimi uyarınca, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 35 oranında artarak, 19 milyar 936 milyon Dolar tutarında açık vermiştir. Bu olumsuz gelişme söz konusu dönemde ihracat gelirlerinin yüzde 11.5 oranında bir artışla 39 461 milyon Dolara ve tahmini ‘bavul ticareti’ gelirlerinin yüzde 43.9 oranında büyüyerek 2 381 milyar Dolara yükselmesine karşılık, altın ithalatı dahil ithalat harcamalarının (CIF) belirgin şekilde daha yüksek oranda artarak 65 milyar 196 milyon Dolara yükselmesi nedeniyle meydana gelmiştir.

Hizmetler Dengesi

2005 yılı Ocak – Haziran döneminde 3 950 milyon Dolar olan ‘hizmetler hesabı’ fazlası, 2006 yılının aynı döneminde yüzde 8.9 oranında bir azalma ile 3 598 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Bu yılın ilk yarısında geçen yılın aynı dönemine göre, turizm gelirleri yüzde 1.0 oranında azalmayla 5 695 milyon Dolara düşerken, turizm giderleri de yüzde 3.1 oranında düşüşle 1 315 milyon dolar olarak gerçekleşmiş, bu şekilde net turizm gelirleri yüzde 0.4 oranında gerileyerek 2006 yılı Ocak – Haziran döneminde 4 380 milyon Dolar olmuştur.

Aynı dönemde ‘hizmetler’ başlığı altında önemli bir yer tutan ‘taşımacılık’ kaleminde net giderler 2005 yılının aynı dönemine göre fazla değişmeyerek, yüzde 0.3 oranında bir artışla 687 milyon Dolar düzeyinde oluşmuştur.

Taşımacılık, turizm ve inşaat hizmetleri dışında kalan diğer hizmet kalemlerinde

2006 yılının Ocak – Haziran döneminde 141 milyon Dolar tutarında net çıkış olmuştur.

Yatırım Geliri Hesabı

2005 yılının ilk yarısında 3 002 milyon Dolar net çıkışla sonuçlanan ‘yatırım geliri’ hesabı, bu yılın Ocak – Haziran döneminde fazla değişmeyerek 2 973 milyon Dolar net ödemeye sonuçlanmıştır.

2006 yılının ilk yarısında, uzun ve kısa vadeli kredilere ilişkin faiz giderleri, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 158 oranında artmış ve 2 676 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Cari Transferler

2005 yılı ilk yarısına ilişkin değerlerle karşılaştırıldığında, ‘cari transferler’ 2006 yılının Ocak – Haziran döneminde yüzde 5.1 oranında genişleyerek 656 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu tutarın 504 milyon Dolarını işçi gelirleri ve 152 milyon Dolarını da resmi transferler oluşturmuştur.

II.9.1.2. Sermaye ve Finans Hesapları

2006 yılının ilk yarısında finans hesaplarında gerçekleşen net sermaye girişi, 2005 yılın aynı dönemine göre çok ciddi bir düzeyde, yüzde 85 oranında yükselerek 18 milyar 409 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde finans hesaplarında gözlemlenen başlıca gelişmeler aşağıda ana çizgileriyle verilmektedir.

Doğrudan Yatırımlar

Bu kapsamda yabancı sermayeli şirketlerin yurt dışındaki ortaklarından kullandıkları kredileri ve yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye’de gerçekleştirdikleri gayrimenkul alımlarını da içeren ‘yurt dışında yerleşik kişilerin yurt içinde yaptıkları net yatırımlar’ 2005 yılının Ocak – Haziran döneminde 1 215 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken, bu tutar 2006 yılını aynı dönemde çok yüksek bir artışla 8 828 milyon Dolara yükselmiştir. Yurt dışında yerleşiklerin 2006 yılının ilk yarısında Türkiye’de gerçekleştirdikleri net gayrimenkul alımları geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 143.9 oranında bir artışla 1 627 milyon Dolara yükselmiştir.

Yabancı sermayeli şirketlerin yurt dışındaki ortaklarından kullandıkları kredilerle ilgili olarak 118 milyon Dolar tutarında net geri ödemede bulunduğu gözlemlenmiştir. Yurt içinde yerleşik kişilerin geçen yılın ilk yarısında 433 milyon Dolar ola-

rak gerçekleşen yurt dışında yaptıkları net yatırımlar bu yıl Ocak – Haziran döneminde keskin bir düşüşle sadece 6 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Bu şekilde doğrudan yatırımlar kaleminde gerçekleşen net girişler, 2005 yılı Ocak – Haziran döneminde 782 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken, 2006 yılının aynı döneminde 8 882 milyon Dolara tırmanmıştır.

Portföy Yatırımları

2005 yılının ilk yarısında 6 858 milyon Dolar olarak gerçekleşen net sermaye girişi 2006 yılın aynı döneminde 977 milyon Dolar tutarında net çıkışla sonuçlanmıştır.

Varlıklar başlığı altında yurt içinde yerleşik kişilerin yurt dışında menkul değer alım satımları ile ilgili olarak, 2005 yılı Ocak – Haziran döneminde 1 048 milyon Dolarını bulan net alımlar , 2006 yılının aynı döneminde 443 milyon Dolar düzeyinde kalmıştır.

Yükümlükler bölümünde, yurt dışında ihraç edilmiş tahvillerle ilgili olarak, Genel Hükümet, Ocak – Haziran 2006 döneminde 712 milyon Dolar tutarında ana para geri ödemesinde bulunarak, net 1 679 milyon Dolar tutarında borçlanma yapmıştır.

2006 yılı Ocak –Haziran döneminde yurt dışında yerleşik kişilerce, hisse senedi piyasasında sırasıyla 1 008 milyon Dolar net alım ve 3 221 milyon Dolar net satım gerçekleştirilmişlerdir.

Diğer Yatırımlar

Ticari ve nakit krediler ile mevduatlardan oluşan bu kalemden 2005 yılı ilk yarısında 8 967 milyon Dolar tutarında gerçekleşen net girişler bu yılın aynı döneminde yüzde 63.8 oranında bir artış göstermiş ve 14 689 milyon Dolar olmuştur.

Varlıklar

Ticari kredilerde, ihracat karşılığı yurt dışına açılan kredilerle ilgili olarak, 2005 yılı Ocak-Haziran döneminde 1 043 milyon Dolar kredi geri ödemesi gerçekleşirken, bu yılın aynı döneminde net 436 milyon Dolar kredi açılmıştır. 2005 ve 2006 yılının ilk yarılarında nakit kredilerle ilgili olarak sırasıyla 128 ve 371 milyon Dolar kredi açılmıştır.

Bankaların yurtdışı muhabirleri nezdindeki döviz varlıkları 2005 yılı ilk yarısında 669 milyon Dolar azalmışken, bu yılın aynı döneminde 2 192 milyon Dolar artmıştır.

Yükümlülükler

2005 yılının ilk yarısında 7 383 milyon Dolar artışın olduğu yükümlülükler kaleminde bu yılın aynı döneminde 17 688 milyon Dolar artış meydana gelmiştir.

İthalat karşılığı sağlanan ticari krediler tutarı 2005 yılı ilk yarısında 2 018 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken bu tutar bu yılın aynı döneminde 2 383 milyon Dolara yükselmiştir.

IMF kredileri ile ilgili olarak Genel Hükümet 2006 yılı Ocak –Haziran döneminde 3 619 milyon Dolar net kredi geri ödemesi yapmış, aynı dönemde yurt dışı piyasalar ve diğer uluslar arası kuruluşlardan sağlanan uzun vadeli kredilerle ilgili olarak 386 milyon Dolar tutarında net geri ödemede bulunmuştur. Bankacılık sektörünün yurt dışından sağladığı krediler 2005 yılının ilk yarısında net 4 810 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken, bu tutar 2006 yılı Ocak – Haziran döneminde 5 418 milyon Dolara yükselmiştir. Diğer sektörlerin kredi kullanımında çok dikkat çekici bir artış olmuş ve geçen yıl ilk yarıda 3 367 milyon Dolar olan kredi kullanımını 2006 yılı ilk yarısında 11 983 milyon Dolara yükselmiştir.

Yurt dışı yerleşiklerce Merkez Bankası ve diğer bankalarda tutulan mevduatlar kaleminde geçen yılın ilk yarısında 577 milyon Dolar olan net artış tutarı 2006 yılı Ocak – Haziran döneminde 1 787 milyon Dolar net artış düzeyine ulaşmıştır.

Rezerv Varlıklar

Rezerv varlıklar kapsamında yer alan resmi rezervler, 2005 yılı ilk yarısında 6 654 milyon Dolar yükselmiş iken, bu yılın aynı döneminde, Haziran ayındaki 2 044 milyon Dolar tutarındaki azalışa rağmen, 4 125 milyon Dolar artış göstermiştir.

TABLO.II.9.2.
ÖDEMELER DENGESİ
(Ocak-Haziran Dönemi İtibariyle)

(Milyon ABD Dolar)	2005	2006
CARİ İŞLEMLER HESABI	-13194	-18655
İhracat f.o.b.	37040	41842
İthalat f.o.b.	-51806	-61778
Mal Dengesi	-14766	-19936
Hizmet Gelirleri	9345	8879
Hizmet Giderleri	-5395	-5281
Mal ve Hizmet Dengesi	-10816	-16338
Yatırım Gelirleri	1826	2214
Yatırım Giderleri	-4828	-5187
Mal, Hizmet ve Yatırım Geliri Dengesi	-13818	-19311
Cari Transferler	624	656
SERMAYE HESABI		
FİNANS HESABI	19117	26153
Yurtdışında Doğrudan Yatırım	-433	-6
Yurtiçinde Doğrudan Yatırım	1215	8828
Portföy Hesabı-Varlıklar	-1048	-443
Portföy Hesabı-Yükümlülükler	7906	-534
Hisse Senetleri	2842	1008
Borç Senetleri	5064	-1542
Diğer Yatırımlar-Varlıklar	1584	-2999
Merkez Bankası	-13	-1
Genel Hükümet		
Bankalar 554	-2562	
Diğer Sektörler	1043	-436

(Milyon ABD Dolar)	2005	2006
Diğer Yatırımlar-Yükümlülükler	9893	21307
Merkez Bankası	-304	-480
Genel Hükümet	-1013	-386
Bankalar 5691	7685	
Diğer Sektörler	5519	14488
Cari,Sermaye ve Finansal Hesaplar	5923	7498
NET HATA VE NOKSAN	3241	246
GENEL DENGE	9164	7744
REZERV VARLIKLAR	-9164	-7744
Resmi Rezervler	-6654	-4125
Uluslararası Para Fonu Kredileri	-2510	-3619
Ödemeler Dengesi Finansmanı		

PARA VE SERMAYE PIYASASI

III. PARA VE SERMAYE PİYASASI

III.1. PARA POLİTİKASI

Yakın Geçmiş Döneme Kısa Bir Bakış

1990'lı yıllar, Türkiye'de yüksek enflasyonun kesintisiz hüküm sürdüğü, büyüme hızında önemli dalgalanmaların meydana geldiği ve ortalama büyüme hızının geçmiş dönemlerde sağlanmış olan düzeyin, hatta gelişmiş OECD üyesi ülkeler ortalamasının altında kaldığı, yine dalgalanma göstermekle beraber reel faiz haddinin ve kamu kesimi borçlanma gereksiniminin giderek yükseldiği ve dönemin sonlarına doğru kamu maliyesinde bir borç-faiz kısır döngüsünün ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Sözkonusu yakın geçmiş dönemde yüksek reel faizler varlıklı kesime ve kısa vadeli yabancı sermaye sahiplerine hesapsız kaynak aktarımına olanak sağlayarak fakirleşmeye ve gelir adaletsizliğine katkıda bulunurken, 1994, 2000 ve 2001 krizlerinde Merkez Bankası'nın döviz kurlarını yersiz biçimde savunma çabası içine girmiş olması, ulusal servetin başta yabancılar olmak üzere bazı kesimlere aktarılması sonucunu doğurmuştur.

Bütçe açığının yüksek maliyetli iç borçlanma ile karşılanması, faiz giderlerinin bütçe içersindeki payında, 2002 yılına kadar devam edegelen, sürekli bir artışa neden olmuştur. Kamu kesimi borçlanma ihtiyacının yüksekliği, özel bankaların, reel ekonomiye kaynak sağlamaktan uzaklaşarak kamu açıklarını finanse etmeye yönelmelerine – crowding out – yol açmıştır.

Yüksek seyreden ve dalgalanmalar gösteren enflasyon ile süratle artan kamu kesimi borç stoku neticesinde TL.'na olan güvende meydana gelen zayıflama ve TL'nin, bir para biriminin önemli özellikleri olması gereken değer, servet saklama aracı ve uzun vadeli sözleşmelerde bir yükümlülük ölçüsü olma özelliklerini yitirmesi, beraberinde giderek ivme kazanan ve etkisini 2003 yılının ilk dönemine kadar sürdürmüş olan bir "para ikamesi" olgusunu getirmiştir.

Diğer taraftan yüksek reel faizler yabancı fonlar için bir cazibe merkezi oluşturmuş, bankacılık kesimini, yüksek faizli kamu kağıtlarını döviz açık pozisyonları ile fonlamaya özendirmiş, bu durum bir taraftan 1994 Eylülünde ve 2000 Kasımında ve 2001 Şubatında ve 2006 yılı Mayıs ve Haziran aylarında olduğu gibi ülkeyi ani sermaye hareketlerinin getireceği krizlere, diğer taraftan bankaları ve döviz kredisi kullanan özel sektör kuruluşlarını kur risklerine duyarlı hale getirmiştir.

Bu olumsuz ekonomik konjonktür içersinde 1997 yılı sonlarına kadar Merkez Ban-

kası'nın temel amacını, mali piyasalarda istikrarın sağlanması ve korunması oluşturmuştur. Ancak 1998 yılı ile birlikte, ekonomik ve sosyal yapı üzerinde onarılması güç tahribat oluşturan kronik enflasyonun kontrol altına alınarak belirli bir program dahilinde düşürülmesi de, para politikasının bir diğer temel amacı olarak benimsenmiştir.

Enflasyonun düşürülmesi programı IMF ile 26 Haziran 1998 tarihinde yapılan "Yakın İzleme Anlaşması" ile etkinlik kazanmıştır. Ne var ki bu program, Ağustos 1998'de patlak veren Rusya krizi, onun getirdiği sermaye kaçıışı, faizlerdeki tırmanma, iç ve dış talep daralması ve ekonomik yavaşlamanın yılın son çeyreğinde daralmaya dönüşmesi, hükümet değişikliği, siyasi belirsizlik ve öne alınan seçimler gibi bir dizi ekonomik ve siyasi değişiklikten olumsuz yönde, derin biçimde etkilenmiştir.

Merkez Bankası 1999 yılında uyguladığı para politikasını, 1998'de olduğu gibi, enflasyonun kontrol altında tutulmasına katkıda bulunma ve mali piyasalarda istikrarı sağlama hedefleri doğrultusunda belirlemiştir. Bununla beraber yılın ilk yarısında içinde bulunulan ekonomik ve siyasi belirsizlik para politikası uygulamalarını olumsuz biçimde etkilemiştir. 1999 Haziran ayında IMF ile yapılan görüşmeler sonucu, bir yıl önce yapılmış olan "Yakın İzleme Anlaşması"nın –Staff Monitored Program bir programa bağlı ve mali destek içeren bir "Stand-by Anlaşması"na doğru bir köprü görevi görmesi hususunda mutabakata varılmıştır.

Türkiye tarafından verilen "Niyet Mektubu"nun 22 Aralık 1999 tarihinde IMF İcra Direktörleri Kurulu'nca onaylanması ile, 2000-2002 dönemini kapsayan, 3 yıl süreli –17 nci –Stand-by Anlaşması yürürlüğe girmiştir.

Stand-by anlaşması ile belirlenen para ve kur politikası çerçevesinde, kur politikasının yalnızca enflasyon hedefine göre belirlenmesi, 2000 Ocak-2001 Haziran dönemini kapsayan ilk 18 aylık dönemde "enflasyon hedefine yönelik kur sepeti", izleyen dönemde ise "kademeli olarak genişleyen band sistemi" uygulanması öngörülmüştür..

17 nci Stand-by anlaşması çerçevesinde para politikasının temel araçları ve hedefleri de belirlenmiştir. Program çerçevesinde Merkez Bankası önceden açıklamış olduğu döviz fiyatları üzerinden, getirilen tüm döviz almayı, bu şekilde piyasaya döviz karşılığı likidite vermeyi taahhüt etmektedir. Bu surette, Net İç Varlıklar sabit tutulduğu cihetle, TL. yaratma işleminin, sadece döviz satın alınarak yapılması ve para tabanındaki değişiminin, ancak ve ancak Net Dış Varlıklardaki değişim karşılığı olması öngörülmüştür.

Temel makroekonomik hedefler ve performans kriterleri açısından 2000 yılı uygulama sonuçlarına bakıldığında, TÜFE ve TEFE artış oranları ile dış ticaret dengesi ve cari işlemler açığı dışında diğer hedeflerde alınan sonuçlar olumlu olmuştur.

Ne var ki istikrar programı hedeflerindeki en büyük ve kritik sapma dış denge ve cari açık alanında yaşanmış ve bu sapma programın sürdürülebilirliğine en önemli darbeyi indirmiştir. Dış denge, Kasım 2000 itibarıyla GSMH'nın yüzde 4.5'ini aşan ve tümü kısa vadeli dış borçlanma ile finanse edilen 9.1 milyar Dolar cari açıkla sonuçlanmış ve esasen 2000 yılı ilk yarısı sonlarından itibaren aşırı değerli hale gelen TL.'nin kurunun, programda öngörüldüğü gibi hedeflenen enflasyon paralelinde sürdürülebileceği hususundaki güven sarsılmış ve bir zorunlu devalüasyon beklentisi hakim olmaya başlamıştır. Kamu kesimi borçluluk oranı yüksekliği, kamu kesimi bankaları bilançolarında gizlenmekte olan kamu finansman açığı ve borç yükü, bankacılık kesiminin zayıflığı ve batık ya da banka sahiplerine kanalize edilmiş kredilerin yüksek boyutu, yabancıları daha da duyarlı hale getiren unsurlar olmuş ve Kasım krizi ile beraber büyük boyutlu sermaye kaçıışı başlamıştır.

Kasım 2000'de mali sistemde yaşanan kriz sırasında ortaya çıkan yoğun likidite ihtiyacı ve başdöndürücü faiz hadleri, Merkez Bankasının piyasayı fonlamasını gerektirmiş, ancak daha sonra fazla likiditenin dövize yöneleceği kaygısıyla Banka, önceki uygulamasına dönmüştür. Ayrıca, bu dönemde, yerli ve yabancı yatırımcıların döviz talebindeki artış nedeniyle Merkez bankası yaklaşık 6 milyar Dolar tutarında net döviz satışı yapmıştır.

2000 yılı sonunda 2001 yılı para ve kur politikası açıklanmış; döviz kuru politikasının kriz öncesi dönemde belirlenen çerçevede yürütüleceği, para politikasında ise 2000 yılı için belirlenmiş olan genel ilkelerin korunacağı ve yılın ikinci yarısında geçilecek olan döviz bandı sistemi uygulaması sonucu, faiz politikasında belirli bir düzeyde kavuşulacak faiz esnekliği ile para politikasının daha etkin şekilde kullanımına başlanacağı belirtilmiştir.

Kasım kriziyle önemli şekilde artan risk priminin etkisiyle birincil ve ikincil piyasalarda faiz hadleri yüksek seviyesini korumuş ve krizin başta kamu bankaları olmak üzere bankacılık sisteminin mali yapısında oluşturduğu hasar, finansal sistemin kırılganlığını arttırmış, enflasyon oranı ile faiz oranlarının, döviz kuru sepetindeki artışa göre yüksek seviyelerde devam etmesi ve cari işlemler hesabındaki açığın sürmesi, ısrarla uygulanmasına devam edilen mevcut kur rejiminin sürdürülebilirliği konusundaki kuşkuları daha da yoğunlaştırmıştır.

Şubat ayındaki kriz, Kasım ayından sonra artan mali kırılganlığın da etkisiyle, doğ-

rudan mali sisteme olan güven kaybı ve yabancı paraya karşı bir atak şeklinde kendini göstermiş, ve yaklaşık net 5 milyar Dolar tutarında bir döviz rezerv kaybı vuku bulmuştur. 22 Şubat tarihinde, Türk Lirası yabancı para birimleri karşısında dalgalanmaya bırakılmıştır.

Türk Lirasının dalgalanmaya bırakılmasını izleyen günlerde Merkez Bankası piyasanın likidite ihtiyacını karşılayarak ödemeler sisteminin yeniden işler hale getirilmesine öncelik vermiş, bankalar arası para piyasasında alış ve satış kotasyonlarını düşürmüş, APİ (açık piyasa işlemleri) ile bankacılık kesimine likidite temin etmiş, döviz satışı yoluyla mali sistemin dış yükümlülüklerini yerine getirmesine olanak sağlamıştır.

15 Mart 2001 tarihinde Hükümet tarafından “Güçlü ekonomiye geçiş Programı” yayınlanmış, 3 Mayıs 2001 tarihinde verilen Niyet Mektubu, 15 Mayıs tarihinde IMF tarafından onaylanmış ve Türkiye’ye ilave yaklaşık 8 milyar Dolar ek kaynak sağlanmıştır.

18 nci Stand-by Anlaşmasının IMF tarafından onaylandığı gün Merkez Bankası’nca, yılın kalan bölümünde uygulanmak üzere 2001 Yılı Para Programı yayınlanmıştır.

Kur politikası döviz fiyatlarının piyasada arz ve talep koşullarına göre belirlenmesi ilkesine göre şekillendirilmiş, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ve dalgalı kur rejimi çerçevesinde, TL’nin değerindeki hızlı düşüşün enflasyonist etkilerini sınırlandırmak amacıyla para politikasının daha etkin şekilde kullanılması cihetine gidilmesi kararlaştırılmıştır.

Yıl içinde yapılan Merkez Bankası Kanunu değişikliği ile getirilen en önemli hükümlerden birini oluşturan, Merkez Bankası’nca Hazineye ve kamu kurumlarına kredi açma yasağı 5 Kasım 2001 tarihinde başlamıştır.

Merkez Bankası 2 Ocak 2002 tarihinde 2002 Yılı Para ve Kur Politikasını yayınlamıştır. 2002 yılı para programı da 2001 yılında olduğu gibi, parasal hedefleme çerçevesine dayandırılmıştır.

Para programında çapa olarak belirlenen Para tabanının, 2002 yılında enflasyon hedefi ve büyüme beklentisi ile tutarlı olarak yüzde 40 oranında genişlemesi öngörülmüştür.

T.C. Merkez bankasının fiyat istikrarı amacı doğrultusunda en güçlü politika aracı olarak değerlendirdiği kısa vadeli faiz oranları 2002 yılı içerisinde altı kez düşürülmüş ve sonuncusu 11 Kasım 2002’de gerçekleştirilen bu değişikliklerle, gecelik faiz oranı yüzde 44’e, gecelik borç verme faiz oranı da yüzde 51’e indirilmiştir.

T.C. Merkez bankası Ocak 2003'te yayınlamış olduğu 2003 yılı Para Politikası Raporunda, para politikasının 2003 yılında da, Merkez Bankası Yasasında belirtilen fiyat istikrarı çerçevesinde oluşturulacağını ve temel para politikası aracı olan kısa vadeli faiz oranlarının sadece ve sadece enflasyon hedefine ulaşılması amacıyla etkin biçimde uygulanacağını açıklamıştır. Raporunda, enflasyon hedeflemesine geçilene kadar 2002 yılında olduğu gibi örtük enflasyon hedeflemesi stratejisine devam edileceği, kısa dönemli faiz oranlarının gelecek dönem enflasyonu gözetilerek belirleneceği ve para tabanının yine ek bir çapa işlevi göreceği belirtilmiştir.

Para Politikası çerçevesinde öngörüldüğü gibi 2003 yılında kısa vadeli faiz oranları enflasyon beklentilerini yönlendirmek ve fonlama maliyetini belirlemek üzere Merkez bankası tarafından etkin biçimde kullanılmıştır. Merkez Bankası 25 Nisan, 4 Haziran, 16 Temmuz, 6 Ağustos, 18 Eylül ve 15 Ekim tarihlerinde olmak üzere 2003 yılı içerisinde altı kez kısa vadeli faiz oranlarını düşürmüştür. Bu şekilde, Nisan ayında yüzde 44 düzeyinde bulunan gecelik borçlanma faiz oranı ile yüzde 51 olan borç verme faiz oranı, Ekim ayı itibarıyla sırasıyla yüzde 26 ve yüzde 31 seviyesine çekilmiştir.

T.C. Merkez Bankası 2 Ocak 2004 tarihinde 2004 yılı için öngörülen Para ve Kur Politikasının genel çerçevesini açıklamıştır.

Açıklamada Merkez bankasının 2004 yılında da, dalgalı kur rejimi altında örtük enflasyon hedeflemesine devam edeceği, bu çerçevede parasal büyüklüklere de dikkat edileceği ancak önceliğin, gerçekleşecek olan enflasyonun hedeflenen düzeye yakınsamasına verileceği belirtilmiştir. Diğer bir ifade ile MB açıklamasında, para tabanındaki gelişmelerin, enflasyondaki düşüş eğilimi sırasında para talebinin tahminindeki güçlükler de dikkate alınarak, kesin bir hedef niteliğinden ziyade, gelecek dönem enflasyonuna dair içerdiği bilgiler açısından değerlendirileceği ifade edilmiştir. Kısa vadeli faiz oranları temel para politikası aracı olmaya devam ederken, para tabanına yine ek çapa işlevi yüklenmiştir. 2004 yılı enflasyon hedefi olarak yüzde 12 düzeyi belirlenmiştir.

Merkez Bankası açıklamasında 2004 yılında da likidite politikasının fiyat istikrarı temel hedefi doğrultusunda gerçekleştirileceği ve dalgalı kur rejimine devam edileceği belirtilmiş ayrıca döviz kurlarındaki oynamaların boyutunun ölçülmesindeki zorluğa değinilerek, Merkez Bankasının gerekli gördüğü hallerde döviz piyasasına müdahale edebileceği ve döviz rezervlerinin düzeyinin önemi dikkate alındığında, döviz alım ihaleleri düzenleyerek rezervleri artırma çabasında olabileceği ifade edilmiştir.

Hükümet 2 Nisan 2004 tarihinde 7. gözden geçirme çalışmalarına ilişkin olarak Uluslar arası Para Fonuna (IMF) yeni bir Niyet Mektubu vermiştir. Niyet Mektubunda parasal politikayla ilgili olarak, Merkez Bankasının yıllık yüzde 12 düzeyindeki enflasyon hedefine odaklanmayı sürdüreceği ve dalgalı döviz kuru rejimine bağlılığın devam ettirileceği vurgulanmıştır.

Gecikme ile 26 Nisan 2005 tarihinde IMF'ye verilen ve Mayıs 2005 – Mayıs 2008 dönemini kapsayan 19. Stand-by düzenlemesi ile ilgili Niyet Mektubunda yer alan 2005 yılı para politikasına ilişkin performans kriteri ve gösterge niteliğindeki hedefler ile gerçekleşme sonuçları aşağıda verilmektedir:

Para Tabanı (Milyar YTL. Olarak)

	Üst Sınır	Revize Sınır	Gerçekleşme
31 Aralık 2004 itibariyle varolan para tabanı			20.2
31 Mayıs 2005 (performans kriteri)		23.6	23.0
30 Haziran 2005 (performans kriteri)		23.6	22.6
30 Eylül 2005 (performans kriteri)		24.7	27.7
31 Aralık 2005 (gösterge niteliğinde hedef)	25.0	29.2	28.8

Net Uluslar arası Rezerv (NUR) (Milyar Dolar)

	Alt Sınır	Revize Sınır	Gerçekleşme
31 Aralık 2004 tarihi itibariyle varolan rezerv			1.29+18.87(MB)
31 Mayıs 2005 (performans kriteri)		2.0	5.8
30 Haziran 2005 (performans kriteri)		2.0	10.5
30 Eylül 2005 (performans kriteri)		2.75	13.2
31 Aralık 2005 (gösterge niteliğinde hedef)	3.8	14.0*	22.4

*performans kriterine dönüştürülmüştür.

Net İç Varlıklar (Milyar YTL. Olarak)

	Üst Sınır	Revize Hedef	Gerçekleşme
31 Mayıs 2005 (gösterge niteliğinde hedef)	37.7		31.3
30 Haziran 2005 (gösterge niteliğinde hedef)	37.7		24.0
30 Eylül 2005 (gösterge niteliğinde hedef)	37.8		23.7
31 Aralık 2005 (gösterge niteliğinde hedef)	364	25.5	12.6

Niyet mektubunda ayrıca para politikası alanında program döneminde ana hedefin, enflasyonun, AB ülkelerindeki düzeylere indirilmesi olacağı ve TCMB'nin, dalgalı kur rejimi çerçevesinde hareket ederken, net uluslar arası rezervlerini güçlendirmeye çalışacağı belirtilmiştir.

Performans kriterleri ve gösterge niteliğindeki hedeflerde Mayıs ve Haziran aylarına ilişkin olarak öngörülen değerler tümüyle tutturulmuştur. Para tabanı artışının 2005 yılında da hızlı bir şekilde devam etmesi nedeniyle, Eylül 2005 sonu itibariyle net uluslar arası rezervler ve net iç varlıklara ilişkin hedefler tutturulurken, para tabanı gerçekleştirmeleri hedeflenen düzeyin üstünde kalmıştır. Bu gelişme üzerine 19. Stand-by düzenlemesinin 1. ve 2. gözden geçirmelerine ilişkin olarak 24 Kasım 2005 tarihinde IMF'ye verilen niyet mektubu ile Aralık 2005 sonu için net iç varlıklara ilişkin gösterge niteliğindeki üst sınır biraz aşağı çekilirken, para tabanına ilişkin gösterge niteliğindeki üst sınır ile net uluslar arası rezervlere ilişkin gösterge niteliğindeki alt sınır performans kriterine dönüştürülerek yükseltilmiştir.

Aralık 2005 sonu ile ilgili olarak yapılan bu değişikliklerin ardından, gösterge niteliğindeki hedef ve performans kriterleri için öngörülen hedeflere ulaşılmıştır.

Enflasyonla mücadele alanında Merkez Bankası 2005 yılında da, kısa vadeli faiz oranlarını temel politika aracı olarak kullanma doğrultusundaki politikasını sürdürmüştür.

2005 yılı başından itibaren enflasyon beklentileri alanında 11 Ocak, 9 Şubat, 9 Mart, 11 Nisan, 10 Mayıs ve 9 Haziran tarihlerinde yapılan bu indirimler sonucu, gecelik borçlanma faizi yüzde 14.25'e ve borç verme faiz oranı da yüzde 18.25 düzeyine çekilmiştir.

İç talepteki canlılığın sürmesi ve bu durumun, yatırım harcamalarındaki dikkat çekici artışla beraber gelecek dönem enflasyon düzeyi üzerinde bir risk oluşturabileceği düşüncesi ile Merkez Bankası 2005 yılı yaz ayları boyunca faiz indirimlerine ara vermiştir. Ancak hem Avrupa Birliği ile müzakere sürecinin başlaması kararının alınmış olması ve bu gelişmenin geleceğe yönelik beklentilerde yarattığı iyileşme ile sermaye girişlerini arttırıcı etkisi hem iç talepteki gelişmelerin enflasyon haddi üzerindeki arttırıcı etkisinin sınırlı kalabileceği yönünde edinilen izlenim TCMB'nin Ekim ayından itibaren tekrar faiz indirimlerine başlaması üzerinde etkili olmuştur. Bu çerçevede TCMB, 11 Ekim, 9 Kasım ve 9 Aralık tarihlerinde faiz indirimlerine gitmiş, böylece yıl içinde yapılan faiz indirimlerinin sayısı 9'a yükselmiştir.

Bu şekilde 2004 yılı sonuna göre Aralık 2005 sonu itibariyle, gecelik borçlanma fa-

izini yüzde 18.0'den yüzde 13.5', borç verme faiz haddini ise yüzde 22.0'den yüzde 17.5'e düşürmüştür.

Uygulanmış olan para politikası açısından 2005 yılı gelişmelerine göz atıldığında başlıca şu saptamalar yapılabilir:

Enflasyon oranındaki gerileme önceki dört yıla göre biraz yavaşlamakla beraber devam etmiştir. Bütçe disiplininin sürdürülmesi, izlenen ihtiyatlı para politikası ve enflasyon gerçekleştirmelerinin hedefle uyumlu hatta altında kalması sonucu enflasyon bekleyişleri olumlu seyrini korumuştur. Diğer taraftan yapısal reformlarda, bazı gecikmeler olsa da sağlanan ilerlemeler, bütçede üç yıllık planlamaya geçilmesi, bütçe disiplinine özen gösterilmesi, AB'ne tam üyeliğe yönelik müzakerelere başlanması yolunda karar alınması, faizlerin düşmesiyle kamu borçları ödeme potansiyeli konusundaki kaygıların giderilmiş olması ve finansal istikrarın sağlanması risk primini düşürerek, Yeni Türk Lirası cinsinden yatırım araçlarına olan talebi artırmıştır. Bu gelişmeler borçlanma vadelerinin uzamasına imkan vermiş, faizlerin düşmesi Hazine'nin borçlanma maliyet ve ihtiyacını azaltmış, böylelikle "crowding out" etkisi azalarak, kredi arzı desteklenmiştir.

2006 Yılı Para Politikası

T.C Merkez Bankası 5 Aralık 2005 tarihinde "2006 Yılı Para ve Kur Politikası"nı yayınlamıştır. 2006 yılında uygulaması öngörülen para politikasının temel unsurları aşağıda ana çizgileriyle verilmektedir:

- Merkez Bankası 2005 yılını enflasyon hedeflemesi rejimine geçiş için son hazırlık dönemi olarak ilan etmiş ve bu hazırlık döneminde para politikasının daha da kurumsallaşması yönünde atılan adımlar, para politikası stratejisi uygulamasını enflasyon hedeflemesi rejimine bir kademe daha yaklaştırmıştır. Bu çerçevede TCMB, 2006 yılında para politikası kurumsallaşma süreci çerçevesinde enflasyon hedeflemesi rejiminin uygulamasına geçecektir.
- Enflasyon hedefi "nokta hedef" olarak belirlenmiş ve enflasyon hedefinin Tüketici Fiyat Endeksi üzerinden tanımlanması tercih edilmiştir.
- 2006 yılından itibaren üç yıllık bütçe uygulamasına geçilmiş olması durumu dikkate alınarak, enflasyon hedeflemesi rejiminin bu ilk aşamasında hedefler üç yıllık olarak ilan edilmektedir.
- Katılım öncesi ekonomik program ve üç yıllık bütçe planlarıyla uyumlu olarak, 2006, 2007 ve 2008 için yıl sonu hedefleri sırasıyla yüzde 5, yüzde 4 ve yüzde 4 olarak belirlenmiştir.

- Merkez Bankası, enflasyon hedeflemesi rejimi sürecinde hedeften aşağıya da yukarı yönlü sapmaları aynı şekilde değerlendirecektir.
- Enflasyon hedeflemesi rejimi uygulamasında, enflasyonun herhangi bir dönem içinde hedeften belirgin olarak sapsaı durumunda, Merkez bankası söz konusu gelişmenin nedenlerini, yayınladığı raporlar vasıtasıyla kamuoyuna açıklayacaktır.
- Enflasyon hedefi etrafında bir “belirsizlik aralığı” oluşturacak ve 2006 yılında açıklanan aralık hedeften her iki yönde “aşırı sapma” eşikleri için sadece gösterge niteliği taşıyacaktır.
- 2006 yılı için “belirsizlik aralığı” her iki yönde de iki puan olarak oluşturulmuştur.

YIL SONU HEDEFİ İLE TUTARLI ENFLASYON PATİKASI VE BELİRSİZLİK ARALIĞI

	Mart 2006	Haziran 2006	Eylül 2006	Aralık 2006
Belirsizlik Aralığı Üst Sınır	9.4	8.5	7.8	7
Hedefle Tutarlı Patika	7.4	6.5	5.8	5
Belirsizlik Aralığı Alt sınır	5.4	4.5	3.8	3

- Önceden açıklanan bir enflasyon hedefi, sadece, para politikasının denetimi dışındaki unsurlara bağlı olarak hedeflerden çok büyük ve uzun süreli sapmalar görüleceğinin belirlenmesi ve orta vadeli hedeflerin anlamsız kalması durumunda değişecektir.
- Geçici şoklar enflasyon hedeflerini değil, enflasyon tahminlerini değiştirecektir.
- Fiyat istikrarına ulaşılabilmesi için önümüzdeki yıllarda da maliye politikalarında disiplinin sürmesi esastır.

- “IMF programı şartlılığı” kapsamında; Net Uluslar arası Rezervler performans kriteri olmayı sürdürecektir, ancak Para Tabanı performans kriterinin ve Net İç Varlıklar gösterge hedefinin yerlerini “enflasyon gözden geçirme kriterleri” alacaktır.
- Hedefle tutarlı patikanın 2 puan ya da daha fazla altında kalınması veya üzerine çıkılması durumunda, söz konusu durum program şartlılığının ihlal edilmesi anlamına, program esasları dahilinde alınması gereken önlemler açıklanacaktır.
- Enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmesiyle beraber, para politikasının temel iletişim aracı üç ayda bir yayınlanacak olan Enflasyon Raporu olacaktır. Rapor da enflasyon ve genel makroekonomik gelişmeler kapsamlı olarak ele alınacaktır.
- Para Politikası Kurulu toplantı özetleri de iletişim politikasının önemli araçlarından birisi olacaktır.
- Enflasyon hedeflemesi rejimine geçildiğinde, Para Politikası Kurulu para politikası kararlarında, “tavsiye veren” konumdan “karar alıcı” konuma geçecektir.

Hükümetçe 7 Kasım 2005 ve 3.ve 4. Gözden geçirme çalışmalarına ilişkin olarak 7 Temmuz 2006 tarihlerinde IMF’ye verilen Niyet Mektuplarında izlenmekte olan para politikası ana çizgileriyle belirtilmiş ve para politikası alanında saptanmış olan performans kriterleri ve gösterge niteliğindeki hedefler ortaya konulmuştur.

7 Temmuz tarihli Niyet mektubunda 2006 yılında enflasyon hedeflemesine geçildiği belirtilmekte ancak yıl sonu fiili enflasyon oranının yüzde 5’lik nokta hedefin üzerine çıkmasının beklendiği ifade edilmektedir.

Söz konusu son Niyet mektubunda para tabanına, net iç varlıklara ilişkin bir performans kriteri ya da hedef belirtilmemiş 2006 başından itibaren, para politikasına ilişkin uygulamaların enflasyona ilişkin istişari çerçeve ile izleneceği belirtilmiştir.

Aşağıda 7 Temmuz 2006 tarihinde verilen Niyet Mektubunda para politikası alanında belirlenmiş olan NUR’la ilgili performans kriteri aşağıda verilmektedir:

Kantitatif Performans Kriteri

NUR Net Uluslar arası Rezerv (TCMB ve Hazine Birlikte) (Milyar Dolar)

31 Aralık 2005	31 Mart 2006	30 Haziran 2006	30 Eylül 2006	31 Aralık 2006
15.9	19.7	24.3	20.3	22.6
22.4 (Gerçekleş.)	32.4 (Gerçekleş.)	31.0 (Gerçekleşme)		

III.2. KUR POLİTİKASI VE DÖVİZ PİYASASINDAKİ GELİŞMELER

2001 yılı Şubat ayında yaşanan ekonomik kriz ertesinde dalgalı kur sistemine geçilmesi kararlaştırılmış ve döviz kurunun piyasa arz ve talep koşullarına göre belirlenmesi ilkesi benimsenmiştir. Bu çerçevede döviz kuruna müdahalelerin en alt düzeyde tutulması ve piyasaya yapılacak müdahalelerin aşırı ve geçici dalgalanmaları engellemeye yönelik olması ve dövizin uzun dönemli denge değerini bozucu nitelik taşınamaması yaklaşımı temel politika olarak benimsenmiştir. Bu politika çerçevesinde, gerektiğinde ve dalgalı döviz kuru rejimi ile bir çelişki doğurmayacak şekilde, döviz rezervlerinin artırılmasına dönük yöntemlerin kullanılması cihetine gidilebilmesi de öngörülmüştür.

Merkez Bankası dalgalı kur sistemine geçiş ertesinde, özellikle 2001 yılının Ağustos ayına kadar döviz kurunda ani dalgalanmalar meydana geldiğinde piyasaya program dışı müdahalelerde bulunma ihtiyacını hissetmiş, Eylül ayından itibaren program kapsamında yapmakta olduğu döviz satış ihalelerini günlük olarak yapmaya başlamıştır.

Merkez Bankası 2 Ocak 2002 tarihinde Döviz ve Efektif Piyasaları'ndaki aracılık faaliyetine aşamalı olarak son vereceğini açıklamıştır. Bu uygulama ile işlem risklerinin piyasa katılımcıları tarafından üstlenilmesi ve piyasalarda risk algılamalarının tam olarak yansıtıldığı fiyatların oluşması hedeflenmiştir.

Merkez Bankası sadece kısa dönemli aşırı döviz kuru dalgalanmalarında piyasaya müdahale cihetine gitme ve bu müdahalelerin de kurların uzun dönem değerini etkilememesine özen gösterme şeklindeki bu politikasını, 2002 yılında döviz piyasasına sınırlı miktarlarda gerçekleştirdiği üç ayrı müdahale ile uygulamıştır. Bu kapsamda Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında düzenlenmiş olan döviz alım ihaleleri ile 695 milyon Dolar alımında bulunmuştur.

Merkez Bankası Haziran ayı sonunda piyasalarda yaşanan gelişmeleri göz önüne

olarak, Temmuz ayı başından itibaren programlı döviz alım ihalelerine geçici bir süre için ara vermiş, 2002 yılının kalan döneminde de döviz alım ihalesi yapılmamıştır.

Döviz kurunda ani ve aşırı dalgalanmalar meydana gelmesi durumunda piyasaya müdahalede bulunulması şeklindeki TCMB genel politikasının bir yansıması olarak, Merkez Bankası'nca, Temmuz ve Aralık 2002 tarihlerinde, birincisinde satış, ikincisinde alım yönlü müdahalede bulunulmuştur. Aralık ayı sonlarına doğru iç ve dış gelişmeler sonucunda Türk Lirasında yukarı yönlü aşırı dalgalanmalar gözlenmiş ve Merkez Bankası piyasalara satış yönlü müdahalede bulunmuştur. 2002 yılında, Aralık ayları sonları itibariyle, Dolar TL'na karşı yüzde 13.9 oranında değerlendirirken, Euro da aynı dönemde, Euro/Dolar paritesinin Euro lehine gelişmesi sonucu, Türk Lirasına karşı yüzde 35.6 oranında değer kazanmıştır.

2003 yılının ilk yarısında Irak Savaşına ilişkin belirsizlikler döviz kurlarının dalgalı bir seyir izlemesine neden olmuştur. Savaşın bitmesi ve belirsizliklerin azalması ile birlikte başlayan ters para ikamesi ve oluşan döviz arz fazlası, Doların Euro karşısında önemli ölçüde değer yitirmesinin de etkisiyle, Türk Lirasının hızlı bir değer kazanma sürecine girmesine neden olmuştur. Yüksek getirisi nedeniyle TL cinsinden yatırım araçlarına ilginin artması ve dolayısıyla döviz mevduatlarındaki duraganlık, bunun yanı sıra yoğun şekilde bir sistem dışı döviz ve efektif girişi yaşanması döviz arzının artmasında başta gelen etkenler olmuştur. Haziran ayından itibaren ise döviz kurlarındaki düşüş hızı yavaşlamaya yüz tutmuş ve kur daha istikrarlı bir seyir izlemiştir. Bu dönemde Merkez bankası benimsemiş olduğu kur politikası çerçevesinde Mayıs 2003 ayından itibaren döviz kurlarındaki aşırı oynaklığı önlemeye yönelik olarak beş kez doğrudan döviz alım müdahalesinde bulunmuş ve döviz rezervlerini arttırmaya yönelik olarak ta ihale yöntemiyle döviz alımları gerçekleştirmeye başlamıştır.

2003 yılı Mayıs- Ekim döneminde Merkez bankası, beş kez başvurduğu alım müdahaleleriyle 4.8 milyar Dolar ve ihale yöntemiyle de 5.7 milyar Dolar olmak üzere piyasadan toplam 10.5 milyar Dolar tutarında döviz alımı gerçekleştirmiştir.

MERKEZ BANKASI DÖVİZ ALIMLARI
(Milyon Dolar)

	Günlük Ortalama Teklif	Teklifin Karşılanma Oranı (%)	Döviz Alım Tutarı	Doğrudan Döviz Alım Tutarı	TOPLAM
2003 Yılı Toplamı	-	-	5.653	4.808	10.461
2004 Yılı Toplamı	-	-	4.104	1.283	5.387
2005 Yılı Toplamı	-	-	7.460	14.501	21.961
2005 Yılı					
Ekim	71.3	37.8	513	3.271	3.784
Kasım	63.8	49.7	539	3.164	3.639
Aralık	49.2	57.3	593	0	593
2006 Yılı					
Ocak	80.1	57.0	640	0	640
Şubat	80.7	47.5	690	5.500	6.190
Mart	82.8	47.2	899	0	899
Nisan	92.7	38.8	647	0	647
Mayıs	81.5	37.7	338	0	338

Kaynak: DPT, Mali Piyasalarda Gelişmeler, Haziran 2006, S. 5.

2004 Yılı Para Programında açıklanan kur politikası ile tutarlı olarak TCMB, döviz arzındaki gelişmeleri dikkate alarak, 23 Ocak 2004 tarihinden itibaren günlük döviz alım ihalelerine yeniden başlamıştır. Merkez Bankası program doğrultusunda devam ettirdiği döviz alım ihalelerinde geçerli olan miktarı, döviz arzındaki azalmaya dayalı olarak, 14 Nisan 2004 tarihinden itibaren düşürmüştür. Piyasalarda, uluslar arası piyasalarda faiz artırımını beklentisinden kaynaklanmış olan arz daralması nedeniyle Merkez Bankası'na, 27 Nisan tarihinden itibaren ihalelere ara verilmiştir. Ancak başta A.B.D.'nde FED'in izleyeceği faiz politikası ile ilgili beklentiler olmak üzere

piyasalarda tedirginlik doğması ve para ikamesi sürecinin neden olduğu döviz likiditesi azalması sonucu döviz kurlarında meydana gelen aşırı oynaklık üzerine, Merkez bankası 11 Mayıs 2004 tarihinde döviz piyasasına doğrudan satım müdahalesinde bulunmuştur.

AB müzakere sürecinin olumlu gelişmesinin ülkeye yabancı sermaye girişini arttıracacağı ve ters para ikamesi sürecini daha da belirgin hale getireceği hususu dikkate alınarak 22 Aralık 2004 tarihinden itibaren Merkez Bankasıncı döviz alım ihalelerine yeniden başlanılmıştır.

Merkez Bankası döviz alım ihaleleri ve doğrudan döviz alımı sürecini 2005 yılında da sürdürmüş ve yılın tamamı itibariyle toplam 21 milyar 961 milyon Dolar tutarında alım gerçekleştirmiştir.

Aşağıdaki Tabloda Dolar ve Euronun YTL cinsinden döviz kurları ile Euro/Dolar paritesindeki gelişmeler verilmektedir: (Dönem sonları itibariyle TCMB döviz alış kuru)

	Dolar / YTL.	Euro / YTL.	Euro / Dolar
Aralık 2001	1.4396	1.2681	0.881
Aralık 2002	1.6397	1.7189	1.048
Aralık 2003	1.3958	1.7450	1.250
Aralık 2004	1.3363	1.8233	1.364
2005 Yılı			
Ocak	1.3295	1.7297	1.301
Şubat	1.2785	1.6949	1.326
Mart	1.3462	1.7439	1.295
Nisan	1.3844	1.7942	1.296
Mayıs	1.3550	1.6742	1.236
Haziran	1.3337	1.6100	1.207
Temmuz	1.3307	1.6060	1.207
Ağustos	1.3508	1.6627	1.231
Eylül	1.3406	1.6161	1.206

Ekim	1.3473	1.6345	1.213
Kasım	1.3497	1.5947	1.182
Aralık	1.3430	1.5904	1.184
2006 Yılı			
Ocak	1.3219	1.5972	1.208
Şubat	1.3113	1.5541	1.185
Mart	1.3427	1.6211	1.207
Nisan	1.3195	1.6410	1.244
Mayıs	1.5380	1.9748	1.284

Merkez Bankasının ihaleler ve müdahaleler yoluyla döviz piyasasında meydana gelen aşırı hareketlenmeleri ve oynaklıkları gidermeye yönelik faaliyetleri 2005 yılında da sürmüştür. 2005 yılı içinde, ihaleler ve müdahaleler yoluyla alımı yapılan toplam döviz tutarı 21 milyar 961 milyon Dolar olmuştur. Böylece 2003 – 2005 döneminde gerçekleştirilen toplam net döviz alım tutarı 37.5 milyar Dolara ulaşmıştır.

TCMB, 5 Aralık 2005 tarihinde yayınlamış olduğu 2006 yılına ilişkin “Para ve Kur Politikası” duyurusunda, bir önceki yıl 20 Aralık 2004 tarihli duyurusunda yer verilen kur politikasına ilişkin genel çerçevenin 2006 yılı için de geçerli olduğunu belirtmiştir. Bu çerçevede 2006 yılında da döviz arzının yüksek seyredeceği öngörülerek, günlük döviz alım ihalelerine devam edilmesine ve ihalelerde alımı yapılacak döviz tutarının 2006 yılı başından itibaren günlük 15 milyon Dolardan, 20 milyon Dolara çıkarılmasına karar verilmiştir. Duyuruda ayrıca, 2006 yılında da, döviz likiditesinde olağanüstü farklılaşmalar görülmedikçe bu programda bir değişikliğe gidilmeyeceği belirtilmiştir. Sonuç olarak, 2006 yılında da döviz kurlarının piyasada arz ve talep koşulları tarafından belirleneceği vurgulanmıştır.

Hernekadar Banka 2006 yılında döviz kurlarının piyasada arz ve talep koşulları tarafından belirleneceği hususunu temel bir politika uygulama yöntemi olarak benimsemişse de, Mayıs ayı ortalarından itibaren küresel ekonomide yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin fon çıkışına yol açmak suretiyle Türkiye’yi derinden etkilemesi, TCMB’ni ciddi bir şekilde döviz piyasasına müdahalede bulunma durumunda bırakmıştır.

Petrol fiyatı yüksek düzeyini korurken ve daha da yükselme riski taşırken temel mal

fiyatlarında gözlemlenen hızlı artışların dünyada enflasyon seviyesinde yükselmeye yol açacağı ve bu yükselmenin faiz hadlerini de yükselterek küresel büyüme hızını olumsuz yönde etkileyeceği yolundaki kaygıların yoğunluk kazandığı bir ortamda FED'in ve diğer bazı Merkez bankalarının faiz artışına gitmeleri yatırımcıların, fonlarını, risk priminin ve getiri düzeyinin yüksek olduğu ülkelerden, riski düşük, daha güvenli varlıklara yönlendirmelerine yol açmıştır. Bu gelişme hemen tüm gelişmekte olan ve yeni yükselen ekonomilerde fon çıkışlarına ve ulusal paraların değer kaybetmesine yol açmıştır. Ancak küresel düzeydeki bu likidite daralmasının etkisi diğer ülkelere göre, geçmiş iki-üç yıllık dönemde giderek önem kazanan cari işlemler hesabı açığı vermiş, ulusal parası değer kazanmış ve mevcut cari işlemler açığının sürdürülebilirliği konusunda ciddi soru işaretlerinin gündeme gelmiş olduğu Türkiye'yi daha derinden etkilemiştir.

Yüksek getiri peşindeki spekülasyon yabancı sermayenin, hem yüksek faiz geliri hem değer kazanan YTL: nedeniyle döviz satarak girdiği YTL. bazlı varlıklardan çıkıp döviz alıp çekilme çabası içersine girmesi, borsada ve döviz piyasasında ani bir çalkantıya yol açmış ve borsa endeksi önemli ölçüde gerilerken döviz fiyatları yükselmiş ve YTL. önemli oranda değer yitirmiştir. – Aynı senaryo 2004 yılının ikinci çeyreğinde de FED faiz artırımını sinyali verdiği zaman cereyan etmişti, sermaye piyasaları ciddi satış baskısı altında kalmış, döviz piyasaları sarsılmış ve diğer yeni yükselen ekonomilerde olduğu gibi Türkiye'de de döviz fiyatları artmıştı. Ancak likidite bolluğunun devam etmesi, Doların değer kaybının durması ve menkul ve gayrimenkul sermaye piyasalarında oluşmuş olan balonların sürmesi, ayrıca likidite bolluğu nedeniyle risk algılamalarının fazla ciddiye alınmaması sonucu sermaye hareketleri tekrar eski mecrasına dönmüş ve sarsıntı atlatılmış, FED'in faiz artırımlarını sürdürmesine rağmen sermaye hareketleri yeniden ivme kazanmıştı. – Ancak ani ve ciddi düzeydeki döviz kuru yükselmelerinin, bankaların açık pozisyonlarının fazla olmasına karşılık reel sektörün yakın geçmiş dönemde dış borçlanmayla yüksek boyutlu makine – ekipman yatırımına gitmiş ve dövizle borçlanıp YTL. cinsinden kredili satış yapmış olması nedeniyle reel kesim üzerinde yarattığı ciddi kaygı, onları Merkez Bankası üzerinde piyasaya müdahale etmesi yönünde baskı kurmaya yöneltmiştir. Son üç yıllık dönemde enflasyon haddinin gerilemesinde YTL.'nin önemli oranda değer kazanmış olmasının etkilerini ve bir dış şok neticesinde YTL. değerinde meydana gelebilecek bir düzeltme hareketinin enflasyon üzerinde yaratacağı önemli olumsuz etkiyi gözardı ederek 2006 yılında enflasyon hedeflemesi rejimini benimseyen T.C. Merkez Bankası bir süre direndikten sonra döviz piyasasına doğrudan müdahale etmek durumunda kalmıştır.

TCMB Para Politikası Kurulu piyasalarda başgösteren çalkantıyı önlemek, speküla-

tif yabancı sermayenin yurt dışına çıkışını engellemek, döviz kurlarındaki tırmanışı önlemek ve enflasyon hedeflemesine geçmiş olmasının getirdiği kurumsal sorumlulukla döviz kurlarındaki artışın enflasyonu yukarı çekici etkisini dikkate alarak 4 Haziran ve 25 Haziran tarihlerinde faiz hadlerini 400 baz puan artırmış ayrıca bu dönemde yoğun şekilde piyasaya döviz satmıştır. Bu şekilde Merkez Bankası orta ve uzun dönemde sürdürülebilirliği olmayan düşük kur – yüksek faiz politikasını sürdürme yönünde tavır koymuş, borçlanma ve varlık satışı yoluyla finanse edilen ve üretim ile istihdamın yurtdışına yönelmesine yol açan çok yüksek düzeydeki cari işlemler açığının, ileride yine ancak daha ağır bir krizle noktalanacak şekilde, bir süre daha devam etmesine razı olmuştur.

MERKEZ BANKASI ANALİTİK BİLANÇOSU
(Milyon YTL. Olarak)

	2004 Aralık	2005 Aralık	2006 Mayıs
Merkez Bankası Parası (Net Döviz			
Pozisyonu + Net İç varlıklar)	24.743.1	38.547.7	51.160.2
Net Döviz Pozisyonu (NDP)	3.672.6	20.815.3	39.393.5
- Net Dış varlıklar	23.048.0	49.480.2	70.150.8
- İç Döviz Yükümlülükleri	19.375.4	28.664.9	30.757.3
Net İç Varlıklar (I +II)	21.070.6	17.732.4	11.766.7
I. Toplam İç Krediler (1+2+3+4+5)	25.581.9	21.440.2	14.375.3
1. Hazinesinin Borçları	23.239.4	19.429.1	18.658.6
a. DİBS	19.577.2	19.470.0	18.698.0
b. Döviz Endeksli DİBS	3.715.3	0.0	0.0
c. Diğer	-53.0	-40.9	-39.4
2. Değerleme Hesabı	2.032.4	2.009.6	-4.285.4
3. IMF Acil Yardımı	0.0	0.0	0.0
4. Bankalara Açılan Krediler	7.7	1.4	2.2
5. TMSF'na Kullandırılan Krediler	302.3	0.0	0.0

	2004 Aralık	2005 Aralık	2006 Mayıs
II. Diğer	-4.511.3	-3.707.8	-2.608.6
REZERV PARA	20.327.7	32.696.4	35.675.5
Emisyon	13.465.2	19.612.0	22.723.7
Bankalar Zorunlu Karşılıkları	3.115.3	0.0	0.0
Bankalar Serbest Mevduatı	3.608.0	12.898.9	12.830.3
Diğer	139.2	185.5	121.6
PARASAL TABAN	23.949.7	37.679.4	50.682.8
APİ'den Borçlar	3.622.1	4.983.0	15.007.3
MERKEZ BANKASI PARASI (MBP)	24.743.1	38.547.7	51.160.2
Kamu Mevduatı	793.4	868.3	477.4

III.3. PARA PİYASASINDAKİ GELİŞMELER

III.3.1. EMİSYON HACMİ

2005 yılında gerçekleşen hızlı ekonomik büyümeye ve ekonomik faaliyet hacmindeki genişlemeye ve beklentilerdeki iyileşmeye ayrıca TCMB'nın döviz alımlarına bağlı olarak emisyon hacmi ve M1 ve M2 para arzları ciddi reel artışlar göstermişlerdir. Nakit talebinde yaşanan artışın dolaşımdaki para miktarını arttırmasının etkisiyle 2005 yılında bir önceki yıla göre dar kapsamlı para arzı (M1) yüzde 41.7, geniş tanımlı para arzı (M2) de, ekonomik birimlerin yüksek getiri nedeniyle tasarrufları içinde Devlet İç Borçlanma Senetlerine (DİBS) ayırdıkları payı büyütmiş olmaları sonucu, yaklaşık aynı düzeyde, yüzde 40.1 oranında artmıştır. Ancak yıl içerisinde gerek TL'nin Dolar ve Euroya karşı değer kazanması gerek ters para ikamesinin yavaşlamakla beraber sürmesi nedeniyle, döviz tevdiat hesapları tutarı fazlaca değişmemiş ve sadece yüzde 0.5 oranında bir artış meydana gelmiş ve dolayısıyla, geniş tanımlı para arzına döviz tevdiat hesaplarının eklenmesiyle bulunan Para arzı (M2Y) daha düşük düzeyde, yüzde 23.8 oranında bir artış sergilemiştir. M2Y para arzındaki nominal genişleme 2004 yılına göre aynı düzeyde gerçekleşirken, enflasyondaki düşüş nedeniyle reel büyüme 2005 yılında daha yüksek olmuştur.

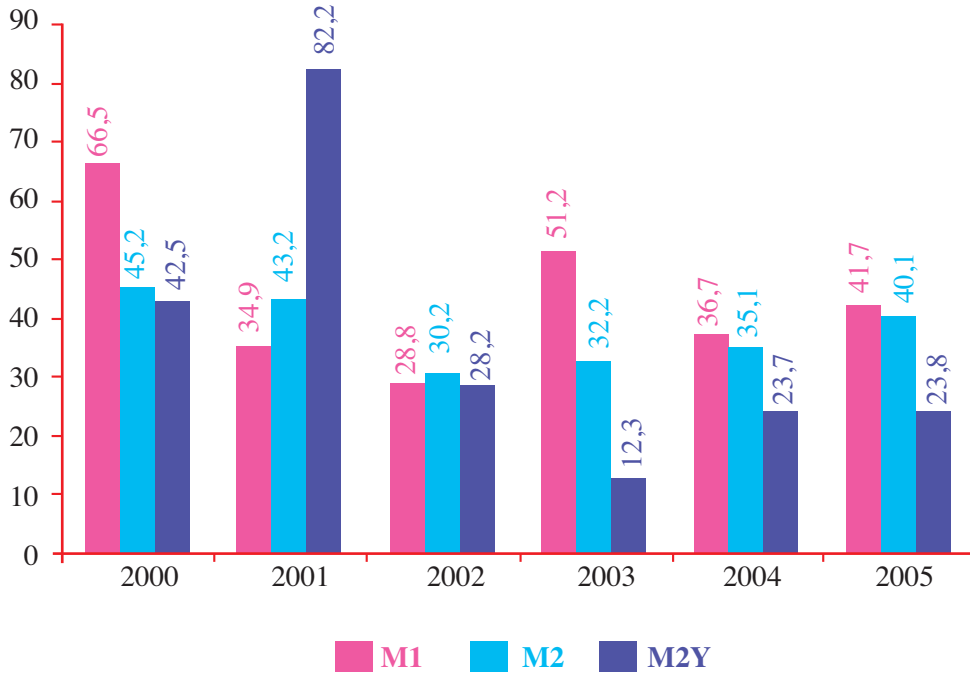
2005 yılı için GSMH deflatorünün yüzde 5.3 düzeyinde gerçekleştiği dikkate alındığında, M1'deki reel büyümenin yüzde 34.6, M2'deki reel büyümenin yüzde 33.0 ve M2Y'deki reel büyümenin ise yüzde 17.6 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir.

TABLO.III.3.1.
BAŞLICA PARASAL GÖSTERGELER
(Bin YTL.)

	Yıl Sonu				Haziran Sonu	
	2002	2003	2004	2005	2005	2006
Emisyon Hacmi	7.707.082	10.844.508	13.465.237	19.612.019	16.649.465	23.275.667
Rezerv Para	10.662.123	15.442.662	20.327.656	32.696.350	22.682.401	36.780.288
Para Arzı(M1)	14.258.860	21.564.149	29.469.070	41.758.872	33.025.680	45.581.764
-Dolaşımdaki Para	7.208.863	10.128.670	12.446.299	18.276.069	15.672.465	21.719.696
Para Arzı(M2)	61.195.275	80.922.936	109.344.449	153.146.146	125.400.601	176.913.206
Para Arzı(M2Y)	133.450.273	149.854.800	185.418.562	229.586.587	196.999.691	269.577.745
Merkez Bankası Kre.	250.000	0	0	0	0	0
-Kamu	0	0	0	0	0	0
-Özel	250.000	0	0	0	0	0
Mevduat Bank. Yurt İçi Kre.	31.845.411	48.018.584	77.628.147	120.994.175	94.058.913	154.374.588
Yat. Kalkın. B. Yurt İçi Kre.	3.064.396	3.729.695	4.583.828	5.496.950	5.006.562	6.402.489
Yurt İçi Net Kredi Hacmi	34.909.807	51.748.279	82.211.975	126.491.125	99.065.475	160.777.077
Yurt İçi Yer. Toplam Mevduat	128.549.197	144.608.935	179.314.351	221.631.856	188.381.542	259.086.658
Toplam YTL Mevduat	56.294.199	75.677.074	103.240.239	145.191.416	116.782.452	166.422.119
- YTL Tasarruf Mevduatı	34.678.913	45.116.114	61.463.036	86.813.210	70.544.804	103.714.638
Döviz Tevdiat Hes.	72.254.998	68.931.861	76.074.112	76.440.440	71.599.090	92.664.539

2005 yılı içerisinde M1 para arzının, M2 para arzının ve M2Y para arzının Rezerv paradan daha yavaş bir genişleme göstermiş olmaları nedeniyle M1 / Rp ve M2 / Rp ve M2Y / Rp para çarpanları yıl içinde küçülmüştür.

YILLAR İTİBARIYLA PARA ARZI DEĞİŞİMİ (Yıllık % Nominal Değişim)

TABLO.III.3.2.
BAŞLICA PARASAL GÖSTERGELERDE DEĞİŞMELER
(Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişme)

	2001	2002	2003	2004	2005
Emisyon Hacmi	41,3	44,6	40,7	24,2	45,6
Rezerv Para	33,3	34,4	44,8	31,6	60,8
Para Arzı(M1)	27,9	28,8	51,2	36,7	41,7
Para Arzı(M2)	40,9	30,2	32,2	35,1	40,1
-Dolaşımdaki Para	49,3	50,1	40,5	22,9	46,8
-Banka Parası	40,0	28,0	31,1	36,9	55,8
Para Arzı(M2Y)	80,1	28,2	12,3	23,7	23,8
Merkez Bankası Kre.	49,5	-66,7	-100,0	0,0	0,0
-Kamu	-100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-Özel	50,0	-66,7	-100,0	0,0	0,0
Mevduat Bank. Yurt İçi Kre.	21,2	1,9	50,8	61,7	55,9
Yat. Kalkın. B. Yurt İçi Kre.	76,6	9,5	21,7	22,9	19,9
Yurt İçi Net Kredi Hacmi	24,5	2,5	48,2	58,9	53,9
Yurt İçi Yer. Toplam Mevduat	82,7	25,9	12,5	24,0	23,6
Toplam YTL Mevduat	43,1	25,3	34,4	36,4	40,6
- YTL Tasarruf Mevduatı	50,4	27,2	30,1	36,2	41,2
Döviz Tevdiat Hes.	132,9	26,4	-4,6	10,4	0,5

III.3.2 PARA ARZI

III.3.2.1. DAR TANIMLI PARA ARZI (M1)

Daha önceki yıllarda hızlı bir genişleme göstermiş olan ve 1998, 1999 ve 2000 yıllarında sırasıyla yüzde 65.7, yüzde 115.9 ve yüzde 66.5 oranında büyümüş olan Dar Tanımlı Para Arzı (M1) artış hızı, 2001 yılında özenli bir şekilde izlenen enflasyonu düşürücü politikalar paralelinde belirgin bir gerileme göstermiş ve yüzde 27.9 olarak gerçekleşmiştir. Para arzı büyüme hızındaki yavaşlama 2002 yılında da devam etmiş ve yüzde 28.8 oranında nominal bir büyüme göstermiş, reel anlamda ise yüzde 10.4 oranında bir daralma ortaya koymuştur. 2003 yılında ise ekonomik büyümenin devam etmesi ile nakit talebinde meydana gelen yükselme dolaşımdaki para miktarını arttırmış ve Dar Tanımlı Para Arzı (M1) nominal yüzde 51.2 ve reel yüzde 23.4 oranında genişlemiştir. Dar tanımlı para arzındaki reel büyüme 2004 yılında da sürmüştür ve M1 2004 yılında nominal yüzde 36.7 ve reel yüzde 23.6 oranında genişlemiştir. M 1'deki genişleme 2005 yılında daha da hızlanmıştır. Dar tanımlı para arzı M 1'in 2005 yılında nominal yüzde 41.7 ve reel anlamda da yüzde 34.6 oranında genişlediği gözlemlenmiştir.

Haziran ayları itibariyle son bir yıllık dönemde Dar Tanımlı Para arzı M1'de meydana gelen genişleme nominal yüzde 38.0, reel yüzde 25.3 olmuştur. (12 aylık ortalamalara göre Haziran 2005 / Haziran 2004 TÜFE artışı oranı = % 10.12)

TABLO III.3.3.
DAR TANIMLI PARA ARZI M1
(Bin YTL.)

	Dolaşımdaki Para		Bankalardaki Vadeli+Diğer Mevd.		Merkez Bankası Mevduatı		Toplam	
	Bin YTL.	Artış %	Bin YTL.	Artış %	Bin YTL.	Artış %	Bin YTL.	Artış %
1997	641.707	80.8	736.641	54.6	256	59.0	1.378.604	65.8
1998	1.106.023	72.4	1.177.706	159.9	445	73.8	2.284.174	65.7
1999	2.003.483	81.1	2.927.483	148.6	296	-33.5	4.931.262	115.9
2000	3.214.550	60.4	4.994.420	70.6	654	120.9	8.209.624	66.5
2001	4.801.257	49.3	6.271.522	25.6	491	-24.9	11.073.270	27.9
2002	7.208.863	50.1	7.046.747	12.4	3.249	561.7	14.258.860	28.8
2003	10.128.670	40.5	11.434.056	62.3	1.422	-56.2	21.564.149	51.2
2004	12.446.299	22.9	17.020.523	48.9	2.249	58.2	29.469.070	36.7
2005	18.276.069	46.8	23.481.658	38.0	1.145	-49.1	41.758.872	41.7

Kaynak : T.C. Merkez Bankası

Haziran 2006 ayı sonu itibariyle Dar Tanımlı Para arzı (M1) 45 Milyar 581 Milyon 764 Bin YTL.'na ulaşmış bulunmaktadır.

III.3.2.2. GENİŞ TANIMLI PARA ARZI

Dar tanımlı para arzına resmi mevduat dışındaki vadeli mevduat tutarının eklenmesi ile bulunan Geniş Tanımlı Para Arzı (M2), 2005 yılında yüzde 40.1 oranında bir genişleme ile yıl sonunda 153 146 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. Geniş tanımlı para arzı 2005 yılında reel anlamda yüzde 33.0 (2005 yılı deflatörü = yüzde 5.3) oranında kayda değer bir genişleme göstermiştir..

TABLO III.3.4.
GENİŞ TANIMLI PARA ARZI M2
(Bin YTL. Olarak)

Yıl	M1	Vadeli Mevduat	M2	M2 % Değiş	Döviz Mevduatı	M2Y	M2Y % Değiş.
1997	1.378.604	3.885.925	5.264.529	87.9	4.864.307	10.128.836	99.3
1998	2.284.174	8.572.589	10.856.763	106.2	8.568.813	19.425.576	91.8
1999	4.931.262	17.664.799	22.596.061	108.2	17.523.249	40.119.310	106.5
2000	8.209.624	24.602.939	32.812.563	108.1	24.354.866	57.167.429	42.5
2001	11.073.270	35.912.717	46.985.987	43.2	57.146.816	104.132.803	82.2
2002	14.258.860	46.936.415	61.195.275	30.2	72.254.998	133.450.273	28.2
2003	21.564.149	59.358.787	80.922.936	32.2	64.399.837	149.854.800	12.3
2004	29.469.070	79.875.379	109.344.449	35.1	76.074.113	185.418.562	23.7
2005	41.758.872	111.387.274	153.146.146	40.1	76.440.441	229.586.587	23.8

Geniş Tanımlı Para Arzına (M2) döviz tevdiat hesaplarının eklenmesiyle bulunan Para Arzı (M2Y), yüzde 23.8 oranında nominal ve yüzde 17.6 reel bir büyüme ile, bir önceki yıl sonu rakamı olan 185.419 milyon YTL.'ndan, 229.587 milyon YTL.'na yükselmiştir.

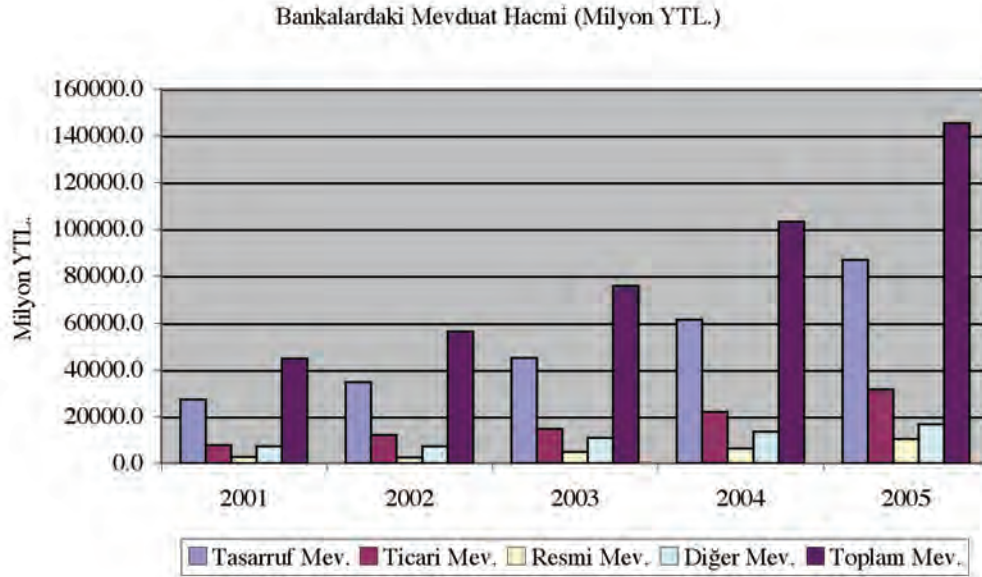
TABLO III.3.5.
BANKALARDAKİ MEVDUAT
(Yılları İtibariyle Bin YTL)

Mevduat	2002	2003	2004	2005	2005/2004 Değişim % si
Tasarruf Mevduatı	34.678.413	45.116.114	61.463.036	86.813.210	41.2
Vadeli	32.614.228	41.396.994	56.258.543	78.526.030	39.6
Vadesiz	2.064.685	3.719.120	5.204.493	8.287.180	59.2
Ticari Mevduat	12.045.190	14.765.434	21.841.482	31.520.227	44.3
Vadeli	8.261.003	9.184.744	13.169.585	19.548.113	48.4
Vadesiz	3.784.187	5.580.690	8.671.897	11.972.114	38.1
Resmi Mevduat	2.311.037	4.884.231	6.344.337	10.322.484	62.7
Vadeli	1.167.562	2.397.824	3.344.489	5.116.959	53.0
Vadesiz	1.143.475	2.486.407	2.999.848	5.205.525	73.5
Diğer Mevduat	7.259.059	10.911.295	13.591.384	16.535.495	21.7
Vadeli	6.061.184	8.777.049	10.447.251	13.313.131	27.4
Vadesiz	1.197.875	2.134.246	3.144.133	3.222.364	2.5
Toplam TL. Mevduat	56.294.199	75.677.074	103.240.239	145.191.416	40.6
Döviz Tevdiat Hesabı ⁽¹⁾	72.254.998	68.931.861	76.074.113	76.440.441	0.5
Döviz Tevdiat Hesabı \$	48.893	54.078	63.115	63.710	0.1
Yerleşik Olanlar	46.210	51.407	59.841	60.626	1.3
Yurtdışı Adresliler	1.843	2.671	3.274	3.084	-5.8

(1) Bin YTL. olarak karşılığı

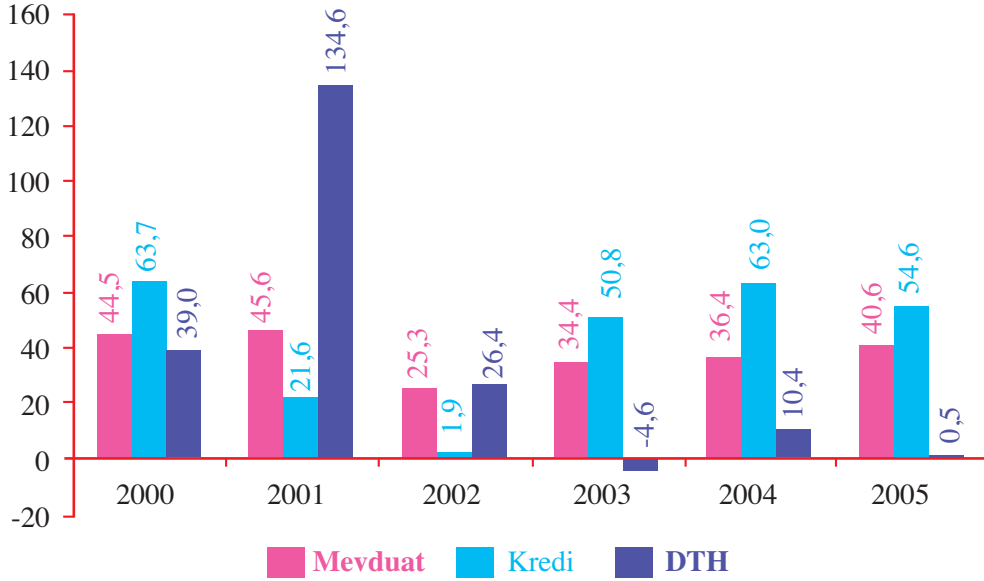
Kaynak. TOBB, Ekonomik Rapor 2005. DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Haziran 2006

2005 yılı sonunda toplam mevduat hacmi bir önceki yıl sonundaki 103.240 bin YTL. düzeyinden 145.191 bin YTL. düzeyine çıkarak nominal yüzde 40.6, reel anlamda ise yüzde 33.5 oranında bir genişleme göstermiştir. 2005 yılında en hızlı artış yüzde 62.7 oranı ile resmi mevduatlarda gerçekleşmiştir. Döviz tevdiat hesapları toplam tutarı yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korumuştur. (Mayıs 2006 ayı itibariyle döviz tevdiat hesapları toplam tutarı 63.499 milyon Dolar düzeyinde bulunmaktadır.)

Reel anlamda resmi mevduat yüzde 54.5 oranında genişlerken, ticari mevduat yüzde 37.0 ve tasarruf mevduatı yüzde 34.1 oranında büyümüştür. Döviz tevdiat hesapları içinde Dolar önemli bir ağırlığa sahip olduğu cihetle ve Dolar/YTL paritesinin 2004 ve 2005 yıl sonları itibariyle yaklaşık aynı düzeyde bulunması nedeniyle, 2005 yılında bir önceki yıla göre, döviz tevdiat hesapları toplamındaki değişme hem Dolar hem YTL. cinsinden yaklaşık aynı oranda gerçekleşmiştir.

YTL. VE DÖVİZ MEVDUATI İLE KREDİ HACMİ (Yıllık % Değişim)

III.4. MEVDUAT VE YATIRIM BANKALARI KREDİLERİ

Yakın geçmiş dönemin başlıca karakteristiği olan yüksek kamu finansman açığı ve bunun sonucu olarak devletin banka kredilerinin tek müşterisi haline gelmesi faiz hadlerinin reel anlamda çok yüksek düzeylere çıkması sonucunu doğurmuş ve bu yüksek kredi faizleri yatırımcıları, işletme sahiplerini ve tüketicileri kredi kullanamaz duruma getirmiştir. Diğer bir ifade ile yüksek kamu finansman açığı ve borçlanması açık bir “crowding out” etkisi doğurmuştur. Diğer taraftan ekonomik durgunluk nedeniyle kredi borçlularının zora düşerek (veya düşmeyerek ard niyetle) borçlarını ödeyemez duruma düşmeleri, bankaları kredi taleplerini karşılama yönünde isteksiz davranmaya ve tüm olanaklarını yüksek faiz hadleri ile devlete hasretmeye yöneltmiştir. Kredi hacminin azalmasında çok sayıda bankanın faaliyetten çekilmiş olması ile banka kredileri konusunda getirilen daha sıkı koşullar da etkili olmuştur.

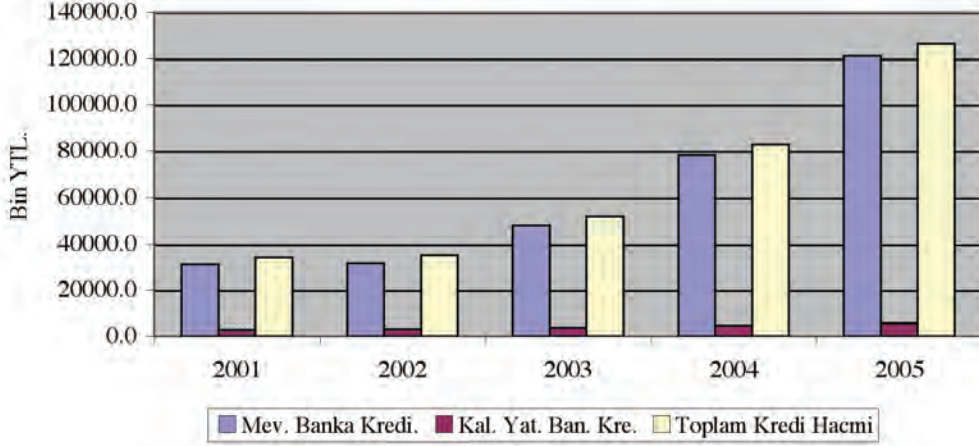
Banka kredilerinin yakın geçmiş dönemde giderek reel anlamda hızla daralma süreci 2003 yılına kadar devam etmiştir. Ancak 2002 yılından itibaren yeniden ekonomik büyüme sürecine girilmesi, özellikle 2003 yılında faiz hadlerinde gerçekleşen önemli düşme ve tüketicilerin ve iş aleminin geleceğe dönük beklentilerindeki iyileşme, ayrıca TL:’nin değer kazanmasının ithal mallara olan talebi arttırması gibi nedenlerle, uzun bir aradan sonra bankalarca açılan kredi hacminde 2003 yılından başlayarak dikkat çekici reel bir genişleme meydana gelmiş ve bu gelişme 2004 ve 2005 yıllarında da sürmüştür.

TABLO III.4.1.
BANKA KREDİLERİ
(Bin YTL. Olarak)

Mevduat	2003	2004	2005	Değişim % si	
				2004/ 2003	2005/ 2004
Tüm Banka Kredileri	51.748.279	82.211.975	126.491.125	60.1	52.7
Mevduat Banka Kredileri	48.018.584	78.247.697	120.994.175	63.0	54.6
Ticari krediler	42.653.312	70.810.387	111.238.954	66.0	57.1
Özel İhtisas Kredileri	5.365.272	7.437.310	9.755.221	38.6	31.2
Tarımsal Krediler	2.948.013	3.738.504	5.083.920	26.8	36.0
Küçük Esnaf Sanatkar Kr.	1.637.585	2.776.994	3.280.726	69.6	18.1
Konut Kredileri	474.788	723.556	1.068.083	52.4	47.6
Diğer	304.886	198.256	322.492	-35.0	62.7
Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kr.	3.729.695	4.583.828	5.496.950	22.9	19.9
İhracat Kredi Bankaları	1.257.871	1.318.486	1.284.244	4.8	-2.6
Diğer	2.471.824	3.265.342	4.212.706	32.1	29.0
Toplam Kredi stoku	51.748.279	82.831.525	126.491.125	60.1	52.7

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Haziran 2006

Banka Kredileri (Bin YTL.)

2004 yılında nominal olarak yüzde 60.1 oranında genişleyen tüm banka kredileri hacmi bu hızlı büyümesini 2005 yılında da sürdürmüş ve yüzde 52.7 oranında artmıştır. Reel anlamda 2004 yılında yüzde 46.2 oranında genişleyen mevduat bankaları toplam kredi hacmi 2005 yılında yaklaşık aynı düzeyde, yüzde 45 oranında büyümüştür. (2004 yılı GSMH deflatörü = 0.095 ve 2005 yılı GSMH deflatörü = 0.053) 2005 yılında mevduat banka kredileri nominal yüzde 54.6, reel yüzde 46.8 oranında büyürken, Kalkınma ve Yatırım bankaları kredileri daha ılımlı bir hızla, nominal yüzde 19.9 oranında, reel anlamda ise yüzde 13.9 oranında bir büyüme sergilemiştir. 2005 yılında kredilerde en hızlı büyüme, yüzde 57.1 oranı ile ticari kredilerde gözlemlenmiş, bunu yüzde 47.6 oranı ile konut kredileri izlemiştir.

2000 yılı Kasım ayı krizinin ertesinde uygulamaya konulmuş olan Yeniden Yapılandırma Programı çerçevesinde bankacılık sektörünün yapısı önemli ölçüde güçlendirilmiştir. Ancak bankacılık sektörünün reel sektörün finansmanında yerine getirdiği işlev henüz yeterli seviyeye gelememiş, bankalar özel kesime arzu edilen ölçüde kredi verme gücünü henüz yeterince kazanamamışlardır. Diğer taraftan uluslararası piyasalarda kredi olanaklarının bol ve faizlerin düşük olması, ayrıca Türk Lirasının değer kazanma süreci içinde olması kredi ihtiyacı olan firmaları dış kredi teminine yönlendirmekte, bu durum ise iş aleminin bankalara yönelik kredi taleplerini düşürmektedir.

III.5. ULUSLARARASI REZERVLER

2000 yılı Kasım ayına kadar yükselme eğilimi içinde olan Merkez Bankası döviz rezervleri, Kasım 2000 krizinde yabancıların net 4.637 milyon Dolar tutarında menkul kıymet satışı ile dövize yönelmeleri ve bankaların pozisyon kapamaya yönelik döviz taleplerinin etkisiyle 18.820 milyon Dolara kadar gerilemiş, daha sonra Aralık ayında IMF'nin sağladığı kredinin etkisiyle 2000 yılı sonu itibariyle 22.172.2 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş ve bir evvelki yıl sonu tutarı olan 23.177.4 milyon Dolara göre yüzde 4.3 oranında daralma ortaya koymuştur. Merkez Bankası ve bankacılık kesimi döviz rezervlerindeki erime özellikle Şubat ayında yaşanan yoğun sermaye çıkışının da etkisiyle, 2001 yılında da devam etmiştir.

Ancak 2002 yılında Merkez Bankası döviz rezervleri 8.2 milyar Dolar düzeyinde yüksek bir artış göstermiş ve yıl sonu itibariyle 26.8 milyar dolara yükselmiştir. Bu artışta iki önemli etken rol oynamıştır. Birincisi, 2002-2004 dönemini kapsayan Stand-by anlaşması çerçevesinde IMF'den kullanılan 9.1 milyar Dolar tutarındaki kredi diliminin, Hazinesinin Merkez Bankası nezdindeki Döviz Olarak Takip Olunan Mevduat hesabına geçmiş olmasıdır. Merkez bankası rezervlerinde diğer önemli artışlar, 2002 yılı başından itibaren ters para ikamesi sürecinin başlaması ile birlikte piyasada oluşan döviz arzı fazlalığının, Merkez Bankası tarafından "Döviz Alım İhaleleri" düzenlenerek sterilize edilmesi yoluyla gerçekleşmiştir.

TABLO III.5.1.
ULUSLAR ARASI REZERVLER
(Milyon Dolar)

Yıl	Altın*	Brüt Rezervler		Toplam
		Merkez Bankası	Ticari Bankalar	
1999	1.011.0	23.177.4	9.568.8	33.757.2
2000	1.005.9	22.172.2	11.006.9	34.185.0
2001	1.032.1	18.787.1	10.392.4	30.211.6
2002	1.279.4	26.806.7	9.980.2	38.066.3
2003	1.557.5	33.615.8	9.794.5	44.967.8
2004	1.635.0	36.008.8	16.144.8	53.788.6
2005	1.914.9	50.518.4	16.352.5	68.785.1

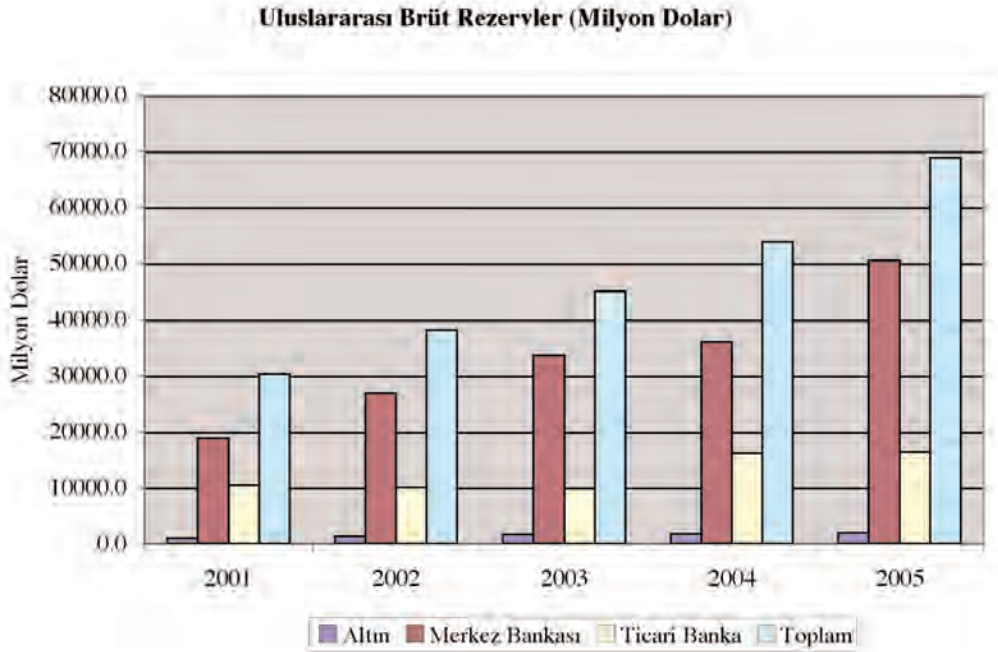
* Altın rezervleri 1 ons altın = 270 Dolar fiyatı üzerinden değerlendirilmiştir.

Kaynak : DPT, Temel ekonomik Göstergeler, Haziran 2006 .

Merkez bankasının döviz piyasasındaki arz fazlalığını gidermeye dönük müdahaleleri 2003, 2004 ve 2005 yıllarında da devam etmiş ve Banka gerek piyasa müdahaleleri gerek döviz alım ihaleleri yoluyla 2003 yılında 10 milyar 461 milyon Dolar, 2004 yılında 5 milyar 387 milyon Dolar ve 2005 yılında da 21 milyar 961 milyon Dolar tutarında döviz alımı gerçekleştirmiştir.

2005 yılında TCMB döviz rezervleri tutarındaki artış oranı, ithalat hacmindeki artış oranının üzerinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle, ithalat tutarı ve Merkez Bankası rezervlerinde meydana gelen gelişmeler sonucu, 2004 yılında 4.4 ay olan Merkez Bankası rezervlerinin ithalatı karşılama oranı, 2005 yılı itibarıyla 5.2 aya yükselmiştir.

III.6. SERMAYE PİYASASI

Kamu mali yapısındaki görece iyileşmenin ve borçlanma gereksiniminin azalmasının etkisiyle 2005 yılında kamu kesimi tarafından ihraç edilen menkul değerlerin toplam tutarında bir önceki yıla göre yüzde 34.2 oranında dikkat çekici bir azalma olmuş ve 2005 yılında kamu kesimi tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerin toplam değeri 74.247 milyon YTL. olarak gerçekleşmiştir. Önceki yıllarda olduğu gibi 2005 yılında da menkul kıymet ihraçlarının tamamına yakını kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmiştir. 2005 yılında toplam menkul kıymet ihraçlarının yüzde 91.0'i kamu kesimi tarafından, kalan yüzde 9.0'u da özel kesim tarafından gerçekleştirilmiştir. Kamu kesimi menkul kıymet ihraçlarının değişik menkul kıymet türleri itibariyle bileşimi gözden geçirildiğinde 2005 yılında da bir önceki yılda olduğu gibi tahvil ihraçına ağırlık verildiği gözlemlenmektedir. 2004 yılına göre, menkul kıymet ihraç değeri içinde 2005 yılında gerçekleştirilen tahvil ihraçlarının payı yüzde 44.7 ile yaklaşık aynı ağırlığını korurken, Hazine bonosu ihraçlarının payının yüzde 42.1'den yüzde 37.8'e gerilediği görülmektedir. Döviz endeksli senetlerin 2002 yılında yüzde 11.5 olan kamu kesimi menkul kıymet ihraçları toplam tutarı içindeki payı 2003 yılında yüzde 9.0'a, 2004 yılında ise yüzde 4.4'e geriledikten sonra 2005 yılında artarak, yüzde 8.4'e yükselmiştir.

Ekonomik büyümenin görece istikrar kazanması ve beklentilerdeki iyileşme 2005 yılında özel sektör yatırımlarının büyük bir canlılığa kavuşmasında temel etkenler olmuştur. Ancak özel sektör, gerçekleştirilen makine ekipman ağırlıklı bu yatırımların finansmanında, yerli piyasaya menkul kıymet sunmaktan ziyade uluslararası piyasadaki likidite bolluğu nedeniyle faiz hadlerinin çok elverişli düzeyde bulunması durumunu ayrıca YTL.'nin değer kazanımı sürecini dikkate alarak, döviz kredilerini tercih etmiştir. Bu gelişmeler, 2005 yılında özel kesim menkul kıymet ihraçlarının bir önceki yıla göre yüzde 35.5 oranında önemli bir daralma göstermesinde önemli bir ağırlığa sahip olmuştur. 2005 yılında özel kesim tarafından toplam tutarı 7.330 milyon YTL. tutarında menkul kıymet ihraç edilmiş olup, bunun yüzde 54.5'ini hisse senetleri kalan yüzde 32.6'sını menkul kıymet yatırım fonu katılım belgesi ve 12.6'sını da emeklilik yatırım fonu katılım belgeleri oluşturmuştur.

TABLO III.6.1.
MENKUL KIYMET İHRAÇLARI

	2003		2004		2005	
	Bin YTL.	% Pay	Bin YTL.	% Pay	Bin YTL.	% Pay
Kamu Kesimi	118.806.431	93.8	112.754.492	91.3	74.247.798	91.0
Devlet Tahvili	47.892.925	37.8	55.415.275	46.6	36.495.859	44.7
Hazine Bonosu	59.485.200	47.0	51.931.552	43.6	30.868.323	37.8
Döviz Endeksli Se.	11.428.306	9.0	5.407.665	4.4	6.863.616	8.4
Özel Kesim	7.881.726	6.2	10.696.891	9.0	7.330.214	9.0
Hisse senedi	1.749.597	1.4	3.826.540	3.2	3.991.870	6.7
Finansman Bonosu	-	-	-	-	13.000	-
Katılma Belgesi	6.118.693	4.8	6.870.351	5.8	2.390.990	2.9
Yab.Yat.Fonu Kat.Bel.	13.437	-	-	-	5.167	-
Emek.Yat.Fon.Kat.Bel.	-	-	-	-	929.187	1.1
Toplam	126.688.157	100.0	123.451.383	100.0	81.578.012	100.0

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Haziran 2006 .

2005 yılında devlet tahvili ve hazine bonosu ihraç tutarlarında meydana gelen önemli orandaki azalmalar nedeniyle, menkul kıymetler ikinci el işlem hacmi keskin bir daralma sergilemiştir. 2004 yılında 9.508.6 milyar YTL düzeyinde gerçekleşen menkul kıymetler ikinci el işlem hacmi 2005 yılında yüzde 88.6 oranında bir gerilemeyle 1.082.2 milyar YTL. düzeyine inmiştir.

TABLO III.6.2.
MENKUL KIYMET İKİNCİ EL PİYASASI
(Bin YTL.)

	Menkul Kıymet Değeri			Değişim % si	
	2003	2004	2005	2004	2005
Kamu Kesimi	458.981.673	9.300.169.537	755.196.603	1.926.3	-91.9
Devlet Tahvili	364.784.683	8.536.224.992	651.206.678	2.240.1	-92.4
Hazine Bonosu	94.196.989	763.944.545	103.989.924	711.0	-86.4
Özel Kesim	146.644.042	208.422.733	327.004.089	42.1	56.9
Hisse senedi	146.644.042	208.422.733	327.004.089	42.1	56.9
Toplam	605.625.716	9.508.592.270	1.082.200.692	1.470.0	-88.6

Kaynak: Sermaye Piyasası Kurulu

Kamu kesimi menkul kıymet ikinci el işlem hacmi bir önceki yıla göre 2005 yılında yüzde 91.9 oranında keskin bir düşüşle 755.2 milyar YTL.'na düşerken, özel kesim menkul kıymet ikinci el işlem hacmi yüzde 56.9 oranında bir genişlemeyeyle 327.0 milyar YTL. tutarına yükselmiştir.

İstanbul Menkul Kıymet Borsası 2005 yılı içerisinde yüksek bir getiri performansı sergilemiştir. Borsa 2005 yılı ilk yarısında dalgalı bir seyir izlemiş, ancak Mart ve Nisan aylarında ters bir çan eğrisi çizdikten sonra hızlı bir yükselme trendi içersine girmiş ve Ekim ayındaki yüzde 4.1 oranındaki gerileme dışında bu eğilimini 2006 yılı Mart ayına kadar sürdürmüştür. 2005 yılı Aralık ayında Endeks Borsa kurulduğundan bu yana en yüksek seviyesine çıkmış ve 2005 yılı getirisi yüzde 59.3 oranında gerçekleşmiştir.Reel anlamda ise İMKB'nin 2005 yılı getirisi yıllık bazda ÜFE'ye göre yüzde 55.2, TÜFE'ye göre yüzde 47.9 oranında gerçekleşmiştir.

**İMKB'DE PİYASA KAPİTALİZASYONU VE
YABANCI PORTFÖY ORANI**

	Takasbankta Saklı Hisseler			İşlem Gören Şirketlerin toplam Piyasa Kapitalizasyonu		
	Şirket Sayısı	Piyasa Değeri (Milyon YTL)	Yabancı Payı (%)	(Milyon YTL)	(Milyon Dolar)	Toplam Değer/ GSMH Oranı (%)
2003 Aralık	285	23.563	51.5	96.073	68.828	26.9
2004 Aralık	297	37.641	54.9	132.556	98.073	30.9
2005 Aralık	304	68.389	66.3	218.318	162.814	44.9
2006 Mayıs	311	69.760	65.1	216.525	138.896	

**İSTANBUL MENKUL KIYMET BORSASI ENDEKSİ VE
GETİRİ DURUMU
(Ocak 1986 = 100.0)**

	İMKB 100 Endeksi	Aylık Bazda Nominal Getiri	Reel Getiri		Yıllık Bazda Nominal Getiri	Reel Getiri	
			ÜFE	TÜFE		ÜFE	TÜFE
2003 Aralık	18 533	26.8	26.2	26.2	78.7		
2004 Aralık	24 972	11.1	12.3	10.7	34.7	16.8	23.2
2005 Yılı							
Ocak	27 330	9.4	9.9	8.8	58.4	43.0	45.0
Şubat	28 396	3.8	3.9	3.8	50.3	35.9	38.3
Mart	25 558	-10.0	-11.1	-10.2	26.6	13.7	17.3
Nisan	23 592	-7.7	-8.8	-8.3	30.9	18.8	21.0
Mayıs	25 236	7.0	6.8	6.0	47.7	39.9	35.9
Haziran	26 957	6.8	7.3	6.7	50.0	43.9	37.7
Temmuz	29 615	9.9	10.7	10.5	52.8	46.5	41.7
Ağustos	30 908	4.4	3.3	3.5	52.9	46.5	41.7
Eylül	33 333	7.8	7.0	6.8	51.8	45.5	40.6

	İMKB 100 Endeksi	Aylık Bazda Nominal Getiri	Reel Getiri		Yıllık Bazda Nominal Getiri	Reel Getiri	
			ÜFE	TÜFE		ÜFE	TÜFE
Ekim	31 964	-45.1	-4.8	-5.8	39.6	36.1	29.8
Kasım	38 089	19.2	20.3	17.5	69.4	66.7	57.4
Aralık	39 778	4.4	4.5	4.0	59.3	55.2	47.9
2006 Yılı							
Ocak	44 590	12.1	9.9	11.3	63.2	55.2	51.2
Şubat	47 016	5.4	5.2	5.2	65.6	57.3	53.1
Mart	42 911	-8.7	-9.0	-9.0	67.9	61.1	55.2
Nisan	38 132	2.3	0.3	0.9	86.0	77.2	70.9
Mayıs	38 593	-13.1	-15.4	-14.7	51.1	40.4	37.5

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda 2006 Mayıs ayında 32.824.478 bin YTL. tutarında işlem gerçekleştirilmiş olup, günlük işlem tutarı ortalaması 1.492.022 bin YTL. olmuştur.

III.7. FİYAT HAREKETLERİ

Kronik enflasyon son üç – dört yıllık döneme kadar Türkiye'nin ekonomik gündeminin en başlarında yer almış ve 90'lı yılların sonunda öncelikle çözümlenmesi gereken ve öngörülen bir sorun ve temel makroekonomik politika hedefi niteliği kazanmıştır.

IMF ile düzenlenen 17 nci Stand-by Anlaşmasına dayalı olarak 2000 yılı başında uygulamaya konulmuş olan istikrar programında; 2002 yılı sonuna kadar olan üç yıllık bir süre zarfında, istikrarlı bir ekonomik büyümenin de gerçekleştirilmesi ile birlikte, enflasyon oranının kademeli biçimde tek haneli rakamlara düşürülmesi hedeflenmiştir. İstikrar programı çerçevesinde oniki aylık tüketici fiyatları ve toptan eşya fiyatları artış hızlarının sırasıyla, 2000 yılında yüzde 25 ve 20, 2001 yılında yüzde 12 ve 10 ve program döneminin son yılı olan 2002 de de yüzde 7 ve yüzde 5'e düşürülmesi hedeflenmiştir. Diğer taraftan 2000 yılı için TEFİE Yıllık Ortalama artış hızının yüzde 38.5 ve GSYİH Deflatörünün yüzde 42.5 olması hedeflenmiştir.

Bu iddialı enflasyon hedeflerini tutturabilmek amacıyla maliye, gelirler, para ve kur politikaları kapsamında ve birtakım yapısal düzenlemeleri de içeren köklü önlemler uygulamaya konulmuştur.

2000 yılında Toptan eşya Fiyatları Endeksindeki bir önceki yıl sonuna göre değişme yüzde 32.7 olarak gerçekleşmiş ve bir önceki yıla ait yüzde 62.9 oranına göre önemli bir düşme sergilemiştir. Ancak Tablo III.7.1.de görüldüğü gibi 12 aylık ortalama değişmeler bazında, toptan eşya fiyat artışındaki yavaşlama çok daha sınırlı olmuş ve bir önceki yıl yüzde 53.1 olan TEFE yıllık ortalama artış hızı 2000 yılında ancak yüzde 51.4'e gerilemiştir.

2000 yılında enflasyonun altında seyir izleyen döviz kurları girdi maliyetlerini, dolayısıyla TEFE'yi olumlu etkilerken, belirgin şekilde tırmanan petrol fiyatları olumsuz etkide bulunmuştur.

2000 yılında GSYİH Deflatörü yüzde 51.6 olarak gerçekleşmiştir.

2000 yılında Tüketici Fiyatları Endeksi artışı yılın başında uygulamaya konulan geniş kapsamlı istikrar programı ile önceki yıla göre belirgin ve önemli yavaşlama göstermiştir. 12 aylık ortalama yüzde değişme bazında bir önceki yıla ait yüzde 64.9 oranından yüzde 54.9'a gerileyen tüketici fiyatları, Aralık 2000 itibariyle bir önceki yılın Aralık ayına göre sadece yüzde 39.0 oranında artış göstermiş ve bu şekilde 1999 yılında yüzde 68.8 olan artış hızına göre önemli bir yavaşlama göstermiştir.

Aralık 2000 ayı itibariyle yüzde 51.4'e kadar gerileyen Toptan Eşya Fiyatları Endeksi, düşme eğilimini Nisan 2001 ayına kadar sürdürmüş ve yıllık bazda yüzde 41.8'e kadar gerilemiştir. Ancak TÜFE daha sonra, ekonomik krizin ve özellikle Şubat ayında geçilmiş olan ve TL'nin yüksek oranlı devalüasyonu ile sonuçlanan "Dalgalı Kur" rejiminin yarattığı arz şoku ile, Mayıs ayından itibaren, tekrar yükselme eğilimi içine girmiştir.

Şubat krizi şokunun atlatılması ile birlikte enflasyon, talep daralmasının da etkisiyle belirgin bir yavaşlama süreci içersine girmiş ise de önceki yıllara göre çok yüksek bir tırmanma göstermiş ve 2001 yılında Toptan Eşya Fiyatları Endeksindeki değişme, bir önceki yıl sonuna göre yüzde 88.6 olarak gerçekleşmiştir. TEFE de on iki aylık ortalama bazında yükselme daha az keskin olmuş ve önceki iki yıla göre yaklaşık on puanlık bir artışla yüzde 61.6 olarak gerçekleşmiştir.

Toptan eşya fiyatlarında 2001 yılında meydana gelen artış, iç talepte yaşanan önemli daralma yüzünden tüketici fiyatlarına tam olarak yansıtılamamış, dolayısıyla Tüketici Fiyatları Endeksindeki artış, TEFE artışının gerisinde kalmıştır

2001 yılında yıllık ortalama TÜFE artışı yüzde 54.4 ile yaklaşık bir önceki yıl seviyesinde (yüzde 54.7) kalırken, bir önceki yıl sonuna göre TÜFE artışı 2000 yılındaki yüzde 39.0 düzeyinden yüzde 68.1 düzeyine sıçramıştır.

TABLO III.7.1.
TÜKETİCİ VE TOPTAN EŞYA FİYATLARI (TEFE ve TÜFE)
(1994 = 100)

	Yıllık Ortalama % Değişme					Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Değişme				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
TÜFE	54.9	54.4	45.0	25.3	10.6	39.0	68.5	29.7	18.4	9.3
TEFE	51.4	61.6	50.1	25.6	11.1	32.7	88.6	30.8	13.9	13.8

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

18 Ocak 2002 tarihinde IMF'ye verilen ve 4 şubat tarihinde yürürlüğe giren Niyet Mektubunda ise 12 aylık dönem sonları itibariyle, 2002, 2003 ve 2004 yılları için Tüketici Fiyatları Endeksi artışının yüzde 35, yüzde 20 ve yüzde 12, Toptan Eşya Fiyatları endeksi artışının ise aynı yıllar itibariyle, sırasıyla yüzde 31, yüzde 16.2 ve yüzde 12'ye düşürülmesi öngörülmüştür.

TEFE ve TÜFE artış hızlarında 2002 yılında keskin bir düşüş gerçekleşmiş ve enflasyon öngörülen hedefin altında seyretmiştir. TEFE'de o tarihe kadar ki son 16 yılın, TÜFE'de ise son 20 yılın en düşük düzeylerine inilmiştir.

Para ve maliye politikalarının kararlılıkla uygulanması, başta Merkez Bankası Yasası'nda yapılan değişiklik olmak üzere gerçekleştirilen yapısal reformlar, 2001 yılı krizinin istihdam hacmi ve tüketim davranışları üzerine getirdiği etkilerin hafifletmekle beraber sürüyor olması, enflasyonist beklentilerde meydana gelen iyileşme, kamu kesiminde maaş ve ücret ayarlamalarının program doğrultusunda yapılması ve gıda grubu fiyat artışlarının dikkat çekici şekilde düşük gerçekleşmesi 2002 yılında enflasyon alanında elde edilen başarılı sonuçta önemli rol oynayan başlıca etkenler olmuştur.

Toptan eşya fiyatları endeksi (TEFE) 2002 yılında on iki aylık ortalamalara göre yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korurken 12 aylık yüzde değişme olarak keskin bir düşüş sergilemiş ve bir önceki yıla ait yüzde 88.6 düzeyinden, yüzde 30.8'e gerilemiştir.

Tüketici fiyatları endeksi (TÜFE) 2002 yılında on iki aylık ortalamalara göre bir ön-

ceki yıla ilişkin yüzde 54.4 düzeyinden yüzde 45.0 düzeyine gerilerken, on iki aylık yüzde değişme olarak aynı yıllar itibariyle yüzde 68.5'ten yüzde 29.7'ye düşmüştür.

2002 yılında GSMH Deflatörü yüzde 43.8 olarak gerçekleşmiştir.

Fiyat artışlarındaki yavaşlama eğilimi 2003 yılında da sürmüştür. Sıkı para ve maliye politikalarının özenle sürdürülmesi, güven ortamının pekişmesi ve geleceğe dönük beklentilerdeki iyileşme dolayısıyla faiz hadlerindeki gerilemenin üretim maliyetleri üzerindeki olumlu etkisi ve ayrıca önemli bir etken olarak Liranın reel değer kazanması gibi unsurlar 2003 yılında enflasyonun belirgin şekilde yavaşlamasında başta gelen rol oynamışlardır.

2003 yılında toptan eşya fiyatları endeksi artış oranı, bir önceki yıla göre 16.9 puan düşerek yüzde 13.9'a gerilerken, öngörülen hedefin 2.6 puan altında kalmıştır. 12 aylık ortalamalara göre 2002 yılında yüzde 50.1 olan TEFEE artış hızı, 2003 yılında 24.5 puan düşerek yüzde 25.6 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2002 yılında yüzde 32.4 olan kamu sektöründeki oniki aylık toptan eşya fiyat artışı, 2003 yılında önemli bir gerileme göstererek yüzde 11.4'e, yüzde 30.3 olan özel sektördeki fiyat artış oranı da yüzde 14.9'a gerilemiştir.

Fiyat artışlarındaki belirgin yavaşlama eğilimi 2003 yılında tüketici fiyat endekslerine de yansımıştır. 12 aylık ortalamalara göre bir önceki yıl 45.0 olan TÜFE endeksi 2003 yılında yüzde 25.3'e, yüzde 29.7 olan 12 aylık yüzde değişme oranı ise yüzde 18.4'e düşmüştür.

2003 yılında GSMH Deflatörü yüzde 22.5 olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılı Türkiye'de uzun yıllardan sonra yıllık fiyat artışlarının tekrar tek haneli rakamlara düştüğünün görüldüğü bir yıl olmuştur.

2004 yılında toptan eşya fiyatları endeksi, 12 aylık ortalama yüzde değişme olarak bir önceki yıla ilişkin yüzde 25.6 düzeyinden yüzde 11.1'e gerilemiş, ancak Aralık ayları itibariyle 12 aylık yüzde değişme olarak yüzde 13.8 oranı ile yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korumuştur. Aralık 2004 sonu itibariyle son bir yıllık dönemde kamu sektörü fiyatları yüzde 19.5 oranında artarken özel kesim fiyatlarındaki artış oranı yüzde 11.7'de kalmıştır.

2004 yılında TÜFE endeksine bakıldığında ise, bir önceki yıl sonuna göre Aralık ayı sonu itibariyle 12 aylık fiyat değişiminin ilk kez tek rakamlı hale gelerek yüzde 9.3

olarak gerçekleştiği, ve 12 aylık ortalama olarak ise bir önceki yıla ilişkin yüzde 25.3 düzeyinden, yüzde 10.6'ya gerilediği gözlemlenmiştir.

2004 yılında GSMH deflatörü yüzde 9.5 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu bu güne kadar fiyat istatistikleri düzenlenmesinde baz yılı olarak kullanılan 1997 yılından buyana hanehalklarının ve toplumun tüketim kalıplarında meydana gelmiş olan belirgin değişimi dikkate alarak, 2005 yılı başından itibaren fiyat gelişmelerinde 2003 yılını baz yılı olarak alma

yönüne gitmiştir. 1997 yılını temel alan TÜFE'de 10 ana grupta 410 maddenin, TEFE'de ise dört ana sektörden 678 madde endeks kapsamına alınmış idi. 2003 yılını temel alındığı iki endeksten birisi eskiden olduğu gibi "Tüketiciler Fiyatları Endeksi" (TÜFE), diğeri ise fiyat değişikliklerini üretici aşamasında ölçmeyi amaçlayan "retici Fiyatları Endeksi" (FE). Yeni TÜFE'de 12 grup altında 423 madde bulunuyor. Yeni TÜFE rakamları 81 il merkezi ve 72 ilçeden her ay derlenecek olan fiyatlardan oluşturuluyor. Söz konusu fiyatlar 20 bin 60 işyerinden , kiralar ise 3 bin 740 konuttan derleniyor. TÜFE'de derlenecek fiyat sayısı bu şekilde 173 929'a ulaşıyor.

FE retim aşamasında 1 816 üretici firmadan derlenecek fiyatlara göre oluşturuluyor. Kapsama dahil edilen 760 madde için bu işyerlerinden derlenecek fiyat sayısı 4 bin 350 adet oluyor.

2003 yılını baz alan TÜFE ve ÜFE'de 1997 yılı bazlı olanlara göre grupların toplam içindeki ağırlıklarında değişikliğe gidiliyor. Eski endekste yüzde 31.09 oranında ağırlığa sahip olan gıda içecek ve tütün grubunun ağırlığı yeni endekste yüzde 34.09'a yükseltilirken eski endekste yüzde 25.8 ağırlığı olan konut, su, elektrik vb. başlıklı grubun ağırlığı yeni endekste yüzde 16.9'a düşürülüyor. Bu kapsamda TÜFE endeksi içinde ulaşımın payı yüzde 9.30'dan yüzde 10.42'ye, eğitim harcamalarının payı yüzde 1.59'dan, yüzde 2.15'e, eğitim kültür harcamalarının payı yüzde 2.95'ten yüzde 3.60'a ve lokanta pastane ve otel ahrcamalarının payı yüzde 3.07'den yüzde 5.87'ye yükseltiliyor. ÜFE'de de grup ağırlıklarında değişiklikler yapılmıştır. Örneğin tarımın payı, yüzde 22.22'den, yüzde 20.65'e gerilerken, imalat sanayii, elektrik, gaz, su grubunun ağırlığı arttırılıyor.

2003 yılını temel yıl olarak alan ÜFE'de fiyatlar, yurtiçinde üretimi yapılan ve satışa sunulan rnlerin, KDV ve benzeri satış vergileri hariç peşin satış fiyatları olarak belirlenmiştir. 2003 yılı bazlı bu endekste kamu – zel kesim ayırımı kaldırılmış ve KDV ve benzeri vergilerdeki değişikliklerin satış fiyatlarına olan etkisi kaldırılmıştır.

miş ayrıca 1994 yılı bazlı TEFE endeksine göre tarım ve madencilik sektörlerinin ağırlıkları azaltılırken, imalat sanayii ve enerji sektörlerinin ağırlıkları artırılmıştır.

2003 yılını baz alan TÜFE’de farklı sektörlerde meydana gelebilecek ve genel fiyat düzeyi üzerinde belirgin etkisi olabilecek şokların belirlenmesi ve enflasyon eğilimi üzerinde oluşturacakları etkilerin ölçülebilmesi için 7 adet özel kapsamlı TÜFE göstergesi açıklanmaya başlanmıştır. Söz konusu özel kapsamlı TÜFE göstergeleri değişik sektörlerle ilişkin fiyat gruplarının endeksten çıkarılmasına dayanan dışlama yönteminin kullanılması suretiyle oluşturulmuştur.

Özel Kapsamlı TÜFE Göstergeleri

- A. Mevsimlik ürünler hariç TÜFE,
- B. İşlenmemiş gıda ürünleri hariç TÜFE,
- C. Enerji hariç TÜFE,
- D. (B) ve (C) hariç TÜFE,
- E. (C) ve alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç TÜFE,
- F. (E) ve fiyatları yönetilen/yönlendirilen diğer ürünler ve dolaylı vergiler hariç TÜFE,
- G. (B) ve (F) hariç TÜFE.

Enflasyondaki azalma eğilimi 2005 yılında da sürmüştür. Enflasyon oranındaki düşme 2005 yılında ÜFE’de daha hızlı olmuştur. Yıl sonları itibariyle 2004 yılında yüzde 15.35 olan ÜFE artışı, 12 puanın üzerinde dikkat çekici bir azalışla 2005 yılında yüzde 2.66’ya düşmüş ve yıl programında öngörülmüş olan yüzde 8.0 düzeyindeki hedefin de 5.34 puan altında kalmıştır. On iki aylık ortalamalara göre ise, 2004 yılında yüzde 14.57 olan ÜFE artış hızı 2005 yılında yine dikkat çekici bir azalmayla yüzde 5.89’a gerilemiştir.

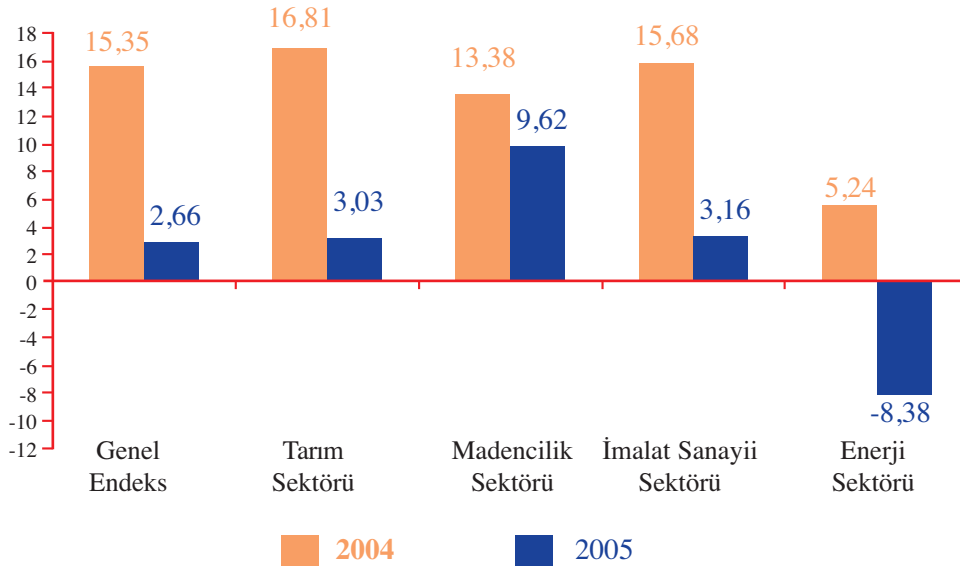
2005 yılında yıl sonu itibariyle ÜFE kapsamında , en yüksek fiyat artışı yüzde 9.62 oranıyla madencilik sektöründe gerçekleşirken , onu yüzde 3.16 ile imalat sanayi sektörü ve 3.03 ile tarım sektörü izlemiştir. 2005 yılında enerji sektörü fiyatlarında meydana gelen yüzde 8.38 oranındaki gerileme ÜFE genel artışının düşük düzeyde gerçekleşmesinde etkili olmuştur. 2005 yılında ÜFE’de yıllık ortalama olarak en yüksek fiyat artışı yüzde 11.20 ile madencilik sektöründe gerçekleşmiş , onu yüzde 7.57 ile imalat sanayi sektörü izlemiştir. Tarım sektöründeki fiyat artışları yüzde 1.72 ile genel ÜFE fiyat artış düzeyinin altında kalırken, enerji sektörü fiyatları, bir önceki yıl düzeyine göre yüzde 0.88 oranında gerilemiştir.

2005 yılında GSMH deflatörü yüzde 5.3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

TABLO III.7.2.
ÜRETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ (ÜFE)
(2003 = 100)

	Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Değişme		Yıllık Ortalama % Değişme	
	2004	2005	2004	2005
Genel ÜFE Endeksi	15,35	2,66	14,57	5,89
Tarım Sektörü	16,81	3,03	23,80	1,72
Madencilik Sektörü	13,38	9,62	11,57	11,20
İmalat sanayi Sektörü	15,68	3,16	13,14	7,57
Enerji Sektörü	5,24	-8,38	0,14	-0,88

SEKTÖRLER İTİBARIYLA ÜRETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ
DEĞİŞİM ORANLARI
(Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Olarak)

Yıl sonları itibariyle Tüketici Fiyatları Enflasyonu (TÜFE) bir önceki yıla göre 1.63 puanlık bir düşüşle yüzde 7.72 düzeyinde gerçekleşmiş ve yüzde 8.0 olarak programlanan düzeyin biraz altında kalmıştır. Oniki aylık ortalamalara göre ise 2004 yılında yüzde 8.60 düzeyinde gerçekleşmiş olan TÜFE 2005 yılında yüzde 8.18'e gerilemiştir.

Yıl sonu itibariyle alt gruptaki fiyat artışları incelendiğinde beş gruptaki yıllık enflasyon oranının, yıl sonu enflasyon hedefinin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Alkollü içecekler ve tütün ile ulaştırma gruplarındaki fiyat artışları temel olarak vergi ayarlamaları ve uluslararası piyasalardaki ham petrol fiyat artışları sonucunda ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan hizmet fiyatlarının etkili olduğu gruplar arasında yer alan konut ile lokanta ve oteller gruplarındaki yıllık fiyat artışlarının da programlanan hedefin ve ortalama TÜFE artışının üzerinde gerçekleştiği gözlemlenmektedir.

Mal ve hizmet grupları itibariyle 2005 yılında gerçekleşen fiyat artışları aşağıda verilmektedir:*

	Yıllık % Artış
TÜFE	7.72
Mallar	6.21
Enerji	7.65
İşlenmemiş Gıda	6.34
Enerji ve İşlenmemiş Gıda Dışı Mallar	5.71
Dayanıklı Mallar	6.91
Yarı Dayanıklı Mallar	4.85
Dayanıksız Mallar	7.07
Hizmetler	12.68
Kira	20.48
Lokanta ve Oteller	14.98
Ulaştırma Hizmetleri	17.97
Diğer Hizmetler	6.92

* TCMB

2005 yılında hizmet fiyatlarında gerçekleşen artışların, mal fiyatları artışının belirgin şekilde üstünde gerçekleştiği görülmektedir. Bu gelişmede ekonomideki görece canlanma ve yapısal faktörler ön planda etkili olmuştur. Kira fiyat artışlarındaki yavaşlama gecikmesinin (atalet), kiraların büyük ölçüde geçmiş enflasyona endeksli bir fiyatlandırma anlayışıyla saptanmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Ancak, son dönemde geçmiş enflasyondaki düşüğe rağmen kira artışlarında yavaşlama gözlenmemesi, artan konut talebine, konut arzının kısa vadede cevap verememesi ile açıklanabilir.⁽¹⁾ Lokanta ve otel grubu fiyatları üzerinde belirleyici ana unsurlar hem talep hem de maliyet artışları olarak görülmekte, ulaştırma sektörüne yönelik hizmet fiyatları ise daha çok akaryakıt fiyatlarındaki gelişmelerden etkilenmektedir.

TABLO III.7.3.
TÜKETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ (TÜFE)
(2003 = 100)

	Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Değişme		Yıllık Ortalama % Değişme	
	2004	2005	2004	2005
Genel TÜFE Endeksi	9.35	7.72	8.60	8.18
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	6.62	4.92	6.82	4.92
Alkollü İçecekler ve Tütün	11.49	27.87	19.10	13.50
Giyim ve Ayakkabı	7.75	-0.13	6.63	3.57
Konut	11.52	9.87	8.44	10.66
Ev Eşyası	6.22	6.26	6.02	7.19
Sağlık	11.70	-0.40	8.05	4.25
Ulaştırma	13.46	11.01	7.31	15.30
Haberleşme	1.70	1.71	3.17	1.67
Eğlence ve Kültür	9.83	6.63	8.91	7.48
Eğitim	17.83	7.22	19.33	13.27
Lokanta ve Oteller	14.41	14.98	16.73	14.36
Çeşitli Mal ve Hizmetler	10.15	8.52	10.22	6.80

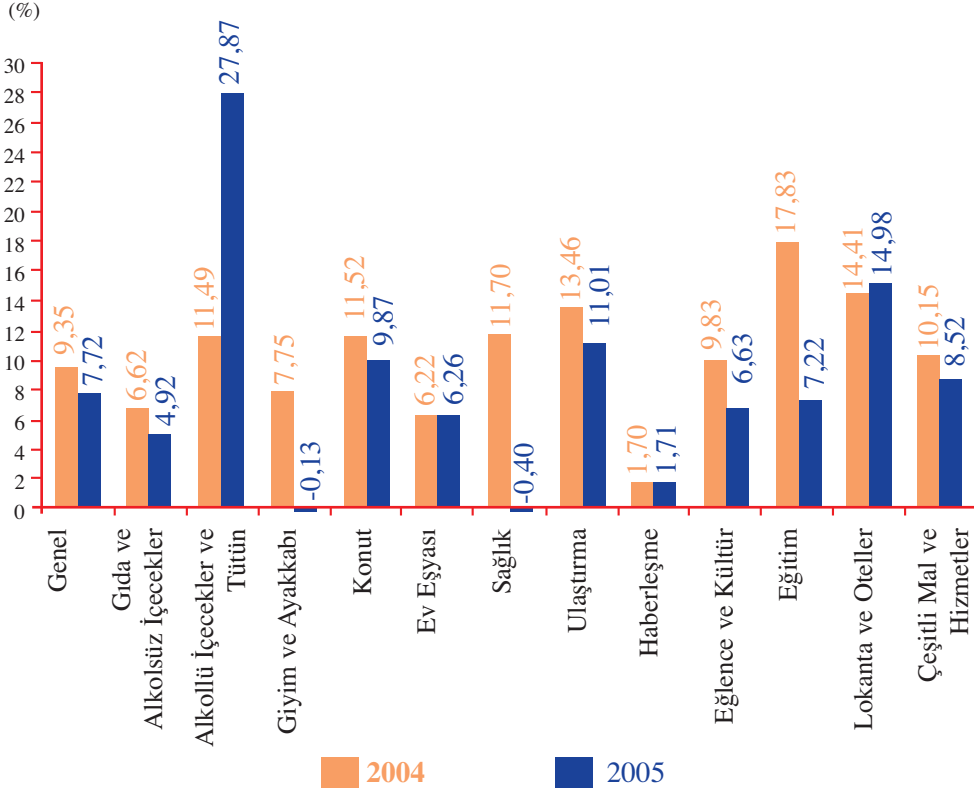
(1) TCMB, Enflasyon raporu, 2006-1, S. 7.

Özel kapsamlı tüketici fiyatları endekslerindeki gelişmeler ise şu şekilde olmuştur:

TABLO III.7.4.
ÖZEL KAPSAMLI TÜKETİCİ FİYATLARI ENDEKSİ
(2003 = 100)

Kapsam	Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Değişme		Yıllık Ortalama % Değişme	
	2004	2005	2004	2005
A. Mevsimlik Ürünler Hariç	10.24	8.39	9.36	9.22
B. İşlenmemiş Gıda Ürünleri Hariç	10.13	7.78	9.11	8.74
C. Enerji Hariç	8.74	7.75	9.19	7.63
D. (B) ve (C) Hariç	9.55	7.84	9.92	8.22
E. (C) ve Alkollü İçec. ve Tüt. Ür. Ha.	8.57	6.58	8.62	7.28
F. (E) ve Fiy.Yöne. Ür. Ve Dol.V. Ha.	9.01	6.75	9.11	7.34
G. (F) ve (B) Hariç	9.90	6.61	9.86	7.91

**ANA HARCAMA GRUPLARI İTİBARIYLA TÜKETİCİ FİYATLARI
ENDEKSİ DEĞİŞİM ORANLARI**
(Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Değişme)

2006 Yılında Fiyat hareketleri

2006 yılı ortaları itibariyle enflasyonda belirgin bir tırmanma eğilimi gözlemlenmektedir. Temmuz 2006 ayında TÜFE, Aralık 2003 ayından buyana yıllık bazda en yüksek düzeyine ulaşmış ve bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 11.69 oranında gerçekleşmiştir. Bu şekilde enflasyon Haziran ve Temmuz ayları itibariyle hedefle tutarlı patikanın etrafında oluşturulan belirsizlik aralığının üst sınırını aşmıştır.

2006 yılı Ocak – Nisan döneminde enflasyon oranındaki yükselişte, petrol ve altın fiyatları ile işlenmemiş gıda ürünleri fiyatlarındaki yüksek artışlar etkili olmuştur.

2005 yılının son çeyreğinden itibaren artış eğilimine giren gıda ve alkolsüz içecekler grubu fiyatlarındaki gelişmeler, 2006 yılının ilk yarısında gözlemlenen tüketici enflasyonunun seyri konusunda belirleyici olmuştur. Söz konusu arz şokları yıllık enflasyonun düşüş sürecinin kesintiye uğramasında başta gelen unsurları oluşturmuşlardır. Mayıs – Haziran – Temmuz aylarında yaşanan enflasyon olgusunda ise, arz yönlü diğer faktörlerin yanısıra döviz kuru gelişmeleri etkili olmuştur. Döviz kuru hareketleri, ithal içeriği yüksek mallar aracılığıyla kısa sürede tüketici fiyatlarına yansımaya başlamıştır.

Temmuz ayı itibariyle üretici fiyat endeksi ÜFE (2003 = 100), bir önceki yılın Aralık ayına göre yüzde 12.64 oranında dikkat çekici bir yükselme kaydederken, son 12 aylık dönemde yüzde 14.34 oranında yükselme kaydetmiş, 12 aylık ortalamalara göre ÜFE artışı ise yüzde 5.82 olmuştur.

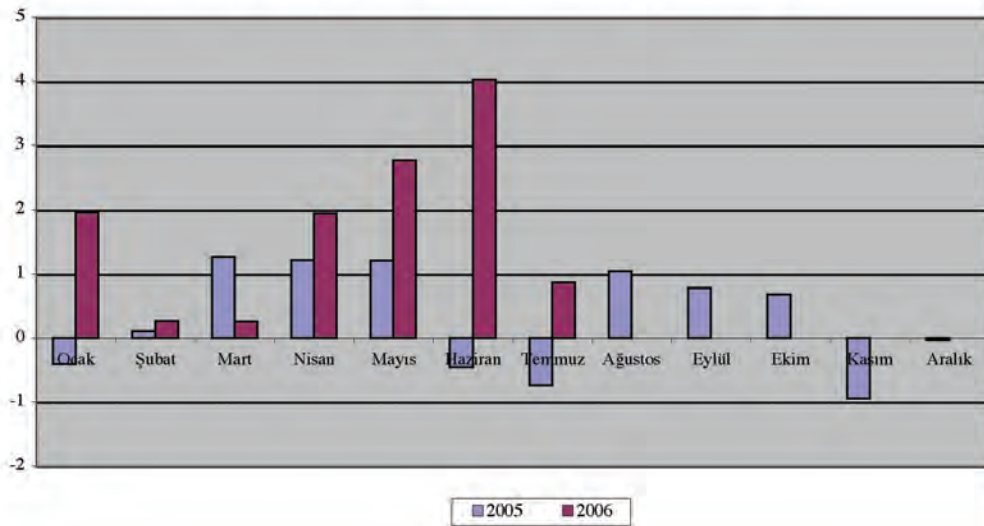
TABLO III.7.5.
2006 YILI ÜFE DEĞİŞİM ORANLARI
(Temmuz Ayı İtibariyle % değişim, 2003 = 100)

	Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre	Bir Önceki Yılın Temmuz Ayına Göre	Oniki Aylık Ortalamalara Göre
Genel	12.64	14.34	5.82
Tarım	4.89	12.07	4.95
Sanayi	14.54	14.67	6.02
Madencilik, Taşocakçılığı	17.89	19.96	13.0
İmalat Sanayii	14.07	15.13	6.26
Elektrik, Gaz , Su	21.00	5.91	-0.10

Madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe en yüksek fiyat artışları ham petrol ve doğal gaz çıkarımı alanında gerçekleşmiştir. Bir önceki yılı aynı ayına göre ham petrol ve doğal gaz çıkarımı fiyatları yüzde 41.97 oranında artarken, metal cevheri fiyatlarındaki artış da yüzde 33.98 oranında yüksek bir düzeyde gerçekleşmiştir.

Son 12 aylık dönemde imalat sanayiinde en yüksek fiyat artışları, yüzde 51.13 ile ana metal sanayiinde, yüzde 48.75 oranı ile kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünlerinde, yüzde 33.57 ile tütün ürünleri imalatında ve yüzde 22.64 oranı ile elektrikli makine ve cihazları ürünlerinde gerçekleşmiştir.

Bir Önceki Aya Göre Üretici Fiyatları Değişim Oranı (%)

Tüketici fiyatlarında da benzer bir gelişme yaşanmış ve belirgin bir yükselme eğilimi gözlenmiştir. Yine Temmuz ayı itibariyle tüketici fiyat endeksi (TÜFE) (2003 = 100), bir önceki yılın Aralık ayına göre yüzde 5.76 oranında bir yükselme kaydederken, son oniki aylık dönemde yüzde 11.69 oranında yükselmiş, oniki aylık ortalamalara göre TÜFE artışı ise yüzde 8.64 olmuştur.

TABLO III.7.6.
2006 YILI TÜKETİCİ FİYATLARI DEĞİŞİM ORANLARI (TÜFE)
(Temmuz Ayı İtibariyle % Değişim, 2003 = 100)

	Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre	Bir Önceki Yılın Temmuz Ayına Göre	Oniki Aylık Ortalamalara Göre
Genel	5.76	11.69	8.64
Gıda ve alkolsüz içecekler	5.07	12.05	6.97
Alkollü içecekler ve tütün	4.85	28.59	27.99
Giyim ve Ayakkabı	-5.10	0.59	-0.10
Konut	7.98	14.22	11.00
Ev Eşyası	3.57	5.70	4.28
Sağlık	3.98	3.01	0.71
Ulaştırma	11.90	14.79	11.90
Haberleşme	2.50	4.09	2.72
Eğlence ve Kültür	5.67	3.26	4.66
Eğitim	3.63	7.22	7.79
Lokanta, Otel	8.16	14.07	14.22
Diğer	13.40	22.75	12.43

TABLO III.7.7.
TÜKETİCİ FİYATLARI (TÜFE)
(Aylık % Değişim, 2003 = 100)

	Yıl	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz
Bir Önceki Aya Göre Değişim	2005	0.55	0.02	02.6	0.71	0.92	0.10	-0.57
	2006	0.75	0.22	0.27	1.34	1.88	0.34	0.85
Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre Değişim	2005	0.55	0.57	0.83	1.55	2.49	2.59	2.00
	2006	0.75	0.97	1.25	2.60	4.53	4.88	5.76
Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Değişim	2005	9.23	8.69	7.94	8.18	8.70	8.95	7.82
	2006	7.93	8.15	8.16	8.83	9.86	10.12	11.69
12 Aylık Ortalamalara Göre Değişim	2005	8.50	8.44	8.40	8.42	8.53	8.69	8.68
	2006	8.07	8.03	8.05	8.11	8.21	8.32	8.64

Yukarıda verilen rakamlardan görüleceği üzere 2006 yılında enflasyon süreci yılın başından itibaren sürekli bir yükselme eğilimi sergilemiştir.

Son on iki aylık dönemde TÜFE’de en yüksek fiyat artışları sırasıyla, yüzde 28.59 oranıyla alkollü içecekler ve tütün mamullerinde, yüzde 14.79 oranıyla ulaştırma sektöründe, yüzde 14.22 oranıyla konut sektöründe ve yüzde 14.07 oranıyla lokanta ve otellerde gerçekleşmiştir.

Bir Önceki Aya Göre Tüketici Fiyatları Değişim Oranı (%)

